ВІСНИК ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ

Науковий журнал

Видається: щоквартально

Заснований в серпні 2017 року

2, 2017

Київ
«Пенітенціарна асоціація України»
«Науково дослідний інститут публічного права»
2017

ВІСНИК ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ 2017/№ 2

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ЗАСНОВНИКИ: ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ПЕНІТЕНЦІАРНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ» ТА ПРИВАТНА УСТАНОВА «НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА».
СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ ДРУКОВАНОГО ЗАСОБУ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ СЕРІЯ КВ № 22858-12758 ПР ВІД 28 СЕРПНЯ 2017 РОКУ.
УХВАЛЕНО ДО ДРУКУ ВЧЕНОЮ РАДОЮ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА 22 ГРУДНЯ 2017 РОКУ.

Редакційна колегія	Іноземні члени редколегії
Бараш Є. Ю., доктор юридичних наук, доцент, заслужений діяч науки і техніки України, Голова Громадської організації «Пенітенціарна асоціація України» (головний редактор, голова редакційної колегії)	**Е. Нич,** доктор наук, професор, Опольський університет, Інститут педагогічних наук, директор Інституту (Польща)
Овчарук С. С., доктор юридичних наук, провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту публічного права (заступник голови редакційної колегії)	**А. Хартман,** доктор наук, професор, директор Інституту Досліджень з питань поліції та безпеки Бремен (Німеччина)
Галунько В. В., доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного інституту публічного права	**М. Штука,** доктор наук, Директор управління соціальної профілактики і ресоціалізації, Ягеллонський університет (Польща)
Денисюк С. Ф., доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту публічного права	**М. Каламан,** доктор гуманістичних наук, доцент Інституту педагогіки, Вища Лінгвістична школа в м. Ченстохові (Польща)
Дрозд О. Ю, доктор юридичних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ	**П. Хомчинскі,** доктор філософії, доцент, Університет у м. Лодзь, Економічно-соціологічний відділ, кафедра соціології організації і управління (Польща)
Іншин М. І., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, завідувач кафедри трудового права та права соціального забезпечення юридичного факультету КНУ ім. Тараса Шевченка,заслужений юрист України	**М. Шикут,** доктор філософії, Університет Миколая Коперніка в Торуні, професійний куратор у Районному Судді в Ленборку (Польща)
Колб О. Г., доктор юридичних наук, професор, член Громадської організації «Пенітенціарна асоціація України»	**А. С. Айрапетян,** директор юридичного інституту Міністерства юстиції Республіки Вірменія (м. Єреван)
Ковальська В. В., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту публічного права	**Г. Міканадзе,** ректор Академії внутрішніх справ Джорджиї, Тбілісі (Грузія)
Музика А. А., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, член Громадської організації «Пенітенціарна асоціація України»	**М. Стівренієкс,** заступник начальника Управління місць позбавлення волі Міністерства юстиції Латвійської Республіки
	Відповідальний секретар: кандидат юридичних наук **Шкарупа К. В.**
ISSN 2523-4552 Key title: Vìsnik Penìtencìarnoï asocìacìï Ukraïni (Print) Abbreviated key title: Vìsn. Penìt.ï asoc. Ukr. (Print) Parallel title: Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine	**Адреса редакції:** вул. Г. Кірпи, 2 А, м. Київ, 03035, тел. 067 465 79 93 E-mail: visnyk_pa@ukr.net

© «ВІСНИК ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ» , 2017

BULLETIN OF THE PENITENTIARY ASSOCIATION OF UKRAINE

Scientific Journal

Issued: quarterly

Established in August of 2017

2, 2017

Kiev
«Penitentiary association of Ukraine»
«Scientific-research institute of public law»
2017

BULLETIN OF THE PENITENTIARY ASSOCIATION OF UKRAINE 2017/№ 2

SCIENTIFIC JOURNAL

FOUNDERS: PUBLIC ORGANIZATION «PENITENTIARY ASSOCIATION OF UKRAINE» AND PRIVATE INSTITUTION «SCIENTIFIC-RESEARCH INSTITUTE OF PUBLIC LAW».
QUARTERLY PUBLISHED.
THE CERTIFICATE OF STATE REGISTRATION OF PRINTED MASSMEDIA:
SERIES КВ №22858-12758 ПР DATED AUGUST 28, 2017
THE PUBLICATION IS APPROVED BY THE ACADEMIC COUNCIL OF THE RESEARCH INSTITUTE OF PUBLIC LAW ON DECEMBER 22, 2017

Editorial Board	Foreign members of the editorial board
Ye. Barash, Dr. Sc. on Law, As. Prof., Honored Worker of Science and Technics of Ukraine, Head of PO «Penitentiary Association of Ukraine» (Head of the Editorial Board)	**E. Nich,** Dr. Sc., Prof., Opole University, Director of the Institute of Pedagogical Science (Poland)
S. Ovcharuk, Dr. Sc. on Law, Leading Researcher Science of the Scientific-Research Institute of Public Law (Vise Head of the Editorial Board)	**A. Hartmann,** Dr. Sc., Prof., Director of the Institute of Police and Security Research (IPoS) Bremen (Germany)
V. Galunko, Dr. Sc. on Law, Prof., Director of the Scientific-Research Institute of Public Law	**M. Sztuka,** Dr. Sc., Director of Department of social prevention and resocialization, Jagiellonian University (Poland)
S. Denysiuk, Dr. Sc. on Law, Prof., Leading Researcher of the Scientific-Research Institute of Public Law	**M. Kalaman,** PhD, As. Prof., of the Institute of Pedagogy of the High Linguistic School of Chenstohov (Poland)
O. Drozd, Dr. Sc. on Law, As. Prof., Senior Scientific Researcher of National Academy of Internal Affairs' Scientific-research department	**P. Chomczynski,** PhD, As. Prof., The Sociology of Organization and Management Department, University of Lodz (Poland)
M. Inshyn, Dr. Sc. on Law, Prof., corresponding academician of National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Chairman of the Labour Law and Social welfare Law Department of Law Faculty of Kyiv National University named after T. Shevchenko	**M. Shykut,** PhD, Nicolaus Copernicus University in Torun, professional curator in Lenbork district court (Poland)
O. Kolb, Doctor on Law, Prof., member of the PO «Penitentiary Association of Ukraine»	**A. Ayrapetyan,** Director Law Jnstitute of the Ministry of Justice of the Republic of Armenia (Yerevan)
V. Kovalska, Dr. Sc. on Law, Senior Scientific Researcher, Leading Researcher of the Scientific-Research Institute of Public La	**G. Mikanadze,** rector of Academy of the Ministry of Internal Affairs of Georgia (Tbilisi)
A. Muzyka, Dr. Sc. on Law, Prof., corresponding acade-mik of National Academy of Legal Sciences of Ukraine, member of the PO «Penitentiary Association of Ukraine»	**M. Stivrenieks,** Deputy Head of the Prison Department of Ministry of Justice of the Republic of Latvia
	Executive secretary: PhD, K. Shkarupa
ISSN 2523-4552 Key title: Vìsnik Penìtencìarnoï asocìacìï Ukraïni (Print) Abbreviated key title: Vìsn. Penìt.ï asoc. Ukr. (Print) Parallel title: Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine	**Adress of Editorial Board:** 2 A, H.Kirpy str. Kyiv, 03035, tel. 067 465 79 93 E-mail: visnyk_pa@ukr.net

© «BULLETIN OF THE PENITENTIARY ASSOCIATION OF UKRAINE», 2017

Шановні автори та читачі журналу «Вісник Пенітенціарної асоціації України»!

У контексті посилення інтеграційного поступу України та інтенсифікації міжнародного співробітництва, вітаємо наукову спільноту із започаткуванням журналу, на сторінках якого відбуватимуться компаративістичні дискусії.

З ініціативи вчених Громадської організації «Пенітенціарна асоціація України» та приватної установи «Науково-дослідний інститут публічного права», започатковано видання журналу «Вісник Пенітенціарної асоціації України». Ця ініціатива відображає прагнення українських і зарубіжних науковців до наукового осмислення історичного поступу та сучасного розвитку юридичної науки і практики, дослідження правових і наукових концепцій. Такі висновки засновників журналу та його редакційної колегії ґрунтуються на тому, що сучасний етап людської цивілізації, особливо це характерно для передових країн, все більшою мірою характеризується подоланням ліберальних цінностей вільного ринку і конкуренції та встановленням суспільних відносин на принципах колективізму, соціальної справедливості, солідарності і взаємодопомоги, які зажди були і залишаються наріжними каменями юридичних відносин.

Ставлячи перед журналом завдання з висвітлення результатів і висновків із наукових досліджень вчених у галузі юриспруденції, ресоціалізаційної та пенітенціарної діяльності, редакційна колегія покладає надію на те, що це видання також буде виконувати інтеграційну місію щодо згуртування всіх гілок не тільки української науки, а й зарубіжної.

Маємо надію, що журнал слугуватиме не лише висвітленню останніх досягнень у царині юридичної науки, а й стане рушійною силою у збагаченні різних галузей новими науковими ідеями, у розвитку національного законодавства.

Щиро раді запросити науковців, представників судових, правоохоронних, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, юристів-практиків, педагогів, психологів, представників інституту громадського суспільства та правоохоронців, а також студентську молодь до оприлюднення своїх наукових напрацювань на шпальтах журналу.

Ми плануємо надалі інтегрувати журнал у національні та міжнародні бази даних, провести реєстрацію видання у ВАК України.

Давайте побажаємо новонародженому журналу стати авторитетним науковим виданням, а ми з Вами будемо намагатись зробити для цього все від нас належне.

Є. Ю. Бараш, доктор юридичних наук, доцент, заслужений діяч науки і техніки України, член Громадської організації «Пенітенціарна асоціація України»;
В. М. Синьов, доктор педогогічних наук, професор, академік НАПН України, заслужений юрист України, директор Інституту корекційної педагогіки і психології Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.15(477):342.533

Мозоль Н. І.,
кандидат юридичних, доцент,
професор кафедри теорії держави і права
Національної академії внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА ДЛЯ УТВЕРДЖЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті актуалізовано вітчизняний історичний досвід становлення й розвитку місцевого самоврядування. Розкрито значення магдебурзького права для утвердження локальної демократії на території України.

Ключові слова: *магдебурзьке право; місцеве самоврядування; магістрат; ратуша; бургомістр; цех.*

В статье актуализирован отечественный исторический опыт становления и развития местного самоуправления. Раскрыто значение магдебургского права для утверждения локальной демократии на территории Украины.

Ключевые слова: *магдебургское право; местное самоуправление; магистрат; ратуша; бургомистр; цех.*

Постановка проблеми. В умовах розбудови української держави значно зростає необхідність вивчення історичного досвіду, зокрема, щодо місцевого самоврядування, оскільки процес реформування сучасного самоврядування залишається суперечливим та потребує подальшого вдосконалення.

За таких умов зростає необхідність глибокого теоретичного осмислення як позитивного, так і негативного історичного досвіду, аналізу суперечливих суспільно-політичних явищ минулого, актуалізації досвіду функціонування Магдебурзького права на території України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження самоврядування є одним із мало вивчених у правовій науці, оскільки досвід самоврядування традиційно був предметом глибокого вивчення істориків, а не правознавців. Останнім часом з'явився ряд праць дослідників із різних наукових галузей, що розглядають Магдебурзьке право. Політико-правові та соціально-економічні передумови запровадження магдебурзького права в українських містах розглянуті Т. Котенко. Джерела магдебурзького права в Україні визначені М. Кобилецьким, А. Ткаченко. Значення Магдебурзького права для становлення вітчизняної системи місцевого самоврядування, розвитку українських міст проаналізований К. Ровинською, О. Березою. Магдебурзького права в історії українській державності в економічному аспекті розглянули І. Кліменко, Є. Мірошніков. Історичний розвиток вітчиз-

© Мозоль Н. І., 2017

няного місцевого самоврядування є предметом дослідження М. Баймуратова, О. Батанова, Р. Біленчука, В. Кравченка, Н. Сергієнко, В. Шаповала, І. Щебетун та інших учених.

Постановка завдання. Метою статті є розкрити значення магдебурзького права для розвитку місцевого самоврядування на території України; висвітлити перспективи вивчення історичного досвіду для вдосконалення сучасної системи суспільно-правових відносин.

Виклад основного матеріалу. Магдебурзьке право – це феодальне міське право, що завдячує своєю назвою німецькому (саксонському) місту Магдебург, у якому воно першочергово склалося. Саме жителям цього міста від його власника – архієпископа Віхмана – було надано право на самоврядування. Така форма правових стосунків поширилася на ряд інших міст Європи (Німеччини, Чехії, Польщі, Литви, України та Білорусі) та згодом набула узагальнюючого, символічного змісту щодо феодального міського самоврядування.

Загалом магдебурзьке право варто розуміти перш за все як міське самоврядування з власним судочинством, що здійснювалося через виборні органи. Магдебурзьке право виявлялося в міській автономії для нових поселенців (колоністів), спадкоємне і відчужувальне право на міську нерухомість на певних умовах, свободу вибору занять у сфері торгівлі або ремеслі.

В Україні процес активного поширення і утвердження магдебурзького права припадає на XIV–XV ст. Міщани українських міст боролися проти утисків із боку держави, магнатів і церкви, домагаючись права на самоврядування. Наслідком цієї боротьби є те, що польський і литовський уряди за певну винагороду стали надавати окремим українським містам грамоти на «вільність», тобто переводити їх на самоврядування на основі магдебурзького права.

Питання щодо першого українського міста, в якому було введено магдебурзьке право, залишається дискусійним. Загалом дослідники налічують близько 400 міст, яким протягом XIV – XVI ст. було надано таке право.

Запровадження магдебурзького права у деяких українських містах викликало опір місцевого населення, оскільки супроводжувалося посиленням іноземної експансії, наданням привілеїв католицькому населенню. Згодом магдебурзьке право було пристосовано до місцевих умов.

Більшість вітчизняних істориків, зокрема: В. Антонович, Ф. Леонтович, М. Владимирський-Буданов, М. Грушевський, Л. Окіншевич, І. Крип'якевич, поширення магдебурзького права розглядали як негативне явище в історії України, оскільки, на їхню думку, така запозичена форма самоврядування є чужорідною.

Варто зауважити, що застосування магдебурзького права сприяло європеїзації українських міст у філософському та історико-правовому сенсі, стало одним із визначальних чинників поступального культурного і правового зближення України та Західної Європи.

Українські міста набули певних ознак західноєвропейського міського устрою, однак здебільшого використовували лише форму магдебурзького права, а не його змістовну сутність. На відміну від країн Західної

Європи, на українських землях Магдебурзьке право не повністю звільняло міста від феодальної залежності, іноді воно зберігало окремі норми звичаєвого права.

Відзначаючи загалом позитивний вплив Магдебурзького права на українське самоврядування, необхідно вказати на те, що його утвердження сприяло виділенню міського населення в окремий суспільний стан. Відповідно до норм магдебурзького права, міста звільнялися від цілковитої влади місцевих правителів-землевласників і набували нового правового статусу, що виявлявся в набутті самоврядності, судової незалежності й податкового імунітету, права власності на землю, пільг щодо торгівлі й ремесла. Магдебурзьке право регламентувало норми цивільного та кримінального права. Саме магдебурзьким правом визначався порядок обрання представників міських органів влади, їх повноваження та функції.

Утвердження Магдебурзького права є плідною правовою основою становлення і розвитку міського самоврядування в Україні. Українські міста, відповідно до Магдебурзького права, набули ознак внутрішньодержавних територіальних утворень із неоднаковим правовим статусом. Повним обсягом магдебурзького права користувалися Львів, Кам'янець, Київ. У цих містах формувалися міські представницькі органи влади – Рада з бургомістром, що була наділена законодавчою та адміністративною владою. Такі органи влади утворювали міський магістрат, тому ці міста називалися магістратськими.

Міська Рада повинна була забезпечувати оборону міста і порядок в ньому, вирішувати питання господарського життя міста. В обов'язки Ради входив розгляд цивільних справ. Рада займалася розподілом податків між міщанами і контролювала своєчасність їх збору, регулювала торгівлю, стежила за дотриманням правил оренди промислових закладів, організовувала роботу броварень, солодовень та інших промислів, що належали раді. Раді були підпорядковані ремісничі цехи. Міське самоврядування санкціонувало акти купівлі-продажу нерухомого майна в межах міста, видавало міщанам довіреності на укладення торговельних угод.

Інші міста отримали назву ратушних. Вони характеризувалися наявністю неповного німецького права.

Приватно-власницькі міста мали найменше прав. Магдебурзьке право їм надавалося своїм паном, який міг у будь-який час його змінити або скасувати [4, с. 304].

Саме завдяки Магдебурзькому праву влада в містах стала максимально наближеною до об'єктів управління – усіх жителів міста. Через органи місцевого самоврядування – магістрати – жителі міста мали можливість приймати самостійні рішення. Магістрат очолював війт із бурмистрами, райцами (радниками) і лавниками, яких обирали із городян. У розпорядженні магістрату знаходилася канцелярія на чолі з писарем, «міські слуги», які займали різні посади [5, с. 258].

Магдебурзьке право є важливим джерелом розвитку правої системи на Українських землях. Міста, що користувалися Магдебурзьким правом, мали розвинену судову систему. Судові функції здійснювали магістрати та ратуші. Цивільні спра-

© Мозоль Н. І., 2017

ви у магістратських судах розглядалися радою на чолі з бургомістром, а кримінальні – лавою на чолі з війтом. Тяжкі кримінальні справи, до яких відносили розбій, убивство, підпал, зґвалтування, замах на життя шляхтича, розглядалися магістратською радою з міським старостою. Староста разом із війтом розглядали справи, якщо сторонами у них виступали міщани і міські мешканці. У ратушах судові справи розглядалися війтом або бургомістром під головуванням міського старости або ж іншого державця. Міські суди збиралися на засідання двічі на тиждень. Їх рішення можна було оскаржити підвоєводі, який виступав як суд другої інстанції.

У містах із Магдебурзьким правом фінансова спроможність органів місцевого самоврядування забезпечувалась завдяки збору податків на користь певної адміністративно-територіальної одиниці. Українським містам із магдебурзьким привілеєм надавалось право на пільгову торгівлю. Спеціальними грамотами було дозволено проводити щотижневі міські торги та щорічні ярмарки, прибуток від яких йшов до місцевої казни. Зазвичай, місцем торгу був ринок, розташований у центрі міста, а продаж будь-яких товарів поза межами ринку суворо заборонявся [1, с. 11]. Для проведення великих щорічних (інколи – двічі на рік)торгів – «ярмарків» отримували право лише деякі міста. На ярмарки з'їжджалися купці з віддалених земель, укладали великі торгові угоди.

Отже, Магдебурзьке право мало позитивний влив на суспільний та економічний розвиток, сприяло формуванню правової системи України, створило історико-правові передумови для утвердження місцевого самоврядування.

Міщани у містах із Магдебурзьким правом об'єднувалися в професійні цехи: купців, ремісників, лікарів, аптекарів, музикантів, співаків тощо. Кожен цех на чолі виборним майстром був самоврядною громадою з власним статусом і судом. Головні питання цеху обговорювались і вирішувались зборами членів цеху. Цеховим майстрам підпорядковувалися підмайстри та учні. Щоб перейти із категорії учнів до підмайстрів, або ж із підмайстрів до категорії майстрів необхідно було скласти іспит. Цехи мали своїх покровителів, свої ікони, прапори, свята, статути. За неухильним дотриманням статутів стежило керівництво цеху. Порушення статуту цеху каралося виключенням із цеху.

Цехова організація праці сприяла високій якості продукції, надавала можливість спільними зусиллями долати конкуренцію з боку виробників магнатських і шляхетських господарств. Водночас цехова організація регламентувала усе виробництво, не допускала можливості швидкого переходу із однієї категорії населення цеху в іншу, що значною мірою стримувало розвиток продуктивних сил.

Відповідно до норм Магдебурзького права, міщани були юридично незалежними, однак виконували як загальнодержавні повинності й податки, так і ті, які встановлювалися міською адміністрацією, зокрема: утримання міської адміністрації і варти королівських військ, сплата грошових податків у міську скарбницю тощо. Окрім того, міщани не звільнялися від військової повинності.

Адміністративний устрій українських міст на основі магдебурзько-

го права відрізнявся наявністю так званих «юридиків» – відокремлених міських територій, що в адміністративному і правовому сенсі контролювалися феодальними власниками. На такі юридики не розповсюджувалася судово-адміністративна влада міського самоврядування. Управління населенням юридиків здійснювалося від імені феодала особливими службовими особами – війтами і тіунами. Поділ міста на юридики обумовлював і поділ функцій з управління містом між їх власниками. Кількість юридиків у деяких містах становила кілька десятків.

Об'єктивна оцінка Магдебурзького права вимагає вказати на ряд негативних наслідків від його поширення на українських землях. Так, не зважаючи на пільги стосовно сплати податків, широких повноважень магістратів у питаннях місцевого значення, Магдебурзьке право обмежувало українських міщан. М. Грушевський зауважував, що магдебурзьким привілеєм у містах із німецьким правом повній мірі могли користуватися не русини, а лише католики – німці та поляки [2, с. 238].

Такі обмеження викликали наполегливу боротьбу українського міщанства за свої права. В деяких містах відбувалися збройні сутички й повстання проти старост і воєвод: Черкаси, Канів – 1536 р., Вінниця, Брацлав – 1541 р. Результатом таких протестів стало те, що згодом Магдебурзьке право було поширене на все населення міст. Воно надавалося окремим містам спеціальним привілеєм великого князя, і надання його вилучало місто із залежності від місцевої адміністрації.

Значною вадою Магдебурзького права було і те, що його в принципі можна було отримати тільки від представника вищої державної влади. Тому українські міста всі свої сподівання покладали на зовнішні чинники – державну владу,місцевих магнатів, шляхетські вольності, козацьку старшину адміністрацію тощо.

В українських містах із магдебурзьким правом був відсутній єдиний чітко визначений порядок виборів до магістратів. Вибори найчастіше проходили в ратуші на зборах жителів. Відносно невелика площа ратушного приміщення не дозволяла вмістити всіх міщан, тому збори обмежувалися так званими представниками «від посольства». У невеликих містах і містечках можливості вибору справді гідних представників до органів місцевого самоврядування були обмеженими. Представниками місцевої влади зазвичай обирали найбільш заможних міщан, які лобіювали свої власні політичні та економічні інтереси та не завжди відповідали задекларованим рекомендаціям бути «не богаты и не убоги, но среднего достатка… законнорожденными, дома всегда жить, доброго имени, богобоязненными, справедливыми и правдивыми… Не разглашать городские тайны, быть твердыми в словах и делах, чуждаться алчности» [6].

Часто в українських містах не дотримувалися принципу магдебурзького права щодо річного терміну перебування у складі ради. У складі ради перебували одні й ті ж особи навіть протягом десяти років. Таке зловживання владою викликало обурення з боку міщан і призводило до бунтів.

Однак вказані недоліки не є визначальними для загалом позитив-

 © Мозоль Н. І., 2017

них наслідків впровадження магдебурзького права в містах на українській території. Утвердження магдебурзького права що сприяло формуванню традицій децентралізації публічної влади в Україні.

Елементи магдебурзького права активно застосовували у військових козацьких судах. Згодом, у часи Гетьманщини, магдебурзьке право розглядалося як важливий елемент «давніх прав» українського народу, тому широко використовувалося в кодифікації «малоросійського права».

Однак уже наприкінці XVII ст. навіть у містах із магдебурзьким правом реальне міське самоврядування поступово обмежувалося. Із ліквідацією Гетьманщини самоврядування в українських містах почало занепадати. Царським указом від 1831 р. магдебурзьке право було скасоване. У Києві його остаточна відміна відбулася в 1835 р.

Висновки. XIV – XVIII ст. є важливим етапом історії розвитку українського самоврядування на основі магдебурзького права. Осмислення феномену магдебурзького права дає ключі до розуміння як теоретичних засад, так і практичних аспектів діяльності органів місцевого самоврядування в Україні на різних етапах історичного розвитку. Магдебурзьке право мало значний вплив на утвердження міського самоврядування в Україні. Актуалізація позитивного та негативного досвіду впровадження Магдебурзького права на українських землях важлива за умов необхідності вдосконалення сучасного вітчизняного місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Бойко І. Й. Застосування Магдебурзького права у Галичині в складі Польського королівства (1349–1569 рр.). *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Т. 21 (60). № 2. 2008. С. 11–19. (Серия «Юридические науки»).

2. Грушевський М. С. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / редколегія: П. С. Сохань (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1991–1998. Т. 5. Київ, 1994. 704 с. (Серія «Пам'ятки історичної думки України).

3. Історія держави і права України: курс лекцій / за ред. В. Г. Гончаренка. Київ: Вентурі, 1996. 288 с.

4. Клименко И. Н. Магдебургское право в истории украинской государственности / И. Н. Клименко, Е. В. Мирошников; НИУБелГУ. *Актуальные проблемы развития национальной и региональной экономики*: сб. науч. тр. V междунар. науч.-практ. конф. для студентов, магистрантов, аспирантов и молодых ученых, Белгород, 24 апр. 2014 г. / под науч. ред. Е. Н. Камышанченко, Ю. Л. Растопчиной. Белгород, 2014. С. 304 – 306.

5. Ровинська К. І. Магдебурзьке право як підґрунтя формування місцевого самоврядування на території України. *Теорія та практика державного управління.* №. 2. 2013. С. 257–263.

6. Сас П. М. Феодальные города Украины в конце XV–60-х годах XVI в. М., 1976. С. 178–179.

N. Mosol,
PhD, associate professor, State and
Law Theory Chair
of the National Acdemy of Internal Affairs

VALUE OF MAGDEBURG RIGHT IN ORDER TO STRENGTHEN THE LOCAL SELF GOVERNANCE IN UKRAINE

The article has actualized the national historical experience of the formation and development of local self-governance. The importance of the Magdeburg Law for the establishment of local democracy in the territory of Ukraine has been revealed.

It is determined that in the Ukrainian cities the principle of the Magdeburg law concerning the annual term of the membership in the city council was often not respected. Some councils were composed by the same persons even during ten years. Such abuse of power often caused riots of the angry citizens. However, such shortcomings are not decisive for the general positive effects of the Magdeburg Law introduction in the Ukrainian cities. The approval of the Magdeburg Law, which contributed to the formation of the tradition of decentralization of the state power in Ukraine. Elements of the Magdeburg Law were actively used in the military Cossack settlements. Subsequently, at the Hetmanate period of our history the Magdeburg Law was considered an important element of the "ancient rights" of the Ukrainian people. Therefore, it was widely used in the codification of the local legislation.

The Magdeburg Law is investigated as an important source of the development of the right system on the Ukrainian lands. Cities with the Magdeburg Law had the well-developed judicial system. Judicial functions were carried out by the magistrates and city councils. Civil cases at the magistrates' courts were examined by the councils headed by the burgomasters. The criminal cases were considered by the so-called lavas. Grave criminal cases (robbery, murder, arson, rape, assassination) were considered by the city elder of the magistrates' councils. The city elder could consider any cases, if their parties were the city dwellers. The city courts held their meetings twice a week. Their decision could be appealed to the court of the second instance.

It has been revealed that understanding of the Magdeburg Law phenomenon helps to understand both theoretical foundations and practical aspects of the activities of the local self-governance bodies in Ukraine at different stages of the historical development. The Magdeburg Law had a significant impact on the consolidation of the city governments in Ukraine. Actualization of the positive and negative experience of the Magdeburg Law implementation in Ukraine is very important in the context of the improvement of modern local self-governance bodies.

Key words: *Mahdeburg right; local self-governance; city council; town hall, burgomaster, workshop.*

Надійшла до редакції 20.10.2017

 © Мозоль Н. І., 2017

УДК 34(3/9):929

Сокальська О. В.,
кандидат юридичних наук, доцент
начальник кафедри загально-правових дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби

ЮЛІУШ БАРДАХ – ІСТОРИК ПРАВА НА ПЕРЕХРЕСТІ ЕПОХ І ДЕРЖАВ (ДО ВИТОКІВ РОДОВОДУ ВЧЕНОГО)

Досліджується родовід видатного польського історика права Юліуша Бардаха, наведено маловідомі факти стосовного його предків та біографії.

Ключові слова: *Юліуш Бардах, Януш Бардах, Володимир-Волинський, Одеса, литуаністичні студії, Велике князівство Литовське*

Исследуется родословная выдающегося польского историка права Юлиуша Бардаха, приведены малоизвестные факты относящиеся к его предкам и биографии.

Ключевые слова: *Юлиуш Бардах, Януш Бардах, Владимир-Волынский, Одесса, литуанистические студии, Великое княжество Литовское*

Постановка проблеми. Серед європейського наукового загалу найбільш знаним дослідником історії литовсько-польської державності та права є Юліуш Бардах. Директор Інституту історії держави і права Польщі А. Закжевський назвав Юліуша Бардаха «Нестором» варшавських литуаністів [1]. Його науковий доробок має неабиякий вплив на литуаністичні студії в Польщі, Білорусі, Литві й Україні. Життєвий шлях вченого, його наукові інтереси нерозривно пов'язані з землями, об'єднаними в межах Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. Традиційно, і цілком справедливо, Юліуш Бардах вважається польським юристом та істориком права. Однак, дослідження родоводу відомого вченого дозволяє по-новому подивитися на цей факт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській історіографії життєвому шляху вченого, як і його науковому доробку, не було присвячено наукових розвідок. Енциклопедичні видання містять лише короткі біографічні довідки. В Польщі до ювілейних дат було опубліковано кілька статей, у яких висвітлено окремі аспекти наукової діяльності вченого, спогади про університетські роки тощо [2; 3; 4; 5].

Постановка завдання. Мета статті – встановити витоки родоводу та маловідомі аспекти біографії видатного польського історика права Юліуша Бардаха.

Виклад основного матеріалу. Юліуш Бардах (03 листопада 1914 р., Одеса – 26 січня 2010 р., Варшава) – доктор права, професор, почесний доктор Варшавського, Лодзинського й Віленського університетів, директор Інституту історії держави і права (1954–1968 рр.), член-кореспондент Польської академії наук, автор бли-

© Сокальська О. В., 2017

зько 600 праць з історії держави і права Польщі та Литви, значна частина яких присвячена державно-правовим інституціям Великого князівства Литовського («O dawnej i niedawnej Litwie», «Statuty litewskie a prawo rzymskie», «Штудыі з дзяржаўнага ладу і права Вялікага Княства Літоўскага XIV–XVIII ст.», «Штудыі з гісторыі Вялікага Княства Літоўскага» та ін.).

Як зізнавався сам вчений, історія Литви особливо захоплювала його [4]. «Мій інтерес до устрою і права Великого князівства Литовського, – зазначав Юліуш Бардах, – зародився в студентські роки, коли я – слухач відділення права і суспільних наук Університету Стефана Баторія 1934 р. почав відвідувати семінар з литовського права професора Стефана Еренкройця. Литовське право зацікавило мене тоді й привертає увагу до цього часу своєю складністю й одночасно оригінальністю. Як і саме Велике Князівство Литовське було політичним організмом, що поєднував католиків литовців і православних русинів – предків білорусів і українців […] так і його право було синтезом оригінальних литовських і руських начал з польськими і західноєвропейськими впливами […] Важко було не захопитися привабливістю цього явища, що найбільш повно проявилося в місті, де я власне і почав студії. І надалі залишаюся під його чарами» [6].

Важко сказати, що саме вплинуло на вибір тематики досліджень молодим студентом Бардахом: університетські наставники Стефан Еренкройц, Генріх Ловмянський, Ян Адамус, дух стародавнього Вільно, а можливо, генетична пам'ять роду, що ховається у підсвідомості кожного, оскільки не лише наукова спадщина вченого, але й звивиста стежка його родоводу об’єднують Польщу, Литву й Україну. Підтвердженням останнього можуть служити слова Юліуша Бардаха, що «окрім цікавості дослідника, з проблематикою Великого князівства його пов’язує й емоційний зв’язок» [6].

У Польщі іронічно зауважують: часто лише після смерті видатного поляка стає відомо про нього дві речі, що він був видатний і що він був єврей. Тут варто додати, у разі, якщо польський єврей – видатна особистість, то він має бути якось пов'язаний з Україною.

Юліуш Бардах один з тих багатьох, хто з’явився на світ на українській землі, однак не був українцем. Родина Бардахів походила з Волині з міста Володимира-Волинського (єврейська назва – Людмир), значну частину населення якого складали євреї. З середини XVIII ст. місто стало одним із центрів хасидизму. Євреї з Вільно та інших литовських і білоруських міст засновували тут свої релігійні школи. Можливо, одним із них був і батько Юлія Меіровича (Марковича) Бардаха – прадіда Юліуша Бардаха.

Прізвище Бардах є абревіатурою імені Бен рабе Давид Харіф (Ba RDa Ch), що означає «син рабина Давида Харіфа». За переказами, Бардахи були нащадками Самуїла бен Давида, автора одного з найавторитетніших коментарів Шулхан-Аруха – збірки основних релігійних приписів іудаїзму [7]. Єврейська енциклопедія Брокгауза й Єфрона містить статтю про литовського граматика кінця XVIII ст. Ізраіля Ісаака бен-Хаїма Моісея Бардаха, автора коментарів до збірок релігійних приписів, творів

«Darke ha-Schem» і «Taameh Torah». Останній було видано у Вільно 1822 р. його братом Мєіром, який доповнив цей трактат власною статтею «Taameh Elyon» («Апологія закону») [8]. Й оскільки та ж енциклопедія зазначає, що батько Юлія Мєіровича Бардаха був рабин з Вільно [7], то можемо припустити, що це і є видавець твору «Taameh Torah» Мєір Бардах.

Прадід вченого Юлій Мєірович Бардах народився у Володимирі-Волинському 1827 р. У 17 років у пошуках кращої долі він подався до Одеси, де самотужки вивчав єврейські та східні мови. Молоде європейське місто на півдні імперії в той час було для євреїв майже ідеальним місцем для здобуття суспільного визнання. 1850 року Ю. М. Бардах був призначений учителем Хотинського, а згодом Ізмаїльського, казенних єврейських училищ. З 1857 р. працював учителем давньоєврейської мови в Одеській талмуд-торі, викладав в одеських казенних гімназіях, займався перекладами іноземної єврейської літератури, а з 1871 р. був цензором єврейських книг. За активну громадську й педагогічну діяльність Ю. М. Бардаху було надано потомствене почесне громадянство.

Щонайменше троє нащадків Юлія Мєіровича Бардаха стали відомими за межами своєї вітчизни. І хоча всі троє народилися в Одесі, але Батьківщиною вважали різні країни. Син Юлія Мєіровича, Яків Бардах – широко відомий в Російській імперії та за її межами вчений, професор медицини, мікробіолог, засновник однієї з перших в імперії станцій швидкої допомоги, один із основоположників (разом із І. І. Мечниковим і М. Ф. Гамалією) російської бактеріології. Онуків його рідного брата Мотла, Януша та Юліуша, батьки вивезли з Одеси ще у ранньому віці, дитинство вони провели на Волині у Володимирі-Волинському, звідки родом були їх предки, але це не завадило їм стати відомими на весь світ поляками. Старший Юліуш – видатний польський історик права. Молодший Януш, переживши ГУЛАГ, емігрував у 70–х роках з Польщі до США, де став засновником медичної школи пластичної лицьової хірургії Університету Айови, відомим хірургом. Його операції по усуненню вроджених патологій «заяча губа» та «вовча паща» увійшли до американських підручників з хірургії. Саме спогади Януша Бардаха, опубліковані в його книзі «Человек человеку волк: Выживший в ГУЛАГе» [9] та оповіданні Ханни Краль «Правнук» [10], стали одними з основних джерел для написання цієї статті.

Рідний брат Якова Бардаха й дід Януша та Юліуша Бардахів, Мотл, повернувшись до Володимира-Волинського, одружився на єврейці Хаї, яка, за сімейною легендою, була онукою однієї з самих колоритних фігур в хасидизмі – єдиної жінки-цаддіка (цадеккет) Ханни Рахель Вербермахер, широко знаної в єврейському світі як Людмирська діва. Історія «святої з Людмира» відображена в багатьох творах єврейської літератури, за її мотивами знято художній фільм «Йентл», в основу якого лягло оповідання Нобелівського лауреата І. Башевіса-Зінгера, єврейський театр «Хан» поставив п'єсу І. Евен-Шошан «Людмирська діва» тощо.

Американський дослідник Натаніель Дойч, автор книги, присвяченої Людмирській діві [11], вважає

© Сокальська О. В., 2017

сумнів факт народження Ханною Рахель дітей. Таким чином, прямими нащадками Людмирської діви Юліуш та Януш Бардахи бути не могли. Однак в сім'ї активно культивувалась ідея приналежності до її роду. Мотлу Бардаху, успішному купцю, який набув основний капітал поставляючи з Росії шкурки соболя, належав будинок, в якому вона народилась [11, p. 9].

Син Мотла Бардаха Марек (Марк), батько Юліуша та Януша Бардахів, народився у Володимирі-Волинському. Освіту здобув у Харківському стоматологічному училищі. Ймовірно, саме після його закінчення він переїхав до Одеси, що й не дивно, з огляду на те, що його дядько Яків Бардах був відомим у місті лікарем і громадським діячем. В Одесі Марек одружився з Отілією Нейдінг (Нойдінг). Брат Отілії, Марсель (Марцел) Нейдінг – професор медицини, невролог, керівник клініки нервових хвороб, був у дружніх стосунках з Яковом Бардахом. Отілія Нейдінг походила з інтелігентної одеської родини, її дядько та двоє братів викладали в університетах Одеси, Москви й Парижа. Мати, як писав Януш Бардах, була інтелектуалкою, вільно володіла чотирма мовами, цікавилась політикою, саме вона привнесла в родину Бардахів пієтет до великих поетів, художників, та вчених [9, с. 19].

В Одесі у Марека та Отілії Бардахів народилося двоє синів: Юліуш 1914 р. та Януш (Натан) 1919 р. Переживши у місті важкі роки Першої світової та громадянської війни, на початку 20-х років Марек разом із дружиною та дітьми повернулися до Володимира-Волинського, де вже встановилася польська влада.

Родина Бардахів у Володимирі-Волинському була однією з найзаможніших і найвпливовіших єврейських сімей. Мотл Бардах залишив синам чималий спадок – кілька великих будинків у центрі міста. Марек Бардах мав успішну стоматологічну практику, його рідний брат Мойсей упродовж 1938–1939 рр. був віце-бургомістром міста. Сім'я проживала у трьохповерховому будинку на розі вулиць Фарної та Казначейської.

Завдяки Отілії Бардах їх квартира часто ставала світським салоном, де обговорювалися новинки моди, точилися політичні та літературні дискусії. Активну участь у них брав і 16-літній Юліуш (або Юлек, як його називали в родині). Він був улюбленцем матері й своїм розумом і зовнішністю нагадував їй старшого брата Марселя Нейдінга. Кімната Юліуша була завалена книгами польською, російською та французькою мовами, з Варшави він виписував літературні та політичні журнали. Мовами спілкування в родині були польська й російська. Молодший брат Януш згадував: «Юлек был пятью годами старше, и наши пути не пересекались. Мне всегда было интересно, что делается за закрытыми дверями его комнаты, когда его навещают друзья. Я не мог удержаться, чтобы не подглядывать в замочную скважину, злился и расстраивался, что меня не пускают к ним. […] Такое отношение заставляло меня чувствовать себя не только ничтожным, но и отвергнутым, напоминая снова и снова, что я не вхож в круг мамы и Юлека. Он всегда был серьезен, сосредоточен и погружен в свои мысли – читал, писал и спорил. Он не умел танцевать, не ходил на вечеринки, не любил спорт или игры на свежем

воздухе, не ездил на пикники. Я считал его довольно скучным» [9, с. 19, 248–249].

Навчався Юліуш Бардах у Володимир-Волинській гімназії ім. М. Коперника, після закінчення якої 1934 р. вступив до Віленського університету Стефана Баторія на відділення права і суспільних наук. Ще у студентські роки він розпочав наукові дослідження. Навчаючись на другому курсі, брав участь у роботі загальнопольського з'їзду істориків з доповіддю про третизну у давньому литовському праві. Його студентська наукова розвідка «Усиновлення в литовському праві XV і XVI ст.» вийшла друком 1934 р., що було предметом особливої гордості матері. Згодом ця праця стала основою дисертаційного дослідження вченого [5].

Сім'я Бардахів прихильно ставилася до соціалістичних ідей. Особливо ними захоплювався молодий Юліуш. Якось у розмові з мамою він звинуватив буржуазію у всіх бідах. На що вона іронічно відповіла: «Быть буржуем не хорошо, но приятно и удобно» [3]. Юліуш належав до лав Союзу незалежної соціалістичної молоді, а з 1935 р. – Польської соціалістичної партії. У 1938–1939 рр. він був редактором віленського видання газети «Робітник» – друкованого органу Польської соціалістичної партії [4].

Початок Другої світової війни розділив сім'ю: Юліуш з дружиною Фрумою залишились у Вільно, їм було відмовлено у в'їзді на територію СРСР, у складі якого опинився Володимир-Волинський. Молодший брат Януш запропонував переправити їх через кордон нелегально. Це їм вдалося, але залишатися у Володимирі-Волинському було небезпечно, оскільки на комсомольських зборах однокласниця Юліуша Роза Рубінштейн заявила: «Юліуш Бардах – продажний соціаліст. Його необхідно розшукати, арештувати та знищити» [9, с. 59]. Після цього Юліуш Бардах разом з дружиною переїхав до Львова, де переховувався серед єврейських біженців.

Подальша доля родини Бардахів склалася трагічно. 1940 року Януша Бардаха було призвано до лав Червоної Армії, а восени 1941 р. засуджено військово-польовим судом до 10 років таборів, що, можливо, врятувало йому життя. Після війни Юліуш, вже офіцер Війська Польського та військовий аташе польської амбасади у Москві, домігся дострокового звільнення брата. Всі ж інші члени родини: дід Мотл, бабця Хая, Марек та Отілія Бардахи, їх найменша донька Рахель, дружини Януша та Юліуша загинули 1942 р. Їх, як і інших євреїв, було закатовано фашистами в околицях Володимира-Волинського поблизу села Пятидні. Після звільнення Волині 1944 р. Юліуш Бардах приїздив до Володимира-Волинського. Але це вже було інше, чуже місто, що навіювало лише трагічні спогади.

Ще будучи на військовій службі 1948 р. Юліуш Бардах захистив у Ягелонському університеті дисертаційне дослідження, основою якого стала його студентська розвідка по литовському праву. 1950 року він завершив військову кар'єру й повернувся до наукової та викладацької роботи. Наступні 60 років плідної дослідницької праці професора Бардаха були пов'язані з Варшавським університетом та Інститутом історії держави і права.

Висновки. Доля Юліуша Бардаха є ілюстрацією складного звиви-

© Сокальська О. В., 2017

стого шляху інтелектуала, вченого на тлі революцій, державно-політичних катаклізмів, трагедій цілих народів та окремо взятих родин упродовж ХХ століття. Вона також показує обмеженість вузьконаціонального підходу щодо визначення приналежності вченого та оцінки його наукової спадщини. Януш та Юліуш Бардахи своєю Батьківщиною вважали Польщу та «малою» батьківщиною – місцем, де виріс, де з'явилися перші друзі, де знайшли вічний спокій найближчі люди, думається, для них лишався Володимир-Волинський. Через призму історії родини польського єврея, який народився в Одесі в часи Російської імперії, дитинство та юність провів на Волині, що була у складі Польської республіки, вижив у трагічні роки Другої світової війни, і став одним із самих відомих істориків права Польської Народної Республіки та сучасної Польщі, можемо простежити більш ніж столітню непросту історію всієї Східної Європи.

Список використаних джерел

1. Закжевский А. Б. Состояние и перспективы современных польских исследований по истории Великого Княжества Литовского. Studia Slavica et Balcanica Petropolitana. 2008. №1 (3). Январь–Июнь. С. 109.

2. Olszewski H. Wspomnienie o Juliuszu Bardachu (1914-2010). Nauka. 2010. №1. S. 159–163.

3. Siewierski T. Juliusz Bardach – historyk na zakrętach dziejów. Дата оновлення: 16.01.2018. URL: https://histmag.org/Juliusz-Bardach-historyk-na-zakretach-dziejow-10576/1

4. Siewierski T. Juliusz Bardach (1914–2010): o lituanistycznej pasji uczonego. Дата оновлення: 16.01.2018. URL: http://www.mlodszaeuropa.pl/news/35/56/Juliusz-Bardach-1914-2010-o-lituanistycznej-pasji-uczonego.html.

5. Косман М. Да 90–годдзя прафесара Юліюша Бардаха. Беларускі Гістарычны Агляд. 2004. Т.11. Сш. 1–2. С. 389–393.

6. Зачараваны Вялікім Княствам. Размова з прафэсарам Ю. Бардахам. Беларускі Гістарычны Агляд. 1995. Т.2 Сш. 1. С. 41–48.

7. Бардах Юлий Меирович (Маркович). Еврейская энциклопедия Брокгауза и Ефрона. Дата оновлення: 17.01.2018. URL: http://ru.wikisource.org/wiki/ЕЭБЕ/.

8. Бардах Израиль Исаак бен-Хаим Моисей. Еврейская энциклопедия Брокгауза и Ефрона. Дата оновлення: 17.01.2018. URL: http://ru.wikisource.org/wiki/ЕЭБЕ/.

9. Бардах Я., Глисон К. Человек человеку волк: Выживший в ГУЛАГе / Пер. с англ. А. Ильф; Предисл. Я. Гордина. М. : Текст. Журн. «Дружба народов», 2002. 271 с.

10. Краль Х. Правнук. Альманах «Егупец». № 9. Дата оновлення: 17.01.2018. URL: http://litresp.ru/chitat/ru/%D0%9A/kralj-hanna/rasskazi/3

11. The Maiden of Ludmir : a Jewish Holy Woman and Her World / N. Deutsch ; forew. author J. Bardach. – Berkeley ; Los Angeles ; Oxford : University of California Press, 2003. 310 p.

O. Sokalska,
PhD in Law, associate professor,
Head of General Law Disciplines Chair
of the Institute of Criminal-Executive Service

THE LAW HISTORIAN IN THE TRANSFER PERIOD BETWEEN THE EPOCS AND STATES (ROOTS OF HIS GENUS)

The genus of the prominent Polish historian Juliusz Bardach has been researched. The little known facts of his biography and his ancestors and provide in this article. Juliusz Bardach (born on November 3, 1914 in Odessa, died on January 26, 2010 in Warsaw) was a doctor of law, professor, Honorary doctor of the universities of Warsaw, Lodz and Wilen, Director of the Institute of the State and Law History.

His family has its origin in the Volyn region (the city of Volodymyr-Volynskyi). Bardach's ancestors moved to Volodymyr-Volynsky from Wilen at the beginning of the XIX century. Juliy M. Bardach, the progenitor of the scientist, was a teacher of the Jewish state schools in Odessa. His son Jakob Bardach was a professor of medicine, microbiologist, one of the founders of the Russian bacteriology. His brother, Motl Bardach, the grandfather of Juliusz Bardach, returned to live in the city of Volodymyr-Volynskyi. According to the family legend he married there the grand-daughter of the female tsaddik Hannah Rahhel Werbemacher, known as the Liudmir Virgin. However, researchers believe that the Liudmir Virgin had no descendants.

Marek was the son of Motl Bardach. He was born in Volodymyr-Volynskyi. He graduated from the Kharkiv Dental School. Then he worked in Odessa. His wife was Otilia Haiding. In Odessa, Marek and Otilia Bardach had two sons: Juliusz (1914) and Janusz (1919). In early 20-s the family returned to live in Volodymyr-Volynskyi.

Juliusz Bardach studied at the M. Copernicus High School of Volodymyr-Volynskyi. In 1934 he entered the Law and Social Sciences Department of the Stephan Batoriy University of Wilen.

With the beginning of the Second World War the fate of the Bardach family was tragically inevitable. In 1941 Janusz Bardach was sentenced to imprisonment. Juliusz Bardach was in military service since 1941. Their parents and wives died in 1942.

1948 Julius Bardas defended his dissertation. After completing his military career in 1950, he returned to the scientific and teaching work at the university. The next 60 years of the fruitful research activities of prof. Bardach were associated with the University of Warsaw and the Institute of the State and Law History.

Key words: *Juliusz Bardach, Janusz Bardach, Odessa, Volodymyr-Volynskyi, Grand Principality of Lithuania*.

Надійшла до редакції 18.10.2017

© Сокальська О. В., 2017

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК: 349.2

Іншин М. І.,
член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
заслужений юрист України

ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗІ СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ

У статті проаналізовано особливості нормативно-правового регулювання звільнення зі служби в поліції. Наводиться перелік підстав звільнення, порядок, а також визначено їх сутність та особливості. Формулюються пропозиції щодо усунення виявлених недоліків нового законодавства.

Ключові слова: *звільнення; служба в поліції; поліцейський; недоліки; пропозиції.*

В статье проанализированы особенности нормативно-правового регулирования увольнения со службы в полиции. Приводится перечень оснований для увольнения, порядок, а так же определены их сущность и особенности. Формулируются предложения по устранению выявленных недостатков нового законодательства.

Ключевые слова: *увольнение; служба в полиции; полицейский; недостатки; предложения.*

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження обумовлена створенням нового органу виконавчої влади – Національної поліції України, що безумовно потребує комплексного наукового дослідження нормативно-правового регулювання діяльності поліції, зокрема, трудових прав працівників органу, які є гарантією професійності й компетентності кадрового забезпечення поліції. Відсутність досліджень за обраним напрямком щодо новітнього законодавстві підкреслює новизну даної наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблема є предметом досліджень багатьох сучасних науковців, які досліджували окремі аспекти даної проблеми. Найбільш значними, серед сучасних наукових розробок, присвячених проблемам правоохоронних органів є праці вчених В. Авер‘янова, М. Баймуратова, В. Батанова, І. Дробуш, С. Ківалова, В. Колпакова, М. Орзіха, В. Погорілка, Ю. Тодики,О. Фрицького, В. Шкарупи, В. Шаповала та інших.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз особливостей

 © Іншин М. І., 2017

нормативно-правового регулювання звільнення зі служби в поліції відповідно до Закону України «Про Національну поліцію». Для досягнення поставленої мети проаналізовано Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про державну службу», а також нормативно-правові акти, які регулюють діяльність служби у поліції.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про Національну поліцію» передбачає перелік підстав звільнення зі служби з поліції. Умовно ці підстави можна поділити на:

1) ті, що залежать від волі поліцейського:

- за власним бажанням;
- у зв'язку з набуттям громадянства або підданства іншої держави;
- у зв'язку з переходом у встановленому порядку на роботу до інших міністерств і відомств (організацій);
- через службову невідповідність.

2) ті, що не залежать від волі поліцейського:

- через закінчення строку контракту;
- через хворобу - за рішенням медичної комісії про непридатність до служби в поліції;
- за віком - у разі досягнення встановленого для нього цим Законом граничного віку перебування на службі в поліції;
- у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів.

3) ті, що є наслідком порушення встановлених норм чи правил проходження служби, а також іншого порушення законодавства:

- у зв'язку із реалізацією дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення зі служби, накладеного відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України;
- у разі набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення;
- у зв'язку з безпосереднім підпорядкуванням близькій особі [1].

Розглянемо кожну з підстав звільнення зі служби в поліції більш детально.

У зв'язку із закінченням строку контракту. У Законі для кожної категорії посад у поліції встановлений конкретний строк перебування на службі в поліції. Крім того, для деяких категорій посад строк призначення встановлюється одноразово, а для інших передбачене право продовження такого строку. Так, Законом встановлено наступні строки перебування на службі в поліції:

- з особами молодшого складу поліції, які вперше прийняті на службу заключається контракт строком на два роки без права продовження;
- з громадянами, які зараховані до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських строк дорівнюється періодом навчання;
- із заступниками керівників територіальних органів поліції та керівниками структурних підрозділів зазначених органів, закладів та установ - на термін три роки з правом продовження контракту на той самий термін;
- із заступниками керівника поліції та керівниками територіальних органів поліції, ректорами (керівни-

ками) вищих навчальних закладів - строком на чотири роки з правом продовження контракту одноразово строком до чотирьох років;

• з керівником поліції – строком на п'ять років з правом продовження контракту одноразово строком до п'яти років [1].

Як бачимо, для деяких категорій посад законодавцем закріплено право вирішувати чи продовжити строк перебування на службі чи навпаки припинити. Проте, умови й порядок реалізації такого права нормативно не встановлено, що не може в повній мірі гарантувати таке право. У зв'язку з цим, доцільно нормативно визначити порядок продовження строку контракту шляхом внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію».

Через хворобу. Звільнення в такому випадку відбувається виключно на підставі рішення медичної комісії про непридатність до служби в поліції. Поліцейські зобов'язані щороку проходити комплексний медичний огляд, а за необхідності – цільові медичні огляди, психофізіологічні обстеження і тестування в порядку, визначеному Міністром внутрішніх справ України [1]. Так, відповідно до Порядку проходження комплексного медичного огляду (диспансеризації) поліцейськими [2], при виявленні у особи, яка пройшла профілактичний медичний огляд, хвороб, що є протипоказанням до виконання робіт, розладів психіки та поведінки, що можуть визначити її непридатність до подальшої служби, а також таких, що обумовлені уживанням психоактивних речовин, що можуть впливати на її придатність до подальшої служби, керівнику органу поліції направляється інформація про поліцейського, який за станом здоров'я потребує направлення на огляд до медичної комісії закладу охорони здоров'я МВС для визначення його придатності до подальшої служби.

За віком – у разі досягнення встановленого для нього цим Законом граничного віку перебування на службі в поліції. Законом встановлено, що поліцейські, які мають спеціальні звання молодшого складу поліції, середнього і вищого складу поліції включно до підполковників, залежно від присвоєних їм спеціальних звань, перебувають на службі до досягнення ними 55 років, а полковники, генерали поліції - 60 років. При досягненні встановлено вікового цензу поліцейські мають бути звільненні з посади. Поряд з цим, поліцейські, які мають високу професійну підготовку й досвід практичної роботи на займаній посаді та при умові визнання їх придатними до служби за станом здоров`я, мають право залишитися на службі, але не більше ніж на 5 років, а у виняткових випадках такий строк може бути продовжений ще на 5 років. Слід зазначити, що право продовження служби понад граничного віку не передбачає обов'язкового дотримання терміну продовження, а тому поліцейський має право звільнитися зі служби до закінчення строку.

У зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів. Дана підстава звільнення має свій порядок. Звільненню у даному випадку передує попередження про можливе звільнення за два місяці. У встановлений двомісячний строк поліцейському може бути запропонована інша посада в будь-якому органі поліції з урахуванням досвіду

© Іншин М. І., 2017

роботи, освітнього рівня, стану здоров'я, ставлення до виконання службових обов'язків. Звільнення за таких умов також допускається у випадку, коли працівник поліції знаходиться у відрядженні. Таке звільнення здійснюється за рішенням керівника державного органу, установи, організації з подальшим направленням їх у розпорядження поліції. Цей пункт й обов'язок роботодавця щодо попередження про звільнення сприяє захисту права особи на працю. Проте, на нашу думку, положення про те, що перебування поліцейського, посада якого скорочена, на лікарняному чи у відпустці не перешкоджає його призначенню на іншу посаду або звільненню зі служби в поліції за умови його персонального у письмовій формі попередження у встановлений законом строк є порушенням конституційного права людини на працю.

По-перше, звільнення за таких обставин допускається лише у разі, якщо поліцейського не можна перевести на іншу посаду відповідно до його кваліфікації або якщо він відмовляється від такого переведення. По-друге, дане положення суперечать вимогам Кодексу Законів про працю. Так, трудовим законодавством не допускається звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу в період його тимчасової непрацездатності, крім випадків нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності, не рахуючи відпустки по вагітності і родах, якщо законодавством не встановлений триваліший строк збереження місця роботи (посади) при певному захворюванні, а також у період перебування працівника у відпустці. Таке звільнення можливо лише при повній ліквідації підприємства, установи, організації [3]. Крім того, відповідно до Закону України «Про державну службу» процедура вивільнення державних службовців визначається законодавством про працю. Наявність спеціального законодавства щодо регулювання діяльності поліції не виключає того, що трудові правовідносини із поліцейськими підпадають під дію Кодексу Законів про працю. Також слід зазначити, що при звільненні за таких обставин державним особам надається право поворотного прийняття на службу, за умови відповідної кваліфікації протягом шести місяців з дня звільнення, якщо він був призначений на посаду в цьому органі за результатами конкурсу.

Через службову невідповідність. Службова невідповідність встановлюється проведенням атестації з урахуванням професійних й особистих якостей. Мета атестації полягає в проведенні оцінки ділових, професійних, особистих якостей, освітнього та кваліфікаційного рівнів, фізичної підготовки поліцейських на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності посадам, а також перспектив їхньої службової кар'єри. Атестування проводиться атестаційними комісіями органів (закладів, установ) поліції, що створюються їх керівниками. Порядок проведення атестування, регулюється Інструкцією про порядок проведення атестування поліцейських [4]. При прийнятті рішень стосовно поліцейського повинні враховувати такі критерії: 1) повнота виконання функціональних обов'язків (посадових інструкцій); 2) показники службової діяльності; 3) рівень тео-

ретичних знань та професійних якостей; 4) оцінки з професійної і фізичної підготовки; 5) наявність заохочень; 6) наявність дисциплінарних стягнень; 7) результати тестування; 8) результати тестування на поліграфі (у разі проходження).

У зв'язку із реалізацією дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення зі служби, накладеного відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України. Підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, що затверджується законом. Нажаль, такий Статут знаходиться в стадії проекту й не має законної сили щодо регулювання питань дисциплінарної відповідальності поліцейських. Дане питання сьогодні регулюється Дисциплінарним статутом органів внутрішніх справ України [5]. З метою з'ясування всіх обставин дисциплінарного проступку призначається службове розслідування, яке має бути завершене протягом одного місяця з дня його призначення. У разі необхідності цей термін може бути продовжено, але не більш як на один місяць. При визначенні виду дисциплінарного стягнення мають враховуватися тяжкість проступку, обставини, за яких його скоєно, заподіяна шкода, попередня поведінка особи та визнання нею своєї вини, її ставлення до виконання службових обов'язків, рівень кваліфікації тощо. Також слід додати, що звільнення з таких причин є винятковим видом дисциплінарного стягнення й може бути накладено у разі порушення присяги, виявлення неповаги до держави, державних символів України та Українського народу, перевищення службових повноважень (при умові відсутності складу злочину або адміністративного правопорушення), використання повноважень в особистих інтересах або в особистих інтересах інших осіб, поява на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння, а також у разі прийняття державним службовцем необґрунтованого рішення, що заподіяло шкоди державному чи комунальному майну (при умові відсутності складу злочину або адміністративного правопорушення).

Слід звернути увагу на проблему визначення правового змісту та правильного застосування таких підстав як недотримання присяги публічного службовця, виявлення неповаги до держави, державних символів України та Українського народу. У законодавстві немає чіткої позиції щодо визначення кола зобов'язань, за невиконання чи неналежне виконання яких до особи можна пред'явити вимогу щодо припинення державної служби на підставі зазначених підстав. Аналіз судової практики дає підстави дійти висновку, що звільнення за таких умов не можна вважати дисциплінарним стягненням, оскільки в цих випадках обов'язком керівника перед державою є беззаперечне звільнення службовця. При цьому необхідно зауважити, що дисциплінарні стягнення до державного службовця застосовуються за невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків, перевищення своїх повноважень, порушення обмежень, пов'язаних із проходженням державної служби, а також за вчинок, який порочить його як державного службовця або дискредитує державний орган, де він працює.

 © Іншин М. І., 2017

За власним бажанням. Право звільнення за власним бажанням гарантоване кожному й є особистим волевиявленням працівника. Особа, що прийняла рішення про звільнення, зобов'язана попередити про це суб'єкта призначення у письмовій формі не пізніш як за 14 календарних днів до дня звільнення. Законом заборонено вжиття будь-яких дій, що мають на меті запобігання звільненню.

У зв'язку з переходом у встановленому порядку на роботу до інших міністерств і відомств (організацій). Законодавство не містить порядку звільнення за таких обставин. Вважаємо, що мова йде про наступні випадки: 1) зарахування поліцейських курсантами, слухачами денної форми навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських; 2) відрядження (прикомандирування) до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, інших органів державної влади (закладів, установ) або органів місцевого самоврядування на час виконання відповідних повноважень на постійній основі із залишенням їх на службі в поліції. В обох випадках поліцейські звільняються з посад і зараховуються в розпорядження наказами керівників, уповноважених призначати на такі посади, але при цьому поліцейські не втрачають права повернення до служби у поліції. Настання зазначених випадків є підставою їх звільнення із штатних посад, які вони займають в органах поліції.

У зв'язку з безпосереднім підпорядкуванням близькій особі. Даний пункт є антикорупційним засобом. Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» [6], поліцейські не можуть мати у прямому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам. При прийняті на службу в поліцію, особа зобов'язана повідомити керівництво органу, на посаду в якому вона претендує, про працюючих у цьому органі близьких їй осіб. У разі виникнення таких обставин, відповідні особи, близькі їм особи повинні вжити заходів щодо усунення таких обставин у п'ятнадцятиденний строк. Не виконання даної вимоги тягне за собою: 1) переведенню на іншу посаду, що виключає пряме підпорядкування; 2) притягнення до дисциплінарної відповідальності, яке тягне звільнення; 3) звільнення, у разі неможливості переведення.

У разі набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення. Ключовим моментом у даному випадку є встановлення факту скоєння корупційного або кримінального правопорушення виключно за вмотивованим рішенням суду. Так, настанню наслідків у вигляді звільнення передує відсторонення особи від виконання службових обов'язків, якій повідомлено про підозру у скоєнні злочину до закінчення розгляду справи судом. Рішення про відсторонення виносить керівник поліції. Звільнення на зазначеній підставі тягне за собою обмеження або заборону щодо права займатися діяльністю пов'язаною з виконанням функцій держави, або місцевого самоврядування.

У зв'язку з набуттям громадянства або підданства іншої держави.

Припинення громадянства є особистим волевиявленням особи. Факт зміни громадянства само по собі є об'єктивною підставою звільнення зі служби в поліції, оскільки особа, яка знаходиться на державній службі, не може бути громадянином іншої держави. Проте, у законодавстві не вказано обмежень щодо набуття державними службовцями, зокрема, поліцейськими подвійного громадянства. Як справедливо зазначає Д. Шпенов: «… в Україні діє принцип єдиного громадянства, однак, в силу колізій законодавства різних країн, особа може мати подвійне громадянство. Тому, … дану підставу необхідно перефразувати: «припинення громадянства України або набуття громадянства іншої держави без припинення громадянства України»» [7, с. 76].

Висновки. Підводячи підсумок дослідження, слід сказати, що в цілому порядок й умови звільнення зі служби в поліції є достатньо врегульованими. Проте, в ході паралельного аналізу підстав звільнення державних осіб (слід зауважити, що відповідно до зазначеного далі закону – поліцейські є державними особами), встановлених Законом України «Про державну службу», доходимо до висновку, що перелік підстав звільнення встановлених для поліцейських не є вичерпним. Крім того, у Законі України «Про Національну поліцію» підстави звільнення не мають чіткого згрупування, оскільки деякі підстави звільнення зазначаються окремо. У зв'язку з цим, вважаємо за потрібне включити до переліку підстав звільнення зі служби в поліцію наступне: 1) у разі смерті поліцейського; 2) у разі обрання на виборну посаду до органу державної влади або органу місцевого самоврядування з дня набуття повноважень; 3) визнання поліцейського безвісно відсутнім чи оголошення його померлим; 4) набрання законної сили рішенням суду про визнання поліцейського недієздатним або про обмеження його дієздатності; 5) у разі застосування заборони, передбаченої Законом України «Про очищення влади»; 6) у разі незгоди поліцейського на продовження проходження служби у зв'язку із зміною істотних умов служби у поліції; 7) у разі порушення обмежень, пов'язаних зі службою в поліції; 8) прийняття резолюції недовіри.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.
2. Порядок проходження комплексного медичного огляду (диспансеризації) поліцейськими від 31 груд. 2015 р. № 1663/28108, затверджений Наказом Міністерства внутрішніх справ України 10.12.2015 № 1561. URL.: http: zakon.rada.gov.ua.
3. Кодекс Законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50.
4. Інструкція про порядок проведення атестування поліцейських від 18 листоп. 2015 р. № 1445/27890, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України 17.11.2015 № 1465. Офіційний вісник України. 2015. № 90. Ст. 3073.
5. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Закон України від 22.02.2006 № 3460-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 29. Ст. 245.

 © Іншин М. І., 2017

6. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.
7. Шпенов. Д. Адміністративно-правовий механізм звільнення суддів з посади в Україні. Публічне право. 2014. № 4 (16). С. 73–79.

M. Inshyn,
PhD, correspondent memberof the National Academy of Law of Ukraine, Professor, Head of the Chair of the Labour Law and Social Protection Law of the Kyiv National Taras Shevchenko University, honoured lawyer of Ukraine

GROUNDS FOR DISMISSAL OF THE POLICE PERSONNEL

In the article it is analyzed the features of the normative and legal regulation of dismissal from the police service. A list of grounds for dismissal, the procedure, peculiarities and essence of dismissal from the police forces have been provided in the article. Propositions are made in order to eliminate shortcomings and gaps in the new legislation.

It has been defined the problem of determining the legal status and correct application of the grounds for the dismissal, in particular the fact of breaking the oath of the public official, non-respect to the State and state symbols of the Ukrainian people. The current legislation has no strict list of the obligations, which are obligatory for the state officials. If they do not fulfill such obligations, they would be demanded to stop their state service for the above mentioned acts.

The analysis of the judicial practice demonstrates that in such cases the dismissal can not be considered as the disciplinary punishment, as the chief of the corresponding state body is obliged to dismiss the state official in such cases. It is necessary to mention that the disciplinary punishments are applied to the state officials in the following cases: if they do not fulfill or fulfill improperly their service obligations; for the abuse of their authority; for not following the restrictions related to their state service; for the acts, which defame him/her as the state servant or discredit the state body, where the official is employed.

It has been cleared up that the order and conditions of dismissal of the police officials are enough regulated. The analysis of the grounds for dismissal of the state servants (policemen are considered as the state officials (according to the below mentioned law), which are envisaged by the Law of Ukraine “On the State Service”, has been done. Nevertheless, the list of the grounds for the policemen dismissal is not completed yet. Besides, in the Law of Ukraine “On the National Police” some grounds are not strictly united in groups (some of the, are shown separately). That is why we propose to include in the list of the grounds for the policemen dismissal the following: 1) in case of their death; 2) since the day of obtaining the authority, if a policeman is elected to the body of state power or self-governance; 3) if a policeman is officially declared as a missing out or dead; 4) if the court decision concerning his/her full or partial incompetence comes into force; 5) if his/her employment

is not possible according to the Law of Ukraine “On Lustration”; 6) if a policeman does not want to continue the employment, because the conditions of the police service have substantially changed; 7) if a policeman does not follow the rules and restrictions of the police service; 8) if the resolution on mistrust is approved.

Key words: *release; police service; police; disadvantages; suggestions.*

Надійшла до редакції 12.10.2017

 © Іншин М. І., 2017

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.56:342.3

Горбач М. І.,
аспірант кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін Міжнародного університету розвитку людини «Україна»

КЛАСИФІКАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

В статті, проаналізовано правові елементи адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права та здійснено їх класифікацію на основні, додаткові та спеціальні. Виявлено, що основними елементами – є права та обов'язки, як комплексні елементи адміністративно-правового статусу, що виділяють його цілісну складову, без жодного з елементів якого він не може існувати; додаткові елементи – такі, як правосуб'єктність, правове становище, повноваження, гарантії компетенція, адміністративно-правова відповідальність, юридичне явище, що відносяться до динаміки, іншими словами інструментарію адміністративного права та не можуть бути віднесеними до загальної складової адміністративно-правового статусу суб'єкта адміністративного права; спеціальні елементи – ж спеціальними елементами адміністративно-правового статусу є всі елементи, що характеризують, певний окремий суб'єкт адміністративного права.

Ключові слова: *адміністративна послуга, адміністративно-правовий статус, елемент, класифікація, публічна адміністрація, суб'єкт адміністративного права.*

В статье, проанализированы правовые элементы административно-правового статуса субъектов административного права и осуществлено их классификацию на основные, дополнительные и специальные. Выявлено, что основными элементами – есть права и обязанности, как комплексные элементы административно-правового статуса, выделяют его целостную составляющую, без всякого из элементов которого он не может существовать; дополнительные элементы – такие, как правосубъектность, правовое положение, полномочия, гарантии компетенция, административно-правовая ответственность, юридическое явление, относящихся к динамике, то есть инструментарию административного права и не могут быть отнесены к общей составляющей административно-правового статуса субъектов объекта административного права; специальные элементы – специальными элементами админи-

© Горбач М. І., 2017

стративно-правового статуса есть все элементы, характеризующие, определенный отдельный субъект административного права.

Ключевые слова: *административная услуга, административно-правовой статус, элемент, классификация, публичная администрация, субъект административного права.*

Постановка проблеми. В сучасних державах не можливо обійтися п'ятьма статусами, в кожній державі їх нараховується десятки, а то й сотні. Кожний із них має бути правильно теоретично і практично визначений та законодавчо прописаний. Адже від цього напряму залежить забезпечення прав, свобод та законних інтересів фізичних чи юридичних осіб. Помилки, не визначеність, поверхневе розкриття у цій сфері призводять до несприятливих наслідків для громадян, та держави.

Щоб цього уникнути з виникненням перших держав почав оформлятися узагальнений правовий статус особи. Наприклад в Стародавньому Римі було п'ять основних статусів особи, вільні громадяни патриції і плебеї, раба та вічні безсмертні особи, які в нашому розумінні є юридичними особами.

В теорії адміністративного права є не багато категорій, які використовуються у всіх без винятку сферах суспільного життя, Однією із такою категорій є «адміністративно-правовий статус». Практично не існує вченого, практика юриста чи публічного чиновника, який би з ним не стикався постійно. Адже, усі неоднорідні суб'єкти суспільних відносин мають свої притаманний лише їх суспільний статус.

Деякі вчені, крім основних елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права, визначають ще й додаткові елементи, зокрема такі, як: «правосуб'єктність», правове становище, повноваження, компетенцію, завдання (функції), місце і роль, призначення, індивідуальні особливості, громадянство. Тому, нам потрібно здійснити класифікацію елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права для того щоб відділити елементи до окремих груп та з'ясувати які елементи є основними, які додатковими, а які спеціальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права, вивчали такі вчені: В. Авер'янов, О. Бандурка, В. Бевзенко, Ю. Битяк, І. Голосніченко, В. Гращук, Н. Гудима, Є. Додіна, С. Ківалов, С. Козуліна, В. Колпаков, А. Комзюк, А. Куліш, А. Кухарчук, Д. Мандичев, Н. Нижник, М. Орзіх, О. Рябченко, В. Селіванов, С. Тюрін, О. Харитонова, О. Харченко та ін. Однак, ці вчені доторкались цього питання лише опосередковано досліджуючи інші більш загальні чи спеціальні суспільні відносини.

Постановка завдання. На основі теорії адміністративного права, аналізу відповідних нормативно-правових вітчизняних і зарубіжних актів, праць вчених та інших джерел, визначити класифікацію елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права.

Виклад основного матеріалу. Категорія юридичний статус зустрічаються в працях давньоримських

вчених. В перекладі з латини воно (status) означає – положення, стан в будь-якій ієрархії, структурі, системі [1, с. 547; 2, с. 307]. За допомогою даного терміна римські вчені сформулювали категорії, що відбивають окремі аспекти правового становища людини: стан свободи – statuslibertatus, стан громадянства – statuscivitatus, сімейний стан – statusfamiliae [3, с. 98].

В найбільш близькому до сучасного розуміння поняття статус було введено в науковий лексикон на початку XX-го сторіччя розробниками ролевої теорії особистості: американськими соціологами та соціальними психологами Р. Лінтоном, Я. Морено, Т. Парсонсом. Така потреба була викликана необхідністю опису соціальної структури суспільства, яка складається з положень, що займають люди [4, с. 81].

В. Корельський визначає правовий статус як багатоаспектну категорію, що, по-перше, має загальний, універсальний характер, включає статуси різних суб'єктів правовідносин – держави, суспільства, особи тощо; по-друге, відбиває індивідуальні особливості суб'єктів і реальне положення їх у системі багатоманітних суспільних відносин; потретє, не може бути реалізований без обов'язків, що кореспондуються правом, без юридичної відповідальності, у необхідних випадках – без правових гарантій; по-четверте, категорія «правовий статус» визначає права та обов'язки суб'єктів у системному вигляді, що дає змогу здійснити порівняльний аналіз статусів різних суб'єктів для відкриття нових шляхів її вдосконалення [5].

Н. Оніщенко, визначає правовий статус як систему законодавчо встановлених і гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків суб'єкта суспільних відносин [6]. В. Миколенко вважає, що адміністративно-правовий статус – це наявність у конкретної особи суб'єктивних прав і обов'язків, передбачених нормами адміністративного права [7, с. 14]. Петришин О. зазначив, що адміністративно-правовий статус – це сукупність прав і обов'язків у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності [8]. А. Малько, дещо інакше підходить до визначення цієї категорії та характеризує правовий статус як комплексну інтеграційну категорію, що відображає взаємовідносини суб'єктів суспільних відносин, особи й суспільства, громадянина й держави, індивіда й колективу, а також інші соціальні зв'язки [9]. Професор С. Гусарєв вважає, що феномен правового статусу особистості визначає «співвідношення особистості та права, за допомогою якого держава окреслює для суб'єкта межі можливої діяльності, його становище по відношенню до інших суб'єктів, і в залежності від індивідуальних або типових ознак, які властиві суб'єктові, у праві відбиваються повнота правового становища особистості, його певна уніфікація або обмеження» [10, с. 41].

Наступна понятійна категорія, класифікація, означає що - система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями [11]. Таким чином, нашим основним завданням є сформувати основну класифікацію елементів адміністративно-правового статусу, суб'єктів адміністративного права.

Юридична література, трактує багато думок, щодо структури пра-

© Горбач М. І., 2017

вового статусу. Так, А. Колодій та А. Олійник визначають такі його елементи: статусні правові норми і правові відносини; суб'єктивні права, свободи і юридичні обов'язки; громадянство; правові принципи і юридичні гарантії; законні інтереси; правосуб'єктність; юридична відповідальність. Деякі автори у якості елементів правового статусу розглядають правове зобов'язання, законність, правопорядок, правосвідомість, гуманізм, справедливість. На думку А. Панчишина, до структуру правового статусу як інтегрованого поняття належать: правові норми, що визначають статус; основні права, свободи, законні інтереси та обов'язки; правосуб'єктність; правові принципи; громадянство; гарантії прав і свобод; юридична відповідальність; правовідносини загального типу [12, с. 95–96].

Як слушно вважають, професор О. Гумін та доцент Є. Пряхін до елементів адміністративного статусу слід віднести правосуб'єктність, права, обов'язки та юридичну відповідальність. Не всі права, закріплені в законодавстві, характеризують адміністративно-правовий статус. До них відносяться лише ті, що передбачені нормами адміністративного права та реалізуються у взаємовідносинах з органами публічної влади, оскільки адміністративно-правові відносини існують тільки там, де один із суб'єктів є суб'єктом владних повноважень. Аналогічно слід говорити і про обов'язки. Адміністративно-правовий статус характеризують тільки ті, що обумовлюються виникненням взаємовідносин з органами публічної влади. Для національного законодавства залишається проблемним те, що у нормативно-правових актах в основному йдеться не окремо про права та обов'язки, або про «повноваження» [13].

Таким чином, майже усі вчені до змісту адміністративно-правового статусу відносять права, свободи та обов'язки суб'єктів адміністративного права. Права – це інтереси певного суб'єкта адміністративно-правових відносин, які полягають в користуванні й вільному розпоряджанні соціальними благами й цінностями, а також дозволяють користуватися основними свободами у встановлених законом межах. Відповідно, обов'язком є сукупність зобов'язань одного суб'єкта адміністративного права до інших, що являються певною органічною необхідністю, що узгоджує особисті й суспільні інтереси. Таким чином, права та обов'язки як комплексні елементи адміністративно-правового статусу виділяють його цілісну складову, без жодного з елементів якого він не може існувати. Тому, вказані елементи (права та обов'язки) відносяться до основної складової будь-якого адміністративно-правового статусу суб'єкта права.

Проте деякі вчені визначають ще й додаткові елементи адміністративного права, а саме: «правосуб'єктність», правове становище, повноваження, компетенцію, завдання (функції), місце і роль, призначення, індивідуальні особливості, громадянство. На наш погляд не усі із цих перерахованих елементів є такими, які притаманні адміністративно-правовому статусу суб'єкта адміністративного права.

Такими вченими, які відносять до елементів адміністративно-правового статусу крім прав, свобод та обов'язків ще й адміністративну

відповідальність та правосуб'єктність є наприклад: професор О. Гумін та доцент Є. Пряхін.

Термін правосуб'єктність, відповідно до теорії держави та права - означає можливість чи здатність особи бути суб'єктом права з усіма відповідними наслідками. Крім того – це складна юридична властивість, яка складається з правоздатності, дієздатності і деліктоздатності разом узятих. [14].

Тобто, саму пособі правосуб'єктність не можна відносити до елементів адміністративно-правового статусу, адже вона є його підґрунтям (пердумовою) і аж ніяк не є складовою, проте на наш погляд, до вагомого елементу адміністративно-правового статусу слід віднести підстави та порядок виникнення та припинення правосуб'єктності. Адже безглуздо говорити про будь-який статус особи, якщо вона ще «не народилася», в нашому дослідженні з погляду права не існує, або якщо вона перестала існувати, як суб'єкт адміністративного права. Наприклад, людина отримує загальну правосуб'єктність з моменту відділення плоду від матерії, а втрачає її з моменту смерті.

Також існують особливості утворення і ліквідації публічних юридичних осіб. Юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації, порядок та умови державної реєстрації всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, а також форми власності та підпорядкування, регламентовані Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців" від 15 травня 2004 р. Що стосується, припинення існування юридичної особи, то воно відбувається шляхом реорганізації або ліквідації. Юридична особа є такою, що ліквідована, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Усе це разом дає можливість стверджувати, що порядок виникнення та припинення правосуб'єктності суб'єктів адміністративного права є вагомим елементом адміністративно-правового статусу так званого «молодого», чи «пристарілого» суб'єкта адміністративного права, коли він народжується (створюється), або припиняє своє існування. В умовах існування особи довгий час в стабільних соціально-правових цей елемент втрачає своє вагоме значення, і взагалі може не аналізуватися.

Таким чином, за своєю сутністю, адміністративно-правовий статус суб'єкта адміністративного права – це філософсько-правові чинники його «народження» і «смерті», правових статичних правил, потенціальної взаємодії з іншими суб'єктами і об'єктами права, що здійснюється на основі норм адміністративного права, з метою забезпечення прав, свобод або/та законних інтересів при умові недопущення творення передумов щодо порушення засвічених цінностей інших суб'єктів права.

Адміністративну відповідальність, також не можна відносити до елементів адміністративно-правового статусу, адже суб'єкти адміністративного права, в разі порушення прав інших суб'єктів несуть відповідальність у відповідності до чинного законодавства, тому щоб здійснити захист та не допустити порушення прав та свобод будь-якого суб'єкта адміністративно правових відносин держава встановлює

© Горбач М. І., 2017

адміністративні санкції, які накладаються на правопорушника з боку держави. Таким чином, адміністративна відповідальність є динамічним елементом адміністративно-правового статусу, тому вона не є його складовим елементом.

Наприклад, М. Ринажевський, додає до сукупності правових елементів адміністративного-правового статусу суб'єктів адміністративного права ще й «правове становище суб'єкта права», що само по собі означає становище того чи іншого суб'єкта в правовій реальності, що відображається у його взаєминах з суспільством і державою [15]. Без всякого сумніву, дане правове явище відноситься до елементів адміністративного статусу, однак воно вже є описаним правами, свободами та обов'язками, тому це є дублюванням вже сталих визначень адміністративно-правового регулювання. Відповідно, ми вважаємо, що термін «правове становище» не є сталим елементом адміністративно-правового статусу.

Деякі вчені в сукупності правових елементів адміністративно-правового статусу, виділяють ще й повноваження, які за своєю сутністю є офіційно надані кому-небудь права певної діяльності, ведення справ. Також, повноваження в теорії управління опосередковують владні відносини між керівним і підлеглим учасниками цих відносин (тобто, це право керування). В теорії держави і права повноваження — це засіб впливу суб'єкта на правову поведінку об'єктів [16]. Наприклад: дискреційні повноваження органів державної влади - це комплекс прав і зобов'язань представників влади як на державному рівні, так і на регіональному, у тому числі представників суспільства, яких уповноважили діяти від імені держави чи будь-якого органу місцевого самоврядування, що мають можливість надати повного або часткового визначення і змісту, і виду прийнятого управлінського рішення. Також ця особа може вибирати рішення у передбачених для конкретних ситуацій нормативно-правових актах або схожих документах [17]. Даний підхід внесення повноважень до адміністративно-правового статусу також є не зовсім вірним, адже повноваження тісно переплітаються з правами та обов'язками та дещо їх дублюють.

Згідно із тлумачним словником української мови - компетенція (від. лат. competencia - коло питань, з якими людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом) Добра обізнаність із чим-небудь, або коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [18]. Як аналізує у своїх працях Калаянов Д. – єдиної позиції щодо визначення поняття "компетенція" в науковій правовій літературі не існує, так за визначенням одних вчених, цей термін позначає "сукупність юридично встановлених повноважень, прав та обов'язків певного державного органу (органу місцевого самоврядування) або посадової особи, які визначають його місце в системі державних органів, інші визначають компетенцію тільки як сукупність (перелік) прав та обов'язків чи сукупність повноважень або прав, існує також думка, що компетенція – це сукупність владних повноважень з вказівкою підвідомчості. Компетенція окреслює коло та зміст правового впливу, який може здійснюватись складними адміністративними сис-

темами на ті чи інші об’єкти управління. Частина науковців стверджують, що поняття "компетенція" і "повноваження" тотожні або ж, що “компетенція визначається через їх функції” [19]. Компетенція – це елемент статусу, який встановлює сукупність юридично встановлених прав та обов’язків органу органів державної влади або їх керівників, завдяки якої виконуються поставлені завдання та обов’язки та відноситься до динаміки адміністративно-правових елементів і аж ніяк не до адміністративно-правового статусу.

Юридичне явище (право), як термін означає, що - це складна система, яка складається із загальнообов'язкових принципів, правил і норм поведінки, встановлених або санкціонованих державою, які виражають волю домінуючої частини соціально неоднорідного суспільства, спрямовані на врегулю-вання суспільних відносин відповідно до цієї волі і забезпечуються державою. Тобто з вищесказаного зрозуміло, що юридичне не є елементом адміністративно-правового статусу [20].

Таким чином, всі наведені вище адміністративно-правові елементи такі, як правосуб’єктність, правове становище, повноваження, гарантії компетенція, адміністративно-правова відповідальність, юридичне явище відносяться до динаміки (інструментарію) адміністративно-правового статусу та не є безпосередньо його складовими елементами.

Відповідно, деяка частина вчених схиляються до того, що завдання та функції потрібно також віднести до елементів, адміністративно-правового статусу, ми вважаємо що такий підхід у своїй сутності є не вірним, адже завдання, відповідно до тлумачного словника української мови – це наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа і т. ін., або мета, до якої прагнуть, те, що хочуть здійснити [21]. Відповідно термін функція, означає: робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось, призначення, роль чого-небудь. Для прикладу, основними завданнями та функціями системи управління охороною праці є: - відпрацювання заходів, що стосуються державної політики з охорони праці на регіональному і галузевому рівнях; - підготовка, прийняття і реалізація заходів із забезпечення безпечних умов праці, утримання у належному стані обладнання, споруд, інженерних мереж; організація і проведення навчання працівників охороні праці та проведення професійного відбору; облік, аналіз і оцінка стану умов безпеки праці; забезпечення страхування працівників від нещасних випадків на виробництві та від профзахворювань [22]. Тому, схожі за своєю сутністю завдання та функції, можна віднести до додаткових елементів адміністративно-правового статусу.

Призначення - означає розпорядження на право заміщення якоїсь посади, на зачислення куди-небудь. Наприклад: використовувати за призначенням кого-небудь – використовувати відповідно до здобутої освіти, фаху, досвіду. Він знав безліч металургів по всіх заводах країни і, коли вважав, що тих використовують не за призначенням, не за здібностями, кликав їх до себе [23]. Термін призначення так само відноситься до додаткових елементів адміністративно-правового статусу, тому не є його складовим елементом.

© Горбач М. І., 2017

Місце і роль, визначає становище певного суб'єкта адміністративно-правових відносин у тій чи іншій сфері правового регулювання… Наприклад: місцем та роллю громадських об'єднань у сучасній правовій системі України є: добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Тобто, місце і роль визначає певне призначення та/або становище того чи іншого суб'єкта адміністративного права в адміністративно-правовій системі.

Індивідуальні особливості, також не можна відносити до елементів адміністративно-правового статусу, оскільки вони дублюють поняття місця і ролі та прав та обов'язків. Індивідуальність (лат. individuitas – неподільність) – сукупність своєрідних особливостей і певних властивостей людини, які характеризують її неповторність і виявляються у рисах характеру, у специфіці інтересів, якостей, що відрізняють одну людину від іншої. Індивідуальність визначає людину як автора власного життя, як творця унікального життєвого шляху, носія багатогранної неповторності, авторського світобачення. Індивідуальність визначається витвореною нею духовно-практичною реальністю, що є сукупним результатом саморефлексії, совісті як особистого морального імперативу добра, віри як засобу поєднання макро- і мікрокосму, що породжує людину духову.

Громадянство само по собі не можна відносити до елементів адміністративно-правового статусу, даний термін означає постійний правовий зв'язок особи та держави, який виражається у взаємних правах та обов'язках. Такий зв'язок виникає із народженням людини і зберігається протягом усього її життя. Ознаками громадянства є: постійний зв'язок, тобто необмежений у просторі і в часі; правовий зв'язок - передбачений і гарантований нормативно-правовими актами; взаємний зв'язок – держава та особа мають взаємні (кореспондуючі) права та обов'язки. Громадянство є одним із базових факторів у характеристиці правового статусу особи. Відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права право на громадянство є невід'ємним правом кожної людини. Термін "громадянство" використовується у країнах з республіканською формою державного правління, а термін "підданство" властивий для монархій, оскільки формально означає особисту підлеглість монарху [24]. Наприклад: іноземець – це громадянин, або підданий іншої держави, країни; чужоземець, чужинець [18]. Тобто, іноземець має свій адміністративно-правовий статус та може мати громадянство іншої країни, однак він в любому випадку виступає суб'єктом адміністративно-правових відносин. Таким чином громадянство, виступає передумовою та вихідним положенням адміністративно-правового статусу.

Отже, ґрунтовний аналіз вище проаналізованої інформації дає нам зрозуміти, що невід'ємними елементами адміністративно-правового статусу є адміністративні права та обов'язки, а всі інші елементи, такі як: правосуб'єктність, правове становище, повноваження, гарантії компетенція, адміністративно-

правова відповідальність, юридичне явище відносяться до динаміки, іншими словами інструментарію адміністративного права та не можуть бути віднесеними до загальної складової адміністративно-правового статусу суб'єкта адміністративного права. Тому, вказані елементи ми класифікуємо, як додаткову складову адміністративно-правового статусу суб'єкта права.

Далі, перейдемо до аналізу прикладів щодо окремих спеціальних суб'єктів адміністративного права. Кожен суб'єкт адміністративного права не залежно від того чи то юридична чи фізична особа, має ряд адміністративних прав та обов'язків, які випливають з його адміністративного статусу. Для прикладу, візьмемо Міністерство внутрішніх справ України (МВС), яке відповідно до свого адміністративно-правового статусу також має покладені на нього права та обов'язки. Відповідно до положення «Про Міністерство внутрішніх справ України» воно має право: - представляти Кабінет Міністрів України за його дорученням у міжнародних організаціях та під час укладання міжнародних договорів; - одержувати в установленому законодавством порядку від центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань; - залучати спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій (за погодженням з їхніми керівниками) для розгляду питань, що належать до його компетенції; - перевіряти додержання центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями та громадянами правил безпеки дорожнього руху, дозвільної системи; - скликати в установленому порядку наради з питань, що належать до його компетенції; - займатися відповідно до законодавства господарською діяльністю [19].

Основними обов'язками МВС є забезпечення формування державної політики у сферах: - охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг; - захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні; - цивільного захисту, а також захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності; - міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [19].

Тобто, на МВС, покладено ряд зобов'язань у сфері державної політики, основна мета яких є забезпечення прав і свобод людини, а також суспільства в цілому, адже порушення конституційних прав людини на життя, здоров'я та власність відбувається постійно в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Дані факти, об'єктивно покладають Міністерство внутрішніх справ, відповідний адмі-

© Горбач М. І., 2017

ністративно-правовий статус, який дозволяє йому ефективно захищати чесноти громадян, попереджати порушення їх прав і свобод в системі органів виконавчої влади.

Окремого аналізу, потребує правовий статус фізичних осіб, тож в адміністративному праві здатність особи бути носієм юридичних прав і обов'язків називається адміністративною правосуб'єктністю, яка містить два компоненти – правоздатність та дієздатність. Розрізняють три види правосуб'єктності – загальну (здатність бути суб'єктом права взагалі), галузеву (здатність бути суб'єктом права відповідної галузі права) та спеціальну (здатність бути суб'єктом права відповідної групи суспільних відносин у межах конкретної галузі права) [26; 27, с. 125–128].

Функціональне призначення обов'язків полягає в забезпеченні самого існування і реалізації прав та свобод особистості. Права та обов'язки невід'ємні одне від одного, взаємообумовлені і не можуть існувати ізольовано. Обов'язок особи завжди передбачає чиєсь право. Із загально соціологічної точки зору: право – це те, що суспільство дає особистості, а обов'язок – це те, що особа дає суспільству [26]. Ю. Толстой визначає юридичний обов'язок як визначену законом міру належного, яка виражає обов'язок певної поведінки, що вимагається уповноваженою особою від іншого суб'єкта з метою задоволення її власного інтересу [26].

Зокрема класифікація елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права відбувається за основною його обов'язковою складовою (елементом). Для прикладу візьмемо, гендерну політику – це у твердження партнерства статей (гендерів) у визначенні і реалізації політичних цілей, завдань і методів їх досягнення в діяльності політичних структур – держави, політичних партій, суспільно-політичних об'єднань. Гендерна політика не самодостатня. Вона потребує поєднання з соціальною й іншими видами політики. Але гендерна політика може претендувати на своє оригінальне буття, оскільки в ній є інтерес суб'єктів – чоловіка й жінки, спрямований на її реалізацію [28]. Тобто, основним елементом, адміністративно-правового статусу даного суб'єкта адміністративного права є стать, реалізація певних цілей (завдань) чоловіком, або жінкою.

Крім того, наприклад, державними службовцями є особи, на яких покладається безпосереднє виконання функцій держави на відповідній території, у конкретній галузі державного управління та основним елементом адміністративно-правового статусу, яких є доброчесність.

Таким, чином спеціальними елементами адміністративно-правового статусу є всі елементи, що характеризують, певний окремий суб'єкт адміністративного права.

Загалом, за своєю сутністю, адміністративно-правовий статус суб'єкта адміністративного права – це філософсько-правові чинники його «народження» і «смерті», правових статичних правил, потенціальної взаємодії з іншими суб'єктами і об'єктами права, що здійснюється на основі норм адміністративного права, з метою забезпечення прав, свобод або/та законних інтересів при умові недопущення творення передумов щодо порушення засвічених цінностей інших суб'єктів права.

Висновки. Усе вищесказане, дає можливість сформувати наступну класифікацію елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права :

1) основні елементи – є права та обов'язки, як комплексні елементи адміністративно-правового статусу, що виділяють його цілісну складову, без жодного з елементів якого він не може існувати. Тому, вказані елементи (права та обов'язки) відносяться до основної складової будь-якого адміністративно-правового статусу суб'єкта права.

2) додаткові елементи – такі, як правосуб'єктність, правове становище, повноваження, гарантії компетенція, адміністративно-правова відповідальність, юридичне явище відносяться до динаміки, іншими словами інструментарію адміністративного права та не можуть бути віднесеними до загальної складової адміністративно-правового статусу суб'єкта адміністративного права. Тому, вказані елементи ми класифікуємо, як додаткову складову адміністративно-правового статусу суб'єкта права. Слід розуміти, що вчені за допомогою додатково обґрунтування, можуть доповнювати цей список та відносити всі інші елементи, крім прав та обов'язків до додаткових елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів права.

3) спеціальні елементи – спеціальними елементами адміністративно-правового статусу є всі елементи, що характеризують, певний окремий суб'єкт адміністративного права. Наприклад, для гендерної політики, основним елементом є стать, а для державного службовця – доброчесність.

Список використаних джерел

1. Щербак А. Правовая ответственность должностных лиц аппарата государственного управления. Київ: Наук. думка. 1980. 133 с.
2. Єдина номенклатура посад службовців. Бюлетень Державного комітету Ради Міністрів СРСР з питань праці і зарплати. 1967. №11.
3. Словарь иностранных слов. 18-е изд. Москва: Рус. яз. 1989. 624 с.
4. 4.Основин В. Основы науки социального управления. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-тета. 1971. 260 с.
5. Корельський В., Перевалова В. Теория государства и права: учебник для вузов Москва: НОРМА-ИНФА. 2002. 549 с.
6. Оніщенко Н., Зайчук О. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2008. 366 с.
7. Миколенко В. Прокуратура України як суб'єкт адміністративного права: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. Київ. 2011. 19 с.
8. Голосніченко І. Адміністративне право України: основні поняття. Навчальний посібник. Київ: ГАН. 2005. 232 с.
9. Малько А. Теория государства и права: учебник. Москва: Юристь. 1996. 397 с.
10. Гусарєв С. Теоретичні аспекти забезпечення правового статусу особистості в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. 2000. № 1. С. 39-44.
11. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. 1973. Стор. 175.

© Горбач М. І., 2017

12. Панчишин А. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». Часопис Київського університету права. 2010. С. 95-98.
13. Гумін О., Пряхін Є. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. Львів: Наше право №5. 2014. С. 35-37.
14. Зайчук О., Оніщенко Н. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2006.
15. Гіда Є., Білозьоров А. Теорія держави та права. Київ: ФОП О.С. Ліпкан. 2011. 576 с.
16. Вільна енциклопедія. Вікіпедія. Повноваження 2016. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F
17. Дискреційні повноваження органів державної влади – як підстава відмови в задоволенні адміністративного позову. Курчині партнери. 2016. URL: http://kurchin.com.ua/uk/yuridichni-novini/diskreciyni-povnovazhennya-organiv-derzhvladi
18. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. 1973. Стор. 250.
19. Калаянов Д., Остюченко С., Аносенков А. Правова регламентація адміністративного затримання правопорушників міліцією України. Вид. 2-е, доп. Одеса: Одеський ін-т внутр. справ. 2002. 42 с.
20. Кириченко В. Теорія держави і права: модульний курс: Навч. посіб. Київ: Центр учбо-вої літератури. 2010. 264 с.
21. Словник української мови: в 11 томах. Том 3. 1972. Стор. 40.
22. Березуцький В. Основи охорони праці. Харків.: Факт. 2005. 480 с.
23. Словник української мови: в 11 томах. Том 7. 1976. Стор. 620.
24. Шаптала Н., Задорожня Г. Конституційне право України. Дніпропетровськ: ТОВ «Лізунов прес». 2012. 472 с.
25. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України. Кабінет Міністрів України. 2015. Урядовий кур'єр від 06.11.2015. № 207.
26. Гумін О., Пряхін Є. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. Львів: Наше право №5. 2014. С. 35-37.
27. Лазарева В. Общая теория права и государства: учебник. Москва: Юрист. 2001. 520 с.

M. Gorbach,
post-graduate of the chair of the Constitutional, Aadministrative Law and Social, Humanitarian Disciplines of the International University of Human Development «Ukraine»

CLASSIFICATION OF ELEMENTS OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF THE ADMINISTRATIVE LAW SUBJECTS

The article analyzes the legal elements of the administrative and legal status of the subjects of administrative law and their classification into basic, additional and special ones. It is revealed that the main elements are rights and obligations, as complex elements of the administrative-legal status, which distinguish its integral

component, without any element of which it can not exist; additional elements - such as legal personality, legal status, powers, guarantees competence, administrative and legal responsibility, legal phenomenon relating to the dynamics, in other words, the administrative law tools and can not be classified as a general component of the administrative and legal status of the sub " the object of administrative law; special elements - special elements of the administrative-legal status are all the elements that characterize a particular individual subject of administrative law.

It is determined that the elements of administrative status should include legal personality, rights, duties and legal responsibility. It is revealed that not all the rights enshrined in the law characterize the administrative and legal status, namely: only those provided by the norms of administrative law and implemented in relations with public authorities, since administrative-legal relations exist only where one of the subjects is the subject of authority. Inalienable elements of administrative-legal status are administrative rights and obligations, and all other elements, such as: legal personality, legal status, powers, guarantees competence, administrative-legal responsibility, legal phenomenon relate to dynamics.

It was found out that the essence of the administrative and legal status of the subject of administrative law is the philosophical and legal factors of his "birth" and "death", legal static rules, potential interaction with other subjects and objects of law, which is carried out on the basis of the norms of administrative law, in order to ensure the rights, freedoms and / and legal interests, provided that they do not allow the creation of prerequisites for the violation of enlightened values of other subjects of law.

Key words: *administrative service, administrative-legal status, element, classification, public administration, subject of administrative law.*

Надійшла до редакції 26.10.2017

© Горбач М. І., 2017

УДК 51.755(479)

Діденко С. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
докторант інституту права
та суспільних відносин
Університету «Україна»

ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБІГУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

В статті доведено, що зміст адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні характеризується адміністративними засадами (принципами та концепціями) та інструментарієм реалізації адміністративно-правових відносин в цій сфері (формами адміністративної діяльності, методами адміністративної діяльності, адміністративними процедурами та адміністративним режимом), котрі знаходяться в нерозривному взаємозв'язку між собою задля забезпечення прав, свобод та законних інтересів у цій сфері.

Ключові слова: *адміністративно-правове забезпечення; адміністративно-правове регулювання; застосування зброї; зброя; обіг зброї.*

В статье доказано, что содержание административно-правового обеспечения обращения и применения оружия в Украине прежде всего характеризуется административными устоями (принципами и концепциями) и инструментарием реализации административно-правовых отношений в этой сфере (формами административной деятельности, методами административной деятельности, административными процедурами и административным режимом), которые находятся в неразрывной взаимосвязи между собой для максимального урегулирования этих общественных отношений.

Ключевые слова: *административно-правовое обеспечение; административно-правовое регулирование; оборот оружия; оружие; применение оружия.*

Постановка проблеми. Питання забезпечення безпеки громадян та їх права на самозахист з давніх часів знаходиться на передньому плані проблем правознавства. В межах переходу України під юрисдикцію ЄС є надзвичайно актуальним питання адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні і, більше того, існує нагальна необхідність його покращення у цій сфері з боку держави. Така необхідність обумовлюється тим, що безпека країни в цілому і кожного окремого громадянина як такого, залежить саме від чіткості та прозорості діяльності публічної адміністрації в сфері охорони та захисту громадян від протиправних посягань. Проблема незаконного обігу зброї та безпідставне її застосування сама пособі вирішитися не може, а тому основне завдання влади – забезпечити максимальний контроль

 © Діденко С. В., 2017

за дотриманням владних приписів в цій сфері та забезпечити належне правове регулювання. Зазначені вище питання регулюються нормами багатьох галузей права, серед яких провідне місце належить адміністративному праву, так як правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні здійснюється, в першу чергу, на основі норм адміністративного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики нормативно-правового забезпечення обігу та застосування зброї прямо чи побічно присвячені праці багатьох науковців,- В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, В. В. Зуя, Р. А. Калюжного, В. І. Олефіра, Е. Ф. Шамсумової та ін. Крім того вагоме значення мають праці авторів, які розглядали правові засади регулювання зброї як в Україні, так і за її межами: П. Д. Біленчука, А. Д. Благова, О. М.Бокія, В. А. Гуменюка, А. А. Долгополова, Д. А. Корецького, А. В. Корнієць, А. В. Кофанова, І. А. Кузнєцової, О. М. Піджаренко, О. Ф. Суляви, М. П. Федорова, О. С. Фролова, Е. Д. Шелковникової та ін. Проте, аналізованої нами проблематики вони торкались лише опосередковано, досліджуючи інші більш загальні, спеціальні та суміжні чинники. Тим самим, зміст адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в адміністративному аспекті є таким, що досліджений поверхнево, безсистемно та потребує подальших наукових розробок.

Постановка завдання. На основі теорії адміністративного права, аналізу відповідних нормативно-правових актів, праць вчених та інших джерел з'ясувати зміст адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні та провести аналіз чинного законодавства в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає О. Бокій, проблеми правового регулювання обігу зброї віддзеркалюють потреби сучасного суспільства, потребують наукового осмислення і глибокого вивчення їх теоретичних та організаційно-правових основ [1].

В юридичній літературі динаміка адміністративного права розкривається через різні категорії, «державне управління», «адміністративно-правові відносини», «адміністративно-правове регулювання», «адміністрування». Найбільш часто вчені-адміністративісти використовують другу категорію. Слід зазначити, що юридична енциклопедія за редакцією Ю. Шемшученка дає визначення правового регулювання (від лат. regulare – «спрямування, впорядкування») як одного із основних засобів владного впливу на суспільні відносини з метою впорядкування їх в інтересах людини, суспільства і держави [2, с. 41]. Регулюючий вплив права на суспільні відносини полягає у тому, що воно в своїх нормах конструює модель обов'язкової або дозволеної поведінки різних суб'єктів цих відносин. Це знаходить свій вираз у наданні одним суб'єктам суспільних відносин певних прав і в накладанні на інших певних обов'язків, пов'язуючи їх тим самим взаємними правами і обов'язками [3, с. 511].

В свою чергу провідні адміністративісти, такі як професори В. Галунько, О. Мельник, М. Кельман, О. Мурашин, визначають адміністративно-правове регулювання як: ціле-

спрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [4, с. 256]; здійснюваний всією системою юридичних засобів державно-владний вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування, закріплення, охорони та розвитку [5]; форма владного юридичного впливу на суспільні відносини, що здійснюється державою за допомогою всіх правових засобів з метою їх упорядкування, закріплення і забезпечення [3, с. 511].

Отже, правове регулювання таких питань як обіг і застосування зброї безперечно повинно здійснюватись через встановлення спеціальних правил, чітких заходів, тобто сукупністю певних юридичних конструкцій, безпосередня мета яких – врегулювання суспільних відносин в цій сфері.

Проте, в останній час усе більше вчених-адміністративістів розкриває динамку адміністративного права через категорію «адміністративно-правового забезпечення», яка в теорії адміністративного права залишається розкритою поверхнево та потребує уточнення для потреб нашого дослідження.

Для цього, потрібно з'ясувати сутність поняття «забезпечення». Академічний тлумачний словник української мови трактує термін «забезпечення» через дію від слова «забезпечити» і означає: постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах; надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування; створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось. захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [6]. В той час, як правове́ забезпе́чення – сукупність правових норм, що регламентують правові взаємини та юридичний статус [7].

Таким чином, адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні полягає у виявленні та створені адміністративних засад та інструментарію реалізації адміністративно-правових відносин в цій сфері, а також охороні та гарантуванні прав, свобод та законних інтересів суб'єктів цих відносин на основі правових норм. При цьому, на нашу думку, засади – це принципи і концепції, під якими слід розуміти основні вихідні, керівні засади, на яких базується діяльність суб'єктів публічного адміністрування в сфері обігу та застосування зброї, а також систему єдиних поглядів. А інструментарій включає в себе: форми адміністративної діяльності, методи адміністративної діяльності, адміністративні процедури та адміністративні режими.

У відповідності до чинного законодавства, публічна адміністрація в сфері обігу та застосування зброї в Україні надає дозволи, здійснює ліцензування, контроль та нагляд, встановлює заборони та уповноважує на певні дії, а також застосовує примус. А тому, типом правового забезпечення в цій сфері є так званий тип спеціального дозволу, який передбачає можливість здійснювати тільки ті дії, які прямо дозволені законом.

Як зазначає В. Завгородня, останнім часом в науці простежуєть-

© Діденко С. В., 2017

ся тенденція визначати правовий режим як особливу форму правового регулювання, котра охоплює систему правових засобів, що використовуються залежно від установлених юридичних цілей і суспільних факторів або ж форму функціонування правовідносин [8, с. 7]. Проте, на нашу думку, його можна розглядати і як особливу форму правового забезпечення.

На думку О. Бокія, адміністративно-правовий режим обігу зброї являє собою цілісну, особливу систему регулювання всіх видів правовідносин, що виникають у сфері обігу зброї, яка заснована на методах, притаманних відповідній галузі права і має за мету захист, забезпечення державних та суспільних інтересів, які охороняються законом України [1]. С. Кузніченко зазначає, що адміністративно-правове регулювання обігу зброї є частиною державного регулювання, яке становить процес послідовного використання адміністративно-правових засобів для досягнення суспільної мети регулювання та правомірної поведінки учасників суспільних відносин з приводу обігу зброї. Належне регулювання обігу зазначених предметів дозволяє досягнути правильної поведінки суб'єктів, у повному обсязі реалізовувати їх права та виконувати обов'язки у межах, встановлених адміністративно-правовим режимом. Він має спрямовуватися на забезпечення захисту життя та здоров'я громадян, охорону прав і свобод, гарантованих Конституцією України, забезпечення громадської безпеки, охорону природи і природних ресурсів, зміцнення міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю і незаконним розповсюдженням зброї [9].

Отже, адміністративно-правовий режим обігу та застосування зброї це система способів та засобів регулювання всіх видів правовідносин, що виникають у сфері обігу та застосування зброї, основна мета якого, охорона та гарантуванні прав, свобод та законних інтересів суб'єктів цих відносин.

Так як, адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні базується на правових нормах, владних приписах держави, то слід зазначити, що обіг зброї на території України потребує законодавчого удосконалення. Зокрема, існує проект закону «Про зброю», розроблений народними депутатами України – членами Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності В. Мойсиком, О. Бандуркою, М. Маркуш, В. Нечипоруком, С. Сінченком та іншими, для регулювання правовідносини, що виникають при обігу в Україні вогнепальної, пневматичної, холодної зброї та бойових припасів, і спрямований на захист життя та здоров'я громадян, власності, охорону громадського порядку і громадської безпеки, природи і природних ресурсів, зміцнення міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю та незаконним розповсюдженням зброї [10].

При цьому, зазначено, що обіг зброї – виробництво, ремонт, реалізація, придбання, користування, носіння, застосування, зберігання, облік, вилучення, знищення, колекціонування, експонування, нагородження, передача, спадкування, дарування, перевезення, експорт, імпорт, ввезення, транзитне перевезення та вивезення з території України зброї та її основних частин [10].

В. Мойсиком також розроблений Проект закону «Про обіг зброї невійськового призначення» який повинен врегульовувати питання набуття права власності на зброю невійськового призначення, особливості її зберігання, користування нею, спадкування та відчуження. Він спрямований на посилення захисту життя та здоров'я, прав і свобод громадян, власності усіх форм, охорони громадського порядку і навколишнього природного середовища, створення умов для військово-патріотичного виховання молоді, розвитку вітчизняного збройового виробництва, стрілецького спорту, а також зміцнення міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю та незаконним розповсюдженням зброї [11].

Вчені та політики А. Іллєнко, В. Амельченко, А. Артеменко, І. Бордюг, Ю. Бублик, М. Величкович, С. Висоцький, А. Вітко, та інші пропонують прийняти законопроект «Про цивільну зброю і боєприпаси» який на основі положень Конституції України, якими встановлено право кожної людини на життя та його захист від протиправних посягань, право на недоторканність та безпеку людини, її життя, здоров'я, честь та гідність, рівність конституційних прав і свобод громадян, непорушність права приватної власності, захист суверенітету і територіальної цілісності держави, як справи всього українського народу повинен регулювати правовідносини, що виникають при обігу в Україні зброї та бойових припасів, і спрямований на захист життя та здоров'я громадян, власності, охорону громадського порядку і громадської безпеки, природи і природних ресурсів, зміцнення міжнародної співпраці в боротьбі зі злочинністю та незаконним розповсюдженням зброї [12].

На нашу думку, законопроекти потребують доопрацювання. Зокрема, їх першоджерелом має стати Директива Ради Європейського Союзу від 18 червня 1991 року «Про контроль над придбанням і зберіганням зброї».

Слід погодитись із думкою С. Кузніченка, про те, що для належної реалізації адміністративно-правового режиму обігу зброї державі необхідно: створити нормативну базу його існування; створити систему компетентних органів виконавчої влади; визначити права й обов'язки кожного суб'єкта правовідносин; встановити чіткі й обов'язкові для виконання режимні правила; забезпечити їх виконання засобами адміністративного примусу; забезпечити функціонування матеріально-технічної та організаційної підсистем режиму [9].

При цьому приклад для наслідування потрібно брати знову ж таки, саме із країн ЄС. Ю. Белінський, зазначає, що законодавство країн – членів Європейського Союзу, яке регулює обіг зброї, має чітку тенденцію до свого ускладнення, спрямованого на мінімізацію кількості осіб, які можуть мати у власності вогнепальну зброю. Альтернативою вогнепальній зброї як засобу самозахисту може стати зброя несмертельної дії, характеристик якої цілком достатньо для того, щоб захиститись від злочинних посягань. З огляду на це він не підтримує розгорнуту в Україні дискусію щодо можливості «вільного доступу» громадян до вогнепальної зброї [13].

Не менш важливим питанням поряд із обігом зброї є її застосуван-

© Діденко С. В., 2017

ня, адже, у відповідності до закону «Про Національну поліцію» застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу [14] з боку держави в особі уповноважених на те суб'єктів публічної адміністрації.

Загальною правовою основою застосування зброї в Україні посадовими особами, яким відповідно до чинного законодавства дозволено володіти вогнепальною зброєю, є розроблене ще в 1992 році Положення «Про порядок застосування вогнепальної зброї», де визначається що порядок застосування вогнепальної зброї військовослужбовцями Міноборони, Національної гвардії, Держкомкордону, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, підрозділів охорони Держспецтрансслужби, Управління державної охорони, МВС та особами рядового і начальницького складу Держспецзв'язку визначається відповідними актами законодавства України [15, с. 58, 16].

Спеціальними правовими нормами є інші нормативно-правові акти, зокрема, Закон України «Про Національну поліцію», військові статути Збройних Сил України (Статут внутрішньої служби Збройних Сил України; Дисциплінарний статут Збройних Сил України; Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України; Стройовий статут Збройних Сил України) [14, 17-20].

Крім того, існує, наприклад, Порядок застосування (використання) зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань боротьби з піратством, яким визначається процедура застосування (використання) зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил у разі виконання ними завдань боротьби з піратством, у тому числі для самооборони в ході виконання таких завдань [21].

В свою чергу, законопроект «Про обіг зброї невійськового призначення» передбачає можливість громадянам мати та застосовувати зброю з метою самооборони, колекціонування, полювання та для проведення тренувань і спортивних змагань [11].

У проекті закону «Про зброю», зазначено, що застосування зброї – це здійснення умисного прицільного пострілу або інший спосіб використання бойових властивостей зброї з метою ураження живої чи іншої цілі, подачі сигналу тощо [10].

Потенційно, щоб мати можливість застосувати зброю, потрібно отримати на неї дозвіл. Законопроект передбачає, що право на придбання зброї на території України мають: державні органи; підприємства, установи та організації, незалежно від форми власності, для озброєння особового складу охорони, своїх працівників і посадових осіб, яким згідно із законодавством та видом діяльності дозволено користуватися зброєю; суб'єкти, які згідно з чинним законодавством займаються виробництвом, ремонтом, реалізацією зброї та бойових припасів, утриманням стрілецьких тирів, стрільбищ, мисливських стендів, та інші суб'єкти, яким таке право надане чинним законодавством; спортивні та мисливські організації; (юридичні і фізичні особи), музейні заклади державної та комунальної форм власності, що експонують колекції зброї, установи культури, які використовують зброю під час теле-, кінозйомок чи проведення циркових вистав за уча-

стю хижих звірів; громадяни України; іноземні громадяни та іноземні юридичні особи [10].

Тобто, на разі нормативно-правове забезпечення обігу та застосування зброї здійснюється на основі низки нормативно-правових актів, в основному підзаконних, а тому, існує потреба вдосконалення законодавства в цій сфері задля повноти правового регулювання суспільних відносин, що в ній виникають.

Висновки. Все вище викладене дає можливість сформулювати наступні висновки:

адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні полягає у виявленні та створені адміністративних засад та інструментарію реалізації адміністративно-правових відносин в цій сфері, а також охороні та гарантуванні прав, свобод та законних інтересів суб'єктів цих відносин на основі правових норм.

тип правового забезпечення в цій сфері є так званий тип спеціального дозволу, який передбачає можливість здійснювати тільки ті дії, які прямо дозволені законом;

адміністративно-правовий режим обігу та застосування зброї-це система способів та засобів регулювання всіх видів правовідносин, що виникають у сфері обігу та застосування зброї, основна мета якого, охорона та гарантуванні прав, свобод та законних інтересів суб'єктів цих відносин;

нормативно-правове регулювання обігу та застосування зброї здійснюється на основі низки нормативно-правових актів, в основному підзаконних, а тому, існує потреба вдосконалення законодавства в цій сфері задля повноти правого регулювання суспільних відносин що в ній виникають;

існує об'єктивна необхідність врегулювати ці відносини на законодавчому рівні, а першоджерелом має бути Директива Ради Європейського Союзу від 18 червня 1991 року «Про контроль над придбанням і зберіганням зброї». Необхідно створити правову базу та такі механізми, які не лише чітко регулюватимуть дане питання, а й передбачатимуть сувору відповідальність за недотримання цих норм, при цьому орієнтуватися потрібно, саме на законодавство країн – членів Європейського Союзу.

Отже, зміст адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні характеризується адміністративними засадами (принципами та концепціями) та інструментарієм реалізації адміністративно-правових відносин в цій сфері (форми адміністративної діяльності, методи адміністративної діяльності, адміністративні процедури та адміністративні режими), котрі знаходяться в нерозривному взаємозв'язку між собою задля максимального врегулювання цих суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Бокій О. М. Проблеми вдосконалення правового регулювання обігу зброї в Україні. Форум права. 2011. № 1. С. 100–106.

2. Юридична енциклопедія: [в 6 т.] / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. Т.5: П-С. С. 672.

 © Діденко С. В., 2017

3. Загальна теорія держави та права: підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. Київ: Кондор, 2005. 609 с.

4. Адміністративне право України: підручник / за ред. В. В. Галунька. Київ. ХМД, 2015. Т.1 : Загальне адміністративне право. Академічний курс. 393 с.

5. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності: дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2004. 208 с.

6. Академічний тлумачний словник. URL.: http://sum.in.ua/s/zabezpechyty // Webmezha. 2016.

7. Тлумачний словник української мови. URL.: http://eslovnyk.com // E-slovnik. 2010-2012.

8. Завгородня В. М. Категорія «Адміністративно-правовий режим» у понятійному апараті адміністративного права. Правовий вісник Української академії банківської справи. 2010. № 6. С. 31–35.

9. Кузніченко С. О. Теоретичні проблеми визначення мети та об'єкта адміністративно-правового режиму обігу зброї в Україні. Право і суспільство. 2010. № 6. С. 122–127.

10. 10. Про зброю: проект Закону України № 30б9 від 22 серп. 2008 р. Верховна Рада України. 2009. URL.: http://rada.gov.ua.

11. Про обіг зброї невійськового призначення: проект Закону України. Верховна Рада України. 2014. URL.: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=30944.

12. Про цивільну зброю і боєприпаси: проект Закону України. Верховна рада України. 2015. URL.: http://zbroya.info/uk/blog/4747_proekt-zakonu-pro-tsivilnu-zbroiu-i-boiepripasi/.

13. Белінський Ю. Є. Правове регулювання обігу зброї у країнах Європейського Союзу: деякі нотатки до наукової дискусії. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 360–368.

14. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41.

15. Вогнева підготовка: навч. посіб. 2-ге вид., без змін / розроб.: А. О. Савченко, В. І. Бабенко, І. А. Гордієнко; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, каф. вогневої підготовки. Харків: ХНУВС, 2009. 64 с.

16. Про затвердження Положення про порядок застосування вогнепальної зброї: Постанова КМУ від 12 жовт. 1992 р. № 575. Верховна Рада України. 1993. URL.:: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/575-92-п.

17. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24 берез. 1999 р. № 548-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22. С. 5.

18. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 берез. 1999 р. № 551-doctorate XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22. С. 1.

19. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України: Закон України від 24 берез. 1999 р. № 550-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22.

20. Про Стройовий статут Збройних Сил України: Закон України від 24 берез. 1999 р. № 549-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22. С. 29.

21. Про порядок застосування (використання) зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань боротьби з піратством: Постанова КМУ від 11 лип. 2013 р. № 487. Офіційний вісник України. 2013. № 53. С. 38.

S. Didenko,
PhD, associate professor,
doctoral student of the Institute of Law and
Public Relations of the Univercity «Ukraine»

CONTENT OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL BASIS OF THE TURNOVER AND USE OF FIRE-ARMS IN UKRAINE

The article has proved that the content of the administrative and legal regulation of circulation and use of weapons in Ukraine is characterized by the administrative principles (principles and concepts) and means of administrative legal relations in that sphere (forms of administrative activities, methods of administrative activities, administrative procedures and administrative regime).

The administrative and legal support of the circulation and use of weapons in Ukraine has been characterized. It is aimed at identifying and creating administrative grounds and tools for realizing administrative and legal relations in that sphere, as well as at protecting and guaranteeing the rights, liberties and legal interests of the subjects of those relations on the basis of legal norms At the same time, the grounds are the principles and concepts, under which the basic output, the guiding principles on which the activities of the public administration subjects in the sphere of circulation and use of weapons are based. Besides, the system of common views should be taken into account. There are such instruments: forms of administrative activity, methods of administrative activity, administrative procedures and administrative regimes.

It has been cleared up that in Ukraine the general legal basis for the use of weapons by officials, who are permitted to possess firearms in accordance with the current legislation, is the Regulations on the Procedure for the Use of Firearms, which was developed in 1992. It determined the procedure for the use of firearms by the military personnel of the Ministry of Defense, the Ministry of Internal Affairs, the State Security Service, the State Guard and Protection Service, the State Border Guard Committee, the National Intelligence Service, as well as the personnel of the State Committee for the Protection of the Special Communication Channels. by the relevant acts of the national legislation.

The content of the administrative and legal support for the circulation and use of weapons in Ukraine is characterized by the administrative principles (principles and concepts). The tools for implementing administrative and legal relations in that sphere (forms of administrative activity, administrative methods, administrative procedures and administrative regimes), which are in an inextricable interconnection between each other, are described. It contributes to maximize their influence on the above mentioned social relations.

Key words: *administrative and legal regulation; administrative and legal support; the turnover of weapons; the use of weapons, weapons.*

Надійшла до редакції 21.10. 2017

 © Діденко С. В., 2017

УДК 342.951:351.74

Єщук О. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного і господарського права
Херсонського державного університету

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

У статті на основі чинного законодавства та думок вчених в галузі адміністративного права досліджено адміністративно-правову охорону здоров'я. Автор акцентує увагу на численних проблемах в даній сфері, на не задовільному функціонуванні системи охорони здоров'я населення в цілому та публічному адмініструванні цієї сфери зокрема.

Ключові слова: *публічна адміністрація, здорова нація, адміністративно-правова охорона, законодавство, норма права, фізичний стан, форми адміністративно-правової охорони, здоров'я, спорт.*

В статье на основе действующего законодательства и мнений ученых в области административного права исследованы положення административно-правовой охрані здоровья. Автор акцентирует внимание на многочисленных проблемах в данной сфере, на неудовлетворительном функционировании системы охраны здоровья населения в целом и публичном администрировании этой сферы в частности.

Ключевые слова: *публичная администрация, здоровая нация, административно-правовая охрана, законодательство, норма права, физическое состояние, формы административно-правовой охраны, здоровье, спорт.*

Постановка проблеми. Багато видатних вчених, філософів, мислителів в різні часи, починаючи від давніх-давен, задумувалися над тим, що ж все таки є здоров'я. Однозначного, повного визначення так і немає до наших часів. В нашій науковій статті ми намагатимемося розкрити деякі аспекти цього багатогранного і складного поняття, та звернемо увагу на проблематику адміністративно-правової охорони здоров'я в сучасній Україні.

Через призму низької тривалості життя, стрімкого поширення Сніду, туберкульозу та інших важких хвороб, зниження рівня народжуваності, високого рівня смертності, проблематика адміністративно-правової охорони здоров'я в Україні видається особливо актуальною.

Аналіз останніх наукових публікацій. Певні теоретичні та практичні проблеми, а також перспективи розвитку адміністративно-правової охорони здоров'я були досліджені в працях таких вчених; Н. В. Андріїшиної, Т. Д. Бахтеєвої, З. С. Гладуна, Т. С. Грузєва, М. К. Золотарьової, С. О. Козуліної, Н. П. Кризиної, В. В. Курінного, В. М. Лехан, В. С. Маринець, О. М. Міщенко, М. В. Мниха, П. Є. Лівака, З. О. Надюка, С. В. Пєткова, М. С. Пономаренко, Я. Ф. Радиша,

© Єщук О. М., 2017

Л. М. Руснак, І. Я. Сенюти, З. С. Скалецької, В. Ю. Стеценко, В. Д. Чернадчука та інших.

Слід вказати також на те, що ці вчені розкрили лише окремі аспекти адміністративно-правової охорони здоров'я, вони досліджували інші більш широкі або суміжні суспільні відносини, і на привеликий жаль, в цій сфері суспільних відносин (адміністративно-правової охорони здоров'я), існує ціла низка невирішених проблем.

Постановка завдання. На основі чинного законодавства та думок на цю проблематику вчених визначити певні особливості адміністративно-правової охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу. В підтвердження нагальності нашої тематики слід навести сумні статистичні дані, середня тривалість життя людини в Україні в 2013 році складала для чоловіків 66 років, жінок 76 років; це повторює статистичні дані УРСР за 1975 рік, що є значно нижчим показником, ніж у країнах-учасницях ЄС. Провідною причиною такого стану є не задовільне функціонування системи охорони здоров'я населення, зокрема публічного адміністрування цієї сфери [1, с. 6]. У той же час стрімкі процеси глобалізації та глокалізації, що привертають увагу до проблем формування, зберігання і використання життєвих, енергетичних, психічних та інтелектуальних ресурсів людства, зваблення суспільства споживацькою ідеологією, екологічні та соціальні негаразди, ринок ГМО-продукції призводять до різкого погіршення стану здоров'я пересічної людини, яка не може дозволити собі харчування продуктами з «Еко-лавки», відвідування престижних 93 фітнес-клубів, відпочинок на елітних курортах тощо. До цього потрібно додати цілу низку екологічних проблем, що загрожують здоров'ю населення Землі і навіть самому існуванню планетарної спільноти. Усі ці аргументи обґрунтовують тезу про те, що здоров'я людини – це не лише особиста, а й суспільна цінність [2, с. 92-93].

Для українських реалій проблематика здоров'я суспільства та громадян особливо актуальна, адже екологічний фон в нашій державі надзвичайно несприятливий, що актуалізує усвідомлення необхідності та важливості культивування як медичних, так і соціальних технологій формування, збереження, реабілітації і збагачення здоров'я як окремої людини, так і всього суспільства [2, с. 93].

На жаль, з наявністю численних проблем у цій сфері, з не задовільним функціонуванням системи охорони здоров'я населення, погоджуються всі та стикався майже кожний. Всі констатують необхідність їх вирішення, проте до даної проблематики слід підходити комплексно, разом з появою висококваліфікованих кадрів в цій сфері, викоріненням корупції тощо.

Аристотель визначав здоров'я людини як щастя. Найбільше щастя полягає в мудрості. Людське щастя розкривається в розсудливості та цнотливості. Насолода людини – у діяльності, а фізичний стан, в якому ми не відчуваємо болю, який не заважає виконувати функції нашого щоденного життя: брати участь у керівництві, митися, пити й їсти, робити все, що ми хочемо [2, с. 16; 3, с. 128].

Великий мислитель Г. Гегель зазначав, що здоров'я – це «пропор-

ційність організму між його наявним буттям. Воно полягає в рівномірному відношенні органічного та неорганічного, коли для організму немає нічого неорганічного, чого він не спроможний був би подолати» [2, с. 16; 3, с. 129].

На слушний погляд З.С. Гладуна, охорона здоров'я відіграє надзвичайно важливу роль в забезпеченні життєдіяльності будь-якого суспільства [4, с. 57].

Характер і зміст охорони здоров'я на різних етапах суспільного розвитку визначався такими істотними факторами як спосіб виробництва, ступінь розвитку продуктивних сил, розвиток науки і техніки взагалі та медичної науки зокрема. Значення охорони здоров'я у сучасному суспільстві набуває особливої ваги з наступних причин: політичної: економічної: соціально-демографічної, індустріально-технологічної [4, с. 57].

У своїх працях З. С. Гладун визначає систему охорони здоров'я – як складний соціальний феномен, який можна розглядати як визначальний чинник рівня людського розвитку суспільства та його прогресу, соціальної політики держави та її національної безпеки. Разом з цим, ефективна діяльність системи охорони громадського здоров'я забезпечує як певний рівень здоров'я населення, так і збереження генофонду нації, норми екологічного співіснування в навколишньому середовищі, що загалом сприяє конкурентоспроможності й економічній оптимізації суспільства [4, с. 57].

Відповідно до визнання здоров'я найбільшою соціальною цінністю в сучасних розвинених країнах діють різноманітні моделі системи охорони здоров'я, за стан якої несе відповідальність держава, яка здійснює загальне керівництво нею. Така державна політика повинна забезпечувати рівні можливості всім членам суспільства щодо доступу до отримання послуг з охорони здоров'я та медичної допомоги. І тільки в деяких країнах, зокрема в США, значну роль в охороні здоров'я відіграють приватні медичні заклади та медичні працівники приватної практики, що надають допомогу в межах добровільного медичного страхування. Це призводить до того, що тільки 60 % населення держава забезпечує необхідною медичною допомогою, а майже 40 % не мають доступу до медичного обслуговування [4, с. 57-58].

Державна політика у сфері охорони здоров'я включає політичні, організаційні, економічні, правові та суто медичні заходи [4, с. 57-58].

Охорона здоров'я народу є найважливішим завданням держави, одним із напрямків, що визначають його соціальну політику. На сьогоднішній день немає жодної країни, де б ця проблема не була гострою. Навіть у найблаго- получніших, економічно стійких державах змушені вирішувати безліч питань, пов'язаних з оптимізацією медичної допомоги населенню [5, с. 57-58].

Також З. С. Гладун, вдало зазначає, що реформування відносин у сфері охорони здоров'я неможливе без використання адміністративно-правових засобів регулювання. Зокрема, перспективним є дослідження методів адміністративно-правового регулювання відносин у цій сфері, а саме поєднання імперативного та елементів диспозитивного методів і формування на цій основі універса-

© Єщук О. М., 2017

льного методу адміністративного права, який поєднує в собі риси як першого, так і другого [6, с. 109].

В підтримку поглядів З. С. Гладуна, в свою чергу Н. О. Зінченко, досить слушно зазначає, що поставивши за мету формування та удосконалення здоров'я людини, суспільство (якщо воно прогресивне або позиціонує себе як таке) повинно забезпечити єдність медичного та соціального чинників цього процесу. Процес формування, збереження, реабілітації, збагачення здоров'я людини має здійснюватися і на основі генотипної інформації, і на основі соціальної інформації, завдяки чому стане можливим використання прогресивних технологій, що забезпечують сталий розвиток людського організму [2, с. 93].

Подальше вдосконалення медичного забезпечення населення України в нових соціально-економічних умовах нерозривно пов'язане з необхідністю створення принципово нового, адаптованого до сьогодення нормативно-правового забезпечення галузі охорони здоров'я та підвищення дієвості державної політики у галузі охорони здоров'я [5, с. 26].

На слушний погляд Л. М. Руснак, право на охорону здоров'я є об'єктом значної кількості законодавчих і нормативних актів не лише вітчизняного, але й міжнародного та європейського рівня, підтверджує значущість ролі соціальної функції держави у сфері охорони здоров'я і визнання всіма державами світу інтересу громадян у збереженні та зміцненні свого здоров'я. З огляду на необхідність удосконалення законодавства України у перспективі, з метою приведення його до норм міжнародних правових стандартів, якраз і потрібно прагнути переходу від публічного до змішаного типу системи охорони здоров'я, що спонукає до постановки актуального питання про види та регулювання механізмів її фінансування, але це питання є предметом окремого дослідження [1, с. 60-61].

Сьогодні система охорони здоров'я в Україні нагально потребує послідовних і глибоких інституціональних та структурних перетворень, спрямованих на поліпшення здоров'я населення та задоволення його справедливих потреб медичній допомозі. Провідними напрямками перетворень у системі охорони здоров'я України визначені: 1) підвищення ефективності функціонування системи охорони здоров'я; 2) підвищення якості медичного обслуговування; 3) підвищення доступності ліків; 4) запровадження соціального медичного страхування; 5) запровадження професійного менеджменту; 6) моніторинг та аналіз здоров'я, доступності та ефективності медичної допомоги [6].

Спосіб фінансування охорони здоров'я є однією з ключових детермінант здоров'я і благополуччя населення. Однією з головних завдань систем охорони здоров'я на сучасному етапі розвитку є забезпечення мобілізації ресурсів таким чином, щоб гарантувати населенню справедливий доступ до основних медичних послуг і втручань [6].

Висновки. Адміністративно-правова охорона здоров'я в Україні, потребує комплексного підходу, зміни в суспільстві, щодо цього важливого напрямку, від якого залежить майбутнє нашої нації, потребують рішучих кроків з боку влади щодо

всієї системи медичного забезпечення, реформування процесу надання медичних послуг, проведення медичної реформи, введення страхової медицини, зміни законодавства в цій сфері тощо.

Список використаних джерел

1. Руснак Л. М. Адміністративно-правове забезпечення права на охорону здоров'я в Україні: дис. … кандидата юридичних наук: 12.00.07 / Леся Михайлівна Руснак. – Київ, 2016. – 207 с.
2. Зінченко Н. О. Здоров'я людини як медико-соціальна проблема / Н. О. Зінченко // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретико-правові засади формування сучасного медичного права в Україні» – Полтава – 27 листопада 2015 р. – Полтава, 2015 – Т.1 – С. 92-93.
3. Красицкая Л. В. Историко-правовой аспект регулирования медицинской деятельности / Л. В. Красицкая // Актуальные проблемы правового регулирования медицинской деятельности : материалы 1-й Всерос. науч.-практ. конф. Москва, 16 мая 2003 г. – М. [б. в.], 2003. – С. 127–130.
4. Гладун З. С. Державна політика охорони здоров'я в Україні (адміністративно-правові проблеми формування і реалізації): монографія / З. С. Гладун – Тернопіль, „Економічна думка", 2005 – 460 с.
5. Ляхова Н. О. Державна політика щодо реалізації права громадян на медичну допомогу в Україні / Н. О. Ляхова, І. А. Голованова, І. В. Бєлікова // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретико-правові засади формування сучасного медичного права в Україні» – Полтава – 27 листопада 2015 р. – Полтава, 2015 – Т.1 – С. 24-26.
6. Гладун З. С. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері охорони здоров'я за законодавством України / З. С. Гладун // Вісник Національної академії правових наук України – 2014. – № 1 (76). – С. 103-111.
7. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я: Український вимір / Лехан В. М., Слабкий Г. О., Щевченко М. В. – К.: Український ін-т страт. досліджень МОЗ, 2009. – 34 с.
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 15 травня 2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. –№ 4. – С. 19..

O. Eschuk,
PhD in Law, associate professor
of the Administrative and Commercial Law
of the Kherson State University

ADMINISTRATIVE AND LEGAL OF HEALTH PROTECTION

The article analyzes administrative-legal health care on the basis of the current legislation and opinions of scientists in the field of administrative law. The author focuses on numerous problems in this area, on the unsatisfactory functioning of the public health system in general and public administration in this area in particular.

It was determined that the main directions of transformation in the health care system of Ukraine are as follows: increase of efficiency of functioning of the health care system; improving the quality of medical care; increasing the availability of drugs; introduction of social health insurance; introduction of professional man-

© Єщук О. М., 2017

agement; monitoring and analysis of the health, accessibility and effectiveness of health care.

The way health financing is one of the key determinants of health and well-being of the population. One of the main tasks of health care systems at the present stage of development is to ensure the mobilization of resources in such a way as to guarantee people access to basic health services and interventions.

The nature and content of health at various stages of social development were determined by such essential factors as the way of production, the degree of development of productive forces, the development of science and technology in general and medical science in particular. The importance of healthcare in modern society is of particular importance for the following reasons: political: economic: socio-demographic, industrial and technological.

Further improvement of the medical care of the population of Ukraine in the new socio-economic conditions is inextricably linked with the need to create a fundamentally new, adapted to the present regulatory and legal framework of the health sector and increase the effectiveness of state policy in the field of health care.

Key words: *public administration, healthy nation, administrative and legal protection, legislation, value, resource, rule of law, physical condition, forms of administrative and legal protection, health, sports.*

Надійшла до редакції 30.10.2017

УДК 342.92

Капля О. М.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
доцент кафедри управління безпекою правоохоронної та антикорупційної діяльності
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ДОСТУПНІСТЬ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЯК ПРИНЦИП АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

В статті розглянутий принцип доступності адміністративного судочинства. Досліджено передумови дотримання цього принципу. Визначено основні запобіжники порушень принципу доступності, що існують в законодавстві.

Ключові слова: *принцип доступності, адміністративне судочинство, механізми дотримання, судовий збір, судові витрати, правова допомога.*

В статье рассмотрен принцип доступности административного судопроизводства. Исследовані предпосылки соблюдения этого принципа. Определены основные способы недопущения нарушений принципа доступности, существующие в законодательстве.

Ключевые слова: *принцип доступности, административное судопроизводство, механизмы соблюдения, судебный сбор, судебные издержки, правовая помощь.*

Постановка проблеми. Історія незалежної України показує вже дуже тривалий період пошуку створення ефективної моделі системи судової влади та фактично відсутність результатів породила нову проблему – втрату довіри громадян до органів правосуддя.

Тому сучасний етап історичних подій в Україні як ніколи вимагає підготовки та реалізації правової реформи з урахуванням історичного та сучасного зарубіжного досвіду у сфері доступності захисту прав та свобод людини, результатом якої стане створення судової моделі, здатної ефективно реалізовувати конституційні принципи правосуддя.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Поняття доступності судового захисту, доступність правосуддя, доступність суду, справедливість були предметом дослідження багатьох вчених правників, філософів, соціологів різних часів. Значний вклад у дослідження принципів правосуддя у тому числі доступності правосуддя внесено російськими вченими XIX століття, що набувало актуальності у період реформ та пореформені часи, яскравими представниками того періоду були Є. В. Васьковський, А. Д. Градовський, В. М. Гордон, І. Я. Фойницький, Т. М. Яблочков.

Серед сучасних дослідників необхідно звернути увагу на моногра-

© Капля О. М., 2017

фію О. М. Овчаренко «Доступність правосуддя та гарантії його реалізації» яка присвячена загальнотеоретичному дослідженню сутності та змісту доступності правосуддя якпринципу судової влади.

Проблемам доступності правосуддя у цивільному процесі присвячено дослідження Н. Ю. Сакара. Здійснивши аналіз ґенези та змісту доступності як стандарту правосуддя у цивільних справах дійшла висновку є «позитивним процесуальним правом в системі прав людини, що передбачає активні дії з боку держави щодо створення умов для його реалізації» [1, с. 26].

Постановка завдання. Дослідження юридичної літератури останніх часів дає можливість зробити попередній висновок що доступність правосуддя та доступність судового захисту розуміється вченими та практиками по різному в залежності від аспекту дослідження, а саме ролі судової влади у суспільстві, питань підвідомчості або судових витрат. Це може бути пов'язано з відсутність чіткого законодавчого визначення поняття доступності правосуддя у систему принципів судочинства.

Метою цієї статті є враховуючи здобутки досліджень вчених різних часів та практики Європейського суду з прав людини дослідити зміст доступності судового захисту, та особливості його реалізації в адміністративному судочинстві, що є актуальним у період проведення судової реформи в Україні.

Виклад основного матеріалу. Держава зобов'язана надати кожній особі, яка звернулася до судової системи на «ефективний засіб юридичного захисту, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження» (ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Сучасна правова думка сформувала ідею, що право на судовий захист є правом вищого порядку через те, що «доступ усіх громадян до правосуддя не може бути зіставлений з правом на забезпечення працею, освітою, житлом, медичним обслуговуванням, якими б важливими вони не були. Справедливе правосуддя – основа нашої політичної системи» [2].

Цілком природньо, що для реалізації проголошених прав держава повинна створити таку моделі судової системи та судочинства здатну забезпечити реалізацію конституційних гарантій та ефективний рівень захищеності людини зі сторони судової влади, що є також показником рівня формування громадського суспільства та правової держави.

Як вже зазначалося, при дослідженні цього питання науковці у своїх працях, щодо принципу доступності використовували терміни як то «правосуддя», «судова влада», «суд», «судовий захист» зокрема. У більшості вченими ці поняття трактувалися або як тотожні або як такі, що доповнюють один одного, що можна пояснити різними підходами до розуміння самих понять, а також що предметом дослідження були окремі елементи доступності суду. Ключовим поняттям у цих дослідженнях була судова влада та побудова судової системи, яка здатна стати опорою правового порядку.

Питання побудови судової системи та судової влади поставали у різні часи як історії української дер-

жавності так й зарубіжних країнах та були предметом обговорення науковців різних галузей. Так, ще у Руській Правді визначалась роль судових органів в українському процесі як органу, що «допомагає» сторонам вирішити спір за допомогою здійснення контролю за виконанням сторонами процесуальних правил та обрядів (арт. 99 Руської Правди) [3, с. 29-30].

У той самий час Велика хартія вольностей, зобов'язувала англійських королів надавати обіцянку про неможливість відмови нікому у праві або правосудді або відстрочки їх [4].

Також не залишалася осторонь і теологія.Вперше у Торі була реалізована ідея верховенства закону над державою, владою й суспільством. За принципами іудаїзму справедливий суд вважається обов'язковим не тільки для людей, але й для Всевишнього, для Бога. Згідно іудаїзму, «право й закон, аби бути справедливим, повинен мати божественне походження, в силу чого права і закон первинні, а держава і влади вторинні» [5, с. 98]

Питання проблем судового захисту активно обговорювалися у період реформ 1864 року у Росії. Поняття доступності правосуддя як обов'язок держави створити умови для громадян легко та швидко реалізувати можливість судового захисту, І.Я. Фойницький іменував це «доставити» правосуддя населенню [6, с. 160; 145] , А. Д. Градовський правосуддя «біля дверей» [7, с. 19].

Щодо змісту доступності судового захисту то зверталась увага на такі складові як-то територіальне розміщення, дотримання форми судочинства, чітке розмежування підвідомчості справ, фінансовий бар'єр на шляху до судового захисту, використання досудових процедур, а також складові які торкаються кадрового складу суду, матеріального забезпечення суддів як гарантії їх непідкупності та незалежності. Головна мета реалізації доступності судового захисту, за думкою Є.В. Васьковького, це організація судочинства на засадах, що кожний громадянин, який має потребу у захисті свого права, мав би можливість швидко та легко отримати її, а суд у свою чергу без зайвих трат праці задовольнити його вимоги. Але швидкість шляху від подання позову до судового рішення не повинно впливати на його якість оскільки такий судовий процес «не мав би для громадян ніякої цінності» [8, с. 95].

Першою спробою систематизації елементів змісту доступності судового захисту здійснила М. С. Шакарян, запропонувавши визначення об'єктивних та суб'єктивних передумов доступності та ефективності правосуддя, а також судоорганізаційні (інституційні) та судочинські аспекти доступності правосуддя, умовами реалізації яких зазначила: гарантоване право на звернення в суд у чітко встановленому порядку, наближеність суду до населення, розумні судові витрати, розумні строки розгляду справ, обґрунтоване навантаження суддів, простота і ясність процедури розгляду справи, гарантування правової допомоги [9, с. 61-62].

У вітчизняній правовій науці були здійсненні подальші кроки у дослідженні сутності доступності правосуддя й судового захисту та систематизації елементів змісту цих понять. На думку Н. Ю. Сакари «доступність правосуддя є стандартом, який відбиває вимоги справедливого та ефе-

© Капля О. М., 2017

ктивного судового захисту, що конкретизуються в необмеженій судовій юрисдикції, належних судових процедурах, розумних строках, а також безперешкодного звернення усякої заінтересованої особи до суду. Щодо елементів змісту цього поняття науковець їх поділяє на дві групи «раціональної» юрисдикції суду та «права бідності» [10].

О. М. Овчаренко характеризуючи елементи змісту доступності правосуддя, пропонує наступну класифікацію: соціальні та економічні. До групи соціальних, науковець відносить, елементи суб'єктивного характеру, як-то потребу особи у вирішенні спору, «правосвідомість суддів як носіїв судової влади» та «правосвідомість суспільства». Економічні елементи мають фінансовий характер й пов'язані з витратами сторін у судовому процесі, в тому числі забезпечення безоплатної правової допомоги та державні витрати на забезпечення судової діяльності [11, с. 64]

Цікаву позицію з цього питання займає В. М. Сидренко який пропонує поділ елементів змісту принципу доступності правосуддя на три групи: правові, економічні та організаційно-правові. До першої групи автор відносить елементи пов'язані зі створення судів з урахування територіальної наближеності до населення, можливості отримання безоплатної правової допомоги та реалізацією судочинства (порядок звернення, відкриття провадження, розгляду справи у суді, можливість оскарження рішення, реальне виконання судового рішення). До другої, економічної, розумність судових витрат, передбачення пільг та належне фінансування судової діяльності, що забезпечує можливість повного та незалежного правосуддя. Створення умов матеріально-технічного забезпечення судів, організації роботи апарата суду та кадрового добору суддівського складу об'єднанні у групу організаційно-правових елементів.

Неможна не зазначити, що при тлумаченні Європейським судом з прав людини Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод принци доступності судового захисту або правосуддя прямо не передбачений. Так ст. 6 Конвенції зосереджую увагу що кожна людина має «право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом..», а ст. 13 про «право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі». Однак зміст цих статей та фундаментальні висновки Європейського суду з прав людини встановлюють право кожного вимагати судовий захист, що надає можливість розглядати принцип доступності судового захисту як одну із складових принципів процесуального права. Підтвердженням цьому є рішення Європейського суду, та зокрема вперше позиція, згідно якої право на доступ до суду розглядалося як елемент права на суд у справі «Ґолдер проти Сполученого Королівства» (1975 р.) [12]

В свою чергу, хоча й стаття 6 Конвенції розглядає право на справедливий суд у контексті захисту цивільних прав та обов'язків, це не можна трактувати буквально про можливість їх захисту тільки судами цивільної юрисдикції або за правилами цивільного процесуального права. Так, Т. І. Фулей покладаючись

безпосередньо на практику Європейського суду та тлумачення ним поняття «цивільні права та обов'язки» зауважує, що це не є «перешкодою для визнання заяви прийнятною» та розгляду у судах іншої юрисдикції (адміністративної або господарської) [13, с. 50].

Посилаючись на багату практику Європейського суду щодо тлумачення поняття «права на суду» можна визначити його складові. По- перше, це право на розгляд спору незалежним та неупередженим судом, створеним на підставі закону, тобто здійснення державою необхідних дій позитивного характеру спрямованих на створення такої організації судової системи, яка може забезпечити безперешкодну реалізацію права на захист та доступу до судового захисту. По-друге, організація судочинства з урахуванням таких вимог: чітке визначення підвідомчості та підсудності спору; розробка оптимального порядку звернення та відкриття провадження по справі; забезпечення громадян на доступність юридичних послуг, а при необхідності отримання безоплатної правової допомоги, метою є реалізація ефективного представлення своїх інтересів у суді; створення системи пільг сплати судового збору, а також сплати інших судових витрат; використання сучасних можливостей задля інформування усіх суб'єктів про можливості реалізації права на захист прав та інтересів.

Зроблені висновки мають загальнотеоретичний характер і важливий для дослідження реалізації принципу доступності судового захисту в адміністративному судочинстві. Реалізуючи завдання адміністративного судочинства, а саме «захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин» (ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України). Особливістю адміністративного судочинства є те, що предметом судового розгляду стає адміністративний спір – юридичною середою якого є управлінське середовище та передбачає юридичне нерівне становище сторін, учасників цього спору.

Кодекс адміністративного судочинства України хоча й не проголошує це як принцип адміністративного судочинства, але забезпечує реалізацію конституційного права захисту прав й у статті 6 зазначено, що «кожна особа має право … звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси».

Побудована в Україні судова система утворює єдину систему та будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності, та має у структурі, так би мовити, підсистему спеціалізованих адміністративних судів, яка в свою чергу складається з місцевих (окружних) судів, апеляційних адміністративних судів, Вищого адміністративного суду України. На сьогодні з прийняттям у 2016 році у рамках правової реформи нового закону «Про судоустрій і статус суддів» ми на шляху зміни побудови судової системи. Так ліквідуються Вищі спеціалізовані суди, у тому числі Вищий адміністративний суд та створення Верховного суду України як єдиного суду касаційної інстанції. А головне це те, що передбачається створення окружних судів, «які утворюються в одному або

© Капля О. М., 2017

декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах)» (ст 21 Закону). Що природно може вплинути на доступність судового захисту для громадян, особливо це постане проблемою для осіб з обмеженими можливостями.

Крім того, з моменту створення системи адміністративних судів, досі немає чіткої визначеності у підвідомчості спорів, що створює також перешкоди у реалізації захисту прав та свобод. Питанням підвідомчості присвячені процесуальні кодекси: Цивільний процесуальний кодекс України (Стаття 15. Компетенція судів щодо розгляду цивільних справ), Господарський процесуальний кодекс України (Стаття 12. Справи, підвідомчі господарським судам), Кодекс адміністративного судочинства України (Стаття 17. Юрисдикція адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ), також постанови Пленумів Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ [14], Вищого Господарського суду [15] та Вищого адміністративного суду [16]. Конституційний суд України у рішенні по справі за конституційним зверненням громадянина С.В. Осетрова щодо офіційного тлумачення положень ст. 17 КАСУ звернув увагу що оскарження рішень та дій (бездіяльності) суб'єктів владних повноважень можливий тільки якщо вони виникають у результаті реалізації ними «управлінських функцій і розгляд яких безпосередньо не віднесено до підсудності інших судів» [17].

Але навіть при наявності тлумачень та додаткових роз'яснень виникають проблеми з визначенням компетенції суду. Яскравими прикладами були справи про визнання недійсним рішень сільради та державного акта про право власності на землю, оскарження дій (бездіяльності) реєстратора. У відкрите протистояння перейшла ситуація з вирішення судової компетенції спору про оскарження дій уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [18].

Європейський суд з прав людини також звертав увагу на обмеженість реалізації права доступу до суду як юридичний та фактичний, у рішенні «Беллет проти Франції» зазначалося, що для того, щоб право на «доступ до суду було ефективним, особа повинна мати чітку фактичну можливість оскаржити діяння, що становить втручання у її права» [19].

Надання кваліфікованої юридичної допомоги, як складова принципу доступності судового захисту, виконує декілька функцій, а саме надання можливості реалізувати право на звернення до суду, а також забезпечення фактичного рівноправ'я сторін у змагальному процесі. У цьому напрямку в Україні є позитивні зрушення які мають не тільки характер законодавчої регламентації, а й фактичні зміни, спрямовані на забезпечення права юридичної допомоги та консультування. Таким головним зрушенням, на реалізацію права скористатися правовою допомогою в адміністративному суді, було прийняття закону «Про безоплатну правову допомогу», яким встановлюється порядок реалізації державної гарантії, що «полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, орга-

нів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» та«створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя» (ст. 7, 13 Закону).

Право на судовий захист це не тільки реалізація права на звернення до суду (процесуальна складова), але й отримання судового рішення та його виконання – задоволення заявлених вимог (матеріальна складова). Реалізація цього можлива при створенні «справедливого балансу» між сторонами, Європейський суд з прав людини вимагає надання розумної можливості представляти справу [20, 21] та з забезпеченням судом процесуальних гарантій [22].

Висновки. У якості висновку можна зазначити, що наведені теоретичні та практичні здобутки щодо реалізації права на судовий захист крізь призму принципі доступності правосуддя або принципу доступу до суду, надають можливість сформувати позицію, що ці поняття мають дуже умовну відмінність, яка здебільше побудована на певних наукових традиційних поняттях. Так правовій науці дореволюційного періоду російського та українського права характерне дослідження принципу доступності саме правосуддя, як діяльність держави, в особі судової влади, щодо розгляду спорів стосовно прав та інтересів суб'єктів права у спеціально передбаченій процесуальній формі. Судовій практиці Європейського суду з прав людини характерно використання терміну «право доступу до суду». За змістом ці поняття дуже схожі, поєднуючи процесуальні та матеріальні складові забезпечення справедливого розгляду справи судом.

Європейський Суд з прав людини розкриваючи зміст принципу верховенства права, що має комплексний характер, зазначає що складовою є якість закону, тобто доступність закону, його передбачуваність та відповідати усім вимогам верховенства права. Стан сучасного українського законодавства та його змінюваність, а також перманентне реформування судової системи унеможливлюють повноцінну реалізацію принципу судового захисту. Крім того, фактори, що заважають або ускладнюють досягнення судового захисту прав та свобод громадянина маю не тільки правову складову, а й політичну, соціально-економічну та навіть з історією. Рівень правової культури й ментальності суспільства прямо пов'язані з інститутами влади, тому наявний в нашій державі суд є продуктом того суспільства в якому він існує. Чергова зміна судоустрою або процесуального законодавства не буде мати реального результату через те, що гарантування реалізації принципу судового захисту можливе з розвитком демократичних інститутів, зокрема інституту громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: Дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. – Х., 2006. – 209 с.
2. Forer L. G. Money and Justice. New York, 1984. P. 25.
3. Ковальчук Г. К. Стародавні пам'ятки правової культури України: навч. посіб. до курсу «Основи держави і права України» / Г. К. Ковальчук. – Рівне: РДПІ, 1996. – 107 с.

© Капля О. М., 2017

4. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 4-те, доп.- К.: Атіка, 2004.- 616 с.

5. Грубарг М. Д. Основные элементы учения иудаизма о государстве и праве // Государство и право. 2002. N 5. С. 98

6. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства: В 2 т. – Т. 1. – СПб.: Альфа, 1996. – 552 с.

7. Градовский А. Д. Собрание сочинений: В 9 т. – Т. 2. – СПб.: Тип. М. М. Стасюлевича, 1899. – 492 с.

8. Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса. С. 95.

9. Шакарян М. С. Проблемы доступности и эффективности правосудия в судах общей юрисдикции // Проблемы доступности и эффективности правосудия в арбитражном и гражданском судопроизводстве. М., 2001.

10. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: Дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. – Х., 2006. – 209 с.

11. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія.// О. М. Овчаренко — Х.: Право, 2008. — 304 с.

12. Справа «Ґолдер проти Сполученого Королівства», рішення від 21 лютого 1975 р., (серія А № 18, п. 28-36).

13. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К.,2015. – 208 с.

14. Постанова Пленуму Спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ» Вищий спеціалізований суд; Постанова від 01.03.2013 № 3.

15. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам» Вищий господарський суд; Постанова від 24.10.2011 № 10.

16. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів»Вищий адміністративний суд; Постанова від 20.05.2013 № 8

17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова С. В. Конституційний Суд; Рішення від 14.12.2011 № 19-рп/2011// http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-11

18. Нечитайло О. М., Поляничко А. О., Судочинство у Верховному Суді України: з думкою про громадян? // http://jurliga.ligazakon.ua/news/2016/7/28/148677.htm

19. Рішення у справі «Беллет проти Франції» (Bellet v. France)від 4 грудня 1995 року, серія А, № 333-Б

20. Рішення у справі «Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands» від 27 жовтня 1993 р., заява № 14448/88

21. Рішення у справі «Ankerl v. Switzerland» від 23 жовтня1996 р., заява № 17748/91

22. Рішення у справі «Надточій проти України» (Nadtochiy v. Ukraine) від 15 травня 2008 р., заява № 7460/03.

O. Kaplia,
PhD in Law, senior researcher, associate professor of the Security Management of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Interregional Academy of the Staff Management

AVAILABILITY OF JUDICIAL PROTECTION AS A PRINCIPLE OF THE ADMINISTRATIVE TRIAL IN UKRAINE

The article describes the theoretical and practical achievements in the realization of the right to the judicial protection through the prism of the principle of access to justice or the principle of the court access. It provides the possibility to form the position that those concepts have the conventional difference, which is mostly based on certain scientific traditional notions. Thus, the Law science of the pre-revolutionary period of in Russia and Ukraine is characterized by the study of the principle of the accessibility of justice itself, as the state activity, in particular the judiciary functions, concerning the consideration of the disputes related to the rights and interests of the law subjects of in the specially prescribed procedural form. The jurisprudence of the European Court on Human Rights is characterized by the use of the term "right the court access ". In terms of the content those notions are very similar. They combine the procedural and material components of ensuring the fair trial of all cases.

The article has cleared up that the European Court on Human Rights reveals the content of the principle of the rule of law, which has a complex nature. The law quality is its integral part, that is the law availability, predictability and compliance with all the requirements of the rule of law. The state of the current legislation of Ukraine and its variability, as well as the consistant reforming of the judicial system, make it impossible to implement the principle of the judicial protection in full scale. In addition, the factors hindering or complicating the achievement of the judicial protection of the rights and freedoms of a citizen have the legal, political, social, economic and even historic background. The level of legal culture and the mentality of society are directly related to the institutions of the state power. Therefore, the court, which is available in our country, is just a product of the society, in which it exists. Another change in the judiciary system or procedural legislation will not have a real positive effect, because the guaranteed implementation of the judicial protection principle is possible only with the development of democratic institutions, in particular the civil society institute.

Key words: *principle of availability, administrative justice, compliance mechanisms, court fees, legal expenses, legal aid.*

Надійшла до редакції 02.11.2017

© Капля О. М., 2017

УДК 342.9

Карабін Т. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
юридичного факультету Ужгородського
національного університету

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ

Стаття присвячена особливостям організації органів місцевої публічної влади в Україні в контексті адміністративної реформи. Досліджуються питання інституційних основ організації публічної влади базового та проміжного рівня. Викладаються сучасні проблеми розподілу повноважень органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади.

Ключові слова: *місцева публічна влада; органи виконавчої влади; адміністративна реформа; децентралізація; делегування повноважень; базовий рівень; проміжний рівень.*

Статья посвящена особенностям организации органов местной публичной власти в Украине в контексте административной реформы. Исследуются вопросы институциональных основ организации публичной власти базового и промежуточного уровня. Излагаются современные проблемы распределения полномочий органов местного самоуправления и местных органов исполнительной власти.

Ключевые слова: *местная публичная власть; органы исполнительной власти; административная реформа; децентрализация; делегирование полномочий; базовый уровень; промежуточный уровень.*

Постановка проблеми. Забезпечення належної організації публічної адміністрації є основоположною умовою функціонування демократичних країн. Здійснення реформування у зазначеному напрямі включає як трансформацію вищих та центральних, так і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. На цій ділянці державного будівництва в Україні здійснюється пошук оптимального поєднання державних та місцевих інтересів через створення ефективного механізму взаємодії місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Відповідно метою даного дослідження є аналіз української моделі публічної адміністрації на місцевому рівні, інституційних основ організації місцевої влади базового та проміжного рівня, розподіл повноважень, що входять до різних владних систем.

Основний Закон конституює Україну як унітарну державу (ст. 2), що передбачає децентралізацію публічної влади на засадах організацій-

 © Карабін Т. О., 2017

ної самостійності місцевого самоврядування. Держава здійснює свою юрисдикцію у певних територіальних межах. При цьому виникає питання, яким чином буде здійснюватися ця влада на рівні територіальних колективів, які склалися спонтанно в силу історичних, економічних, географічних, демографічних, політичних чи етнічних чинників. Такі територіальні колективи вправі домагатися від публічної влади забезпечити гарантії вільного їх розвитку, зокрема права самостійно вирішувати питання місцевого значення, що служить правовою основою легітимації місцевої влади. З іншого боку, сукупність таких територіальних колективів визначає націю, що вимагає від центральної влади піклування про публічний інтерес шляхом визнання місцевих урядів або запровадження агентів влади на місцях – губернаторів, адміністрації, префектів тощо. В залежності від ступеня децентралізації запроваджується адміністративно-територіаль-ний поділ країни, заснований на відносинах самоврядування, автономії чи федералізму, а вживання у Конституції термін «територіальний устрій» визначає лише територіальні рамки організації публічної влади в Україні [1]..

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблема є актуальною і предметом досліджень багатьох сучасних науковців, які досліджували окремі аспекти даної проблеми. Найбільш значними, серед сучасних наукових розробок, присвячених проблемам місцевої влади є праці вчених В. Авер'янова, М. Баймуратова, В. Батанова, І. Дробуш, С. Ківалова, В. Кампо М. Орзіха, В. Погорілка, Ю. Тодики, О. Фрицького, В. Шаповала та інших.

Виклад основного матеріалу. Питання територіального устрою не вичерпують зміст конституційного регулювання територіальної організації публічної влади, тому необхідно мати на увазі, що положення Конституції перебувають у тісному взаємозв'язку, і лише комплексний аналіз цих положень може дати повну картину політико-територіальної організації публічної влади.

Субрегіональний рівень територіальної організації публічної влади складають райони, міста обласного підпорядкування, а регіональний – області. Конституція України не вживає термін «регіон». Основний Закон визначає лише засади адміністративно-територіального устрою встановлюючи перелік областей (ч. 1 ст. 133). Інші питання віддані на розсуд законодавчого регулювання. При цьому, щоб змінити конституційну структуру адміністративно-територіального устрою, необхідно здійснити низку заходів – зокрема вирішити в порядку голосування на референдумі про зміну статусу тих чи інших адміністративних одиниць, внести зміни до Конституції.

Взаємодія держави із місцевою публічною владою забезпечується через законодавство, управління та правосуддя. Законодавство визначає правові рамки діяльності органів місцевого управління і місцевого самоврядування. Зокрема, важливе значення має планування розвитку регіонів з метою вирівнювання їх розвитку та вирішення питань бюджету і асигнувань завдань місцевого значення. Для цього на місцях на даний час функціонують місцеві державні адміністрації (на рівні району та області). Адміністрування територіями дає змогу узгоджувати державну, регіональну

та місцеву політику, виходячи із конституційних цінностей і принципів. Надання субсидій та субвенцій територіям на основі комплексних програм регіонального розвитку дає змогу забезпечити баланс державних і місцевих інтересів, вирівнювати розвиток громад.

Світова практика свідчить, що на рівнях, де місцеве управління і місцеве самоврядування поєднується, виникає проміжний рівень влади. На думку норвезького вченого Т. Ларсона, існування проміжного рівня влади зумовлено тим, що в регіонах поєднується місцеве самоврядування і місцеве управління, тобто публічна влада здійснюється як органами місцевого самоврядування, так і органами держави [3]. Проміжна влада організовується за трьома моделями: організаційна, функціональна, змішана (фрагментальна). Згідно з організаційною моделлю міністерства і відомства мають власні адміністрації на місцях, які контролюють акти органів місцевого самоврядування. Функціональна модель передбачає наявність на місцевому рівні представників держави на зразок французького префекта, який наділений повноваженнями здійснювати адміністративний контроль та координувати діяльність органів внутрішніх справ та безпеки на місцях, а також деякі інші питання внутрішньої політики. За цими двома моделями функціонують місцеві регіональні асамблеї – ради, які формують місцеві уряди – управи. Змішана модель передбачає широку автономію регіональних рад та урядів, над якими здійснюється адміністративний контроль за допомогою періодичного їх звітування перед державою, інспекцій профільних міністерства та відомств, а також діяльності незалежної адміністративної юстиції.

Таким чином проміжний рівень управління можна розглядати як: 1) представництво інтересів територіальних колективів регіонального рівня; 2) інструмент місцевого самоврядування та здійснення функцій виконавчих органів місцевого самоврядування; 3) знаряддя центрального управління; 4) урівноваження державних інтересів та інтересів місцевого самоврядування; 5) інститут забезпечення інтересів регіональної громади, зокрема інтересів національних меншин, що вимагає автономії.

Оскільки в Україні у позитивному законодавстві не визначається існування регіональних громад, а лише територіальних громад на рівні села, селища, міста, то існують істотні проблеми інституційного забезпечення прав на саморозвиток цих територіальних спільнот. У цьому плані законодавство України необхідно провести у відповідність до положень міжнародно-правових актів та загальновизнаних принципів міжнародного права.

Децентралізація полягає не просто в передачі прав на прийняття рішень представниками центральної влади, а органам, які не перебувають в ієрархічному підпорядкуванні центральним органам влади і які часто вибираються зацікавленими громадянами. Її необхідно відрізняти від такого досить схожого процесу як деконцентрація, яка полягає в передачі важливих прав з прийняття рішень представниками центральної влади, що представлені на чолі різних адміністративних одиниць чи державних служб [4].

Спільним для деконцентрації і децентралізації є той факт, що повно-

© Карабін Т. О., 2017

важення на прийняття важливих рішень вилучаються у центральної влади і здійснюються на місцях. Але їх практичне і політичне значення досить різне. Деконцентрація – це лише техніка управління, яка сама по собі не передбачає розвиток демократії, оскільки зберігає всю адміністрацію в розпорядженні центральної влади або її представників. Децентралізація має певні демократичні переваги, оскільки передбачає передачу управління максимальним числом справ у руки безпосередньо зацікавлених осіб або їх представників і можлива тільки при виконанні певних умов. Перша умова полягає в тому, що автори конституції чи законодавець повинні визнати існування визначених інтересів, які самі по собі є всезагальними, але меншою мірою, порівняно з тими, осягнення яких прагне держава. Це, наприклад, інтереси певного міста.

Така умова доповнюється тим, що управління з установленням подібних автономних інтересів повинні доручити органам, що володіють певною незалежністю щодо центральної влади, бо в іншому випадку буде мати місце деконцентрація, а не децентралізація.

Досить важливою умовою децентралізації є фінансова автономія, тобто не тільки теоретичне право володіти і управляти майном, а й практична можливість для децентралізованого органу володіти необхідними ресурсами і вирішувати питання про їх використання.

Державними органами публічної адміністрації місцевого рівня є, по-перше, органи виконавчої влади загальної компетенції, місцеві державні адміністрації обласного та районного рівнів, які підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня. По-друге, до цього рівня належать органи спеціалізованої (галузевої та функціональної) компетенції, які безпосередньо підпорядковані як центральним органам виконавчої влади, так і відповідним місцевим органам виконавчої влади. Компетенція органів виконавчої влади визначається окремо для кожної ланки системи органів виконавчої влади.

Органи публічної адміністрації на місцях, як органи місцевого самоврядування, так органи місцевого управління повинні узгоджувати свої управлінські рішення. На районному та обласному рівні це забезпечується контролем місцевих рад за діяльністю місцевих державних адміністрацій. Разом з тим, така інституційна система є недосконалою. Якщо буде завершено заходи з реформування, то з'являться додаткові і більш ефективні засоби взаємовідносин та взаємовпливу. Зокрема, утворення виконавчих органів районних та обласних рад дасть змогу забезпечити тісну співпрацю для здійснення програм місцевого розвитку. Префекти та інші державні органи забезпечать адміністративний контроль за правовими актами і діями органів місцевого самоврядування, що забезпечить більш ефективний механізм узгодження публічних інтересів територіальних колективів та держави.

Окрім визначення поділу України на територіальні складові, що становить зміст адміністративно-територіального поділу, система адміністративно-територіального устрою включає в себе також організацію влади у цих територіальних складових та розподіл повноважень між органами публічної влади проміжного та місцевого рівня. Адміністративно-територіальний устрій зумовле-

ний географічними, історичними, економічними, соціальними та іншими чинниками, які покладаються в основу територіальної організації держави. Відповідно адміністративно-територіальні одиниці є частиною території України, яка є просторовою основою для організації та діяльності органів місцевого управління та органів місцевого самоврядування.

В основі адміністративно-територіального устрою є поділ держав на адміністративно-територіальні одиниці. Згідно з правовою позицією Конституційного Суду адміністративно-територіальна одиниця – це компактна частина єдиної території України, що є просторовою основою для організації і діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Цей орган також констатував, що Верховна Рада зволікає із прийняттям закону про територіальний устрій, незважаючи на прямий конституційний припис (п. 13, ч. 1, ст. 92) [5].

Стан законодавчого упущення у сфері територіального устрою є неприпустимим, зважаючи на те, що система адміністративно-територіального поділу в Україні залишилася майже незмінною з часів СРСР. Тому пропонуються варіанти його реформування. У законопроектах про внесення змін до Конституції щодо удосконалення системи місцевого самоврядування передбачається підняти рівень місцевого самоврядування до проміжного рівня публічної влади – роль місцевих адміністрацій зводиться до функцій адміністративного контролю та координації діяльності органів внутрішніх справ та безпеки. Для цього існує необхідність укрупнення громад та районів, що здійснюється на даний час.

Організація територіального управління особливо актуальна для України, яка в період недержавного життя була включена до складу держав з різними адміністративними системами, що в різних напрямках орієнтували соціально-економічні відносини і зв'язки, зумовивши помітні регіональні відмінності [7].

Питання розподілу повноважень між місцевими органами публічної влади в Україні має довгу та складну історію і характеризується наявністю цілого кола проблем, пов'язаних зі співіснуванням двох форм організації публічної влади у межах певних адміністративно-територіальних одиниць. Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст у межах повноважень, передбачених Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами. Державну виконавчу владу в районах, областях здійснюють державні адміністрації. Вони сприяють у здійсненні самоврядними органами своїх повноважень, зокрема, у вирішенні питань економічного, соціального та культурного розвитку відповідних територій, зміцнення матеріальної та фінансової бази місцевого самоврядування, також контролюють виконання наданих органам місцевого самоврядування законом повноважень органів виконавчої влади, але не мають права втручатися у здійснення ними своїх власних повноважень.

Наявність поряд з місцевим самоврядуванням державного управління на місцях, на думку В. Чиркіна, необхідна, оскільки «воно (управлін-

© Карабін Т. О., 2017

ня) дозволяє посилити державні засади в місцевому управлінні, спрямувати діяльність місцевих органів на вирішення не тільки локальних, а й певних загальнонаціональних завдань, що підвищує ефективність функціонування державної виконавчої влади» [9]. Однак, таке державне управління на місцях потребує реформування.

Проект Закону про внесення змін до Конституції України № 3207 [10] передбачає створення при районних та обласних радах регіональних урядів – виконавчих комітетів. Відповідно буде необхідне законодавче врегулювання їх статусу та зміни предмета відання і повноважень, форм і способів здійснення компетенції місцевих державних адміністрацій.

Частково ця проблема вже вирішувалася у законопроектах попередніх років. Зокрема, Проект Концепція державної регіональної політики, який передбачає реформування системи територіальної організації влади шляхом ліквідації районних державних адміністрацій і передання їх функцій відповідним органам самоврядування і частково держадміністраціям, які функціонуватимуть на регіональному рівні. При цьому можуть бути створені районні та окружні департаменти держадміністрацій, які здійснюватимуть адміністративний контроль за діяльністю органів виконавчої влади місцевого самоврядування, юридичних осіб на території районів, міського округу, району в місті. Концепція передбачає істотно розширити повноваження районної ради: віднести до її компетенції вирішення у спільних інтересах територіальних громад району питань місцевого значення, значну частину яких нині вирішують районні державні адміністрації і вирішення яких безпосередньо територіальними громадами не може бути належним чином фінансово та матеріально забезпечене. Районна рада має утворювати виконавчий орган, керівник якого призначається даною радою. На думку творців цієї концепції, необхідно також істотно розширити повноваження обласної ради, а саме віднести до її компетенції всі питання регіонального управління, значну частину яких вирішують держадміністрації. Обласна рада має утворювати виконавчий орган регіонального самоврядування, який реалізовуватиме самоврядні та делеговані повноваження з вирішення питань регіонального значення. Таким чином, може бути вирішена проблема делегованих повноважень

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що удосконалення розподілу повноважень публічної адміністрації на місцевому рівні між органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади стоїть у прямій залежності від завершення адміністративно-територіальної реформи в державі, а також продовження заходів із реалізації адміністративної реформи. Реформування державного управління, місцевого самоврядування та їх подальший розвиток мають уникнути вузького спрямування, половинчастості, а стати комплексним, внутрішньо узгодженими й системними, що забезпечить становлення України як високо розвинутої, правової європейської держави.

Список використаних джерел

1. Конституційна держава та права людини й основоположні основи: Україна та європейський досвід: монографія / авт. колект. за ред. проф. Савчина М. В. Ужгород, Вид-во «Мистецька лінія», 2008. С. 218.
2. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України. Київ, 2003. С. 176–177.
3. Проміжний рівень управління в європейських державах: складність проти демократії / за ред. Т. Ларсона, К. Номдена, Ф. Петітвіля. Київ, 2–3. С. 8–21.
4. Ведель Ж. Административное право Франции. М., Прогрес, 1973. с. 310.
5. Рішення КСУ у справі про адміністративно-територіальний устрій від 13 лип. 2001 р. № 11-рп/2001 URL.: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-01.
6. Рудик П. А. Конституційна реформа в Україні:проблеми та перспективи. Київ, 2006. С. 140.
7. Трайнин А. А. Административно-территориальная организация капиталистического государства. М., 1984.
8. Рішення КСУ у справі про сумісництво народного депутата України і міського голови № 7-рп/99 від 6 лип. 1999 р. URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-99.
9. Сравнительное конституционное право / под ред. В. Е. Чиркина, Ю. А. Юдина. М., 1996. С. 589.
10. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України: Постанова Верховної Ради України № 2223-1V від 8 груд. 2004 р. URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2223-15.
11. Пылин В. В. Проблемы наделения государственными полномочиями органов местного самоуправления. Государство и право. 1999. № 9. С. 13.

T. Karabin,
PhD, associate professor of the Administrative, Financial and Information Law Chair of the Law Faculty of the Uzhgorod National University

DEVELOPMENT OF THE ORGANISATIONAL FORMS OF THE LOCAL PUBLIC ADMINISTRATIONS IN THE CONTEXT OF THE ADMINISTRATIVE REFORMS

This article is devoted to the peculiarities of the local public administration in Ukraine in the context of administrative reforms. The problems of the institutional framework of public administration of the basic and intermediate level are raised. The current problems of the division of powers between the local self-governance bodies and the bodies of the local executive power are presented.

It has been proved that the common feature of the de-concentration and decentralization is the fact of forwarding the right to make the important decisions from the central state authorities to the local level bodies. But their practical and political meaning is rather different. De-concentration is just the management technique, which does not envisage the democracy development, because it keeps all the authority in hand of the central bodies of the state power. De-centralization has certain democratic advantages as it envisages that the maximum issues and cases

 © Карабін Т. О., 2017

are managed by the interested persons or their representatives. It is only possible, if the concrete conditions are followed. The first condition is that the authors of the Constitution or the legislator should acknowledge the existence of such interests, which are general for everybody, but not to such extent, which is considered as universe by the central state administration. The financial autonomy is the important condition for de-centralization, that is not only the theoretic right to possess and manage the property, but also the practical possibility for the decentralized bodies to own the necessary resources and decide independently how to use them.

It has been determined that the issues related to the share of authorities among the local bodies of state power have the long and difficult history and have several problems related to the existence of two forms of the state power organization in the framework of the administrative and territorial units. The regional and district councils are bodies of the local self-governance, which represent the common interests of the villages', towns', and cities' communities in the framework of those authorities, which are envisaged by the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On local self-governance in Ukraine" and other laws, as well as the authorities which are provided to bodies of the local self-governance by the corresponding villages', towns', and cities' councils.

It has been cleared up that promotion of the share of the rights and authorities between the bodies of the local self-governance and the local bodies of the executive power depends directly on completion of the administrative and territorial reforms in our country, as well as further measures on the administrative reform implementation. The process of reforming the state power and local self-governance and their further development should avoid the narrowness and half-tone. It should become complex, internally concerted and systematic and it would guarantee the development of Ukraine as a highly developed and legal European country.

Key words: *local public authorities; executive agencies; administrative reform; decentralization; delegation of authority; basic level; intermediate level.*

Надійшла до редакції 5.11.2017

УДК 342.56:342.3

Кічмаренко С. М.,
аспірант Науково-дослідного інституту публічного права

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІСЦЯ І РОЛІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВИ

У статті розкриті адміністративно-правові аспекти місця і ролі судової влади в механізмі держави. Виявлено, що згідно з розділом влади в нашій країні, судова гілка влади є окремою і самостійною, що необхідним елементом правової держави. З'ясовано, що судова влада має бути забезпечена незалежними повноваженнями, мати особливі гарантії незалежності, а будь-який незаконний вплив на суддів забороняється та карається законом.

Ключові слова: *влада; забезпечення; заходи; незалежність; справедливість; суд; суддя.*

В статье раскрыты административно-правовые аспекты места и роли судебной власти в механизме государства. Выявлено, что в соответствии с разделом власти в нашей стране, судебная ветвь власти является отдельной и самостоятельной, необходимым элементом правового государства. Выяснено, что судебная власть должна быть обеспечена независимыми полномочиями, иметь особые гарантии независимости, а любой незаконное влияние на судей запрещается и карается законом.

Ключевые слова: *власть; меры; независимость; обеспечения; справедливость; суд; судья.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, основну роль у вирішенні правових суперечок конкретними особами, а також захисті їх порушених прав та свободвідіграє судова гілки влади. Відтак, за часи незалежності наша держава пройшла довгий та тернистий шлях для забезпечення справедливого й незалежногоздійснення правосуддя.

В кожній цивілізованій правовій державі, громадянин який звертається до суду розраховує на справедливий розгляд судової справи та недопущення впливу інших владних сил на винесення судового вироку. Однак в нашій країні з приводу цього виникає багато проблем, які залишаються не вирішеними до цих пір.

Рівень довіри громадян до судів є не високим, Дослідження Центру Разумкова свідчить, що суди системно почали використовуватися не за призначенням і не за тими принципами, які є природними для правової системи. На думку експертів цього центру сьогодні лише 7% громадян України довіряють судам, а 72% переконані, що суди не є незалежними [1]. Хоча ми не погоджуємося у повному обсязі з такими висновками, однак змушені констатувати рівень довіри до судової гілки влади дійсно є не таким який би задовільнив народ України.

 © Кічмаренко С. М., 2017

На сьогоднішній день, більшість громадянин нашої держави зверталися до суду, або тим чи іншим чином приймав участь у вирішенні судового спору. Але не завжди наявність усіх доказів, що підтверджує правоту однієї із сторін, гарантує винесення справедливого вироку. Оскільки існує багато способів впливу на суддів, які заважають винести рішення незалежно так як завжди знайдеться сторона, що бажає його прийняти на свою користь. І хоча ця проблема не є єдиною в судовій системі, проте на наш погляд, вона є провідною, тому для їх подолання потрібно спрямовувати усі зусилля суспільства і державної.

Таким чином, адміністративно-правові аспекти місця і ролі судової влади в механізмі держави зумовлюють актуальність даного питання. Оскільки незалежність, відокремленість та самостійність судової гілки влади від інших є досить спірним чинником на даний момент, який потребує особливого дослідження в науковій сфері. Адже саме судова гілка влади відіграє, основну роль у забезпеченні порушених основоположних прав та свобод людини і громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему адміністративно-правового забезпечення незалежності судової влади досліджували вчені правники, серед них: T. Ginsburg, С. Аскеров, І. Баранник, С. Бондар, В. Галунько, О. Дручекб, М. Запорожець, А. Іванищук, Р. Ігонін, Ю. Касараба, В. Кириченко, Г. Кравчук, В. Кривенко, Р. Куйбіда, Н. Литвин, А. Мукшименко, І. Назаров, О. Прокопенко, В. Тісногуз, А. Філіппов, І. Хитра, Z. Aziz, N. Garoupa та ін. Проте, аналізованої нами проблематики вони торкались лише опосередковано, досліджуючи інші більш загальні, спеціальні чи суміжні чинники.

Виклад основного матеріалу. Правова природа судової влади полягає в тому, що в правовій державі вона підпорядковується єдиним правилам, найважливішими з яких є самостійність та незалежність. При цьому необхідно визнати, що судова влада не може існувати й функціонувати поза політикою, ізольовано від її проблем, які стоять перед суспільством [2, с. 69–73].

Загальновизнано, що самостійність – основна та обов’язкова ознака будь-якої влади [3]. Звертаючись до загальної теорії держави та права в якій зазначено, що принцип незалежності судової влади є закріпленим на законодавчому рівні. На думку вчених Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого структура незалежності судової влади представлена двома рівнями - зовнішнім і внутрішнім. Зовнішній рівень незалежності містить політичну й соціально-економічну незалежність. Рівень політичної незалежності абсолютно виключає можливість будь-якого впливу політичних партій, громадських рухів чи їх лідерів на судову владу. Внутрішній рівень незалежності судової влади містить три складники: по-перше, це процедура здійснення судової влади; по-друге, статусні гарантії суддів; потретє, побудова судової системи [4].

На слушну думку професора Чиказького університету З. Азіза незалежність судової влади витікає із принципу розподілу влад, сформованої французьким мислителем Шарль Луї де Монтеск'є, який стверджував, що «свобода буде втрачена», якщо

судова влада не відділена від законодавчої і виконавчої влади. Поділ повноважень влади на законодавчі виконавчі і судові функції органів державного управління, як окремих і незалежних органів, обмежує можливість зловживань з боку уряду, та збалансовує усі три гілки влади. Наприклад, презентуючи Білль про права (США) Джеймс Медісон визначав, що «незалежні суди справедливості» є хранителями прав і непроникним оплотом проти будь-якого незаконного впливу. З цієї точки зору соціальна цінність незалежності судової влади полягає в тому що вона є потужним інструментом в охороні права громадян, найкращою гарантією їх свобод і неупередженого правосуддя проти гноблення виконавчих та інших органів влади [5].

Таким чином, самостійність і абсолютна незалежність є найважливішими правилами судової влади до яких має прагнути вітчизняна судова система.

Згідно з вищезазначеним незалежність судової гілки влади представлена двома рівнями - зовнішнім і внутрішнім. Відповідно до зовнішньої незалежності ми відносимо: судову незалежність, яка закріплена на законодавчому рівні;незалежність здійснення судочинства від виконавчої та законодавчої гілки влади;незалежність судової гілки влади від буд-яких сторонніх чинників, а саме від державних органів, політичної влади та громадськості; незалежність та єдність суду в сфері судового управління;виконання судових рішень всіма державними високопосадовцями.

На нашу думку, до внутрішньої незалежності судової гілки влади ми відносимо:високу матеріальну забезпеченість та незалежність суддів;моральну та висококваліфіковану особистісну якість суддів; авторитетність кожного представника судової влади;недопущення суддями прийняття неправомірних судових рішень.

Як зазначає, І. Я. Фойницький роль і місце судової влади в будь-якій державі зумовлені як системою формування судів, так і ступенем незалежності суду від законодавчої, виконавчої, політичної влади і захищеності суддів від багатьох негативних факторів, що впливають на судову діяльність [3].

Згідно загального міжнародного досвіду,основними засадами формування судової системи є: закріплення на законодавчому рівні належного статусу суддів; встановлення якісної незалежності кожного судді та судової системи загалом; судді повинні мати всі необхідні повноваження для виконання ними поставлених задач;суддя повинен приймати рішення без будь-якого стороннього впливу або тиску на нього та членів його сім'ї (тобто особисте життя судді має бути закритим та недоступним); суддя повинен доповідати про обставини справи тільки посадовим особам, які мають відношення до судового управління, щоб запобігти не законного впливу на хід судового процесу; не допущення передачі справи іншому судді (винятком з цього правила може бути тільки хвороба або особиста зацікавленість судді у певній справі); розподіл справ має відбуватися тільки автоматизованим шляхом, щоб уникнути людського фактору (тобто отримання особистої вигоди); суддя повинен робити висновки по справі, виключно з наявних доказів, вести процеду-

 © Кічмаренко С. М., 2017

ру засідання та виносити рішення згідно чинного законодавства.

Вагомі засади, які визначають незалежність судової гілки влади України, безпосередньо містяться в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», а саме: 1) незалежність та самостійність судової системи. Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом (ч. 1 ст. 1); здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу; суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права (ч. 1 ст. 6); 2) право на судовий захист кожного громадянина своїх прав та інтересів. Кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом (ч. 1 ст. 7); 3) правосуддя в Україні здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак (ч. 1 ст. 9); 4) право на правову допомогу. Кожен має право користуватися правовою допомогою при вирішенні його справи в суді. Кожна особа є вільною у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах в Україні діє адвокатура (ст. 10); 3) гласність судового процесу. Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених процесуальним законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Кожен, хто не є стороною у справі, має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом. Учасники судового процесу та інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, можуть використовувати портативні аудіотехнічні засоби. Проведення в залі судового засідання фото - і кінозйомки, відеозапису, а також транслювання судового засідання допускається за рішенням суду. Розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за вмотивованим рішенням суду у законодавчо передбачених випадках; 4) обов'язковість судових рішень визначає повноту судової влади. Розгляд справи у суді закінчується судовим рішенням. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, об'єднаннями громадян, іншими організаціями, громадянами та юридичними особами на всій території України. Невиконання судових рішень тягне передбачену законом відповідальність. Судові рішення інших держав є обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених законом, відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 13) [6].

Тож при умові дотримання цих засад, як фізичні так і юридичні особи нашої держави, можуть розраховувати на якісний судовий захист своїх законних прав та інтересів. Однак існують проблеми, які пов’язані

із взаємовідносинами різних гілок влади. Зокрема, це дотримання їх рівноваги, запобігання підміни однієї іншою та розв'язання конфліктів, які виникають в процесі їх діяльності.

Таким чином, відособленість гілок влади не означає їх повної ізольованості. Заради забезпечення рівноваги між ними кожній з гілок надаються спеціальні повноваження із впливу на діяльність інших гілок влади. Саме з реалізацією цих повноважень пов'язане існування системи так званих стримувань і противаг, яка є невід'ємною й важливою складовою поділу влади. З її допомогою здійснюється взаємовплив усіх гілок влади, підтримується рівновага між ними. Це досягається шляхом надання дозволу органам однієї з гілок діяти в певних межах у сферах інших гілок. Таким чином, забезпечується взаємостримування гілок, їх взаємний тиск та збалансування влади [7, с. 153–159].

Конституція України (ст. 6) закріплює, що влада в державі здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу й судову. Так виділяється особливість та відокремленість судової системи, водночас виникає потреба закріпити й сформувати її повноваження на законодавчому рівні[8].

На думку багатьох вчених, теорія поділу влади, а також самостійність суду виникли ще в античних державах [9, с. 270–276]. Стародавні мислителі виділили декілька обов'язкових ознак цієї теорії, відповідно до якої існують відносно самостійні елементи держави, кожен з яких виконує певні внутрішні функції, зміст яких зумовлений соціальним поділом суспільства. Ці елементи тісно взаємодіють між собою, допомагаючи й взаємостримуючи один одного. Аналіз літературних джерел свідчить, що концептуальні засади поділу влади розроблені в працях Аристотеля, Платона, Епікура та ін. Найважливішим є те, що ці засади не тільки були втілені в судовій практиці античного світу, а й знайшли своє відображення у Великій хартії вольностей 1215 р [10].

З точки зору багатьох дослідників, найбільш істотні елементи концепції поділу влади й обґрунтування ролі влади судової містяться в працях французьких політичних мислителів Ш. Л. Монтеск'є та Ж. Ж. Руссо. У контексті функціонування судової влади дуже важливе значення має висновок Ш. Л. Монтеск'є, згідно з яким у кожній державі існують три різновиди влади – законодавча, виконавча й провідна в питаннях цивільного права. Остання (її можна назвати судовою) карає за злочини й вирішує спори при зіткненні інтересів приватних осіб. Розглядаючи судову владу, філософ користується декількома вихідними положеннями. За своїм призначенням вона є регулюючою, необхідною, щоб стримувати від крайностей законодавчу й виконавчу [11, с. 290]. Він розвиває погляди на функції й процедури судової влади. На його думку, ця «третя» влада здійснює функції правосуддя й охорони свободи та особистої безпеки громадян. Що стосується ролі суду в цьому процесі, то Ш. Л. Монтеск'є вважав, що суддівських функцій замало, оскільки всі перешкоди, витрати й самі помилки правосуддя є тією ціною, яку громадянин сплачує за свободу [11, с. 225].

З вищесказаного зрозуміло, що поділ влад так чи інакше був невід'ємною та потрібною частиною в

© Кічмаренко С. М., 2017

державному управлінні ще з давніх часів. Окремим питанням є взаємостримування та збалансування виконавчої, законодавчої та судової гілок влади в Україні, задля їх ефективної та цілеспрямованої роботи, адже по великому рахунку, вони мають на меті забезпечити законні права та інтереси громадян нашої держави.

Відмінність судової влади від інших полягає у специфічному функціонуванні судової влади, прав та обов'язків, які притаманні тільки їй. А також встановленої на законодавчому рівні особливості, що «суди у здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону» (ст. 129 Конституції). Забезпечення ж фінансами та організаційні питання роботи суддів здійснюються виконавчою владою [8].

Зокрема, в основному законі країни Конституції, містяться деякі обмеження щодо професійних суддів відповідно до якого вони не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої (ч. 2 ст. 127 Конституції). Ці обмеження є гарантією для попередження неправомірного використання наданих суддями владних повноважень та непорушності їх репутації та авторитету [8].

Слід звернути увагу, що законодавство країн Центральної й Східної Європи з метою зміни сформованої раніше традиції, що вимагала членства судді в партії, яка була при владі, забороняє суддям бути членами будь-якої політичної партії. Законодавство ж північноєвропейських країн, зокрема держав загального права, здебільшого сприймає суддів як звичайних громадян, а отже, такими, які не можуть бути позбавлені права на членство в політичних партіях. У більшості держав від суддів вимагається лояльне ставлення до існуючого ладу й утримання від активних політичних дій, особливо спрямованих проти чинної влади [10].

Установлення певних заборон зумовлено тим, що ніякі політичні, ідеологічні чи інші пристрасті та інтереси судді не повинні впливати на справедливість винесеного ним рішення. Судові рішення мають бути засновані виключно на законі, забезпечуючи тим самим підтримку державного устрою. Суди не дають оцінки діяльності державних органів, не втручаються в їхню діяльність і не можуть творити норм права. У рішеннях судів виявляється правова позиція суддів, яка має не залежати від їх практичної діяльності та політичних поглядів [12, с. 5].

Згідно Конституції, суддям забороняється поєднувати їх основну діяльність з іншою трудовою діяльністю, винятком з цього правила може бути тільки наукова, викладацька та творча діяльність. Та це й не дивно, оскільки саме це правило забезпечує незалежне та неупереджене ставлення до своїх трудових обов'язків, а також запобігає використанню ним своїх службових обов'язків у власних цілях. Тож таким чином забезпечується репутація та авторитет судової влади [8].

В Європейській Хартії про Закон «Про статус суддів» (п. 4.2), зазначено, що судді вільно здійснюють діяльність за межами свого суддівського мандата, в тому числі діяль-

ність, що є уособленням їхніх громадянських прав. Ця свобода не може бути обмежена, до тих пір поки така стороння діяльність не стане несумісною з упевненістю в неупередженості або незалежності або ж з його готовністю ретельно займатися в належні терміни поставленими перед ним питаннями. На заняття сторонньою діяльністю (крім літературної та художньої), пов'язаної з винагородою, необхідне отримання попереднього дозволу на умовах, встановлених Законом [6].

Тобто, поряд із своїми основними повноваженнями суддя може займатися й іншими видами діяльності, що не порушують його прав як громадянина певної держави. Однак, ця свобода може бути порушена, якщо суддя змушує засумніватися в своїй незалежності та неупередженості, поряд із цим потрібно враховувати й розумні строки розгляду справи. Тобто, щоб діяльність судді (яка не пов’язана з професійною) не заважала вчасному виконанню його обов’язків.

Отже незалежність суддів є невід’ємною складовою їхнього статусу, яка гарантується Конституцією та законами України і при здійсненні правосуддя, вони повинні підкорятися лише закону. Відповідно будь-який вплив на суддів суворо заборонений законом. Також незалежність забезпечується особливим порядком їх обрання, призначення або звільнення з посади та захистом їх особливих прав та інтересів, безпеки суддів та їх сімей, достатнього матеріального забезпечення правового та соціального захисту.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане можна зробити наступні висновки, щодо адміністративно-правових аспектів місця і ролі судової влади в механізмі держави: по-перше, згідно поділу влад у нашій державі, судова гілка влади є окремою та самостійною, тому це є необхідним елементом кожної правової держави;по-друге, судова влада забезпечена незалежними повноваженнями для її ефективного функціонування; по-третє, судді мають специфічну професійну діяльність, тому вони повинні мати особливі гарантії незалежності; по-четверте, згідно ч. 2 ст. 126 Конституції України «вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється» тут мається на увазі, що судді є незалежними у своїй діяльності від будь-кого, а також заборону втручання в їхню діяльність з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкоди винесення суддями неправомірного рішення.

Список використаних джерел

1. Судова влада перестала існувати як самостійна – опитування експертів. Центр Разумкова. 2013. URL:http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=4022
2. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. СПб., 1997. Т.1. 607 с.
3. Решетников Ф. М. Правовые системы стран мира справочник. М.: Арена. 1993. 321 с.
4. Марочкін І. Є. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб. Харків. Право, 2000. 270 с.

 © Кічмаренко С. М., 2017

5. Aziz Z. Huq. JudicialIndependenceandtheRationingofConstitutionalRemedies. DukeLawJournal. 2015. # 1. URI.: http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3816&context=dlj.

6. Про судоустрій і статус суддів. Верховна Рада України. Закон від 7 лип. 2010 р. № 2453-VI. Урядовий кур'єр від 12 серп. 2010 р. № 148.

7. Куцин М. М. Судова влада в системі поділу влади у контексті її самостійності. Держава і право. 2003. Вип. 34. С. 153–159.

8. Конституція України Верховна Рада України: Конституція. Закон від 28 черв. 1996 р. № 254. Офіційний вісник України від 1 жовт. 2010 р. № 72.

9. Данієлян Ю. О. Судова влада в системі поділу влади в умовах сучасного державотворення. Проблеми законності. 2009. № 101. С. 270–276.

10. Струс-Духнич Т. В. Роль і місце судової влади у правовій державі.

11. Монтескье Ш. Л. Избранные произведения. М.: Политиздат. 1955. 799 с.

12. Селіванов А. О. (кер. авт. кол.), Фесенко Є. В., Рудюк Н. С. та ін. Організація судової влади в Україні. Перший аналіз нормативного змісту Закону України «Про судоустрій України». Київ, 2002. 112 с.

S. Kichmarenko,
Postgraduate of the Scientific-Reseach Institute on Public Law

ADMINISTRATIVE-LEGAL ASPECTS OF THE PLACE AND ROLEOF THE JUDICIAL POWER IN THE STATE MECHANISM

The article deals with the administrative and legal aspects of the place and role of the judiciary power in the state mechanism. It has been cleared up that, in accordance with the power distribution in our country, the judiciary branch is separate and independent. It is an essential element of the rule of law in our country. The judiciary power should be provided with independent authorities and have special guarantees of its independence. Any illegal influence on judges is prohibited and punishable by law.

In accordance with the above mentioned, the independence of the judiciary branch of power is represented by two levels, namely external and internal one. The external independence of courts is envisaged by the national legislation; the trial should be independent from the executive and legislative branches of power, as well as from any external influence, namely the state bodies, political power and civil society; the court independence and unity in the sphere of the judiciary management; obligatory fulfillment of the court decisions by everybody, including the high state officials.

It has been determined that the internal independence of the judiciary branch of power means the following: the high level of the material and financial supply of courts; morals and high qualification of the judges; authority of each representative of the judiciary power; preventing the judges to make illegal court decisions. Independence of courts is the inseparable element of their status, which is guaranteed by the Constitution and laws of Ukraine. They should follow only the legislation demands and any influence on judges is strictly forbidden by law.

Independence of judges is guaranteed by the special order of their election, appointment and release from their posts, as well as by the protection of their special rights and interests. Safety of the judges and their families, sufficient material supply (good salaries), legal and social protection are also elements of their independence.

From ancient times the division of powers has been inseparable element of the state power. Mutual restraint and balancing of the judiciary, legislative and executive branches of power in Ukraine for the sake of their efficient and purposeful work is important for protection of the legal rights and interests of the Ukrainian citizens.

It has been cleared up that the administrative and legal aspects of the place and role of the judiciary power in the state mechanism are the following: first, according to the division state power in Ukraine the judiciary branch of power is unique and independent, so, it is necessary element of every legal country; second, the judiciary power is provided with the independents authorities for its efficient functioning; third, judges have specific professional activities, so, they should have special guarantees of their independence; forth, according to the part 2 of the Art.126 of the Constitution of Ukraine «any influence on judges is forbidden» that means their independence from anybody and that it is forbidden for the state bodies, institutions and organizations, bodies of the self-governance and their officials, physical and legal persons to interfere into the judges' activities. It prevents them to make illegal decisions.

Key words: *court; independence; judge; justice; measures; power; software.*

Надійшла до редакції 15.10.2017

 © Кічмаренко С. М., 2017

УДК 343.139:342.9

Колінько Ц. В.,
аспірант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ВСТАНОВЛЕНИЙ ПОРЯДОК УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВА ЕКСПОЗИЦІЯ

У статті простежено зміни законодавства та правової практики від початку зародження елементів юридичної відповідальності за порушення, що посягають на встановлений порядок управління, до сучасного періоду її швидкого розвитку в Україні. Виділено вісім періодів становлення і розвитку законодавства про адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері встановленого порядку управління на різних історичних етапах, кожний з яких піддано детальному науковому аналізу.

Ключові слова: *адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, встановлений порядок управління, суд, суддя, судовий розгляд справ.*

В статье прослеживается изменения законодательства и правоприменительной практики с начала зарождения элементов юридической ответственности за нарушения, посягающие на установленный порядок управления, до современного периода ее быстрого развития в Украине. Выделено восемь периодов становления и развития законодательства об административной ответственности за правонарушения в сфере установленного порядка управления на разных исторических этапах, каждый из которых подвергся детальному научному анализу.

Ключевые слова: *административная ответственность, административное правонарушение, установленный порядок управления, суд, судья, судебное рассмотрение дел.*

Актуальність теми. Важливою умовою забезпечення прав і свобод громадян в Україні, як суверенній і незалежній, демократичній, соціальній, правовій державі, є здійснення ретельного аналізу правозастосовної практики, а також підтримання усіх форм демократії.

Порядок реалізації громадянами їх прав і законних інтересів регламентується і охороняється нормами різних галузей права, в тому числі і адміністративного. Саме засобами адміністративного права охороняються суспільні відносини, що виникають у зв'язку з дотриманням процедур реалізації громадянами їх прав, свобод і законних інтересів при взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування; у зв'язку з дотриманням порядку пересування громадян по території держави; з приводу забезпечення порядку і правил перебування інозе-

© Колінько Ц. В., 2017

мних громадян та осіб без громадянства на території України; з приводу ведення, користування та зберігання офіційної документації; у зв'язку із невиконанням законних розпоряджень уповноважених осіб державних органів влади тощо. Іншими словами на адміністративне право покладається основний обов'язок щодо підтримання в належному стані встановлений в країні порядок управління.

Складність належного забезпечення порядку управління на сьогодні полягає в тому, що коло відносин, котрі потребують регулювання з боку держави, постійно зростає. Це в свою чергу передбачає застосування широкого спектру адміністративно-правових засобів, вагома роль серед яких належить адміністративній відповідальності.

Стан наукового дослідження. Попри те, що питання розвитку правової регламентації адміністративної відповідальності за різного роду правопорушення (проступки) нарисово окреслено у наукових роботах дослідників різних періодів, насамперед вчених-адміністративістів, а саме В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, В. М. Бевзенка, О. І. Безпалової, Ю. П. Битяка, В. В. Галунька, В. М. Гаращука, Т. О. Гуржія, Р. А. Калюжного, О. Ф. Кобзаря, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, С. Ф. Константінова, О. В. Кузьменко, М. В. Лошицького, Р. С. Мельника, Т. П. Мінки, С. О. Мосьондза, О. М. Музичука, В. Я. Настюка, В. І. Олефіра, О. І. Остапенка, Д. В. Приймаченка, А. О. Собакаря, М. М. Тищенка, О. І. Харитонової, О. С. Юніна та ін., в сучасній правничій науці проблематику становлення та розвитку адміністративної відповідальності саме за правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління, відбито доволі фрагментарно та епізодично.

Мета статті. Тому публікацією власної розвідки маємо на меті простежити зміни законодавства та правової практики щодо становлення та розвитку законодавства про адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері встановленого порядку управління на різних історичних етапах.

Виклад основного матеріалу. Встановлений порядок управління – правове поняття, що відображає такого роду управлінські відносини, які об'єктивно передбачають необхідність узгодження, упорядкування та регулювання відповідних процесів. Проблематика забезпечення належного порядку управління зумовлена складною системою взаємозв'язку адміністративного законодавства, адміністративного права та однойменної науки.

Перші норми, що ставлять під охорону порядок управління, виникли задовго до того, як стало використовуватися саме поняття - «порядок управління». У X-XI ст., коли єдина слов'янська держава - Київська Русь - переживала інерційну фазу свого розвитку, законодавець закріплював пріоритет «княжа слова» і встановлював відповідальність за самоуправні дії, маючи за мету не лише покарання винних, а й наповнення князівської скарбниці. Так, в найбільш відомому і значущому пам'ятнику давньоруського права «Руській Правді» передбачалася відповідальність за деякі самоуправні дії, тобто дії «без княжа слова» [1, с. 48].

З розпадом централізованої слов'янської держави найбільш зна-

чущими нормативними актами того часу, якими встановлювалася відповідальність за посягання на встановлений порядок управління, були Новгородська та Псковська судні грамоти. Характерним для них є те, що законодавець не робив різниці між посяганнями на порядок управління і діяльність суду, оскільки судові функції здійснювали багато органів управління. Так, в Псковській Судній грамоті, прийнятій у 1397 році, в одній із статей передбачалася відповідальність за насильницьке вторгнення в судове приміщення і за самоуправні дії проти спеціальних посадових осіб [1, с. 337-338].

Невеликий за чисельністю апарат управління в давньоруській державі, що безпосередньо обслуговував княжий двір, не потребував правової регламентації своєї діяльності. Будь-які виступи і протидія князівській владі жорстоко придушувалися; в подібних випадках застосовувалася безпосередня розправа без суду і слідства.

Також, передбачались заходи, які були направлені на відгородження суду від стороннього впливу. Стаття 58 Псковської Судної грамоти встановлювала покарання у вигляді тримання в колодках, штрафу в пользу князя за самовільне та насильницьке вторгнення у приміщення суду, за нанесення ударів спеціальній посадовій особі, яка слідкувала за порядком у приміщенні суду [1, с. 369; 2; 3, с. 35-36].

Правовими нормами того часу передбачалися права та обов'язки сторін процесу, встановлювався процесуальний порядок розгляду. Захист в першу чергу представників феодальної аристократії та судових посадовців не означав розправу з боку судових чиновників. Нормами права тієї епохи категорично заборонялися свавілля, самосуд, розправа над обвинуваченим. Якщо судовий чиновник здійснював подібні дії, то сам потрапляв під суд [1, с. 318; 2; 3, с. 35-36].

Окремо слід сказати, що більшість українських земель у XIV столітті опинились у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, тому правочини у сфері встановленого порядку управління врегульовувалися нормативними актами зазначених країн. Польські статути Казимира Великого (XIV століття) закріплювали відповідальність за такі правочини майже у половині статей. Значне місце вони займали у Судебнику Казимира IV (1468 р.) та статутах Великого Князівства Литовського [4, с. 187; 5, с. 28-29].

Певні склади проступків у сфері встановленого порядку управління, насамперед правопорушення проти судової влади, з'являються в Судєбнікє 1497 р. Надалі Судєбніком 1550 року встановлювалася відповідальність за такі правопорушення проти правосуддя, як: винесення суддею неправосудного рішення внаслідок отримання хабаря; завідомо неправдиве звинувачення судді в умисному неправосудді; завідомо необґрунтована скарга позивача на суддю, яка відмовила йому в позові з підстави його незаконності; неправдиве звинувачення осіб, які здійснювали судочинство, в самовільному збільшенні взимаємого судового мита, або інших зловживаннях; образа учасника судового розгляду [3, с. 36].

У результаті війни українського народу 1648 – 1654 рр. була створена незалежна держава, яку серед сучасних істориків прийнято назива-

ти Українською Козацькою Республікою. У ній було створено власну судову систему і судочинство, які існували навіть після входження Гетьманщини до складу Росії [6, с. 61; 5, с. 28-29] – у царській грамоті від 27 березня 1654 р. за Україною визнавалося право мати власні суди і судитися за правами, що склалися раніше [7]. Проте поступова диференціація органів публічної влади, що відбувалася у суспільстві, не могла не зачепити й судові органи: судові функції переходять до служб різних рівнів, потім з їхнього складу виділяються колегії, які зосереджують у своїх руках ці функції [5, с. 28-29].

Державний механізм ще більш ускладнюється, коли на зміну ранньофеодальній приходить становопредставницька монархія. Відбувається подальший розвиток наказів центральних органів управління. Розширюється сфера державного примусу. У законодавстві з'являються нові види правопорушень: вчинення фальсифікацій, підписка, підробка документів і т.п. Їх поява свідчила про прагнення панівного класу впорядкувати відносини апарату управління з владою монарха і з населенням. При цьому, якщо для населення і нижчих посадових осіб передбачалися вельми суворі міри покарання за подібні порушення, то відносно вищих посадових осіб питання вирішувалося залежно від того, що «вкаже государ» [8, с. 97-108].

З кінця XVIII ст. на території українських земель діяло Соборноє Уложеніє 1649 р., яке передбачало відповідальність за широкий спектр дій проти «встановленого порядку управління», а саме: за виїзд в інші країни без документів («проїзних грамот»), підробка наказних листів, грамот, печаток, користування підробленими листами, фальшивомонетництво, винесення неправосудного рішення, наклеп на суддю, неправдиве звинувачення судді у тяганині, порушення порядку під час судового розгляду, образа особи, що здійснює правосуддя тощо [8, с. 4].

Законодавче закріплення таких посягань свідчить про подальшу бюрократизацію апарату управління та встановлення контролю з боку органів державної влади за переміщенням підданих, посилення централізації державного управління.

За часів царювання Петра I перелік посягань проти «встановленого порядку управління» доповнюється діяннями, пов'язаними «з опором і непокорою по службі військовій і цивільній», зриванням і знищенням царських указів, лжесвідченням і помилковим доносом тощо [9, с. 83-125].

Вперше в законодавстві термін «порядок управління» зустрічається в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року, де 75 статей, об'єднаних у сім глав, поміщені в розділ четвертий «Про злочини і проступки проти порядку управління». Хоча з цього документу і важко встановити відмінності між злочинами і проступками, сам факт прийняття такого кодифікованого акту свідчить про еволюцію первісного змісту порядку управління як об'єкта правової охорони та правового забезпечення державної управлінської діяльності.

Серед численних змін та доповнень до Уложення варто звернути увагу на прийняття 20 листопада 1864 р. Особливої частини Судових статутів про покарання, які накладаються мировими суддями, що фак-

тично стало праобразом сучасного кодексу про адміністративні правопорушення [10, с. 132].

Статут про покарання 1864 року вперше офіційно розмежував поняття «проступок» і «злочини». Провини, що посягають на встановлений порядок управління, були об'єднані в розділі II, а також главі V – порушення статуту про паспорти. Об'єктивна сторона дев'яти правопорушень порядку управління представляла собою протидію рішенням центрального уряду, регіональних органів влади, розпорядженням муніципальних установ. Протидія була пов'язана як з пасивною (непокорою), так і з активною формою вчинків (опір). Вина виражалася у формі прямого умислу. Найбільш суворі санкції - штраф до 300 руб. або арешт до 3-х місяців - передбачалися за такі проступки: скликання загальних зборів лікарняної каси без встановленого письмового повідомлення; непокора посадовим особам залізничного транспорту; образа представників державної або муніципальної влади; пошкодження транспортних знаків. Грошове стягнення до 100 рублів або арешт до одного місяця передбачався за: умисне пошкодження офіційних геральдичних знаків і оголошень; навмисне пошкодження публічних пам'ятників; оприлюднення офіційних повідомлень без санкцій державних органів. Глава V Статуту про покарання передбачала приватні види посягань на порядок управління, об'єднаних за ознаками об'єктивної сторони. Найсуворіші майнові санкції і граничний термін покарання у вигляді арешту на строк до 3-х місяців були передбачені за самовільне залишення місця заслання або повернення в місце заслання. Серед проступків, за які передбачалося накладення штрафу, було проживання в визначених законом 19 містах без внесення встановлених законом платежів, незважаючи на наявність правильно оформлених дозволів на проживання. Проживання без встановлених видів на проживання або з простроченими або неналежними документами, а також виїзд за кордон без паспортів також кваліфікувалося як проступки проти встановленого порядку управління, що тягли накладення штрафів. Адміністративне видворення з місць незаконного проживання застосовувалося додатково до основного покарання лише до осіб, які вчинили правопорушення. В якості суб'єктів вищеназваних проступків розглядалися посадові особи приватного права і фізичні особи, не наділені правомочностями посадових осіб [11, с. 50].

Статут про покарання 1864 р. не дотримувався суворих кодифікаційних принципів, внаслідок чого ряд проступків, що посягають на встановлений порядок управління, виявилися в інших розділах цього акта: проступки проти порядку і спокою; проступки, що посягають на громадський благоустрій; проступки, що порушують правила будівництва і транспортну діяльність тощо. Зауважимо, що подібний підхід був запозичений надалі законодавцем радянського і пострадянського періоду розвитку держави.

Після жовтня 1917 року розвиток законодавства з питань охорони порядку управління відбувалося за двома напрямками. З одного боку – видаються різноманітні декрети і постанови, що встановлюють відповідальність за деякі види посягань на порядок управління, а з іншого –

© Колінько Ц. В., 2017

на місцях в порядку громадської ініціативи застосовуються своєрідні «місцеві» правові акти. Так, 18 грудня 1917 року постановою Наркомату юстиції РРФСР була встановлена адміністративна відповідальність за вчинки, пов'язані з використанням преси проти революції, проти народу [11, с. 52-53].

Робилися також спроби систематизації адміністративного законодавства. Норми, що встановлюють відповідальність за порушення проти порядку управління, увійшли до Адміністративного кодексу УРСР, який було затверджено ВУЦВК 12.10.1927 р. і введено у дію з 01.02.1928 р. Оскільки проект цього кодексу готував Народний комісаріат внутрішніх справ, зрозуміло, що він мав переважно правоохоронний («поліцейський») зміст, не враховуючи переважної більшості управлінських відносин [12, с. 82].

У довоєнний час союзний законодавець мав перевагу перед республіканським законодавцем, тому багато норм з питань охорони встановленого порядку управління приймалися ним. Так, 9 січня 1933 ЦВК і РНК СРСР приймають постанову «Про відповідальність за порушення правил обліку військовозобов'язаних і військовослужбовців» (з наступними доповненнями), 30 липня 1940 був прийнятий Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про відповідальність за порушення правил військового обліку», відповідно до якого військовозобов'язані (рядового і молодшого начальницького складу) піддавалися штрафу в адміністративному порядку в розмірі до 50 рублів, військовозобов'язані начальницького складу – штрафу до 100 рублів.

У роки Вітчизняної війни жорстка централізація управління, дисципліна і порядок були складовими ефективної діяльності апарату управління. Була посилена відповідальність за деякі види посягань на порядок управління, серед яких: невиконання трудової повинності; невиконання приписів військових влад про час роботи підприємств; порушення порядку в'їзду і виїзду з місцевостей, оголошених на військовому положенні.

Новий етап розвитку законодавства про адміністративну відповідальність з питань охорони порядку управління відзначається в 60-х - початку 80-х років минулого століття. У цей період були прийняті такі нормативні акти як Укази Президії Верховної Ради СРСР: від 15 лютого 1962 року «Про посилення відповідальності за посягання на життя, здоров'я і гідність працівників міліції і народних дружинників»; від 26 липня 1966 року «Про адміністративний нагляд органів міліції за особами, звільненими з місць позбавлення волі»; постанови Ради Міністрів СРСР: від 28 серпня 1974 № 677 «Про затвердження положення про паспортну систему в СРСР»; від 23 липня 1975 р № 646 «Про встановлення єдиного порядку придбання, обліку і зберігання мисливських рушниць»; укази Президії Верховної Ради Української РСР: від 4 серпня 1966 року «Про відповідальність за порушення правил адміністративного нагляду», від 19 червня 1972 «Про заходи щодо посилення боротьби проти пияцтва і алкоголізму», та ін.

Основи законодавства Союзу СРСР і союзних республік про адміністративні правопорушення від 23 жовтня 1980 року фактично повер-

нули до вітчизняного законодавства термін «встановлений порядок управління» і він був використаний в республіканських кодексах про адміністративні правопорушення [13]. Так, у 1984 р. був прийнятий Кодекс України про адміністративні правопорушення, у главі 15 якого об'єднано склади адміністративних правопорушень, що посягають на встановлений порядок управління, кількість яких нараховує більше 100, що є найбільшою у даному кодифікованому акті [14].

Надалі законодавство про адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері встановленого порядку управління розвивалось переважно в напрямку доповнення наявного Кодексу України про адміністративні правопорушення новими складами.

Надії на необхідні та ефективні зміни в нормативно-правовому забезпеченні встановленого порядку управління покладаються на новий Кодекс України про адміністративні проступки [15]. Нажаль, детальний аналіз положень, викладених у Главі 25 проекту цього Кодексу (ст.ст. 509-573), дає підстави стверджувати, що і в ньому вищевказані протиріччя не усунуті [16].

Висновки. Таким чином, проведений аналіз історії розвитку адміністративної відповідальності за правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління, та судового розгляду таких справ, дозволив виділити декілька етапів, що мають умовні хронологічні межі, а саме: перший (до 1845 р.) характеризується відсутністю легального виокремлення адміністративних правопорушень з числа всієї сукупності протиправних діянь, появою перших нормативних актів, якими встановлювалася відповідальність за порушення порядку управління (Руська Правда, Польські статути Казимира Великого та статути Великого Князівства Литовського, Судєбніки 1497 та 1550 рр., Соборноє Уложеніє 1649 р.; другий (від 1845 до 1864 р.) характеризується офіційним закріпленням у законодавстві терміну «порядок управління» (Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року); третій (від 1864 р. до 20-х рр. XX ст.) пов'язаний із прийняттям Статуту про покарання 1864 р. та офіційним розмежуванням у законодавстві понять «проступок» та «злочин», об'єднанням в його II розділі провин, що посягають на встановлений порядок управління; четвертий (20-30 рр. XX ст.) ознаменований прийняттям Адміністративного кодексу УРСР, офіційним закріпленням у адміністративному законодавстві терміну «встановлений порядок управління» та появою перших наукових досліджень окресленої проблематики; п'ятий (40-70 рр. XX ст.) характеризується активізацією наукових досліджень проблем розгляду в судовому порядку адміністративних правопорушень (роботи І. Ф. Бартикова, П. С. Дагеля, П. Ф. Єлісейкіна, В. О. Кукліна, О. І. Нестєрова, М. Я. Масленнікова); шостий (80-ті рр. XX ст.) – прийняття Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення (1980 р.) та Кодексу України про адміністративні правопорушення (1984 р.); сьомий (з поч. 90-рр. XX ст. і дотепер) відзначається бурхливим розвитком законодавства про адміністративну відповідальність, а також активізацією сучасних наукових досліджень проблем судо-

© Колінько Ц. В., 2017

вого розгляду справ про адміністративні правопорушення, в тому числі й у сфері встановленого порядку управління (роботи О. М. Собового, В. М. Скавроніка, Г. Б. Супруна, С. О. Короєда тощо).

Список використаних джерел

1. Российское законодательство X – XX веков: В 9 т. – Т. 1. Законодательство Древней Руси / Отв. ред. В. Л. Янин. – 1984. – 432 с.
2. Преступления против правосудия / Под ред. канд. юрид. наук А. В. Галаховой. – М.: Норма, 2005. – 416 с.
3. Гречишникова В. В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на встановлений порядок здійснення правосуддя в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 / Гречишникова Вікторія Володимирівна. – Дніпропетровськ, 2011. – 207 с.
4. Історія держави і права України: [підруч.] / За ред. В. Я. Тація. – К., 2000. – 580 с.
5. Шкіль В. В. Адміністративно-правова охорона правосуддя в Україні : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07 / Шкіль Максим Вікторович. – К., 2012. – 208 с.
6. Маляренко В. Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія, практика: [монографія] / В. Т. Маляренко. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 544 с.
7. Российское законодательство X–XX веков : В 9-ти томах. Т. 1 Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства / Отв. ред. А. Д. Горский. – 1985. – 520 с.
8. Российское законодательство X - XX веков: Законодательство периода становления абсолютизма. В 9-ти томах. Т. 4 / Отв. ред.: Маньков А. Г.; Под общ. ред.: Чистяков О. И. – М.: Юрид. лит., 1986. – 512 с.
9. История государственного управления в России : Учебник для вузов / Под ред. проф. А. Н. Марковой. – М.: Закон и право; Изд. Объединение «Юнити», 1997. – 279 с.
10. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен [Текст] : монографія / В. К. Колпаков / Національна академія внутрішніх справ України. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
11. Плесовских В. Д. Порядок управления в Российской Федерации: дис. … док. юрид. наук: спец. 12.00.14 «Административное право; финансовое право; информационное право» / В. Д. Плесовских. – Тюмень., 2001. – 426 с.
12. Константий О. В. Джерела адміністративного права України: Монографія. – К.: Українське агентство інформації та друку «Рада», 2005. – 120 с.
13. Основы законодательства Союза ССР и союзных республик об административных правонарушениях (приняты ВС СССР 23.10.1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.lawmix.ru/docs_cccp/2008
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
15. Кодекс України про адміністративні проступки: Проект від 24.05.2004 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/w.
16. Марчук В. І. Встановлений порядок управління: суперечності національного законодавства / В. І. Марчук // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2010. – Вип. 4. – С. 364-368. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2010_4_79

T. Kolinko,
post-graduate of the
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

DEVELOPMENT OF LEGISLATION ON ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR ELIGIBILITY DETERMINING INSTALLING PROCEDURE OF MANAGEMENT IN UKRAINE: HISTORICAL AND LEGAL EXPORTS

The article traces changes in legislation and legal practice from the very beginning of the elements of legal liability for violations that violate the established order of management, to the modern period of its rapid development in Ukraine.

Several stages have been identified that have conditional chronological boundaries, namely: the first (up to 1845) is characterized by the absence of legal separation of administrative offenses from among the whole set of unlawful acts, the appearance of the first normative acts, which established responsibility for violations of the order of administration (Russkaya Pravda, Polish the statutes of the Casimir the Great and the statutes of the Grand Duchy of Lithuania, Judaism 1497 and 1550, Sobornoe Ulovanii in 1649, the second (from 1845 to 1864) is characterized by an official consolidation in the legislation and the term "order of management" (the Code of Penalties, criminal and corrective in 1845); the third (from 1864 to the 20th of the XX century) is connected with the adoption of the Statute of the punishment of 1864 and the official distinction in the law of concepts "Misdemeanor" and "crime", the association in its II section of the offenses that violate the established order of governance; the fourth (20-30 years of the XX century) is marked by the adoption of the Administrative Code of the Ukrainian SSR, the official establishment of the term "established procedure in the administrative law" management "and the emergence of the first sciences researches of the outlined problems; The fifth (40-70 years of the twentieth century) is characterized by intensification of scientific research of the problems of judicial review of administrative offenses; the sixth (80's of the twentieth century) - the adoption of the Fundamentals of the Legislation of the Union of Soviet Socialist Republics and the Union Republics on Administrative Offenses (1980) and the Code of Ukraine on Administrative Offenses (1984); The seventh (from the beginning of the 90s to the twentieth century and till now) is marked by the rapid development of legislation on administrative responsibility, as well as by the activation of modern scientific researches on the issues of judicial review of cases of administrative violations, including in the area of he established order of administration.

Key words: *administrative liability, administrative offense, established procedure of administration, court, judge, court proceedings.*

Надійшла до редакції 17.10.2017

© Колінько Ц. В., 2017

УДК351.741(477)

Куценко В. Д.,
начальник територіального управління ДСА України в Одеській області

ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

В статті визначено, що завдання і функції Державної судової адміністрації України знаходяться в нерозривному взаємозв'язку та мають спільну ціль до виконання - створення належних організаційних та матеріальних (фінансових) умов для задоволення потреб судової влади, в тому числі, організаційної роботи судів, здійснення матеріально-технічного забезпечення суддів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, органів суддівського самоврядування та обслуговування Ради суддів України з метою створення для них умов для здійснення судочинства, надання адміністративних послуг громадянам щоб реалізувати право останніх на справедливий і гуманний суд.

Ключові слова: *Державна судова адміністрація України; завдання; справедливий і гуманний суд; судочинство; функції.*

В статье определено, что задачи и функции Государственной судебной администрации Украины находятся в неразрывной взаимосвязи и имеют общую цель для выполнения - создание надлежащих организационных и материальных (финансовых) условий для удовлетворения потребностей судебной власти, в том числе, организационной работы судов, осуществление материально-технического обеспечения судей, Высшей квалификационной комиссии судей Украины, Национальной школы судей Украины, органов судейского самоуправления и обслуживание Совета судей Украины с целью создания для них условий для осуществления судопроизводства, предоставления административных услуг гражданам чтобы реализовать право последних на справедливое и гуманное суд.

Ключевые слова: *Государственная судебная администрация Украины; задачи; справедливый и гуманный суд; судопроизводство; функции.*

Постановка проблеми. Ефективність влади, в тому числі й судової, залежить від її чіткої організації, впорядкування діяльності її органів. Саме на удосконалення діяльності судової гілки влади та її органів спрямована судово-правова реформа в Україні. Важливим завданням судової реформи є удосконалення механізму забезпечення судової системи матеріальними та фінансовими ресурсами, технічними засобами супроводження судового процесу, добору суддівських кадрів, підвищення їхньої кваліфікації тощо[1, с. 18].

Кожний громадянин має право на належний судовий захист у разі порушення його природних прав. Сама з цією метою функціонує судова влада як така. Законом України «Про

 © Куценко В. Д., 2017

судоустрій і статус суддів» передбачено, що її функціонування здійснюється на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд [2].

Проте, для забезпечення такої діяльності незалежними та неупередженими представниками судової гілки влади держава повинна створити їм такі умови, за яких така діяльність є не тільки можливою а й ефективною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України й організаційного забезпечення судів раніше вже розглядалися такими вченими як А. Борка, В. Бринцева, В. Городовенка, В. Капустинського, Р. Кирилюка, О. Красноборова, І. Марочкіна, В. Сердюка, А. Стрижака, Р. Ігонін, Г. Новосьолова, В. П'ятковський, А. Хливнюк та інших авторів. Проте, аналізованої нами проблематики вони торкались лише опосередковано, досліджуючи інші більш загальні, спеціальні та суміжні чинники. Тим самим, завдання та функції Державної судової адміністрації в адміністративному аспекті є такими, що потребують подальших наукових розробок.

Постановка завдання. На основі теорії адміністративного права, аналізу відповідних нормативно-правових актів, праць вчених та інших джерел з'ясувати завдання та функції Державної судової адміністрації.

Виклад основного матеріалу. Створення міжнародних механізмів гарантій основних прав і свобод людини є одним із найбільших досягнень світового співтовариства у XX сторіччі. Цігарантії знайшли своє вираження та закріплення через загальносвітове визнання міжнародних договорів з прав людини, а також спеціальних органів, уповноважених здійснювати контроль дотримання основних прав і свобод людини [3, с. 358].

За думкою Н. Грень, право на суд є ключовим правом людини, основоположним елементом права у демократичній та правовій державі [4, с. 132]. На думку С. П. Погребняка, наявність ефективної судової системи є гарантією "формального" верховенства права. Від функціонування права на справедливий суд залежить система права загалом, тому що є гарантією захисту всіх інших прав [5, с. 174]. Досліджуване право передбачає втілення всіх морально-ціннісних надбань людства, оскільки правовий принцип пріоритету загальнолюдських цінностей справедливості, рівності та свободи – не просто благе побажання, а аксіологічний імператив, необхідність здійснення якого сьогодні визнає все світове співтовариство [6, с.95].

Право на справедливий суд маєкомплексну структуру, складається з багатьох елементів і ототожнення цього права виключно з справедливою процедурою є не цілкомвірним. Зміст права на справедливий суд знаходимо в міжнародних стандартах, серед яких найширше розкривається у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного типу

або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Слід зазначити, що право на суд охоплює надзвичайно широке поле різноманітних категорій. Воно стосується як інституційних та організаційних аспектів, так і особливостей здійснення окремих судових процедур [4, с. 132].

Таким чином, із думок науковців випливає, що право на справедливий суд залежить від багатьох чинників, одним із яких є організаційне забезпечення судової влади.

Як зазначає Р. Куйбіда, у 2015 році політична влада, на жаль, не змогла зробити помітний прорив у забезпеченні права на справедливий суд. Судова система в очах суспільства залишається корумпованою, залежною від політичних органів та олігархів. Незважаючи на ухвалення законодавства, покликаного очистити суддівський корпус, реальний прогрес в люстрації суддів майже відсутній. Значну протидію цьому чинять самі судді, які не скористалися навіть «м'якими» формами самоочищення, що були створені законодавцем. Усе це негативно позначилося на довірі до судовоїсистеми – лише 5% громадян довіряють судам, що є одним з найнижчих показників у світі [8].

Саме тому, слід розглянути завдання та функції Державної судової адміністрації України через призму адміністративного права з метою виявлення чи впливає її організаційна робота на забезпечення гарантованих особі прав.

Дослідження ролі Державної судової адміністрації України як суб'єкта адміністративно-правового забезпечення судової влади по праву дає підстави стверджувати, що вона є провідним суб'єктом у цій сфері, а її діяльність регулюється нормами адміністративного права.

Сьогодні поняття «публічна адміністрація» досить часто зустрічається у нормативно- правових актах України та працях деяких науковців, але, на жаль, у сучасній науці не сформовано єдиного підходу щодо визначення даного поняття [9, с. 522]. У широкому сенсі в європейському праві до «публічної адміністрації», крім органів публічної влади, відносять ті органи, які не входять до неї організаційно, але виконують делеговані нею функції. Водночас, як зазначається у Резолюції щодо публічної (державної) відповідальності, під «публічною владою» (або органами публічної влади), слід розуміти: будь-яку установу публічного права (включаючи державу, регіональні та місцеві органи державної влади, незалежні публічні підприємства) та будь-яких фізичних осіб під час виконання ними повноважень офіційних органів [10, с. 11]. Підтвердженням існування тлумачення терміну «публічна адміністрація» у широкому та у вузькому сенсі постають також роботи європейських вчених, які під поняттям «публічна адміністрація» розуміють: сукупність органів, установ та організацій, які здійснюють адміністративні функції; адміністративна діяльність, яка здійснюється цією адміністрацією в інтересах суспільства; сфера управління публічним сектором з боку тієї ж публічної адміністрації [26, с. 41; 9, с. 522].

Таким чином, не виникає сумнівів щодо віднесення Державної судової адміністрації України до органів публічної адміністрації, що за-

 © Куценко В. Д., 2017

ймається адміністративно-правовим забезпеченням суддівської влади.

На кожного суб'єкта публічної адміністрації покладено певні завдання та він виконує певні функції і наше завдання з'ясувати які вони є у Державної судової адміністрації України.

Функція – термін, якиймає не однезначення. У перекладі з латинськоїfunctio – цевиконання, здійснення, а такождіяльність, обов'язок, призначення, роль. На відмінувідзагальних понять права та принципів права, щодоякихсформувалисьбільш- меншусталені погляди сучаснихдослідників, поняттяфункційщепотребуєсвогоаналізу, а такожновихтеоретичних і методологічнихпідходів до своговизначення [12, с. 10]. Загальневизначенняпоняття «функція» пропонує В. Протасов. Вінвважає, щофункція – це та діяльність, той вплив, які повинна здійснювати та чиінша система (держава, право, державний орган, наука, теорія і ін.), щобвирішитипоставлені перед нею завдання, досягтисвоїхцілей [13, с. 27; 14, с. 24].

В. Кричинська наголошує, що функції органів держави і функції держави — це зовсім не рівнозначні поняття. Адже якщо функції держави — це основні напрями її діяльності, якими зумовлена робота всього державного апарату і кожного з його окремих органів, то функції окремого органу — це основні сторони його соціального призначення як відносно відокремленої частини апарату держави, що відображається в основних напрямах його діяльності по здійсненню функцій і завдань держави. Йдеться про те, що кожен орган державної влади як компонент цілісної системи органів держави відіграє в ній специфічну роль, тобто має спеціальне призначення, яке по відношенню до держави як цілого й виступає як його функція [15].

Таким чином, функції Державної судової адміністрації України – це напрямки її діяльності, що характеризують її статус та покликані вирішити поставлені перед нею завдання.

Функції носять самостійний, об'єктивний та універсальний характер і використовуються в різних сферах публічного управління. Вони є взаємопов'язаними і взаємозалежними та тісно інтегровані в процес публічного управління і становлять єдине ціле з ним. Уся їх сукупність розкриває управлінський процес. Таким чином, функції публічного управління – це самостійні та якісно однорідні складові діяльності суб'єктів публічногоуправління, об'єднані між собою єдиною метою, особливостями реалізації. Функції публічного управління здійснюються через форми і методи публічного управління, які показують шляхи і засоби процесу публічного управління [14, с. 25].

Тобто, функції Державної судової адміністрації України носять самостійний, об'єктивний та універсальний характер, є взаємопов'язаними та взаємозалежними та відносно самостійними складовими її діяльності.

Найпоширенішою у вітчизняній літературі є класифікація функцій державного управління на загальні, спеціальні та допоміжні. Загальні функції справляють об'єктивно необхідний вплив на певні процеси, що відбуваються в господарській, політичній, соціально-культурній та інших сферах. Ці функції є основни-

ми, притаманними будь-якому управлінню, незалежно від того, на якому рівні та в яких галузях вони здійснюються [16]. І. Бородін додає, що загальні функції публічного управління властиві всьому управлінському процесу для всіх рівнів управлінських структур. Вони відображають найбільш об'ємні завдання процесу публічного управління. До них належать: прогнозування, планування, регулювання, координація, облік та контроль [14, с. 25]. Цю класифікацію побудовано на підставі внутрішньої технології управлінської діяльності. Загальні функції управління необхідні для здійснення державного управління як на загальнодержавному, так і на регіональних, місцевих, галузевих рівнях [16].

Тобто, в будь-якому разі Державна судова адміністрація України здійснює прогнозування, планування, регулювання, координацію, облік та контроль.

Спеціальні функції характеризують особливості конкретного суб'єкта чи об'єкта управління [16]. Вони дають можливість визначити особливості та умови публічного управління та встановлюють специфіку того чи іншого суб'єкта або об'єкта публічного управління. Спеціальні (спеціалізовані) функції публічного управління за видами керованих об'єктів відображують особливості та умови управління і в першу чергу економікою, соціально-культурною, і адміністративно-політична сферами [14, с. 26].

Допоміжні функції публічного управління – це: кадрова, матеріально-технічна, фінансова діяльність, діловодство та інші. Від них залежить ефективність управлінської діяльності. Вони забезпечують реалізацію двох перших функцій публічного управління і на практиці вони взаємодіють між собою та складають єдину систему впливу суб'єкта на об'єкт публічного управління. Окремою функцією публічного управління є адміністративна послуга. Етимологічне значення терміну «послуга» визначається як особлива споживча вартість процесу праці, виражена в корисному ефекті, що задовольняє потреби людини, колективу, суспільства [14, с. 26].

Слід зазначити, що для Державної судової адміністрації України теоретично сформульовані функції, що відносяться більшістю науковців до допоміжних, – будуть спеціальними, оскільки це її основоположні завдання.

Таким чином, Державна судова адміністрація має: 1) представницьку функцію (представляє суди у відносинах із Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України під час підготовки проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів»); 2) організаційну (забезпечує належні умови діяльності судів загальної юрисдикції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування в межах повноважень визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів»); 3)статистичну (вивчає практику організації діяльності судів, розробляє і вносить у встановленому порядку пропозиції щодо її вдосконалення); 4) прогностичну (вивчає кадрові питання апарату судів, прогнозує потребу у спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних

 © Куценко В. Д., 2017

спеціалістів); 5) управлінську (затверджує положення про бібліотеку суду та вживає заходів для створення бібліотек у судах); 6) фінансово - розпорядчу (здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування); 7) погоджувальну (погоджує положення про автоматизовану систему документообігу в судах загальної юрисдикції); 8) контрольну (організовує та контролює діяльність територіальних управлінь ДСА України); 9) організаційно-фінансову (організовує та фінансує будівництво, ремонт будинків і приміщень судів, забезпечує їх технічне оснащення); 10) інформаційна (засновує в установленому порядку засоби масової інформації); 11) кадрова (вивчає кадрові питання апарату судів, прогнозує потребу у спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних спеціалістів), та інші , визначені законом.

Що стосується завдань Державної судової адміністрації, то слід наголосити, що сама категорія «завдання» академічним словником української мови трактується як «наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа і т. ін.» [17]. Тобто, завдання Державної судової адміністрації –це чітко передбачений та визначений обсяг її роботи з метою створення умов для здійснення судочинства та надання адміністративних послуг громадян.

Положення «Про Державну судову адміністрацію» передбачає, що основними завданнями ДСА України є: 2)організаційне забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів»; 2) забезпечення належних умов діяльності судів загальної юрисдикції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування; 3) участь у формуванні судів загальної юрисдикції у межах повноважень визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [18].

В стаття 149 Закону України « Про судоустрій і статус суддів» наведені повноваження Державної судової адміністрація України, серед яких, наприклад, представляє суди у відносинах із Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України під час підготовки проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених цим Законом; чи забезпечує належні умови діяльності судів загальної юрисдикції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених цим Законом [2]. Проте, ці повноваження дублюються із тими що наведені в Положенні.

На нашу думку, забезпечення судової влади, яке здійснює Державна судова адміністрація України полягає створенні нею належних організаційних та матеріальних (фінансових) умов для задоволення потреб судової влади, в тому числі, організаційної роботи судів, здійснення матеріально-технічного забезпечення суддів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, органів суддівського самоврядування та обслу-

говування Ради суддів України з метою створення для них умов для здійснення судочинства, надання адміністративних послуг громадян.

А тому, завдання Державної судової адміністрації України можна сформулювати як: створення належних організаційних та матеріальних (фінансових) умов для задоволення потреб судової гілки влади, а також здійснення внутрішньої діяльності пов'язаної з організацією самої адміністрації; забезпечення діяльності судів та суддів (в тому числі, організаційної роботи судів, здійснення матеріально-технічного забезпечення суддів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, органів суддівського самоврядування та обслуговування Ради суддів України); здійснення адміністративної сервісної діяльності щодо надання громадянам та іншим особам в системі судової влади.

Висновки.Усе вище викладене дає можливість сформулювати наступні висновки, відносно завдань і функцій Державної судової адміністрації України:

- право на справедливий суд залежитьвід багатьох чинників, одним із яких є організаційне забезпечення судової влади;

- Державна судова адміністрація України є органом публічної адміністрації, що займається адміністративно-правовим забезпеченням суддівської влади;

- на кожного суб'єкта публічної адміністрації покладено певні завдання та він виконує певні функції ;

- функції Державної судової адміністрації України – це напрямки її діяльності, що характеризують її статус та покликані вирішити поставлені перед нею завдання;

- функції Державної судової адміністрації України носять самостійний, об'єктивний та універсальний характер, є взаємопов'язаними та взаємозалежними та відносно самостійними складовими її діяльності;

- в будь-якому разі Державна судова адміністрація України здійснює прогнозування, планування, регулювання, координацію, облік та контроль.

- для Державної судової адміністрації України теоретично сформульовані функції, що відносяться більшістю науковців до допоміжних, - будуть спеціальними, оскільки це її основоположні завдання;

- Державна судова адміністрація має: 1) представницьку функцію; 2) організаційну; 3) статистичну; 4) прогностичну; 5) управлінську; 6) фінансово - розпорядчу; 7) погоджувальну; 8) контрольну; 9) організаційно - фінансову; 10) інформаційна; 11) кадрову та інші функції, визначені законом;

- завдання Державної судової адміністрації – це чітко передбачений та визначений обсяг її роботи з метою створення умов для здійснення судочинства та надання адміністративних послуг громадян;

- забезпечення судової влади, яке здійснює Державна судова адміністрація України полягає створенні нею належних організаційних та матеріальних (фінансових) умов для задоволення потреб судової влади, в тому числі, організаційної роботи судів, здійснення матеріально-технічного забезпечення суддів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, органів суддівського самоврядування та обслуговування Ради

© Куценко В. Д., 2017

суддів України з метою створення для них умов для здійснення судочинства, надання адміністративних послуг громадян;

- завдання Державної судової адміністрації України – створення належних організаційних та матеріальних (фінансових) умов для задоволення потреб судової гілки влади, а також здійснення внутрішньої діяльності пов'язаної з організацією самої адміністрації; забезпечення діяльності судів та суддів (в тому числі, організаційної роботи судів, здійснення матеріально-технічного забезпечення суддів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, органів суддівського самоврядування та обслуговування Ради суддів України); здійснення адміністративної сервісної діяльності щодо надання громадянам та іншим особам в системі судової влади.

Висновки. . Завдання і функції Державної судової адміністрації України знаходяться в нерозривному взаємозв'язку та мають спільну ціль до виконання – створення належних організаційних та матеріальних (фінансових) умов для задоволення потреб судової влади, в тому числі, організаційної роботи судів, здійснення матеріально-технічного забезпечення суддів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, органів суддівського самоврядування та обслуговування Ради суддів України з метою створення для них умов для здійснення судочинства, надання адміністративних послуг громадянам щоб реалізувати право останніх на справедливий і гуманний суд.

Список використаних джерел

1. Дігтяр А. Місце та роль державної судової адміністрації України в судово-правовій реформі; наук. кер. М. І. Логвиненко. Актуальні проблеми правової системи України: матеріали наук.-техн. конф. викладачів, аспірантів та студентів юридичного факультету, Суми, 11 трав. 2012 р. / відп. за вип. М. І. Логвиненко. Суми: СумДУ, 2012. С. 18–20.

2. Закон України про судоустрій і статус суддів: станом на 6 верес. 2013 р.: відповідає офіц. текстові. Харків: Право, 2013. 192 с.

3. Трегубов Е. Л. Право на справедливий суд в практиці європейського суду з прав людини. Форум права. 2010. № 1. С. 358–363.

4. Грень Н. М. Право на справедливий суд: проблеми доступності та публічності. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Львів. № 825. 2015 С. 132–137. Юридичні науки.

5. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Харків, 2008. 240 с.

6. Столович Л. Н. Об общечеловеческихценностях. Вопросы философии. 2004. № 7. С. 95–96.

7. Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. Право України. 2006. № 10. С. 129–132.

8. Право на справедливий суд: інші аспекти. HELSINKI. 2016. URL.: http http://helsinki.org.ua/pravo-na-spravedlyvyj-sud-inshi-aspekty-r-kujbida-t-ruda-tsentr-polityko-pravovyh-reform/.

9. Кравцова Т. М., Солонар А. В. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. Форум права. 2010. № 4. С. 522–525.

10. Білозерська Т. О. Реформування публічної адміністрації в Україні як крок до європейської інтеграції. Форум права. 2007. № 2. С. 11–19. URL.: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-2/07btodei.pdf.

11. Пухтецька А. «Європейський адміністративний простір» як новела української адміністративно-правової науки: понятійно- термінологічна характеристика. Юридична Україна. 2006. № 8. С. 41–45.

12. Бобылев А. И. Понятие, принципы и функции права. Право и политика. 2004. № 4. С. 4–14.

13. Общаятеориягосударство и права: Академический курс в трех томах. Т. 2 / отв. ред. Н. М. Марченко. М.: Норма, 2007. 804 с

14. Функції публічного управління. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2014. № 3. С. 24-29.

15. Кричинська В. В. Теорія держави і права. Співвідношення між функціями держави і функціями державних органів. LUBBOOK. 2016. URL.: http://lubbook.org/book_660.html.

16. Адміністративне право України: підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко та ін.]; за ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

17. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1970 – 1980. 11 т.

18. Про Державну судову адміністрацію України: Положення від 22 жовт. 2010 р. № 12. Судова влада України. 2010. URL.: http://od.court.gov.ua/tu16/norm/pol0/pol2/.

V. Kutsenko,
Head of the territotial department of the State Judicial Administration of Ukraine in the Odessa region

TASKS AND FUNCTIONS OF THE STATE JUDICIAL ADMINISTRATION: THE ADMINISTRATIVE-LEGAL ASPECT

The article stipulates that the objectives and functions of the State Judicial Administration of Ukraine are in close link between each other and share a common goal: creation of proper organizational and material (financial) conditions to meet the needs of the judiciary power, in particular to create good conditions for organizational work of courts; to make the material and technical supply of courts, High commission on judges qualification, National training centre for judges of Ukraine, bodies of the judiciary self-governance and the Council of judges of Ukraine in order to create for them the conditions for carrying out the judicial proceedings and providing people with the administrative services for implementation of their right on the fair and humane court.

The article stipulates that the tasks and functions of the State Judicial Administration of Ukraine are inextricably linked and have a common goal to implement – the creation of proper organizational and material (financial) conditions to meet the needs of the judiciary, including the organizational work of the courts, the implementation of material the technical support of judges, the High Qualifications Commission of Judges of Ukraine, the National School of Judges of

 © Куценко В. Д., 2017

Ukraine, the bodies of judicial self-government and the servicing of the Council of Judges of Ukraine for the purpose of creation for them the conditions for the implementation of justice, the provision of administrative services to citizens to exercise the right of the latter to a fair and humane court.

The task of the State Judicial Administration of Ukraine can be formulated as follows: creation of proper organizational and material (financial) conditions to meet the needs of the judicial branch of power, as well as the implementation of internal activities related to the organization of the administration itself; provision of activity of courts and judges (including, organizational work of courts, implementation of material and technical support of judges, the High Qualifications Commission of Judges of Ukraine, National School of Judges of Ukraine, bodies of judicial self-government and servicing of the Council of Judges of Ukraine); the implementation of administrative service activities to provide citizens and other persons in the judicial system.

The tasks and functions of the State Judicial Administration of Ukraine that are inextricably linked and are aimed at the creation of proper organizational and material (financial) conditions for meeting the needs of courts, including the organizational work of the courts, the implementation of material and technical provision of judges, the High Qualifications Commission of Judges of Ukraine, the National School of Judges of Ukraine, bodies of judicial self-governance and providing services to the Council of Judges of Ukraine in order to create proper conditions for the administration of justice and providing administrative services to people in order to guarantee their right to the fair and humane court.

Key words: *fairandhumanecourt; function; objectives; proceedings; StateJudicial Administration of Ukraine.*

Надійшла до редакції 14.11.2017

УДК 342.9

Михальський О. О.,
аспірант Науково-дослідного інституту публічного права

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених та норм законодавства, з'ясовується динаміка розвитку протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності. Визначається сутність такої важливої правової категорії як інтелектуальна власність. Визначаються причини та умови, які сприяють виникненню правопорушень у сфері інтелектуальної власності в Україні, а також окреслюються можливі шляхи подолання детермінантів правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Ключові слова: *протидія правопорушенням в сфері інтелектуальної власності; інтелектуальна власність; причини та умови; детермінанти правопорушень.*

В статье на основе анализа научных взглядов ученых и норм законодательства, выясняется динамика развития противодействия правонарушениям в сфере интеллектуальной собственности. Определяется сущность такой важной правовой категории как интеллектуальная собственность. Определяются причины и условия, которые способствуют возникновению правонарушений в сфере интеллектуальной собственности в Украине, а также определяются возможные пути преодоления детерминант правонарушений в сфере интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: *противодействие правонарушениям в сфере интеллектуальной собственности; интеллектуальная собственность; причины и условия; детерминанты правонарушений.*

Постановка проблеми. В основу національного адміністративно-правового законодавства у сфері захисту інтелектуальної власності покладено вимоги міжнародних конвенцій, їх принципів і основ ринкової економіки. Однак, стан боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності в нашій державі не відповідає вимогам сьогодення. Зарубіжний досвід показує, що інтелектуальна діяльність стає визначальною і вирішальною рушійною силою будь-якого розвитку. Передусім вона визначає стратегію і тактику соціально-економічного прогресу будь-якої країни. Впродовж багатьох років Україна входить до числа перших десяти держав світу з найвищим рівнем правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Вказане вище свідчить про те, що зазначена сфера має багато проблем, які потребують негайного вирішення. Однак, досягти цього неможливо без проведення змістовного історико-правового ана-

 © Михальський О. О., 2017

лізу протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в нашій країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблеми захисту права інтелектуальної власності досліджували такі науковці, як: Ю. Г. Матвєєв, В. І. Жуков, С. Д. Волошко, Н. М. Мироненко, В. М. Крижна, Г. А. Андрощук, В. О. Жаров, О. Д. Святоцький, Г. В. Корчевний, О. М. Тропіна та інші. Незважаючи на таку велику кількість наукових пошуків, доводиться констатувати, що на сьогодні, відсутній комплексний підхід щодо аналізу історико-правового досвіду протидії правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Постановка завдання. Саме тому метою статті є історико-правовий аналіз протидії правопорушенням в сфері інтелектуальної власності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Така правова категорія як "інтелектуальна власність" виникла у процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у сфері науки, виробництва, мистецтва та літератури. У науковій термінології дане поняття використовується з 50-х років XX ст. і включає в себе три основні елементи, що становлять певну діалектичну єдність, а саме: інтелектуальний продукт або продукт розумової, інтелектуальної праці, інтелектуальна власність, і нематеріальний актив [1]. Отже, інтелектуальна власність – це виключні права на результати людської розумової діяльності. Поняття інтелектуальної власності було введене Конвенцією про створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності 1967 р. [2, с. 221].

До 1991 року в Україні, як і у всьому колишньому СРСР, були відсутні спеціальні закони про охорону інтелектуальної власності, а правове регулювання відносин у цій сфері забезпечувалося в основному підзаконними актами. Виключеннями були розділ IV – "Авторське право" і розділ "Винахідницьке право" Цивільного кодексу УРСР, а також "Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції", затверджене постановою РМ СРСР від 21.03.1973 року [3, с. 189]. З проголошенням Незалежності, в Україні загострилось питання щодо створення власної законодавчої бази, оскільки багато суспільних відносин знаходились поза полем правового регулювання, в тому числі відносини в сфері інтелектуальної власності. Вже у 1991 році були прийняті перші закони які сприяли протидії правопорушенням в сфері інтелектуальної власності. До таких законів, слід віднести, Закони України "Про зовнішньоекономічну діяльність", "Про власність" [4], які у свою чергу визначають, що експорт та імпорт в Україні з порушенням прав інтелектуальної власності забороняється; перелік об'єктів інтелектуальної власності, тощо [3]. Однак, законодавець, так і не створив спеціальний закон, який би визначав основні засади запобігання та протидії правопорушенням в сфері інтелектуальної власності.

У 1993 році Верховною Радою України було прийнято Закон України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", передумовою прийняття цього нормативно-правового акту стало те, що власники прав на знаки для товарів і послуг бажали захистити свої права, оскільки багато підприємців створювало продук-

цію під "чужою" торговою маркою, тим самим порушуючи права в сфері інтелектуальної власності [5]. Крім того, даний закон визначав права власників, способи захисту порушених прав, тощо. Наслідки порушення норм вказаного закону знайшли своє відображення у Кодексі України про Адміністративні правопорушення України, а саме в Ст. 164-3 Недобросовісна конкуренція, відповідно до диспозиції цієї статті "Незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені", – тягне за собою адміністративну відповідальність [6, с. 130].

Слід зазначити, що після набуття Україною статусу незалежної держави, Верховна Рада України, приймала дуже багато законів, які містили норми, що визначали певне коло прав власників на захист, а також порядок захисту порушених прав в сфері інтелектуальної власності. Так, до прикладу, Закон України "Про охорону прав на сорти рослини", визначав порядок захисту порушених прав в сфері інтелектуальної власності на сорти рослин, а також, порядок захисту порушених прав, тощо [7]. Передумовами прийняття цього закону виступала потреба у захисті особистого немайнового права авторства на сорти рослин. Багато правопорушень відбувалось у сфері інтелектуальної власності, а саме, привласнення авторства на ті чи інші сорти рослин. Даний склад правопорушення також знайшов своє відображення в Кодексі України про Адміністративні правопорушення, а саме у Ст. 51-2, відповідно до диспозиції цієї статті "Незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерні програми, бази даних, наукового відкриття, винаходи, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо)" [6, с. 34].

При проведені історико-правового аналізу необхідно звернути увагу на зміст статей Договору про патентну кооперацію, що був прийнятий Дипломатичною конференцією у червні 1970 року. У грудні 1991 року Верховною Радою України був ратифікований даний договір відповідно до якого Міжнародне об'єднане бюро по охороні інтелектуальної власності приймає заявки на охорону прав на об'єкти інтелектуальної власності та у разі позитивної відповіді захищає порушені права тим самим здійснюючи протидію правопорушенням у сфері інтелектуальної власності [8].

У 1994 році в Україні активно впроваджувалась нормативно-правова база щодо охорони інтелектуальної власності в окремих сферах суспільного буття. Так у грудні був прийнятий Закон України "Про авторське право і суміжні права" [9], який визначав охорону авторського права на частину твору, суб'єктів та об'єкти авторського права, тощо. Також, був прийнятий Закон України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", який визначив умови надання правової охорони прав на винаходи і корисні моделі [10]. У 1994 році постало питання щодо захисту прав на промислові зразки, у зв'язку з чим Верховною Радою України у грудні

© Михальський О. О., 2017

цього ж року було прийнято Закон України "Про охорону прав на промислові зразки", який визначив низку питань в захисті прав на промислові зразки, а саме, способи захисту порушених прав та умови надання правової охорони, тощо [11].

Важливим кроком у протидії правопорушенням в сфері інтелектуальної власності стало прийняття у черні 1996 року Основного Закону нашої держави, а саме Конституції України, в якій було визначено основні засади забезпечення гарантій та захисту прав в сфері інтелектуальної власності [12]. У цьому ж році постановою Кабінету Міністрів України «Про Концепцію адаптації законодавства до законодавства Європейського Союзу» від 16.09.1996 р. № 1496, було передбачено поетапне приведення національного законодавства (включаючи законодавство яке стосується інтелектуальної власності) у відповідність із правовими нормами, що діють в країнах Європейського Союзу [13].

На початку XXI сторіччя, серйозної уваги потребувала проблематика захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності на митному кордоні України. У зв'язку з чим у липні 2002 року, Верховна Рада України прийняла Митний Кодекс України, ряд статей якого було спрямовано на регулювання відносин, пов'язаних із переміщенням товарів, на які поширюються права інтелектуальної власності, через митний кордон України [14]. В даному Кодексі було створено спеціальний розділ, який сприяв захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України. У нормах цього розділу визначався: порядок митного контролю і митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності; митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності; призупинення митного оформлення товарів на підставі даних митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності; взаємодія митних органів з іншими органами державної влади у сфері захисту права інтелектуальної власності, тощо [15, с. 172-182]. Відзначимо, що вказаний нормативно-правовий акт позитивним чином сприяв протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності на митній території України.

Однак, Митний Кодекс 2002 року також мав багато недоліків, у зв'язку з чим, Верховною Радою України у березні 2012 року був прийнятий новий Митний Кодекс, який покращив правове регулювання окремих питань. Наприклад, щодо питань пов'язаних з притягненням до адміністративної відповідальності порушення митних правил у новому кодексі покращилось. Також, до позитивних змін необхідно віднести те, що рішення про конфіскацію товарів і транспортних засобів буде прийматися виключно судом [16].

Слід також зазначити, що у березні 2000 р. було прийнято Закон України "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів і фонограм", спрямований на захист інтересів виробників, розповсюджувачів і користувачів цього виду продукції [17]. Прийняття вказаного нормативно-правового акту обумовлювалось тим, що постала нагальна необхідність захисту прав на інтелектуальну власність даних об'єктів, тому що в Україну почали активно імпортувати примірники аудіовізуальних творів і фонограм, що у свою

чергу почало породжувати правопорушення в сфері інтелектуальної власності, а саме фальсифікація та "піратство".

У зв'язку з чим Державним департаментом інтелектуальної власності у тісній співпраці з Міністерством внутрішніх справ, Державною податковою адміністрацією, Державною митною службою, Службою безпеки України було проведено серію оперативних заходів стосовно виявлення та знешкодження джерел ввезення, вивезення, виготовлення і розповсюдження контрафактної аудіо та відеопродукції. Розроблено плани заходів щодо активізації боротьби з фальсифікацією та "піратством". Запроваджено ряд організаційних заходів щодо маркування примірників аудіовізуальних творів та фонограм: створено Єдиний реєстр одержувачів контрольних марок, власними силами розроблено й організовано виробництво трьох видів контрольних марок, яких у 2000 р. було видано понад 5 мільйонів [18, с. 8].

Важливою подією у захисті прав в сфері інтелектуальної власності стало прийняття Верховною Радою України кодифікованого нормативно-правового акту, а саме Цивільного Кодексу України, в четвертій книзі якого визначаються загальні положення права інтелектуальної власності загалом, та зокрема права на різні об'єкта в сфері інтелектуальної власності, порядок відновлення та захисту порушених прав на об'єкти інтелектуальної власності [19].

У травні 2011 року у Мінську, Радою голів урядів Співдружності Незалежних Держав було прийнято рішення про Перелік заходів у сфері протидії правопорушенням в галузі інтелектуальної власності з супроводу етапів реалізації Стратегії економічного розвитку Співдружності Незалежних Держав на період до 2020 року. До основних заходів у сфері протидії правопорушенням в сфері інтелектуальної власності цим рішенням віднесено: розробку та введення в дію технічний засобів захисту об'єктів авторського права, створення незалежних експертних підрозділів, розробка методичних вказівок по розслідуванню цих правопорушень, фінансування сумісних заходів, здійснення співпраці у підготовці кадрів, проведення сумісних дослідів на теми: методика розслідування, особливості судового розгляду, проведення експертиз, проведення науково-практичних конференцій [20].

Важливим кроком у протидії правопорушенням в сфері інтелектуальної власності стала ратифікація Угоди про співробітництво у сфері правової охорони й захисту інтелектуальної власності та створення Міждержавної ради з питань правової охорони й захисту інтелектуальної власності, у якій було визначено основи міжнародного співробітництва у протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності. Рада регулює координацію спільної діяльності держав - учасниць Угоди зі створення, розвитку та удосконалення механізмів правової охорони й захисту інтелектуальної власності, розвитку науково-технічного, торговельно-економічного та соціально-культурного співробітництва, здійснення спільних дій із запобігання правопорушенням, виявлення та припинення їх у сфері інтелектуальної власності [21].

© Михальський О. О., 2017

З 5 по 7 червня 2012 року в м. Чолпон-Ата Киргизької Республіки відбулося перше засідання Міждержавної ради з питань правової охорони і захисту інтелектуальної власності (Міждержавна рада), а також Регіональний семінар Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності «Роль інтелектуальної власності для інноваційного розвитку: розробка стратегій у сфері інтелектуальної власності». Делегацію України на цьому представницькому форумі очолював заступник Голови Державної служби інтелектуальної власності України Володимир Дмитришин, який виступив перед учасниками з презентацією на тему: «Розвиток національної стратегії з інтелектуальної власності як основи інноваційної моделі економіки». Учасників засідання Міждержавної ради було проінформовано про реалізацію Україною Переліку заходів у сфері протидії правопорушенням у галузі інтелектуальної власності для супроводження етапів реалізації Стратегії економічного розвитку Співдружності Незалежних Держав на період до 2020 року, про хід виконання роботи в рамках Проекту щодо випуску регіонального патентно-інформаційного продукту країн Співдружності Незалежних Держав на CD-ROM, про вжиті Україною заходи щодо протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності. Програма Регіонального семінару Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності включала обговорення питань щодо ролі інтелектуальної власності для економічного розвитку країн, сучасних викликів Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності; інструментів Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності для країн з перехідною економікою; національних стратегій з інтелектуальної власності, побудови інноваційної інфраструктури, заснованої на інтелектуальній власності; сучасної ролі відомств з інтелектуальної власності в забезпеченні правової охорони й захисту інтелектуальної власності; перспектив діяльності Міждержавної ради [22].

Однак, у 2014 році, відносини між Україною та Російською Федерацією, загострились, причинами чого була анексія Автономної Республіки Крим, та інші дії, які спричини погіршення взаємовідносин між державами. Українська сторона нотою Міністерства закордонних справ України від 19.03.2014 року заявила про припинення голосування в Союзі Незалежних Держав, відповідно, починаючи з квітня 2014 року, співробітництво України в рамках Союзу Незалежних Держав звелось до мінімуму. Україна також вийшла з низки багатосторонніх угод в рамках Союзу Незалежних Держав та припинила членство у багатьох органах галузевого співробітництва [23].

Висновки. Отже, здійснивши історико-правовий аналіз правового регулювання протидії правопорушенням в сфері інтелектуальної власності необхідно відмітити, що на сьогодні існує чимала кількість законів, та підзаконних нормативно-правових актів, які в тій чи інші мірі протидіють правопорушенням та захищають права осіб в сфері інтелектуальної власності. Велика кількість таких актів зумовила необхідність їх систематизації, що в свою чергу сприятиме ефективній та якісній протидії правопорушенням у сфері, що розглядається. А відтак вважаємо необхідним та доцільним

прийняти єдиний нормативно-правовий акт, який би визначив основні засади протидії правопорушенням в сфері інтелектуальної власності в Україні.

Список використаних джерел

1. Бутнік-Сіверський О. Б. Економіка інтелектуальної власності. Київ: ІІВП, 2004. 296 с.

2. Юридичні терміни. Тлумачний словник/ В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Базова та ін.; за ред. В. Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотипне. Київ: Либідь, 2004. 320 с.

3. Ходаківський Є. І., Якобчук В. П., Литвинчук Л. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2014. 276 с.

4. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квіт. 1991 р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст. 337. URL.: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12.

5. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993, № 3689-XII / Відомості Верховної Ради України. 1994. № 7. URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3689-12.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 7 груд. 1984 р. (зі змінами та доповн.). Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Дод. до № 51. Ст. 1122. URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10.

7. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21 квіт. 1993 р. № 3116-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 21. Ст. 218. URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3116-12.

8. Договір Про патентну кооперацію: Міжнародний договір від 19 черв. 1970 р. URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/895_001.

9. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 13. Ст. 64. URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12.

10. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. №7. Ст. 32. URL.: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12.

11. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993 № 3688-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 7. Ст. 34. URL.: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3688-12.

12. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL.: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

13. Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.1996 р. №1496. URL.: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1496-99-п

14. Про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності: Угода, Міжнародний документ від 15.04.1994 р. URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_018.

15. Митний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 38–39. Ст. 288 URL.: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/92-15 (втратив чинність).

16. Митний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552. URL.: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17.

 © Михальський О. О., 2017

17. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів і фонограм: Закон України від 23.03.2000 р. № 1587-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 84. Ст. 183. URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1587-14.

18. Жаров В. О. Проблеми охорони інтелектуальної власності в Україні. Українське комерційне право. К.иїв. №1. 2001.

19. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

20. Рішення «Про перелік заходів у сфері протидії правопорушенням в галузі інтелектуальної власності з супроводу етапів реалізації Стратегії економічного розвитку Співдружності Незалежних Держав на період до 2020 року» від 19.05.2011. URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_o20.

21. Угода «Про співробітництиво у сфері правової охорони й захисту інтелектуальної власності та створення Міждержавної ради з питань правової охорои й захисту інтелектуальної власності» від 19.11.2010. URL.

22. Україна звітувала про протидію правопорушенням у сфері інтелектуальної власності. URL.: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245292892&cat_id=248446163

23. Участь України у СНД. URL.: http://cid.mfs.gov.ua/ua/ukraine-cis/cooperation.

O. Mykhalskyi,
Postgraduate of the Scientific and Research Institute on Public Law

HISTORIC-LEGAL ANALYSIS OF COUNTERING OFFENCES RELATED TO THE INTELLECTUAL PROPERTY IN UKRAINE

It is determined that the state of combating the infringements in the sphere of intellectual property in our country does not meet the requirements of the modern society. Foreign experience shows that intellectual activity becomes more and more decisive driving force of any development. First of all, it defines the strategy and tactics of social and economic progress of any country. For many years, Ukraine has been one of the top ten countries in the world with the highest level of the intellectual property offenses. It is clear that this sphere has many problems to be resolved immediately. However, it is impossible to achieve this without the meaningful historical and legal analysis of counteraction to the offenses in the sphere of intellectual property in our country.

The historical aspect of the legal regulation of combating the infringements in the sphere of intellectual property has been analyzed. It has proved that there are a lot of laws, legal and normative acts, which contribute to counteract such offences and protect the rights of individuals in the sphere of intellectual property. A large number of such acts led to the need for their systematization, which would promote effective and qualitative counteraction to the offense, as well as justify the necessity and expediency of adopting a single legal act that would define the main principles of countering the infringements in the sphere of intellectual property in Ukraine.

It was clarified that the adoption of the Law of Ukraine "On Distribution of Copies of Audiovisual Works and Phonograms" aimed at protecting the interests of producers, distributors and users of such products was conditioned by the urgent

need to protect the intellectual property rights of those objects. Therefore, Ukraine began to import actively the copies of audiovisual works and phonograms, which made the basis for committing delinquencies in the sphere of intellectual property, namely, falsification and "piracy".

Key words: *combating violations of intellectual property; intellectual property; causes and conditions determinants of crime.*

Надійшла до редакції 11.10.2017

 © Михальський О. О., 2017

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.13

Вакулик О. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ, СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

У статті розглянуто окремі питання судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів під час проведення слідчих (розшукових) дій за новим процесуальним законом. Запропоновано шляхи вирішення неврегульованих КПК України питань, які виникають у правозастосувачів, зокрема у слідчих суддів, суду при здійсненні правосуддя.

Ключові слова: *слідчий суддя, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження, слідчі (розшукові) дії.*

В статье рассмотрены отдельные вопросы судебного контроля за соблюдением прав, свобод и интересов, во время проведения следственных (розыскных) действий за новым процессуальным законом. Предложены пути решения неурегулированных УПК Украины вопросов, которые возникают в правоприминителей, в частности у следственных судей, суда при осуществлении правосудия.

Ключевые слова: *следственный судья, криминальное правонарушение, криминальное осуществление, следственные (розыскные) действия.*

Прийняття Верховою Радою України нового Кримінального процесуального кодексу України (КПК) позначило початок наступного етапу розвитку кримінального судочинства, становлення нашої держави як демократичної правової країни, зорієнтованої на запровадження міжнародних стандартів і збереження європейських цінностей у сфері здійснення судочинства. Саме таку оцінку положенням нового КПК ще на етапі його розробки дали вітчизняні та міжнародні експерти і вона, як свідчить практика, не була хибною. В той же час існує необхідність як ефективного застосування різноманітного процесуального інструментарію КПК, виходячи із закладених в ньому європейських стандартів щодо завдання кримінального провадження, так і удосконалення підходів у його використанні, вмілого застосування такої важливої право-

© Вакулик О. О., 2017

вої категорії як суддівський розсуд, що дозволить убезпечити правників від помилок. Незважаючи на те, що дії цього законодавчого доробку скоро виповниться два роки, наукове коло поки що утримується від глибокого аналізу його норм, що у свою чергу зумовлює необхідність дослідження закріплених в ньому новацій, акцентуючи увагу на тих питаннях, які виникають повсякчас в практичній діяльності. У зв'язку з вищевикладеним, актуальним виглядає проведення аналізу окремих питань судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів під час проведення слідчих (розшукових) дій. Наведене зумовило мету і постановку завдання цього наукового дослідження.

Так, розглядаючи питання слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, слід зазначити, що вони проводяться виключно з метою отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів. У зв'язку з цим, при розгляді клопотань про надання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії необхідно:

– пам'ятати, що лише з дозволу та на підставі ухвали слідчого судді проводяться такі слідчі (розшукові) дії як: обшук (ч. 2 ст. 234 КПК); огляд житла чи іншого володіння особи за відсутності добровільної згоди особи, яка ним володіє (ч. 2 ст. 237 КПК); слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, за відсутності добровільної згоди особи, яка ним володіє (ч. 5 ст. 240 КПК); примусове відібрання біологічних зразків для експертизи (ч. 3 ст. 245 КПК); примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ч. 3 ст. 242, ч. 2 ст. 509 КПК) [1] тощо;

– враховувати, що надання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії у кримінальному провадженні обмежує право особи на повагу до приватного і сімейного життя, гарантоване ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (Конвенція) [2], а тому відповідний дозвіл може бути наданий лише за умови наявності визначеної процесуальним законом мети та підстав, зазначених у КПК, з урахуванням відповідної практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ);

– у випадках проведення слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 233 КПК) [1] ретельно перевіряти дотримання уповноваженими органами вимог КПК.

Варто зазначити, що розгляд клопотання про надання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії під час досудового розслідування згідно із п. 18 ст. 3 КПК здійснюється слідчим суддею місцевого суду [1], в межах територіальної юрисдикції якого провадиться досудове розслідування. При цьому, слід звернути увагу, на використану законодавцем термінологію та враховувати, що термін «провадження» позначає діяльність, процес, процесуальну стадію в цілому (досудове розслідування), а «проведення» - стосується окремої слідчої дії - допиту, огляду тощо.

Якщо ж досудове розслідування здійснюється слідчою групою клопотання про надання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії, як правильно зауважував у своїх рекомендаціях Вищий спеціалізований

суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, має також розглядатися слідчим суддею суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що здійснює відповідне розслідування [3]. Підставою ж для визначення територіальної юрисдикції суду першої інстанції при розгляді клопотань про надання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії є постанова керівника відповідного органу досудового розслідування про створення слідчої групи, в якій визначено місце провадження досудового розслідування.

Клопотання про надання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії має подавати орган досудового розслідування, юрисдикція якого поширюється на місце вчинення кримінального правопорушення. При цьому, за правилами ч. 3 ст. 218 КПК, якщо місце вчинення кримінального правопорушення (злочину або кримінального проступку) невідоме, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо [1].

Також слід враховувати, що клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 237 КПК) та проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 240 КПК) за відсутності добровільної згоди цих осіб, мають право подавати прокурор, а також слідчий за погодженням з прокурором. При цьому, слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про: 1) надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння особи; 2) надання дозволу на огляд житла чи іншого володіння особи за відсутності добровільної згоди особи, яка ним володіє; 3) надання дозволу на проведення слідчого експерименту, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи за відсутності добровільної згоди особи, яка ним володіє; в день його надходження за участю слідчого або прокурора.

При цьому, варто зазначити, що чинним КПК чітко не визначено, чи повинен брати участь у розгляді клопотань органів досудового розслідування той самий слідчий, який звернувся з клопотанням до суду та той самий прокурор, який погодив таке клопотання, або можлива участь в судовому засіданні іншого слідчого чи іншого прокурора. Статтею 37 КПК передбачено, що прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування. У разі необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів.

Прокурор здійснює повноваження прокурора у кримінальному провадженні з його початку до завершення. Здійснення повноважень прокурора в цьому самому кримінальному провадженні іншим про-

© Вакулик О. О., 2017

курором можливе лише у випадках, передбачених частинами 4 та 5 ст. 36, ч. 3 ст. 313, ч. 2 ст. 341 КПК. Якщо прокурор, який у відповідному кримінальному провадженні здійснює повноваження прокурора, не може їх здійснювати через задоволення заяви про його відвід, тяжку хворобу, звільнення з органу прокуратури або з іншої поважної причини, що унеможливлює його участь у кримінальному провадженні, повноваження прокурора покладаються на іншого прокурора керівником відповідного органу прокуратури. У виняткових випадках повноваження прокурора можуть бути покладені керівником органу прокуратури на іншого прокурора цього органу прокуратури через неефективне здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування.

Таким чином, на нашу думку, участь у розгляді клопотань має брати прокурор, який приймав участь у кримінальному провадженні від його початку. Інший прокурор може брати участь у розгляді клопотання, якщо він призначений керівником органу прокуратури для участі у конкретному кримінальному провадженні у групі прокурорів, або якщо він замінений в порядку ч. 3 ст. 37 КПК.

Що стосується слідчого, то чинним КПК не закріплено принципу незмінності слідчого у кримінальному провадженні від його початку до завершення. Тому, за наявності певних обставин (хвороба, звільнення або переведення з посади, задоволення відводу тощо), участь у розгляді клопотання слідчим суддею може брати інший слідчий, визначений керівником органу досудового розслідування.

У свою чергу, слідчий суддя має ретельно перевіряти відповідність поданого клопотання слідчого, прокурора вимогам ч. 3 ст. 234 КПК, враховуючи при цьому, що до відповідного клопотання мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слід зазначити, що в наведеній нормі процесуального закону не йдеться про те, що обшук може бути проведеним лише у випадку повідомлення особі про підозру, тому практику тих суддів, які відмовляють на цій підставі у задоволенні клопотання слід вважати хибною. У випадку подання клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, огляд (ч. 2 ст. 237 КПК), проведення слідчого експерименту (ч. 5 ст. 240 КПК) без дотримання вимог, передбачених ч. 3 ст. 234 КПК, слідчий суддя, діючи за правилами, передбаченими ч. 4 ст. 244 КПК, керуючись ч. 6 ст. 9 КПК, має відмовляти у його задоволенні та повернути його слідчому, прокурору, про що постановляє відповідну ухвалу. Крім того, необхідність відмови в задоволенні клопотання про обшуку при встановленні його невідповід-ності вимогам ч. 3 ст. 234 КПК України обумовлена й тим, що такі клопотання у відповідності до ч. 4 ст. 234 КПК розглядаються в день їх надходження до суду, що виключає можливість їх повернення для дооформлення або доопрацювання .

При цьому слід мати на увазі, що право на повагу до житла чи іншого володіння особи, складовою якого є право на недоторканість житла та іншого володіння особи є

конституційним правом особи та захищається як національними засобами правового захисту шляхом встановлення кримінальної відповідальності за порушення недоторканості житла, іншого володіння особи (ст. 162 КК) [4], так і на міжнародному рівні (ст. 8 Конвенції) [2]. Обмеження цього права під час досудового розслідування може бути законним лише у випадку доведення слідчим, прокурором законної мети та підстав проведення таких слідчих (розшукових) дій.

Зазначимо, що обшук передбачає наявність такої обов'язкової мети: 1) виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення; 2) відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення; 3) встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ч. 1 ст. 234 КПК) [1] Відсутність вказівки у клопотанні про конкретну мету обшуку розглядається ЄСПЛ як порушення ст. 6 Конвенції. Зокрема, у рішенні «Смирнов проти Росії» від 07 липня 2007 року ЄСПЛ констатував, що ураховуючи невизначеність формулювань постанови, працівники органів внутрішніх справ за власним розсудом визначали предмети, що підлягають вилученню, оскільки постанова про проведення обшуку не містила відомостей про кримінальну справу та мету обшуку [5; 6, с. 593].

Крім того необхідно зважати, що під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також має всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом (ч. 2 ст. 233 КПК) [1]. Також згідно п. 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 28 березня 2008 року «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» під житлом потрібно розуміти: 1) особистий будинок з усіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку; 2) будь-яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання (будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в квартирі тощо); 3) будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але пристосовані для тимчасового проживання (дача, садовий будинок тощо) [7]. Також варто враховувати і практику ЄСПЛ, згідно якої поняття «житло» охоплює не лише житло фізичних осіб, а може поширюватися на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філій та інші приміщення (рішення у справі Німіц проти ФРН) [8].

Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи

© Вакулик О. О., 2017

приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК) [1]. Визначення поняття «інше володіння» також розкривається п. 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 28 березня 2008 року «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства», у якій під «іншим володінням» слід розуміти такі об'єкти (природного походження та штучно створені), які за своїми властивостями дають змогу туди проникнути і зберегти або приховати певні предмети (речі, цінності). Ними можуть бути, зокрема, земельна ділянка, сарай, гараж, інші господарські будівлі та інші будівлі побутового, виробничого та іншого призначення, камера сховища вокзалу (аеропорту), індивідуальний банківський сейф, автомобіль тощо» [7].

У зв'язку з цим, слідчий суддя зобов'язаний відмовити у задоволенні клопотання про обшук, метою якого є виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, або відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, якщо прокурор, слідчий не доведе у сукупності наявність достатніх підстав вважати, що:

1) було вчинено кримінальне правопорушення;

2) відшукувані речі і документи мають значення для досудового розслідування;

3) відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду;

4) відшукувані речі, документи або особи знаходяться у зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи.

При цьому слід зазначити, що на момент прийняття рішення про проведення обшуку слідчому чи прокурору ще можуть бути не відомі всі ознаки предметів, які планується відшукати, тому в клопотанні слідчого, як і в ухвалі слідчого судді, можливо не варто їх не деталізувати, а зазначити про вже відомі загальні відомості про них.

Якщо слідчий чи прокурор вносять до суду клопотання про проведення повторного обшуку, підстави для його проведення не можуть бути аналогічними, що і при проведенні первинного обшуку. Вони повинні доповнювати ті, що вже розглядалися слідчим суддею, або бути новими, якщо не були відомі слідчому чи прокурору при проведенні первинного обшуку.

Клопотання про надання дозволу на проведення огляду житла чи іншого володіння особи, що проводиться за відсутності добровільної згоди особи (ч. 2 ст. 237 КПК) розглядається слідчим суддею за правилами ст. 234 КПК [1]. При цьому виключною метою проведення такої слідчої (розшукової) дії є виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Слід звернути увагу на питання, чи потребує у всіх випадках обов'язкового дозволу слідчого судді проведення огляду житла чи іншого володіння особи відповідно до по-

рядку, визначеного у ст. 237 КПК. У частині 2 цієї статті зазначено, що огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами, передбаченими для обшуку, а обшук відповідно до вимог ст. 234 КПК проводиться тільки на підставі ухвали слідчого судді. У той же час статтею 233 КПК передбачено, що проникнення до житла чи іншого володіння особи можливе як за ухвалою слідчого судді, так і за добровільною згодою особи, яка ними володіє. А тому вважаємо, що при отриманні згоди володільця рішення суду є зайвим, оскільки не порушуються права і інтереси цієї особи на володіння та користування житлом чи іншим майном.

Клопотання про надання дозволу на проведення слідчого експерименту що проводиться в житлі чи іншому володінні особи за відсутності добровільної згоди особи (ч. 5 ст. 240 КПК) розглядається слідчим суддею за правилами ст. 234 КПК. При цьому виключною метою проведення такої слідчої (розшукової) дії є необхідність перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Крім того слід враховувати, що слідчий експеримент може бути проведений виключно шляхом: 1) відтворення дій; 2) відтворення обстановки; 3) відтворення обставин певної події; 4) проведення необхідних дослідів чи випробувань. При цьому його проведення допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода.

Слід враховувати, що слідчий, прокурор наділені правом до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із: 1) врятуванням життя людей та майна; 2) безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

У зазначених випадках слідчий суддя розглядає наявність законних підстав для проведення проникнення до житла чи іншого володіння особи у порядку ст. 234 КПК та має право відмовити у задоволенні клопотання про обшук, огляд, і в такому випадку встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 КПК [1]. Такі ж наслідки наступають у разі якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук, огляд (ч. 2 ст. 237 КПК) [1].

Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення слідчої (розшукової) дії (ст. 234 КПК, ч. 2 ст. 237 КПК, ч. 5 ст. 240 КПК) повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, а також обов'язково містити такі відомості: 1) строк її дії (не може перевищувати одного місяця з дня постановлення відповідної ухвали); 2) внесення відомостей про прокурора, слідчого, який подав відповідне клопотання; 3) положення закону, на підставі якого постановляється ухвала; 4) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, в яких надано дозвіл на проведення слідчої (розшукової) дії; 5) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходить-

© Вакулик О. О., 2017

ся. Відомості про власника або володільця встановлюють особу, чиї конституційні права слідчий суддя обмежив під час проведення досудового розслідування; 5) речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться слідча (розшукова) дія (у випадку проведення обшуку).

Слідчий суддя на досудовому розслідуванні має право проводити допит свідка, потерпілого у судовому засіданні у виключних випадках, таких як: 1) винятковість випадку, пов'язана із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування; 2) фактичні обставини кримінального провадження можуть унеможливити допит свідка, потерпілого в суді або вплинути на повноту чи достовірність їх показань; 3) існує небезпека для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, або у матеріалах досудового розслідування містяться дані про тяжку хвороба свідка. При цьому виключними місцями проведення допиту, передбаченого ст. 225 КПК України є: 1) місце розташування суду; 2) місце перебування хворого свідка, зокрема, в такому разі під час досудового розслідування може бути проведено виїзне судове засідання.

Слідчий суддя також наділений правом провести допит свідка, що перебуває в іншій місцевості у режимі відеоконференції (ч. 2 ст. 232 КПК) [1]. При цьому рішення про проведення такого допиту приймається слідчим суддею з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження чи інших учасників кримінального провадження.

Слідчий суддя постановляє ухвалу про проведення допиту у режимі відеоконференції у випадках: 1) неможливості безпосередньої участі свідка, потерпілого у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб (ч. 2. ст. 16 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [9]; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування; 5) наявності інших підстав, визначених слідчим суддею достатніми [1].

Вирішуючи питання про залучення експерта слідчому судді слід зважати, що звернення сторони захисту кримінального провадження з відповідним клопотанням можливе виключно за наявності відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта (ст. 244 КПК).

Слідчому судді слід ретельно перевіряти дотримання вимог, що встановлені у КПК до клопотання про залучення експерта (ч. 2 ст. 244 КПК). Слідчий суддя повертає відповідне клопотання особі, яка його подала у випадку встановлення порушення вимог ч. 2 ст. 244 КПК [1]. Відповідне клопотання розглядається слідчим суддею не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду. Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли її участь визнана слідчим суддею обов'язковою.

Слідчий суддя вправі задовольнити клопотання сторони захисту про залучення експерта, якщо за

результатами розгляду цього клопотання буде встановлено такі обставини:

1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або на вирішення залученого стороною обвинувачення експерта були поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;

2) сторона захисту не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.

За результатами розгляду клопотання слідчий суддя виносить ухвалу, при цьому у разі задоволення клопотання до ухвали включаються запитання експерту. При цьому слідчий суддя не наділений правом формулювати відповідні питання експерту, запитання надає сторона захисту. У випадку виявлення слідчим суддею запитань експерту, відповіді на які не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, він не включає їх до ухвали.

Порядок відібрання зразків з речей і документів для проведення експертизи встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160-166 КПК) [1]. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 КПК, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) провести відбирання біологічних зразків примусово [3]

Насамкінець, слід зауважити, що оскарженню до суду апеляційної інстанції підлягають: 1) ухвала слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмова у такому направленні (ч. 3 ст. 242 КПК, ч. 3 ст. 509 КПК) [1]. Порядок апеляційного провадження під час перевірки судом апеляційної інстанції ухвал слідчого судді передбачено ст. 422 КПК [1]. Відповідно до ч. 3 ст. 407 КПК за наслідками апеляційного розгляду за скаргою на ухвалу слідчого судді суд апеляційної інстанції має право: 1) залишити ухвалу без змін; 2) скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу [1]. Тому у випадку, коли за наслідками апеляційного розгляду за скаргою на ухвали слідчого судді встановлено необхідність її зміни, наприклад з метою виправлення технічної помилки, суд апеляційної інстанції скасовує ухвалу і постановляє нову ухвалу.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене, розглянувши у цій статті окремі судового питання за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час проведення слідчих (розшукових) дій, можемо констатувати що КПК має за мету створити такий механізм відправлення правосуддя, при якому суд не лише займатиме центральне місце як орган судової влади, наділений винятковим правом від імені держави вирішува-

© Вакулик О. О., 2017

ти в судовому розгляді питання про винність або невинність особи у вчиненні кримінального правопорушення, але й здійснювати контрольні функції під час досудового кримінального провадження. Запропоновані нами шляхи вирішення деяких спірних, неврегульованих положеннями КПК питань, які виникають у слідчих суддів та судів під час здійснення ними професійної діяльності мають стати основою для подальших наукових розробок та знайти своє відображення у відповідній постанові пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651г-17
2. Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Рекомендаційні роз'яснення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 5 квітня 2013 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Смирнов проти Росії» від 07 липня 2007 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.espch.ru/content/view/17/0/
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін..; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 року № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08
8. Рішення Європейського суду з прав людини від 16 грудня 1992 року у справі «Німітц проти ФРН». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.ru/documents/doc/2461421/2461421.htm
9. Закон України від 27 квітня 2014 року № 314-18 «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12.

O. Vakulik,
PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of Criminalistics and
Forensic Medicine
National Academy of Internal Affairs

RESPECTING THE RIGHTS, FREEDOMS AND INTERESTS OF PERSONS DURING THE INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTION

The article deals with separate issues of judicial control over the observance of rights, freedoms and interests during investigation (search) actions under the new procedural law. The ways of resolving questions of investigations judges and courts that are not regulated by the Criminal Procedure Code of Ukraine during the course of their professional activities are proposed and should become the basis for further scientific developments and to find their reflection in the corresponding resolution of the Plenum of the High Specialized Court of Ukraine for the consideration of civil and criminal cases.

It was clarified that according to the results of consideration of the petition, the investigator judge makes a ruling, while in case of satisfaction of the petition to the decision, questions are included to the expert, as well as the investigator judge is not empowered to formulate the relevant questions to the expert, the question is provided by the party of protection. It is proved that in the case of detecting an expert's questions by the investigating judge whose answers are not related to criminal proceedings or are not relevant to the trial, he does not include them in the decision.

It has been determined that the investigating judge in the pre-trial investigation has the right to conduct a questioning of a witness victim in a court session in exceptional cases, such as: 1) the exclusivity of a case involving the need to obtain testimony from a witness or victim during a pre-trial investigation; 2) the actual circumstances of the criminal proceedings may make it impossible to examine a witness who has suffered a trial or affect the completeness or reliability of their testimony; 3) there is a danger to the life and health of a witness or a victim, or pre-trial investigation materials contain evidence of a serious illness of a witness.

Key words: *investigatory judge, criminal offence, criminal judicial proceedings, investigatory (detective) actions.*

Надійшла до редакції 25.10.2017

© Вакулик О. О., 2017

УДК 343.213.3

Грищук Г. М.,
аспірант кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ВИДАЧІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ПРАКТИЦІ

У роботі здійснено аналіз особливостей реалізації інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення в правозастосовній практиці у міжнародному та національному законодавстві. Визначено перспективи розвитку законодавства у цій сфері.

Ключові слова: *екстрадиція, правове забезпечення, правозастосовна практика, видача особи, міжнародні договори, реалізація, кримінальне правопорушення.*

В работе проведен анализ особенностей реализации института выдачи лиц, совершивших уголовное преступление в правоприменительной практике в международном и национальном законодательстве. Определены перспективы развития законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: *экстрадиция, правовое обеспечение, правоприменительная практика, выдача лица, международные договоры, реализация, уголовное преступление.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день повсякчас має місце активна політична та державно-правова інтеграція світового співтовариства, активізація взаємодії міжнародного та внутрішнього права, об'єднання зусиль держав в боротьбі з найбільш небезпечними злочинними проявами та загрозами. Завдяки цьому склалася певна світова і вітчизняна практика надання правової допомоги у кримінальних правопорушеннях і видачі обвинувачених та засуджених, сформувався самостійний правовий інститут видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції). Проблема галузевої належності видачі злочинців в теорії права відноситься до числа дискусійних, а тому важливим є аналіз проблем взаємодії судових та правоохоронних органів при здійсненні екстрадиції.

Україна має широку договірну базу, завдяки якій компетентні органи нашої держави мають можливість на підставі чинних міжнародних угод ефективно співпрацювати з компетентними органами іноземних держав. Одним із основоположних джерел правових норм у правовідносинах між державами є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Проте необхідно зазначити ще про один нормативно-правовий акт для визначення механізму розвитку прав лю-

© Грищук Г. М., 2017

дини – Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифіковану Законом України від 17 липня 1997 року, яка відіграла суттєву роль у формуванні сучасного європейського суспільства.

Правовою підставою для екстрадиції можуть бути багатосторонні конвенції та двосторонні договори, які мають більш широкий предмет регулювання і окремі положення яких регламентують питання видачі осіб.

Аналіз останіх досліджень і публікацій. Проблеми визначення поняття «екстрадиція» та правової природи цього інституту досліджувалися такими сучасними правознавцями як О. І. Бойцов, В. І. Бояров, Р. М. Валєєв, Ю. Г. Васильєв, О. І. Виноградова, С. М. Вихрист, В. М. Волженкіна, Л. Н. Галенська, В. К. Звірбуль, І. І. Лукашук, Н. А. Сафаров, М. П. Свистуленко, А. К. Строганова, Т. В. Решетнева, О. І. Чучаєв.

Постановка завдання. Метою даної наукової публікації є аналіз особливостей реалізації інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення в правозастосовній практиці у міжнародному та національному законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Прагнення кожної з держав до протидії злочинам є підґрунтям укладення відповідних міжнародних угод, у яких особлива увага приділяється екстрадиції як одному з інструментів забезпечення невідворотності відповідальності та покарання [1].

Правову основу міжнародного співробітництва становлять:

I. Різноманітні міжнародні договори, серед яких варто виділити: 1) багатосторонні міжнародні договори, серед яких виділяють: а) універсальні міжнародні конвенції про боротьбу з окремими видами загально кримінальних і міжнародних злочинів; б) регіональні міжнародні конвенції, в яких поряд із нормами загального характеру переважну більшість становлять норми процесуальні; 2) двосторонні міжнародні договори, які поділяють на: а) договори колишнього СРСР, що набрали чинності для України в порядку правонаступництва; б) договори, укладені та ратифіковані Україною;

II. Міждержавні багатосторонні договори, ратифіковані Україною, що містять елементи правової допомоги. Серед них, наприклад, наведені нижче;

III. Двосторонні договори про правову допомогу у кримінальних провадженнях із країнами як ближнього, так і далекого зарубіжжя;

IV. Практика Європейського суду з прав людини.

V. Низка рішень Європейського суду з прав людини, які стосуються протиправної практики України в сфері видачі правопорушників.

Основою двосторонніх міжвідомчих договорів (угод), укладених органами прокуратури і міністерствами внутрішніх справ (поліцейськими відомствами) різних держав знаходяться принципи, зафіксовані в Європейській конвенції про видачу правопорушників 1957 р. та Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р.

Під безпосереднім впливом норм міжнародного права і практики в цій галузі держави світу або приймають внутрішньодержавні закони про видачу злочинців, або вводять у норми КК відповідні положення. Так, Україна ввела в національне кримінальне законодавство ряд норм, які

регулюють інститут видачі осіб, які вчинили злочин. Нормативно інститут екстрадиції правовій системі України донедавна був невідомим і ввійшов у національне законодавство через імплементацію норм міжнародних договорів.

Чинні в Україні міжнародні договори, які містять екстрадиційні норми, умовно можна поділити на декілька груп: а) договори про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах, які, в тому числі, містять і екстрадиційні норми; б) договори про екстрадицію (видачу осіб, які вчиняють злочини). Частина екстрадиційних норм у правовій системі України припадає на норми таких багатосторонніх договорів, як конвенції про боротьбу з окремими видами міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру. Їх особливістю є те, що вони, передбачаючи імперативні норми щодо видачі осіб, які вчинили міжнародні злочини та (або) злочини міжнародного характеру, не передбачають самих умов здійснення такої видачі.

З аналізу чинних міжнародних договорів України випливає, що традиційні для міжнародної договірної практики екстрадиційні норми кримінально-правового характеру (неприпустимість видачі власних громадян, невидача осіб за порушення кримінально-правової заборони, яке є політичним злочином, відмова у видачі особи, яка вже притягувалася до кримінальної відповідальності за діяння, у зв'язку з яким запитується видача, невидача особи у випадку, коли у запитуючій державі до неї може бути застосована смертна кара, що не передбачається законодавством запитуваної держави) знайшли своє втілення і в міжнародних договорах, що їх уклала Україна, співпрацюючи із державами у сфері надання правової допомоги у кримінальних провадженнях у формі екстрадиції.

Видача осіб відноситься до тих інститутів міжнародного права, що знаходяться на стику міжнародного і внутрішньодержавного права та містить у собі як міжнародно-правові норми, так і норми національного кримінального і кримінального процесуального права [2].

Загальними рисами міжнародно-правового регулювання видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення є наступні: а) процедура видачі встановлюється міжнародними договорами, хоча уніфікованих правил видачі світова практика не має, а порядок екстрадиції може визначатися домовленістю сторін, якщо країни, що домовляються, не мають відповідного договору; б) обов'язкова видача відбувається лише за наявності договору.

Загальними вимогами до процедури видачі осіб, які вчинили злочин, є наступні: а) питання про видачу може підніматися лише щодо загально-кримінальних злочинів, що визнаються обома сторонами; б) держава, яка просить про видачу, у відповідності зі своїм національним кримінальним законодавством уповноважена здійснювати кримінальну юрисдикцію щодо особи, видача якої вимагається; в) скоєний злочин повинен каратися покаранням у виді позбавлення волі кримінальним законодавством обох країн; г) вчинений злочин повинен передбачати покарання у виді позбавлення волі на термін не менше одного року, коли видача здійснюється для притягнення до кримінальної відповідаль-

© Грищук Г. М., 2017

ності та не менше шести місяців позбавлення волі, коли видача необхідна для виконання рішення суду, що набуло законної сили.

Для поглиблення взаємовідносин для розвитку міжнародного співробітництва необхідно розробити ряд міжнародних договорів (про співробітництво щодо розшуку та видачі злочинців; щодо створення спільних слідчо-оперативних груп; щодо надання техніко-криміналістичної допомоги); визначити рекомендації щодо співробітництва органів внутрішніх справ (поліційських) і судових органів; оновити методи налагоджування регулярного обміну інформацією, створити бази даних для накопичення, зберігання та оновлення інформації.

Спільними зусиллями міжнародної спільноти розроблено універсальні міжнародні договори, спрямовані на забезпечення державам-учасницям можливості надавати одна одній правову допомогу в кримінальних справах, порушувати питання про видачу правопорушників чи про перейняття кримінального переслідування у разі неможливості їх видачі, визнавати й приймати до виконання вирок суду стосовно особи, яка перебуває на території запитуваної держави, передавати засуджену особу для відбування покарання в державу її громадянства тощо [3, с. 129].

За наявності правових умов та спільної міждержавної угоди про перехід юрисдикції тієї чи іншої держави на особу, яка передається за фактом вчинення нею злочину та перебування її поза юрисдикцією запитуючої держави, відбуваються правовідносини екстрадиційного характеру між двома або кількома державами, які виступають суб'єктами цих правовідносин, і полягають у передачі особи для притягнення до кримінальної відповідальності та її покарання.

На правове забезпечення міжнародного співробітництва держав у сфері протидії злочинності розраховані положення, що сформульовані законодавцем у ст. 10 КК, яка регулює питання видачі осіб, що підозрюються та обвинувачуються у вчиненні злочину, та передачі для відбування покарання осіб, засуджених за вчинення злочину.

При визначенні кримінально-правової основи екстрадиції, в першу чергу, увагу необхідно звернути на внутрішнє законодавство України. На сьогодні положення ст. 25 Конституції України, ст. 10 КК та норми Розділу IX КПК «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» залишаються національними нормами (за винятком підзаконних нормативних актів), які регулюють питання екстрадиції. На жаль, окремого закону про екстрадицію в Україні не існує.

Регламентація екстрадиції досить довгий час у нашій державі здійснювалася лише за допомогою норм міжнародних договорів і тільки з прийняттям КК України у 2001 р. на рівні закону про кримінальну відповідальність було регламентовано екстрадицію (ст. 10 КК). Поява в КК так званих екстрадиційних норм зумовила цілу низку проблем, які становлять підвищений інтерес не тільки для правової теорії, а й мають неабияке практичне значення.

Доцільно зазначити, що така конкретизація є неповною, оскільки згідно із ч. 1 ст. 10 КК не допускається видача громадян України лише

для покладення на них кримінальної відповідальності за злочини, вчинені ними за межами України. При цьому, на нормативному рівні залежно від мети надання правової допомоги у формі видачі розрізняють такі її видові прояви: 1) видачу для покладення на особу кримінальної відповідальності; 2) видачу для приведення до виконання винесеного судом запитуючої держави і такого, що набрав законної сили, обвинувального вироку. Видача для приведення вироку, що набрав законної сили, до виконання самостійної правової регламентації не одержала. Тому необхідно доповнити ч. 1 ст. 10 КК України після слів «...для притягнення до кримінальної відповідальності та відання до суду» словосполученням «чи приведення до виконання винесеного судом цієї держави обвинувального вироку».

Передача засуджених осіб є окремим правовим інститутом, нормами якого регулюються відносини, пов'язані із наданням засудженій особі можливості відбути у державі, громадянином якої вона є, призначене їй покарання.

Принагідно треба вказати на неповноту вирішення на рівні КК питання щодо кола суб'єктів, які можуть бути передані іншій державі для відбування покарання. Так, закріплена у ч. 2 ст. 10 КК норма регламентує передачу іноземців, «які вчинили злочини поза межами України перебувають на території України».

Звернутися за міжнародно-правовою допомогою у формі екстрадиції вправі та держава, під кримінальну юрисдикцію якої підпадає порушення кримінально-правової заборони. Поширити ж свою кримінальну юрисдикцію на особу, яка допустила таке порушення, держава може в силу кількох принципів чинності кримінального закону у просторі, одним з яких є так званий реальний принцип (що виступає, навідміну від просторових принципів чинності КК, новелою КК України 2001 р.).

Разом з тим, у вітчизняному законодавстві існує невідповідність підзаконних нормативно-правових актів нормам КК в частині того, що норми КК не розділяють видачу і передачу осіб, а також окремо не виділяють інститут видачі осіб для виконання винесеного вироку суду. Спостерігається ситуація неузгодженості підзаконних нормативно-правових актів між собою, вони містять положення, які суперечать чи дублюють одна одну. Низка питань, пов’язаних з екстрадицією, ні Конституцією, ні КК, ні зазначеними положеннями та інструкціями не регулюються (наприклад, питання транзитного перевезення особи, що видається). Крім того, жодна з норм не містить процесуальних гарантій прав особи, щодо якої запитується екстрадиція.

Положення чинного законодавства України про кримінальну відповідальність щодо законодавчих механізмів для міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності потребують певного удосконалення, як в плані реформування нині чинних положень КК, так і в аспекті доповнення КК новими положеннями. Зокрема, чинне кримінальне законодавство України регулює тільки питання, пов’язані з видачею чи передачею особи, яка вчинила злочин, з України до іноземної держави. Разом з тим, практика піднімає питання

© Грищук Г. М., 2017

видачі таких осіб з іноземних держав до України. У зв'язку з цим уявляється за доцільне розроблення і прийняття доповнень до КК, які б урегулювали питання, пов'язані з притягненням до кримінальної відповідальності особи, яка була видана з іноземної держави до України.

Разом з тим, необхідно приєднатися до наукової позиції дослідників, які вказують на поєднання норм міжнародного, кримінального та кримінально-процесуального характеру в регулюванні екстрадиційних правовідносин. Тому, дослідження нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері екстрадиції можна вважати комплексним міжгалузевим інститутом.

Одним з важливих видів міжнародного співробітництва у сфері забезпечення невідворотності кримінального переслідування і покарання є екстрадиція осіб, які вчинили злочини, для притягнення їх до кримінальної відповідальності та віддання до суду в державу, громадянами якої вони виступають.

Висновки. Підводячи підсумок, потрібно констатувати, що на сьогодні вимагає законодавчого закріплення визнана світовим товариством тенденція відмови у видачі, якщо вона запитується з метою покладення на особу кримінальної відповідальності надзвичайним судом або в порядку спрощеного судочинства чи з метою виконання вироку, винесеного таким судом або в порядку спрощеного судочинства, коли є достатні підстави вважати, що в ході такого судочинства даній особі не буде чи не було забезпечено мінімальні гарантії захисту прав людини.

З огляду на викладені теоретичні положення та практично значущі результати вироблено низку конкретних законодавчих пропозицій щодо змін і доповнень до ст. 10 КК, а саме пропонується внести зміни до ст. 10 КК «Вирішення питання про кримінальну відповідальність осіб, які підлягають кримінальній відповідальності за законодавством іноземної держави і перебувають на території України, та виконання вироків, винесених іноземними судами чи міжнародними судовими установами».

Список використаних джерел

1. Макаров М. А. Кримінально-процесуальне забезпечення екстрадиції : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09/ М. А. Макаров; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2012. – 194 с.
2. Філяніна Л. А. Інститут видачі злочинців в угодах держав СНД: проблеми та перспективи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / Л. А. Філяніна. – К., 2011. – 22 с.
3. Лєшукова І. В. Кримінально-процесуальні проблеми взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами країн СНД у боротьбі зі злочинними співтовариствами / І. В. Лєшукова // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 10. – С. 129–133.

G. Gryschuk,
post-graduate of the Criminal Law and
Process Chair of the Lesia Ukrainka
Eastern-European National Universi

PRACTICAL REALIZATION OF THE INSTITUTE OF PERSONS, WHO COMMITTED CRIMINAL OFFENCES

The paper analyzes the peculiarities of implementing the institute for the extradition of persons who committed a criminal offense in law enforcement practice in international and national legislation.

Types of international cooperation in the field of ensuring the inevitability of criminal prosecution and punishment have been characterized, namely, the extradition of persons who have committed crimes for bringing them to criminal responsibility and transfer to court in the state of which they are citizens.

It is clarified that at present the legislative recognition of the world society is recognized as a tendency to refuse issuance, if it is requested for the purpose of imposing on a person a criminal liability by an extraordinary court or in the form of a simplified procedure or for the purpose of executing a sentence rendered by such a court or in the form of a simplified procedure, when there are sufficient grounds for believing that in the course of such proceedings, the given person will not receive or have not provided the minimum guarantees of the protection of human rights.

It is determined that it requires specific legislative changes and additions to Art. 10 of the Criminal Code of Ukraine, namely, it is proposed to make changes to Art. 10 of the Criminal Code of Ukraine "Resolution of the issue of criminal liability of persons who are subject to criminal responsibility under the laws of a foreign state and staying on the territory of Ukraine, and execution of sentences passed by foreign courts or international judicial institutions".

Key words*: extradition, legal support, law enforcement, extradition, international treaties, the implementation of, a criminal offence.*

Надійшла до редакції 12.10.2017

 © Грищук Г. М., 2017

УДК 343.82(489)

Калашник Н. С.,
доктор наук з державного управління,
доцент, начальник науково-дослідного
центру з питань діяльності органів
та установ ДПтС України
Інституту кримінально-виконавчої служби

СПІВРОБІТНИЦТВО ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ОСНОВНИЙ ПРИНЦИП РОБОТИ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА ПРОБАЦІЇ ДАНІЇ

В статті викладені приклади роботи інституцій громадянського суспільства у сфері здійснення виконання покарань та пробації. На прикладі Служби в'язниць та пробації Данії розглянуті механізми співробітництва різних служб та організацій задля підвищення ефективності здійснення пробаційних програм. Проаналізовані можливі напрями удосконалення роботи органів державної влади, місцевого самоврядування та неурядових організацій в процесі розбудови сучасної ефективної пенітенціарної системи в Україні.

Ключові слова: *пробація; інституції громадянського суспільства; механізми взаємодії; динамічна безпека; ресоціалізація; виконання покарань.*

В статье изложены примеры работы институтов гражданского общества в сфере исполнения наказаний и пробации. На примере Службы тюрем и пробации Дании рассмотрены механизмы сотрудничества различных служб и организаций для повышения эффективности осуществления пробационных программ. Проанализированы возможные направления совершенствования работы органов государственной власти, местного самоуправления и неправительственных организаций в процессе развития современной эффективной пенитенциарной системы в Украине.

Ключевые слова: *пробация; институты гражданского общества; механизмы взаимодействия; динамическая безопасность; ресоциализация; исполнения наказаний.*

Постановка проблеми. Сучасний стан реформ в Україні потребує пошук нових форм взаємодії всіх зацікавлених суб'єктів. Традиційно склалося, що система виконання покарань розглядалася в нашій країні як закрита система, тим більш виключна монополія держави. За більш ніж двадцять п'ять років незалежності, ми на жаль, не змогли подолати цю тенденцію. Досі переважна частина суспільства не хоче усвідомлювати власну відповідальність за те, що люди скоїли злочин (відповідно оточуючі це допустили та не заважали), а також відповідальність за тих людей, які відбувають покарання і повертаються у суспільство. Наводячи приклад і розкриваючи механізми успішного функціо-

© Калашник Н. С., 2017

нування системи виконання покарань та пробації Данії, сподіваємося на поступову розбудову автентичної української пенітенціарної системи здатної, перш за все, забезпечити потреби суспільства у безпеці.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями розбудови служби пробації в Україні та міжнародним досвідом у цій сфері займаються низка вчених, правозахисників та практиків служби виконання покарань, а саме: Д. Ягунов, В. Човган, І. Яковець, Н. Калашник, О. Янчук та інші. До досвіду міжнародного досвіду систем виконання покарань та пробації, в тому числі і Королівства Данія, у своїх роботах зверталися О. Сокальська, А. Голодна, П Маланчук та ін.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення передумов становлення та сучасних механізмів державних інституцій та громадянського суспільства у функціонуванні системи виконання покарань та пробації Данії. Відповідно до мети у статті ставляться такі завдання: окреслити основні етапи становлення сучасної системи виконання покарань та пробації Данії у їх взаємозв'язку із процесами розвитку суспільства; надати приклади ефективної взаємодії інституцій держави та громадянського суспільства у цій сфері; визначити досвід, який може бути прийнятний для розбудову вітчизняної пенітенціарної системи.

Виклад основного матеріалу. У порівнянні з багатьма країнами, особливо за межами Центральної Європи, Данія є країною з високим рівнем життя та досить «благополучною» криміногенною ситуацію, якщо так можна висловитися. Данська правова система належить до континентальної правової традиції, а це означає, що величезна увага, як правило, приділяється фундаментальним законним правам та суворій орієнтації на правові норми. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод була включена до правової системи Данії в 1992 році. Це порівняно недавно, враховуючи дату її підписання у 1950 році. За 25 років з моменту ратифікації Данія визнала велику кількість європейських рекомендацій, протоколів та правил, серед них: Європейські пенітенціарні (тюремні) правила та Європейські правила пробації.

На цьому фоні, не дивно, що діяльність Служби в'язниць та пробації Данії забезпечується та гарантується державою. Завдання та обов'язок Служби в'язниць та пробації – це виконання вироку суду, супровід під час розгляду справи кожного клієнта відповідно до правил, що, з одного боку, не тягне за собою жорсткішого покарання чи інших обмежень, ніж ті, що вирішені в суді, а з іншого спрямовано на задоволення потреб кожного клієнта в підтримці, скеровуванні, а що найголовніше – забезпечення потреб суспільства у безпеці тощо.

Служба в'язниць та пробації Данії (СВПД) є єдиною державною організацією, яка вирішує велику кількість різноманітних завдань усередині та поза в'язницями. У 1993 році СВПД розробила «Програму принципів тюремної та апробаційної роботи в Данії» Ця програма була основним документом роботи Служби до реформи 2012 року. Хоча реформа принципово змінила організацію роботи, програма принципів не була змінена або скасована. Згідно з Програмою СВПД здійснює два рівнозначних завдання : по-перше «виконує вирок»,

по-друге «здійснює такий контроль, який необхідний для виконання санкцій, підтримки та мотивації правопорушника жити законослухняним життям, допомагаючи йому в особистому, соціальному, професійному та освітньому розвитку». Ці два завдання є взаємодоповнюючими. Таким чином, не може бути й мови про те, що одне є більш важливим, ніж друге. Ці два аспекти зводиться до таких кредо роботи Служби: «КОНТРОЛЬ ТА БЕЗПЕКА», «ПІДТРИМКА ТА МОТИВАЦІЯ».

Органи пробації в Данії залучені і до аспектів першого завдання, тобто контролю та безпеки, і до підтримки та мотивації. Той факт, що працівники пробації у переважній частині випадків зустрічаються з клієнтами, коли вони не позбавлені волі, підкреслює спрямування їх роботи на процес підтримки. У той же час, їх робота пов'язана із значною кількістю заходів контролю, оскільки, наприклад, умовні покарання найчастіше поєднуються з особливими умовами, наприклад, наглядом Служби пробації за виконанням певних пробаційних програм або терапії. Відповідно обов'язком органів пробації є забезпечення виконання цих умов. Служба пробації та працівники пробації відносно незалежні у повсякденному спілкуванні з клієнтами, хоча служба пробації є частиною організаційної структури, що включає СВПД на національному та регіональному рівнях. Крім того, служба пробації співпрацює з департаментами соціальних служб у муніципалітетах, органах місцевого самоврядування та громадськими організаціями, таких як Червоний Хрест, різноманітні освітні чи правозахисні організації.

Характеризуючи передумови, які передували створенню сучасної СВПД зазначимо, що з 1848 до 1973 р. керівництво Данськими в'язницями здійснював Департамент тюрем, який в 1973 році був перейменований у Департамент Служб В’язниць та Пробації.

Спочатку вся допомога та підтримка умовно засуджених, а з 1905 року умовно-достроково звільнених в'язнів, здійснювалась приватними або громадськими організаціями, переважно волонтерами. Перша велика організація, яка надавала підтримку засудженим, які не позбавлені волі, була сформована в 1843 році. З плином часу почали діяти певна кількість таких організацій, отже виникла необхідність координації та більш конструктивної структуризації цієї роботи.

У 1930 році Кримінальний кодекс 1866 року був доповнений новим «Виконавчим Законом» (у редакції від 1933 року і досі діє з рядом поправок). Новий Закон допускав більшу кількість і різноманітність вироків без позбавлення волі, замінюючи тюремне ув'язнення, на ув’язнення під наглядом та з додатковими умовами. Однак у той час не було офіційно заснованої приватної чи громадської організації для виконання цих покарань або надання підтримки засудженим особам. У 1951 році була створена приватна організація: Датське Товариство Добробуту. Це було об'єднання всіх вищезгаданих приватних організацій. Датське Товариство Добробуту було профінансовано за рахунок приватних пожертвувань, і йому було доручено всі види нагляду за правопорушниками поза в'язницями.

© Калашник Н. С., 2017

У 1973 р. всі функції пробації, включаючи досудове відвідування ув'язнених та післяв'язнична опіка, які до цього часу здійснювалися Датським Товариством Добробуту, були передані до Департаменту у справах в'язнів, який був перейменований у Департамент служби в'язниць та пробації. Основними причинами таких змін, насамперед, були: по-перше віддавалася перевага тому, щоб робота всіх правоохоронних органів координувалася однією адміністрацію, і, по-друге, приватні фінансові внески стали значно меншими. Зміни носили в першу чергу адміністративний характер, оскільки існуючі органи та установи спочатку залишалися незмінними. Персонал Датського Товариства Добробуту став державними службовцями, і поступово зменшувався добровільний (неоплачуваний) елемент, який з 1951 року був досить значним. Волонтерів в рамках нагляду, включаючи добровольців, які працюють у тюремних та пробаційних секторах, з часом було зведено до мінімуму. Разом з громадською організацією Червоний Хрест та іншими неурядовими організаціями почали організовувати обмежену кількість проектів на місцевому рівні, включаючи освітню підтримку в'язнів, наставників (менторів) для правопорушників, які вперше вчинили злочин тощо.

Перший вид вироку, що звільняв від відбування покарання у виді позбавлення волі був винесений у Данії ще в 1905 році. Умовно дострокове звільнення у його нинішній формі, було запроваджено у Кримінальному законі Данії з 1930 року. Пізніше зросла різноманітність вироків, які виконуються без позбавлення волі. Найбільш важливими кроками в цьому напрямку є впровадження замовлень місцевих громад на виконання покарання у формі пробації в 1982 році; впровадження електронного моніторингу у 2005 році; поступове скорочення терміну, який злочинець має провести у в'язниці перед тим, як звільнити його умовно-достроково. Наприклад у Кримінальному законі 1930 року особа могла претендувати на умовно-дострокове звільнення тільки через дев'ять місяців відбування покарання у виді позбавлення волі, сьогодні цей термін становить два місяці.

2012 року на основі комплексного аналізу бюджету було вирішено здійснити всебічну реорганізацію СВПД. Метою реорганізації було, серед іншого, посилення уваги на роботі та керівництві організацією у більш «орієнтованому на клієнта» напрямку. Реалізація нової структури тривала близько двох років, а основні зміни набрали чинності наприкінці 2014 року. Нова структура була повністю реалізована в 2016 році.

До 2015 року СВПД перебували безпосередньо під керівництвом Міністра юстиції. Проте, починаючи з 2015 р. Пряме підпорядкування було припинено, і зараз визначається як окремий департамент Міністерства юстиції, де керівництво міністром загальнополітичне. У процесі реорганізації було здійснено низку нових ініціатив, спрямованих на посилення уваги до конкретного клієнта та безперервності відносин між клієнтом та владою в цілому.

Одна з таких ініціатив орієнтована на процес виправлення і була реалізована у 2008-2010 роках. Основним пунктом цієї ініціативи, яка має

назву «Графік доброго вивільнення», є координація окремих планів дій між в'язницею, службою пробації, соціальними службами та неурядовими організаціями. Коли дата умовно-дострокового звільнення наближається виникає необхідність встановлення більш тісного контакту між в'язницею, службою пробації, соціальними службами міста, у разі потреби – громадськими організаціями. Серед іншого, відповідним працівникам служби пробації та соціальних служб пропонується відвідати в'язницю для зустрічі з клієнтом та узгодження індивідуального плану ресоціалізації (звільнення). Плани ресоціалізації (звільнення) зосереджуються на забезпеченні місцем мешкання, певним видом заняття (роботою чи освітою / тренінгами), лікуванням від алкогольної та наркотичної залежності, якщо це необхідно, та інших індивідуальних потреб на час після звільнення.

Україна поступово також нарощує потенціал громадських організацій, які сприяють розбудові сучасної системи пробації в нашій країні. На сьогодні найбільш активними є релігійні організації, центри соцреабілітації та громадські організації, котрі об’єднують науковий і практичний потенціал задля здійснення реформ. Прикладом останнього є Пенітенціарна асоціація України (далі – Асоціація). На сьогоднішній день у співробітництві з Датським Гельсінським комітетом Асоціація розробила пропозиції щодо проведення досліджень для наукового супроводу і обґрунтування розбудови ефективної національної системи пробації в Україні. Ця система оцінки має ураховувати національні особливості та будуватися на основі найкращих світових практик. Пропозиції були схвалені Центральним осередком Гельсінського комітету. Основними напрямами вивчення є: інструменти роботи пробації, система оцінки ризиків поведінки засуджених в установах виконання покарань та під час пробації (LS/RNR), методика роботи із засудженими щодо зміни моделі їх поведінки (MOSAIK), організація взаємодії між установами виконання покарань, офісами пробації та інституціями громадянського суспільства у процесі корекційної роботи з засудженими і пробації. Такий приклад співробітництва демонструє перспективність напряму розвитку саме співробітництва між державними, неурядовими та інституціями місцевого самоврядування у розбудові сучасної ефективної пенітенціарної системи в Україні.

Висновки. Успішна ре соціалізація засуджених можлива лише за умови співробітництва органів держави, місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства. Чим ширше буде спектр співробітництва, тим ефективнішою буде ресоціалізація. Безумовно, держава не може делегувати функції виконання вироку неурядовим організаціям, але функції підтримки, соціального супроводу, набуття компетентностей важливих для життя в суспільстві тощо, за умов контролю державою можуть здійснюватися іншими суб’єктами. Про це свідчить більш ніж 150-річний досвід Данії та перші спроби, які мають місце в Україні.

© Калашник Н. С., 2017

Список використаних джерел

1. Department of Prisons and Probation, A Programme of Principles for Prison and Probation Work in Denmark, Copenhagen. 1993. URL.: http://www.kriminalforsorgen.dk/A-Programme-of-Principles- 689.aspx.
2. Susanne Clausen, Delanalyse 1 vedrørende evaluering af RNR i KiF. Opfølgning på indførelsen af LS/RNR i KiF (Subanalysis 1 on Evaluations of RNR in KiF. Follow-up on the Implementation of LS/RNR in KiF), Directorate of the Danish Prison and Probation Service. URL.: http://www.kriminalforsorgen.dk/Andre-indsatser-1373.aspx.
3. Public Attitudes to Punishment. URL.: http://www.nsfk.org/Page/ctl/ArticleView/mid/383/articleId/127/Public-attitudes-to-punishment.
4. Directorate of the Danish Prison and Probation Service, The Danish Prison and Probation Service in Brief 2016. URL.: http://www.kriminalforsorgen.dk/General-information-684.aspx.
5. Конвеція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ, затверджений Радою Європи 4 листоп. 1950 р. URL.: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
6. Європейські пенітенціарні правила: Міжнародний документ, Рекомендація № R (2006)2. URL.: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_032.
7. Рекомендация CM/ Rec (2010) 1 Комитета Министров государствам-членам о Правилах Совета Европы о пробации: Міжнародний документ, Рекомендація № R (2006)2. URL.: https://books.google.com.ua/books?id=dfhvCwAAQBAJ&pg=PA203&lpg=PA203&dq=европейские+правила+пробации&.

N. Kalashnyk,
Head of the Research Centre on the activities of institutions and bodies of the Penitentiary Service of Ukraine
Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor

COOPERATION OF THE STATE AUTHORITIES AND INSTITUTES OF THE CIVIL SOCIETY: BASIC PRINCIPLE OF THE WORK OF THE SYSTEM OF EXECUTION OF PUNISHMENTS AND THE PROBATION OF DENMARK

The article describes the examples and instruments of the civil society institutes activities in the sphere of execution of criminal punishments and probation. The example of the Prison Service and Probation Service in Denmark considers the mechanisms of cooperation between different services and organizations to increase the effectiveness of the probation programmes. The main stages of formation of the modern Danish system of imprisonment and probation mark in their relationship with the processes of society development in the article are outlined. Possible ways of improving the work of public authorities, local self-government bodies and non-governmental organizations in the process of developing the modern effective penitentiary system in Ukraine have been analyzed.

It has been cleared up that the successful resocialization of the sentenced persons is only possible, if the state bodies, self-governance bodies and institutions of the civil society establish the cooperation. The resocialization would be more efficient, if such cooperation is broaden. The State can not provide the NGOs with the functions of enforcement of sentences, but only the functions of support, social assistance, development of those skills, which are important for the life in the civil society etc. Such functions may be fulfilled by any organizations under the State's control and supervision.

The Probation and Prison Service's activities are guaranteed and financed by the State. Its tasks and duties are the following: to enforce the court decisions, to provide the court in accordance with the rules and regulations with the corresponding documents and materials, which would not cause more strict punishment or other restrictions in comparison with those, which are already decided by court. They should be aimed at meeting the legal needs of every client, who wants to receive necessary support. And the most important function is to protect the society and make it more safety, etc.

It has been decided that Ukraine gradually increases its NGOs potential, which contribute to the modern probation system development. At present the religious organisations, NGOs and social rehabilitation centres are the most active in this sphere. They are coordinators of the joint efforts of scientists and practitioners to implement the corresponding reforms.

The cooperation between the NGOs and the Danish Helsinki Committee has been analyzed, in particular concerning the proposal to evaluate and provide the scientific support to the development of the efficient Probation Service in Ukraine. That system should take into consideration the national features and peculiarities. It should be developed on the basis of the best international practices. The main directions of the evaluation are the instruments of the probation activities, system of the risks evaluation of the inmates and probationers recidivism (RNR), methods of work with the sentenced persons for changing their behavior model (MOSAIK), organization of interaction between the penal establishments, probation offices and institutions of the civil society in the process of the correctional work with the sentenced persons. Such cooperation demonstrates the perspective of that direction for development of the cooperation between the state, self-governance bodies and NGOs in creating the modern efficient penitentiary system of Ukraine.

Key words: *probation; civil society institutions; mechanisms of interaction; dynamic security; re-socialization; execution of punishments.*

Надійшла до редакції 25.10.2017

© Калашник Н. С., 2017

УДК 343.83

L. Knodel,
Doctor of pedagogical sciences,
professor, Head of the Humanitarian Training
Chair of the Institute of Criminal-Executive
Service

CHAPLAINCY: NOTION, TYPES, ACTIVITIES ALL OVER THE WORLD

In recent times, many lay people have received professional training in chaplaincy and are now appointed as chaplains in schools, hospitals, universities, prisons and elsewhere to work alongside, or instead of, official members of the clergy. The concept of «generic», «multifaith», «secular» and/or «humanist» chaplaincy is also gaining increasing support, particularly within healthcare and educational settings.

School chaplains are a fixture in religious and, more recently, secular schools.

In religious schools the role of the chaplain tends to be educational and liturgical. In secular schools the role of the chaplain tends to be that of a mentor and a provider of pastoral care services. School chaplains can also liaise with external organisations providing support services for the school. Australian chaplains assist school communities to support the spiritual, social, and emotional well-being of their students. In Scotland the focus of school chaplaincy is on welfare and building positive relationships joining students on excursions and sharing meals. In Ireland chaplaincy takes a very different approach in which chaplains are expected to teach up to four hours of class instruction per week and are usually Catholic.

Law enforcement chaplains work with local, county, state, and federal law enforcement and provide a variety of services within the law enforcement community.

Military chaplains provide pastoral, spiritual and emotional support for service personnel, including the conduct of religious services at sea, on bases or in the field.

Environmental chaplaincy is an emerging field within chaplaincy.

Environmental chaplains provide spiritual care in a way that honours humanity's deep connection to the earth.

Prison chaplains have "a demanding and essential job, providing counselling to inmates, being an advocate for their rehabilitation and seeing to their spiritual needs." A domestic chaplain was a chaplain attached to a noble household in order to grant the family a degree of self-sufficiency in religion.

Some businesses, large or small, employ chaplains for their staff and/or clientele. Many hospitals, nursing homes, assisted living facilities, and hospices employ chaplains to assist with the spiritual, religious, and emotional needs of patients, families and staff.

 © L. Knodel, 2017

There are also chaplains to private clubs, television or radio stations, family, community teams, airports, cruise ships, nightclubs, and theatres.

Key words: *chaplain; to be appointed; lay people; healthcare; educational settings; religious schools; secular schools; law enforcement chaplains; military chaplains; environmental chaplaincy; prison chaplains; essential job; providing counselling; spiritual, religious, emotional needs, patients; families; staff.*

В последнее время многие миряне получили профессиональную подготовку капелланов, и теперь, они привлекаются к работе в школах, больницах, университетах, тюрьмах и других местах, чтобы работать рядом или официальными членами духовенства. Концепция «типичного», «многоконфессионального», «светского» и / или «гуманного» капелланства также приобретает все большую поддержку, особенно в здравоохранении и образовательных учреждений.

В последнее время наблюдается тенденция к привлечению капелланов в образовательном процессе обычных светских школ. Задача капеллана в религиозных школах заключается в осуществлении образовательной функции и проведении литургии. Роль школьного капеллана заключается в наставничестве и духовной опеке. Они также могут поддерживать связи с внешними организациями (общественными, религиозными и т.д.).

Священнослужители работают с правоохранительными органами. Военные капелланы обеспечивают пастырскую, духовную и эмоциональную поддержку военнослужащих, в т.ч. ведение религиозных служб на военных базах, на местах дислокации военизированных подразделений и в море.

Экологическое капеланство является новой отраслью в рамках капелланства.

Экологические капелланы обеспечивают духовную заботу путем выражения уважения глубоком сочетанию человека с природой.

Тюремные капелланы имеют "важную работу, давая советы осужденным, удовлетворяют духовные потребности, а также они являются сторонниками реабилитации заключенных". В свое время капелланы были такими лицами, служивших при аристократических домохозяйствах, с тем чтобы предоставить семье определенную самодостаточность в религии. В последнее время некоторые крупные и малые предприятия привлекают капелланов к работе с сотрудниками и обслуживания клиентов.

Ключевые слова: *капеллан; назначаемый; миряне; здравоохранение; образовательные учреждения; религиозные школы; светские школы; капелланы правоохранительных органов; военные капелланы; священники по охране окружающей среды; тюремные капелланы; необходимая работа; предоставление консультацій; духовные, религиозные, эмоциональные потребности; пациенты; семи; персонал.*

Traditionally, a chaplain is a minister, such as a priest, pastor, rabbi, imam or lay representative of a religious tradition, attached to a secular institution such as a hospital, prison, military unit, school, police department, fire department, university, or private chapel. Though originally the word

«chaplain» referred to representatives of the Christian faith, it is now also applied to people of other religions or philosophical traditions – such as the case of chaplains serving with military forces and an increasing number of chaplaincies at American universities [5].

In recent times, many lay people have received professional training in chaplaincy and are now appointed as chaplains in schools, hospitals, universities, prisons and elsewhere to work alongside, or instead of, official members of the clergy. The concept of «generic», «multifaith», «secular» and/or «humanist» chaplaincy is also gaining increasing support, particularly within healthcare and educational settings [6].

School chaplains are a fixture in religious and, more recently, secular schools.

In religious schools the role of the chaplain tends to be educational and liturgical.

In secular schools the role of the chaplain tends to be that of a mentor and a provider of pastoral care services. Chaplains provide care for students by supporting them during times of crisis or need. Many chaplains run programs to promote the welfare of students, staff and parents including programs to help students deal with grief, anger or depression. Chaplains also build relationships with students by participating in extra curricular activities such as breakfast programs, lunchtime groups and sports groups. School chaplains can also liaise with external organisations providing support services for the school. With stagnant incomes and rising prices putting pressure on independent school budgets, cutting the post of school chaplain can seem an «easy» saving. Many schools now have pupil support departments with several mentors whose jobs are to look out for the pupils and always be there to help but they give no religious or spiritual guidance because of multiculturalism and diverse opinions on religion and beliefs.

In Australia chaplains in state schools have, controversially, been funded by the federal government and local communities since 2007.

Australian chaplains assist school communities to support the spiritual, social, and emotional well-being of their students. Chaplaincy services are provided by non denominational companies. As of August 2013 there are 2339 chaplains working in Australian secular schools, along with 512 student welfare workers.

Australian Schools will lose the option of appointing secular social workers under the national school chaplaincy program, for which the Abbott government has found an extra $245m in the 2014 budget funding.

Similarly, in Scotland the focus of school chaplaincy is on welfare and building positive relationships joining students on excursions and sharing meals. Chaplains are also non-denominational and act as a link between the school community and society.

Like Australian chaplains it is expected that they will not proselytise.

In Ireland chaplaincy takes a very different approach in which chaplains are expected to teach up to four hours of class instruction per week and are usually Catholic. Chaplaincy duties include visiting homes, religious services, retreats and celebrations, as well as counselling.

For higher education, chaplains are appointed by many colleges and universities, sometimes working

 © L. Knodel, 2017

directly for the institution, and sometimes as representatives of separate organizations that specifically work to support students, such as Hillel International for Jews or the Newman Centres for Catholics.

In the United States, the National Association of College and University Chaplains works to support the efforts of many of these chaplains, helping chaplains minister to the individual faith of students, faculty, and staff, while promoting inter-religious understanding. Chaplains often also oversee programs on campus that foster spiritual, ethical, religious, and political and cultural exchange, and the promotion of service. Each day communities respond to numerous disasters or emergencies.

Most often, these incidents are managed effectively at the local level. However, there are some incidents that may require a collaborative approach that includes personnel from: 1. Multiple jurisdictions, 2. A combination of specialties or disciplines, 3. Several levels of government, 4. Non-governmental organizations, and 5. The private sector. Chaplain Fellowship Disaster Response certifies first responder chaplain for crisis and disaster response [4].

Law enforcement chaplains work with local, county, state, and federal law enforcement and provide a variety of services within the law enforcement community.

They should not be confused with prison chaplains, whose primary ministry is to those who are incarcerated either awaiting trial or after conviction. The role of the law enforcement chaplain deals primarily with law enforcement personnel and agencies.

The chaplain responds to these unique needs and challenges with religious guidance, reassuring and trustworthy presence, resources and counselling services.

The law enforcement chaplain offers support to law enforcement officers, administrators, support staff, victims and their families, and occasionally even the families of accused or convicted offenders.

Law enforcement chaplaincy is a ministry of presence and must have the proper training if they are working with law enforcement officers. Some ministries such as Chaplain Fellowship Ministries require LEO chaplains to be certified in Public Safety Chaplaincy before becoming certified as a LEO chaplain [6].

Chaplains working with fire departments provide the same kind of support as do chaplains working with law enforcement, and sometimes face even greater danger, working with the wounded in often very dangerous surroundings.

At the scene of the September 11 attacks on the World Trade Centre in New York City, for example, New York City Fire Department Chaplain Fr. Mychal F. Judge was killed by flying debris from the South Tower when he re-entered the lobby of the North Tower of the World Trade Center, shortly after administering last rites to a wounded fire fighter [3].

Military chaplains provide pastoral, spiritual and emotional support for service personnel, including the conduct of religious services at sea, on bases or in the field.

Military chaplains have a long history; the first English military-oriented chaplains, for instance, were

priests on board proto-naval vessels during the 8th century.

Land-based chaplains appeared during the reign of King Edward I. The current form of military chaplain dates from the era of the First World War.

Chaplains are nominated, appointed, or commissioned in different ways in different countries. A military chaplain can be an army-trained soldier with additional theological training or an ordained person nominated to the army by religious authorities.

In the United Kingdom the Ministry of Defence employs chaplains but their authority comes from their sending church. Royal Navy chaplains undertake a 16-week bespoke induction and training course including a short course at Britannia Royal Naval College and specialist fleet time at sea alongside a more experienced chaplain.

Naval chaplains called to service with the Royal Marines undertake a gruelling five-month-long Commando Course and, if successful, wear the commandos' Green Beret. British Army chaplains undertake seven weeks training at the Armed Forces Chaplaincy Centre Amport House and the Royal Military Academy Sandhurst.

Royal Air Force chaplains must complete a 12-week Specialist Entrant course at the RAF College Cranwell followed by the Chaplains' Induction Course at the Armed Forces Chaplaincy Centre Amport House of a further two weeks. The United States Navy will often give chaplain training to cadets seeking a theological route in the military. Additionally, they are granted instant employment as a Navy chaplain once ordained. Additionally, in the United States military, chaplains must be endorsed by their religious affiliation in order to serve in any facet of the military.

In some cases, like that of the U.S. Navy, a Religious Program Specialist may be appointed to help alleviate some of the duties bestowed upon Naval chaplains.

Jewish chaplain Rabbi Arnold Resnicoff wears a kippah/yarmulke made from a piece of a Catholic chaplain's camouflage uniform after his own head covering had become bloodied when it was used to wipe the face of a wounded marine during the 1983 Beirut barracks bombing.

Military chaplains are normally accorded officer status, although Sierra Leone had a Naval Lance Corporal chaplain in 2001. In most navies, their badges and insignia do not differentiate their levels of responsibility and status.

By contrast, in air forces and armies, they typically carry ranks and are differentiated by crosses or other equivalent religious insignia. However, United States military chaplains in every branch carry both rank and Chaplain Corps insignia.

Though the Geneva Conventions does not state whether chaplains may bear arms, they specify (Protocol I, June 8, 1977, Art 43.2) that chaplains are non-combatants.

In recent times both the UK and US have required chaplains, but not medical personnel, to be unarmed.

Other nations, notably Norway, Denmark and Sweden, make it an issue of individual conscience. Captured chaplains are not considered Prisoners of War (Third Convention, August 12, 1949, Chapter IV Art 33) and must be returned to their home nation unless retained to minister to prisoners of war. Inevitably, a significant number of serving chaplains have died in action.

 © L. Knodel, 2017

100 chaplains of the U.S. Army and the U.S. Marine Corps were killed in action during World War II: a casualty rate greater «than any other branch of the services except the infantry and the Army Air Corps».

Many have been decorated for bravery in action (five have won Britain's highest award for gallantry, the Victoria Cross).

The Chaplain's Medal for Heroism is a special U.S. military decoration given to military chaplains who have been killed in the line of duty, although it has to date only been awarded to the famous Four Chaplains, all of whom died in the Dorchester sinking in 1943 after giving up their lifejackets to others. Chaplain Fellowship Ministries military chaplains are nondenominational. To be considered for appointment to serve as a military chaplain, candidates must first be ordained and have an ecclesiastical endorsement by a valid religious faith group recognized by the Department of Defence.

Candidates must meet all DOD requirements. The Chaplain Fellowship had military chaplains serving in Iraq and now in Afghanistan.

In 2006, training materials obtained by U.S. intelligence showed that insurgent snipers fighting in Iraq were urged to single out and attack engineers, medics, and chaplains on the theory that those casualties would demoralize entire enemy units.

The United States European Command has co-sponsored an annual International Military Chiefs of Chaplains Conference every year since 1991.

At times, the existence of military chaplains has been challenged in countries that have a separation of Church and State [1].

Environmental chaplaincy is an emerging field within chaplaincy. Environmental chaplains (also known as eco-chaplains, Earth chaplains, nature chaplains) provide spiritual care in a way that honours humanity's deep connection to the earth.

Environmental chaplains hold many roles. They may support people working on the frontlines of issues like climate change or other environmental issues or they may support people impacted by industrial or other disasters by providing pastoral care, presence, and rituals. Environmental chaplains may also bear witness to the Earth itself and represent the merging of science and spirituality. Their role can be to «usher in a new conscience and consciousness to find contentment, the appreciation of inner riches over outer wealth, quality over quantity» using universally appreciated values, such as honesty and vision. Sarah Vekasi created a vision of eco-chaplaincy inspired by Joanna Macy's The Work that Reconnects, and saw eco-chaplaincy as a path to facilitating the «Great Turning» which is described as the turning away from a business-as-usual way of being and turning toward a life-sustaining way that protects people and the planet [6].

A colonial chaplain was appointed to a colony. The term is commonly used to refer to the chaplain appointed as a non-military chaplain to one of the Crown Colonies from the late 18th century or early 19th century.

Richard Johnson (1756–1827) was the first colonial chaplain appointed to the new prison colony at New South Wales in 1786.

Prison chaplains have «a demanding and essential job, providing counselling to inmates, being an

advocate for their rehabilitation and seeing to their spiritual needs." Prison chaplains can be a «safety valve, through listening and pro-social intervention» in potentially explosive situations. They also reduce recidivism by linking offenders to positive community resources, and in the work they do to help offenders change their hearts, minds and directions.

Rabbi Philip R. Alstat (1891-1976), who – in addition to work as a chaplain in New York hospitals and senior citizen facilities – served for three decades as the Jewish chaplain for "The Tombs", the Manhattan Detention Facility, once described his service as follows: "My goals are the same as those of the prison authorities – to make better human beings. The only difference is that their means are discipline, security, and iron bars. Mine are the spiritual ministrations that operate with the mind and the heart."

In Canada in 2013, a $2 million contract for chaplaincy services for federal prisons was awarded to Kairos Pneuma Chaplaincy Inc., a company newly formed by five current and former federal prison chaplains. About "2,500 volunteers, many of them of minority faiths, would also continue providing services" [5].

A domestic chaplain was a chaplain attached to a noble household in order to grant the family a degree of self-sufficiency in religion.

The chaplain was freed from any obligation to reside in a particular place so could travel with the family, internationally if necessary, and minister to their spiritual needs. Further, the family could appoint a chaplain who reflected their own doctrinal views. Domestic chaplains performed family christenings, funerals and weddings and were able to conduct services in the family's private chapel, excusing the nobility from attending public worship.

In feudal times most laymen, and for centuries even most noblemen, were poorly educated and the chaplain would also be an important source of scholarship in the household, tutoring children and providing counsel to the family on matters broader than religion.[70] Before the advent of the legal profession, modern bureaucracy and civil service, the literate clergy were often employed as secretarial staff, as in a chancery.

Hence the term clerk, derived from Latin clericus (clergyman). This made them very influential in temporal affairs. There was also a moral impact since they heard the confessions of the elite.

The domestic chaplain was an important part of the life of the peerage in England from the reign of Henry VIII to the middle of the 19th century.

Up until 1840, Anglican domestic chaplains were regulated by law and enjoyed the substantial financial advantage of being able to purchase a license to hold two benefices simultaneously while residing in neither.

Many monarchies and major noble houses had, or still have, several domestic or private chaplains as part of their Ecclesiastical Household, either following them or attached to a castle or other residence. Queen Elizabeth II has 36 Anglican chaplains, in addition to chaplains extraordinary and honorary chaplains appointed to minister to her.

Castles with attached chaplains generally had at least one Chapel Royal, sometimes as significant as a cathedral.

 © L. Knodel, 2017

A modern example is St George's Chapel, Windsor Castle, also the home of the Order of the Garter [2].

Some businesses, large or small, employ chaplains for their staff and/or clientele.

Services provided may include employee assistance and counselling services; wellness seminars; conflict management and mediation; leadership and management development; and trauma/serious incident response.

In 2007, 4,000 corporate chaplains were reported to be working in the U.S., with the majority being employees of specialist chaplaincy companies such as Marketplace Chaplains USA and Corporate Chaplains of America.

In 2014, Marketplace Chaplains USA reported employing over 2,800 chaplains in 44 states and over 960 cities. The organization added an international arm in 2006; Marketplace Chaplains International serves Canada, the U.K., Mexico and Puerto Rico. Capellania Empresarial provides corporate chaplaincy services in Paraguay.

Chaplains without Borders has been providing corporate and other chaplaincy services in Australia since 2005 [5].

Some nations, including the United States and the United Kingdom, have chaplains appointed to work with parliamentary bodies, such as the Chaplain of the United States Senate, the Chaplain of the United States House of Representatives, and Chaplain to the Speaker of the House of Commons. In addition to opening proceedings with prayer, these chaplains provide pastoral counselling to congressional members, their staffs, and their families; coordinate the scheduling of guest chaplains, who offer opening prayers; arrange and sometimes conduct marriages, memorial services, and funeral services for congress, staff, and their families; and conduct or coordinate religious services, study groups, prayer meetings, holiday programs, and religious education programs, as well.

Many hospitals, nursing homes, assisted living facilities, and hospices employ chaplains to assist with the spiritual, religious, and emotional needs of patients, families and staff. Chaplains are often employed at residential care facilities for the elderly (RCFE) and skilled nursing facilities (SNF) as well.

Chaplains care for people of all faiths. In mental health work, chaplains are highly skilled at working with other therapists as part of a multi-disciplinary team, especially where the patient's mental ill-health is associated with their religiosity, or where their mental well-being can be aided by spiritual care.

In the United States, health care chaplains who are board-certified have completed a minimum of four units of Clinical Pastoral Education training through The American Association of Pastoral Counselors, Association for Clinical Pastoral Education, Healthcare Chaplains Ministry Association, The Institute for Clinical Pastoral Training, or The College of Pastoral Supervision and Psychotherapy and may be certified by one of the following organizations: The American Association of Pastoral Counselors, The Association of Professional Chaplains, The National Association of Catholic Chaplains, Neshama: Association of Jewish Chaplains (formerly The National Association of Jewish Chaplains), The Association of Certified Christian

Chaplains, or The College of Pastoral Supervision and Psychotherapy.

Certification typically requires a Masters of Divinity degree (or its equivalent), faith group ordination or commissioning, faith group endorsement, and four units (1600 hours) of Clinical Pastoral Education (the Military Chaplains Association of the United States of America does require more, but they are a military support group founded in 1954 by Military Chaplains).

In Canada, health care chaplains may be certified by the Canadian Association for Spiritual Care.

In the UK, health care chaplains are employed by their local NHS Trust (Health Boards in Scotland and Wales) or by charities associated with hospice. The NHS in England publishes guidance on good practice in chaplaincy care. Many work part-time, combining their role with another post, either in a local faith community or another chaplaincy, and some are honorary (unpaid). The professional body in England and Wales is the College of Health Care Chaplains. In Scotland and Northern Ireland, the bodies are the Scottish Association of Chaplains in Healthcare (SACH) and the Northern Ireland Healthcare Chaplains Association. Membership of the College of Health Care Chaplains is not compulsory but may be advantageous as it carries with it membership of a Trade Union. Chaplains working in a palliative care setting may also choose to join the Association of Hospice and Palliative Care Chaplains.

Within the UK there is also the UK Board of Healthcare Chaplaincy (UKBHC) which has been set up in order to regulate the ministry and professional practice of health care chaplains.

They publish a code of conduct which all registered chaplains are bound to abide by. The UKBHC is applying to the Professional Standards Authority to be an accredited register of healthcare chaplains to demonstrate it meets the Authority's high standards in areas such as governance and training.

Peer-reviewed journals that publish scholarly articles and research on healthcare chaplaincy include the Journal of Health Care Chaplaincy, and Health and Social Care Chaplaincy[5].

There are also chaplains to private clubs, television or radio stations, family, community teams, groups such as Boys and Girls Brigade companies and Scout troops, airports, cruise ships, nightclubs, and theatres.

The term can also refer to priests attached to Roman Catholic convents. There is also the position of Chaplain of His Holiness, a title granted by the Pope to certain priests who become part of the Papal Household and work with the Papal Chapel. Prior to 1968 they were called Supernumerary Privy Chamberlains.

References

1. Bergen, Doris. L. The Sword of the Lord: Military Chaplains from the First to the Twenty-First Century. University of Notre Dame Press, 2004.
2. Gibson, W. A Social History of the Domestic Chaplain, 1530– 1840. London: Leicester University Press, 1997.
3. Nay, Robert. The Operational, Social, Religious Influences Upon The Army Chaplain Field Manual.

 © L. Knodel, 2017

4. Norman, James. At the Heart of Education: School Chaplaincy and Pastoral Care. Dublin: Veritas Publications, 2004.
5. Paget, Naomi & McCormack, Janet. The Work of the Chaplain. Valley Forge: Judson Press, 2006.
6. Smith, John C. Chaplain. International Chaplains Association.

Кнодель Л. В.,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарної підготовки
Інституту кримінально-виконавчої служби

КАПЕЛАНСТВО: ПОНЯТТЯ, ТИПИ, ДІЯЛЬНІСТЬ ВСЕ ЗА СВІТОМ

Останнім часом багато мирян отримали професійну підготовку капеланів, і тепер, вони залучаються до роботи в школах, лікарнях, університетах, в'язницях та інших місцях, щоб працювати поруч чи офіційними членами духовенства. Концепція «типового», «багатоконфесійного», «світського» та / або «гуманного» капеланства також набуває все більшої підтримки, особливо в охороні здоров'я та освітніх установ.

Останнім часом спостерігається тенденція до залучення капеланів в освітньому процесі звичайних світських шкіл. Завдання капелана у релігійних школах полягає у здійсненні освітньої функції та проведенні літургії. Роль шкільного капелана полягає у наставництві та духовній опіці. Вони також можуть підтримувати зв'язки із зовнішніми організаціями (громадськими, релігійними, тощо). Австралійські капелани допомагають шкільним громадам підтримувати духовне, соціальне та емоційне благополуччя своїх учнів. У Шотландії фокус шкільного капеланства полягає у забезпеченні добробуту та побудові позитивних відносин, залучаючи студентів до екскурсій та спільного харчування. В Ірландії капеланство приймає зовсім інший підхід, згідно з яким капелани здійснюють освітню діяльність у школі до чотирьох годин на тиждень (на клас) і зазвичай є католиками.

Священнослужителі працюють із правоохоронними органами. Військові капелани забезпечують пастирську, духовну та емоційну підтримку військовослужбовців, в т.ч. ведення релігійних служб на військових базах, на місцях дислокації воєнізованих підрозділів та у морі.

Екологічне капеланство є новою галуззю в рамках капеланства.

Екологічні капелани забезпечують духовну турботу шляхом висловлення шани глибокому поєднанню людини з природою.

Тюремні капелани мають «важливу роботу, надаючи поради засудженим, задовольняють духовні потреби, також вони є прихильниками реабілітації ув'язнених». Свого часу капелани були такими особами, які служили при аристократичних домогосподарствах, з тим щоб надати родині певну самодостатність у релігії. Останнім часом деякі великі та малі підприємства залучають капеланів до роботи із співробітниками та обслуговування клієнтів.

Багато лікарень, будинків для літніх людей та хоспісів залучають капеланів для надання допомоги у духовних, релігійних та емоційних потребах пацієнтів, сімей та персоналу. Є також капелани приватних клубів, теле- та радіостанцій, сімейних, громадських команд, аеропортів, круїзних суден, нічних клубів і театрів.

Ключові слова: *капелан; призначені; миряни; охорона здоров'я; освітні установи; релігійні школи; світські школи; священики правоохоронців; військові капелани; екологічний капелан; в'язничні священики; найважливіша робота; консультування; духовні, релігійні, емоційні потреби; пацієнти; сім'ї; персонал.*

Надійшла до редакції 13.11.2017

 © L. Knodel, 2017

УДК 343.101

Кріпак А. А.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
науково-дослідного центру
Інституту кримінально-виконавчої служби

ХАРАКТЕРИСТИКА ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ УЧАСТЬ ОСІБ ЯК ПОНЯТИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті приділено увагу обставинам, що виключають участь осіб як понятих у кримінальному провадженні. Зокрема, розглянуто особливості та проблемні питання залучення осіб як понятих у вітчизняному кримінальному провадженні за нормами чинного Кримінального процесуального кодексу України. Вивчено питання «незаінтересованості» деяких категорій осіб, яких планується залучити у кримінальне провадження в якості понятих. Описано визначення терміна «близькі родичі та члени сім'ї», як однієї із обставин, що виключають участь осіб як понятих у вітчизняному кримінальному провадженні. Також розглянуто особисті характеристики осіб, що впливають на допустимість їх участі як понятих у кримінальному провадженні. Окремо приділено увагу питанню щодо заборони на участь як понятих родичів підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого.

Ключові слова: *кримінальне провадження, понятий, обставини, заінтересованість, дієздатність, осудність, залучення осіб, підозрюваний, обвинувачений, потерпілий.*

В статье уделено внимание обстоятельствам, исключающим участие лиц в качестве понятых в уголовном производстве. В частности, рассмотрены особенности и проблемные вопросы привлечения лиц в качестве понятых в отечественном уголовном производстве согласно норм действующего Уголовного процессуального кодекса Украины. Изучены вопросы «незаинтересованности» некоторых категорий лиц, которых планируется привлечь в уголовное производство в качестве понятых. Описано определение термина «близкие родственники и члены семьи», как одной из обстоятельств, исключающих участие лиц в качестве понятых в российском уголовном производстве. Также рассмотрены личные характеристики лиц, которые влияют на допустимость их участия как понятых в уголовном производстве. Отдельно уделено внимание вопросу о запрете на участие в качестве понятых родственников подозреваемого, обвиняемого и потерпевшего.

Ключевые слова: *уголовное производство, понятий, обстоятельства, заинтересованность, дееспособность, вменяемость, привлечение лиц, подозреваемый, обвиняемый, потерпевший.*

© Кріпак А. А., 2017

Постановка проблеми. Чинний кримінальний процесуальний закон чітко визначає категорії осіб, яких не можна запрошувати для участі у проведенні слідчих (розшукових) дій як понятих (ч. 7 ст. 223 КПК України). Але, враховуючи реалії сьогодення, на наш погляд, норма у редакції, запропонованій КПК України, не зовсім досконала.

Наявність у структурі чинного КПК України норми, що закріплює вимогу стосовно незаінтересованості понятих в результаті кримінального провадження, важлива як в прикладному, так і в теоретичному плані. Однак, як свідчить практика, у своїй діяльності працівники правоохоронних органів не завжди дотримуються зазначеної норми. При цьому найчастіше порушується положення Закону стосовно того, що понятим не може бути особа, заінтересована в результатах кримінального провадження. Також, на наш погляд, треба звертати увагу, при підборі і залученні осіб як понятих, на їх особисті характеристики. Законодавець закріплює заборону на участь як понятих родичів підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого. Однак, КПК України містить визначення лише терміна «близькі родичі та члени сім'ї». Питання щодо інших родинних відносин та родичів залишається не врегульованим. На сьогоднішній день залишається також законодавчо неврегульованим питання щодо відводу понятих.

На наш погляд, низка вище зазначених проблемних питань, не в повній мірі дають змогу працівникам правоохоронних органів, зокрема особам, які провадять досудове розслідування, запобігти можливості поставити під сумнів законність проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії, за участі понятих, що, у свою чергу, не сприяє більш ефективному виконанню завдань кримінального провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які в тій чи іншій мірі зверталися до даної проблематики слід назвати Булейко О. Л., Попелюшко В. О., Лук'янчиков Є. Д., Хитрова О. В. та ін.

Постановка завдання. Охарактеризувати особливості залучення осіб як понятих. Зокрема дослідити обставини, що виключають участь осіб як понятих у кримінальному провадженні. З метою удосконалення питань щодо залучення осіб як понятих у вітчизняному кримінальному провадженні, запропонувати зміни та доповнення до чинного Кримінального процесуального кодексу.

Виклад основного матеріалу. Кримінальний процесуальний закон чітко визначає категорії осіб, яких не можна запрошувати для участі у проведенні слідчих (розшукових) дій як понятих (ч. 7 ст. 223 КПК України), зокрема, понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

Такі обмеження певною мірою є віддзеркаленням положень ще КПК УСРР 1922 р. (ст. 78), яким запроваджувались обмеження щодо участі у процесі як понятих для осіб, які брали участь у провадженні як сторони, а також родичів сторін.

На нашу думку, норма у редакції, запропонованій КПК України, не зовсім досконала, оскільки з її змісту випливає, що родичі підозрюваного,

обвинуваченого і потерпілого, а також сам потерпілий та працівники правоохоронних органів не є заінтересованими в результатах кримінального провадження особами. Крім того, не зовсім зрозуміле визначення законодавця й щодо осіб, заінтересованих в результатах кримінального провадження.

Не можна не погодитись із Булейко О. Л., яка вважає наявність у структурі чинного КПК України норми, що закріплює вимогу стосовно незаінтересованості понятих в результаті кримінального провадження, важливої як в прикладному, так і в теоретичному плані. Таке положення, на її думку, свідчить про те, що законодавець розглядає фігуру понятого не лише як посвідчувача, а й як суб'єкта пізнання, оскільки зацікавленість такого суб'єкта може привести до отримання необ'єктивного результату [1].

Як свідчить практика, у своїй діяльності працівники правоохоронних органів не завжди дотримуються зазначеної норми. При цьому найчастіше порушується положення закону стосовно того, що понятим не може бути особа, заінтересована в результатах кримінального провадження. Зрозуміло, що не завжди працівнику правоохоронного органу, який проводить слідчу (розшукову) дію, вдається точно встановити та визначити відсутність заінтересованості до результатів кримінального провадження в особи, яка запрошується ним до участі у тій чи іншій слідчій (розшуковій) дії. Особливо це стосується випадків невідкладного проведення слідчої (розшукової) дії, коли у працівника правоохоронного органу бракує часу на з'ясування такої обставини.

Практиці відомі численні приклади невідкладного проведення огляду місця події, наприклад, житлового приміщення багатоповерхового будинку, в якому вчинено вбивство. Як правило, прибувши на місце події, працівники правоохоронних органів, перед проведенням огляду приміщення (квартири), запрошують понятих, якими здебільшого є сусіди потерпілих. Зі слів понятих, які перебувають переважно у шоковому стані від побаченого, з'ясовується, що вони не є родичами потерпілого, а отже, повинні бути не заінтересовані у результатах кримінального провадження. Але в ході досудового розслідування (а іноді й під час судового розгляду) з'ясовується, що поняті були не лише сусідами, а ще й близькими друзями, які майже весь вільний час проводили разом. Таким чином виникають питання щодо можливості вважати таких понятих незаінтересованими у кримінальному провадженні. З іншого боку, незрозуміло, яким чином слідчому, який проводив досудове розслідування, довести, що він не порушив вимог законності, залучаючи понятих під час проведення огляду місця події.

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо доповнити параграф 5 глави 3 КПК України ст. 72–2 «Права та обов'язки понятого», в якій, серед обов'язків, закріпити зобов'язання понятого повідомити на вимогу особи, яка провадить слідчу (розшукову) дію, інформацію щодо особистих зв'язків та відносин з іншими учасниками слідчої (розшукової) дії. Поряд з цим, ч. 7 ст. 223 КПК України необхідно доповнити реченням наступного змісту: «Особа, яка проводить слідчу (розшукову) дію, повин-

© Кріпак А. А., 2017

на занести надану понятими інформацію щодо їх особистих зв'язків та відносин з іншими учасниками слідчої (розшукової) і процесуальної дії до протоколу проведення такої дії».

Раніше, досліджуючи питання кримінально-процесуального інституту понятих, а зокрема, вивчаючи питання стосовно процесуального статусу понятого у кримінальному провадженні, ми звертали увагу на те, що понятим (згідно із запропонованим нами визначенням) може бути лише фізична, дієздатна, повнолітня особа, яка є громадянином України, незаінтересована у результатах кримінального провадження. Отже, відповідно, юридична особа, недієздатна (або обмежено дієздатна) особа, неповнолітній, іноземний громадянин або особа без громадянства не можуть бути запрошені та залучені до участі у вітчизняному кримінальному провадженні як поняті.

Проте, тут доречно зазначити, що такі характеристики особи мають більшою мірою формальний характер, тим часом як у практичній діяльності запрошуючи певну особу як понятого, працівники правоохоронних органів керується особистим досвідом, а, можливо, й інтуїцією, і намагаються за зовнішніми ознаками визначити осіб з фізичними та психічними вадами, та захворюваннями, які можуть заважати їм правильно сприймати зміст та результати слідчих (розшукових) дій (глухотою, з поганим зором тощо), а також неповнолітніх й іноземців. На практиці, зазвичай утримуються від залучення осіб похилого віку, знайомих чи колег підозрюваних, а також осіб, які притягалися до кримінальної, адміністративної відповідальності та перебувають під слідством та судом, під вартою у слідчому ізоляторі (ізоляторі тимчасового тримання).

На наш погляд, дотримуючись таких напрацьованих практикою додаткових критеріїв вибору понятих, працівники правоохоронних органів, зокрема особи, які провадять досудове розслідування, намагаються запобігти можливості поставити під сумнів законність проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії, що, у свою чергу, сприяє більш ефективному виконанню завдань кримінального провадження.

Законодавець закріплює заборону на участь як понятих родичів підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого. КПК України містить визначення лише терміна «близькі родичі та члени сім'ї», якими вважаються чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі (п. 1 ч. 1 ст. 3). Проте, аналізуючи положення цивільного та сімейного законодавства, бачимо, що існує два види родичівства: кровне родичівство – між людьми, які походять від одного предка, та свояцтво – родичівство за шлюбом, між родичами подружжя [2-4].

Підозрюваним за КПК України (ст. 42) уважається особа, якій у порядку, передбаченому ст. 276–279, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчинен-

ні кримінального правопорушення. Обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду у порядку, передбаченому ст. 291. Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права й обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого (ст. 55).

Отже, наведене у ч. 7 ст. 223 КПК України словосполучення «родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого» не є досконалим. До цього переліку, на наш погляд, доречно було б включити також «членів сім'ї» (тобто осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які перебувають у шлюбі), а також «інших близьких осіб», тобто таких, які внаслідок життєвих обставин є близькими підозрюваному, обвинуваченому та потерпілому, але офіційно не є близькими родичами, родичами чи членами сім'ї. З урахуванням вищевикладеного, слід доповнити чинний КПК України згаданою ст. 72–1, в якій також визначити наступне: «Понятими не можуть бути… близькі родичі та члени сім'ї підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого, а також інші близькі їм особи…».

Уважаємо, що до обставин, які унеможливлюють участь осіб як понятих, треба також віднести недосягнення особою повнолітнього віку, відсутність громадянства, дієздатності, що не дає особі змогу реалізувати свої права та виконати обов'язки понятого, треба також віднести певні додаткові обставини, зокрема незнання мови, якою проводиться слідча (розшукова) дія, а також віддалене місце фактичного проживання особи (чи взагалі його відсутність).

На наш погляд, ці обставини також підлягають врахуванню при вирішенні працівником правоохоронного органу питання щодо залучення понятих до участі у кримінальному провадженні.

З огляду на результати вивчення слідчої практики, актуальність врахування цих додаткових обставин виникає під час провадження оглядів місць події в разі ДТП, особливо, якщо ці події сталися на автошляхах міжнародного сполучення й виникає необхідність запрошувати понятих з числа водіїв і пасажирів автотранспорту, який рухається цим автошляхом. Недоцільним уважається залучення особи як понятого з іншої області або регіону, який ще й, на додаток до цього, не добре розуміє та вільно не володіє мовою, якою проводиться слідча (розшукова) дія.

Безумовно, наявність всіх вищевикладених обставин (умов), або, навпаки, їх відсутність, має бути в обов'язковому порядку встановлено перед початком слідчої (розшукової) дії. Слідчий або працівник оперативного підрозділу має особисто переконатися у відсутності об'єктивних перешкод для залучення особи до участі у слідчій (розшуковій) дії в якості понятого.

На наш погляд, неправильний вибір та приділення неналежного уваги питанням обрання (залучення)

© Кріпак А. А., 2017

понятих у кримінальному провадженні України може призвести до втрати доказів (за ознакою їх недопустимості або недостовірності).

Серед типових помилок під час проведення деяких слідчих (розшукових) дій є запрошення заборонених законом понятих [5, с. 341].

Справедливим та цілком доцільним вважається роз'яснення авторів науково-практичного коментаря КПК України з приводу недоречності запрошення як понятих осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку; недієздатних; учасників кримінального провадження; осіб, які мають фізичні або психічні вади, що перешкоджають сприйняттю змісту, ходу і результатів слідчої дії, перешкоджають робити заяви і зауваження, приносити скарги на дії слідчого: сліпих або таких, що мають низький зір, глухих, німих; осіб, що мають громадянство інших держав або проживають на значному віддаленні від місця проведення досудового розслідування [6].

Що ж стосується працівників правоохоронних органів, то, на наш погляд, дійсно, законодавець справедливо визначив, що ця категорія осіб не може бути понятими, але доцільно було б більш чітко визначити цю категорію осіб, оскільки у законодавстві немає вичерпного переліку правоохоронних органів і не існує єдиного чіткого визначення поняття «правоохоронний орган».

Відповідно до Конституції України (ч. 3 ст. 17), термін «правоохоронні органи» (без розкриття його змісту) вживається у контексті забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України, що покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Аналіз нормативно-законодавчих актів України показує, що законодавець застосував принаймні чотири різні підходи до визначення поняття «правоохоронні органи» шляхом: наведення переліку органів, які слід вважати правоохоронними (ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»); визначення ознак правоохоронних органів (ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України»); посилання на виконувані такими органами правозастосовні та (або, чи) правоохоронні функції (ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»); визначення правоохоронним того чи іншого органу окремими спеціальними законами («Про Службу безпеки України» (ст. 1); «Про Державну прикордонну службу України» (ст. 6); «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» (ст. 1); «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» (ст. 11); «Про природно-заповідний фонд України» (ст. 61) тощо [7].

Автори згаданого вище науково-практичного коментаря КПК України зазначають, що теорія права не дає нам безспірного визначення поняття «правоохоронний орган», яке задовольняло б вимоги науки та практики. На законодавчому рівні це поняття визначено, як відомо, у Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [8].

Відповідно до цього Закону, до таких органів належать органи про-

куратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи й установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції (ч. 1 ст. 2). Отже, можна констатувати доволі широке розуміння цього поняття.

Роз'ясняючи положення ч. 7 ст. 223 КПК України, автори науково-практичного коментаря зазначають, що, тлумачачи цю норму доцільно виходити із того, що понятими не можуть бути співробітники органів охорони правопорядку, тобто тих органів у яких правоохоронна функція є головною в їх діяльності. Йдеться, зокрема, про органи прокуратури, служби безпеки, внутрішніх справ, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи державної податкової служби, кримінально-виконавчої служби, прикордонної служби.

Крім того, на їх думку, як понятих не слід залучати не лише осіб, які законом наділені владними повноваженнями щодо початку досудового розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій, здійснення нагляду у формі процесуального керівництва тощо, а й співробітників оперативних підрозділів, працівників міліції громадської безпеки, Державної автомобільної інспекції, міліції охорони, судової міліції, співробітників спецпідрозділів, водіїв автомобілів, що належать зазначеним органам охорони правопорядку, тощо.

На корпоративну або іншу службову заінтересованість у результатах кримінального провадження таких осіб може вказати сторона захисту, що потягне за собою визнання отриманих з їх участю доказів недопустимими [9, с. 553].

Досліджуючи цей аспект, О. В. Хитрова вказувала на недоцільність запрошення як понятих працівників міліції, оскільки вони, як там не було б, вважаються заінтересованими особами, хоч їх інтереси більшою мірою можна віднести до колективних (корпоративних). Такий інтерес пов'язується як з результатом провадження в цілому, так і з результатами конкретної слідчої (розшукової) дії. Найбільш яскраво вираженими колективними (відомчими) інтересами, на думку О. В. Хитрової, є інтереси правоохоронних органів, тому доказ, одержаний з участю працівників міліції та інших правоохоронних органів як понятих, може бути поставлений під сумнів щодо його достовірності [10, с. 37].

Розглядаючи інші проблемні питання залучення понятих до участі у кримінальному провадженні, а безпосередньо обставини, що виключають їх участь, треба зазначити, що законодавчо неврегульованим залишається й питання щодо відводу понятого.

Висновки. Згідно з КПК України (параграф 6 глави 3), визначено обставини, що виключають участь у кримінальному провадженні слідчого судді, судді, присяжного (ст. 75), прокурора та слідчого (ст. 77), захисника та представника (ст. 78), спеціаліста, перекладача, експерта й секретаря судового засідання (ст. 79). У цьому ж параграфі врегульовано питання відводу зазначених осіб і від-

© Кріпак А. А., 2017

повідні правові наслідки. Але, на жаль, законодавець не передбачив підстав для відводу понятого як учасника кримінального провадження. Це питання також заслуговує на вивчення та дослідження у подальших наукових працях.

Список використаних джерел

1. Булейко О. Л. Участь понятих у кримінальному процесі України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 . Київ, 2009. 191 с.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. Київ: Форум, 2003. 940 с.
3. Цивільний кодекс України: наук.-практ. коментар. URL: http://portal.rada.gov.ua/rada
4. Сімейний кодекс України. URL: http://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Сімейний_кодекс_України&oldid=10625691
5. Криміналістика. Академічний курс: підруч. / Т. В. Варфоломеєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров, С. В. Гончаренко, В. О. Попелюшко; Мін-во освіти і науки України; Акад. адвокатури України. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 495 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України наук.-практ. коментар: у 2 т. / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки; А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. Т. 1. 768 с.
7. Ведерніков Ю. А., Кучук А. М. Правоохоронна діяльність в Україні: теоретико-правовий аспект: монографія / Ун-т сучасних знань. Київ: Знання України, 2009. 219 с.
8. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 11. Ст. 50.
9. Кримінально-процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / за заг. ред. В. Т. Маляренка, Ю. П. Аленіна. Харків: Одіссей, 2008. 1247 с.
10. Хитрова О. В. Участие понятых в российском уголовном судопроизводстве: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 1996. 224 с.

A. Kripak,
seniorscientific researcher
of the Scientific-Research Centre, Instituteof
the Criminal-Executive Service

DESCRIPTION OF THE CIRCUMSTANCES, WHICHEXCLUDE THE PARTICIPATIONOF WITNESSES IN THE CRIMINAL PROCEEDINGS

This article describes the circumstances, which exclude the participation of witnesses in the criminal proceedings. It describes, in particular, the peculiarities, features and problems related to involving people as witnesses in the criminal proceedings according to the current norms envisaged bythe Criminal-Procedural Code of Ukraine. The issue of "disinterestedness" of certain categories of persons, who are planned to be involved in the criminal proceedings, is also considered. The definition of the term "close relatives and family members", as one of the circumstances excluding the participation of people as witnesses in the criminal proceedings, is

done. Besides, the personal characteristics (evaluation) of persons, which influence the admissibility of their participation as witnesses in the criminal proceedings, are considered. Particular attention is paid to the issue of prohibition of the participation of the close relatives of the suspects, accused persons and victims in the criminal proceedings.

The article substantiates and describes the changes and amendments to the current Criminal Procedural Code of Ukraine forwarded to the legislator in order to improve the process of involving people as witnesses in the criminal proceedings.

***Key-word*:** *criminalproceedings, witnesses, circumstances, interestedness, full abilitytoact, sanity, involvementofpeople, suspects, accused persons, victims.*

Надійшла до редакції 27.10.2017

© Кріпак А. А., 2017

УДК 343.823

Кирилюк В. А.,
кандидат юридичних наук,
начальник кафедри пенітенціарної діяльності
Інституту кримінально-виконавчої служби

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ДО ПРАЦІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЇ

Розглядаються окремі питання змісту суспільно корисної праці як засобу виправлення та ресоціалізації засуджених до позбавлення волі та пропозиції щодо її оптимізації.

Ключові слова: *засуджений до позбавлення волі; установа виконання покарань; засоби виправлення та ре соціалізації; суспільно корисна праця; підприємство установи виконання покарань; виробничі майстерні.*

Рассматриваются некоторые вопросы содержания общественно-полезного труда как средства исправления и ресоциализации осужденных к лишению свободы и предложения по его оптимизации.

Ключевые слова: *осужденный к лишению свободы; учреждение исполнения наказаний; средства исправления и ресоциализации; общественно полезный труд; предприятия учреждений исполнения наказаний; производственные мастерские.*

Постановка проблеми. Не дивлячись на те, що вітчизняна система виконання покарань за останні роки зазнала чимало змін, обумовлених, зокрема, приведенням кримінально-виконавчого законодавства та практики його застосування у відповідність до міжнародних стандартів щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених, велика кількість проблем залишилась невирішеною і сьогодні.

Новий період перетворень у системі виконання покарань розпочався у 2016 році у зв'язку з прийняттям 18 травня постанови Кабінету Міністрів України № 343 «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції», якою ліквідовано Державну пенітенціарну службу України, та покладено на Міністерство юстиції завдання і функції з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р, що потребує, у свою чергу, активізації наукових теоретичних та практичних розробок, спрямованих на забезпечення зазначеного процесу. Особливої актуальності дане питання набуває у сфері організації та залучення засуджених до суспільно кори-

 © Кирилюк В. А., 2017

сної праці, оскільки остання відноситься до основних засобів виправлення та ресоціалізації..

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання залучення засуджених до позбавлення волі до суспільно корисної праці досліджувалось такими видатними вченими, як Г. А. Аванесов, Л. В. Багрій-Шахматов, В. А. Бадира, О. І. Бажанов, І. Г. Богатирьов, В. В. Голіна, Т. А. Денисова, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, А. Ф. Зелінський, І. І. Карпець, О. Г. Колб, М. П. Мелентьєв, А. С. Міхлін, А. Х. Степанюк, Ю. М. Ткачевський, В. М. Трубніков тощо. Однак на сьогодні актуальною залишається проблема правового регулювання та мотивації засуджених до праці, що потребує подальшого дослідження в умовах реформування Державної кримінально-виконавчої служби.

Постановка завдання. Метою даної статті є здійснення теоретичного аналізу змісту суспільно корисної праці як засобу виправлення та ресоціалізації засуджених до позбавлення волі та вироблення пропозицій щодо її оптимізації.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом відношення суспільства до праці засуджених в умовах відбування покарання у виді позбавлення волі постійно змінюється. Загально відомо, що основним показником ефективності діяльності органів і установ виконання покарань є відсутність рецидиву злочинів. Саме тому протягом відбування покарання в установах виконання покарань засуджені мають бути орієнтовані на повернення до самостійного загальноприйнятного соціально-нормативного життя в суспільстві, у тому числі за рахунок залучення до суспільно корисної праці, навчання, отримання професії.

Процес залучення засуджених позбавлених волі до праці як одного з найважливіших елементів відбування покарання склався історично і має місце у багатьох пенітенціарних системах країн світу.

У ході міжнародного співробітництва та обміну досвідом у пенітенціарній сфері, міжнародною спільнотою було вироблено та закріплено в міжнародних нормативно-правових актах [1, 2] основні принципи організації праці засуджених, якими керуються пенітенціарні системи світу, беручи їх за основу при формуванні національного законодавства. До них можна віднести наступні:

1. Засуджені повинні мати можливість працювати і/або брати активну участь в своїй реабілітації за умови встановлення лікарем або іншими кваліфікованими медичними фахівцями їх фізичної та психічної придатності. Засуджені повинні виконувати суспільно корисну роботу, достатню для того, щоб заповнити нормальний робочий день.

2. Праця не повинна завдавати засудженому страждань. Засуджені не повинні бути в рабстві або підневільному стані.

3. Робота, якою забезпечуються засуджені повинна бути, в міру можливості, такою, щоб підвищувати або давати їм кваліфікацію, що дозволяє їм зайнятися чесною працею після звільнення.

4. Робота, яка включає елемент професійної підготовки, повинна надаватися засудженим, яким це може надати користь, особливо неповнолітнім засудженим. Засуджені можуть обирати вид діяльності, в якій вони хотіли б брати участь, у

межах наявних можливостей, з урахуванням відповідного професійного відбору та вимог порядку і дисципліни.

5. Хоча одержання фінансового прибутку від діяльності підприємств у виправних установах може бути корисним з огляду на підвищення стандартів, а також якості та доцільності професійної підготовки, проте інтереси засуджених не мусять підпорядковуватися цій меті.

6. У будь-якому випадку засуджені мусять отримувати за свою працю справедливу винагороду.

7. Засуджені повинні мати принаймні один день відпочинку на тиждень і досить часу для освіти та інших занять.

Варто зазначити, що вище перераховані принципи в тій чи іншій мірі знаходять своє відображення в законодавстві більшості країн світу.

Разом з тим, міжнародні нормативно-правові акти у сфері виконання покарань і поводження із засудженими, визначаючи загальні напрями у сфері організації праці засуджених, надають державам можливість самостійно обирати способи вирішення тих чи інших питань з урахуванням національних особливостей. З огляду на це, кожна країна в залежності від економічного, культурного, соціального розвитку ставить різні цілі перед працею засуджених до позбавлення волі, закріплюючи працю як суб'єктивне право засудженого, або визнаючи її юридичним обов'язком.

Досвід закордонних країн в частині залучення засуджених до позбавлення волі до праці розділився, зокрема: обов'язкове залучення до праці передбачено у Німеччині, США, Норвегії, Швеції, Австрії, Франції, Фінляндії, Японії; залучення до праці за бажанням засудженого має місце у Великобританії, Іспанії, Чехії, Італії, Словенії, Канаді, Данії, Польщі, Молдові, Нідерландах.

Конституція України визначає, що засуджені користуються всіма правами людини та громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду (ст. 63); право кожного на працю (ст. 43) включає у себе можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [3].

Сьогодні право на працю засуджених в умовах відбування покарання у виді позбавлення волі дуже часто порушується, мають місце проблеми його реалізації на практиці. На наш погляд, це зумовлене, перш за все, подвійним характером праці засудженого: з одного боку – це їх право, гарантоване Конституцією України, а з іншого – суспільно корисна праця відноситься до одного з основних засобів виправлення і ресоціалізації [4].

Кримінально-виконавчий кодекс України регламентує порядок залучення засуджених до позбавлення волі до праці з метою досягнення позитивних змін в особистості, сприяння соціальній адаптації як до умов відбування покарання в колонії, так і після звільнення. Тому праця в умовах відбування покарання у виді позбавлення волі не є елементом кари та не має на меті завдання засудженому фізичних страждань, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження чи покарання. Залучення до праці спрямоване, насамперед, на приучення засуджених ставитися до праці, як до позитивної та необхідної складової життя, набут-

 © Кирилюк В. А., 2017

тя/збереження вмінь та навичок які дадуть можливість реалізовувати власні потреби та забезпечать законними засобами для існування у тому числі й після звільнення. Отже, залучення засуджених до позбавлення волі до праці переслідує не тільки економічну, але й виховну мету, забезпечуючи процес виправлення та ресоціалізації.

Варто погодиться, що праця засуджених в установах виконання покарань має свої функції [5]. Праця виконує виховну функцію як один з основних засобів виправлення і ресоціалізації, формує особистість засуджених, позитивно впливає на свідомість і мораль учасників трудових процесів. Економічна функція праці полягає у тому, що працюючи засуджені створюють певні матеріальні блага, отримують за це відповідну винагороду/плату; відшкодовують витрати на своє утримання (що набуває особливої актуальності в умовах недофінансування ДКВС). Соціальна функція праці дозволяє набути (відновити, зберегти) позитивні навички, які дадуть змогу відмовитися від злочинної діяльності, сприяють психоемоційному розвантаженню, відволікають від нав'язливих думок; для людини, зайнятої корисною діяльністю швидше минає час. Не менш важлива й оздоровча функція праці так як загартовує особу фізично і морально, оскільки бездіяльність не тільки калічить людину, а й веде її до повної деградації. Працюючи, засуджені мають можливість забезпечити процес відшкодування збитків, завданих злочинами та виконання інших наявних майнових зобов'язань.

Праця засуджених до позбавлення волі в установах виконання покарань корисна сама по собі, а не як виробнича діяльність. Численні дослідження довели, що виробництво в колоніях, за допомогою якого намагаються скласти конкуренцію підприємствам на свободі, несумісне зі справжнім виховним впливом на засуджених. Необхідно розрізняти працю заради прибутку колонії та працю заради виправлення й ресоціалізаційного впливу. Отже, основна мета залучення засуджених до праці полягає у їх виправленні, отриманні ними трудових навичок задля підготовки до нормального життя після звільнення, а не з метою отримання прибутку підприємствами установ виконання покарань.

Але ефективним засобом виховання буде лише добровільна праця, без жодних примусових початків. Тому головним завданням адміністрації є не просто створення необхідних умов для праці засуджених, а їх свідоме залучення до трудової діяльності.

Кримінально-виконавчий кодекс України передбачає для засуджених два види трудової діяльності: перший – це оплачувана праця, що є формою реалізації права на оплачувану працю (ст. 8, 107, 118 КВК України); другий – це безоплатна праця: роботи з благоустрою колоній і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або допоміжні роботи із забезпечення колоній продовольством (ст. 118 КВК України). Основна відмінність цих видів праці – можливість отримання прибутку, види виконуваних робіт та процедура залучення.

Після прийняття Закону України від 8 квітня 2014 року № 1186-VII «Про внесення змін до Кримінально-

виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого», суспільно корисна праця як засіб впливу на засуджених до позбавлення волі втратила свою обов'язковість і трансформувалася у право. Водночас згідно зі ст. 6 КВК України вона залишається одним із основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених та критерієм, який враховується при застосуванні до засудженого умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Відповідно до чинного законодавства (ст. 118 КВК України), засуджені до позбавлення волі мають право працювати та залучаються до суспільно корисної праці у місцях і на роботах, визначених адміністрацією колонії, з урахуванням наявних виробничих потужностей, зважаючи при цьому на стать, вік, працездатність, стан здоров'я і спеціальність. Засуджені залучаються до оплачуваної праці, як правило, на підприємствах, у майстернях колоній, а також на державних або інших форм власності підприємствах за строковим трудовим договором, що укладається між засудженим і виправною колонією (слідчим ізолятором), за умови забезпечення їх належної охорони та ізоляції. А адміністрація зобов'язана створювати умови, що дають змогу засудженим займатися суспільно корисною оплачуваною працею [4].

Отже, залучення до праці – це суб'єктивне право засудженого, яке кореспондує адміністрації обов'язок забезпечити реалізацію цього права.

З прийняттям у травні 2016 року рішення про ліквідацію Державної пенітенціарної служби до сфери управління Мін'юсту було віднесено 148 установ виконання покарань та слідчих ізоляторів (113 кримінально-виконавчих установ; 12 слідчих ізоляторів; 17 установ виконання покарань з функцією слідчих ізоляторів, 6 виховних колоній), 90 промислових і 11 сільськогосподарських підприємств установ виконання покарань [6].

На сьогодні підприємства установ виконання покарань України представляють такі галузеві напрямки виробництва:

металообробка, у тому числі виготовлення сільгосптехніки та широкого спектру запчастин до неї, чавунного та сталевого литва, продукції для вугільних підприємств тощо;

швейне та взуттєве виробництво представлене різноманітними моделями і типами одягу, у тому числі робочим одягом, одягом для військовослужбовців, постільною білизною. Також створюються нові експериментальні виробництва, що займаються розробкою власних моделей виробів;

видобування та переробка гранітної сировини та виготовлення архітектурно-будівельних виробів;

деревообробка – шкільні, м'які та корпусні меблі, тара, паркет, шпали тощо;

виробництво товарів народного споживання та надання послуг промислового характеру.

сільськогосподарське виробництво – рослинництво, тваринництво, птахівництво, рибальство, бджільництво, переробка сільськогосподарської продукції. Сільськогосподарське виробництво більш розгалужене.

Організація праці на підприємствах кримінально-виконавчої системи здійснюється за тими ж прин-

© Кирилюк В. А., 2017

ципами, що і на інших підприємствах. Якщо ефективність звичайних підприємств оцінюється за результатами виконання виробничих завдань, то діяльність підприємств УВП підпорядкована завданню виправлення та ресоціалізації засуджених.

За даними Державної кримінально-виконавчої служби протягом останніх десяти років кількість засуджених в УВП зменшилась з 105,1 тисяч у 2006 році до 55,1 тисячі у 2015 році. Станом на 01.01.2017 року загальна кількість засуджених 60 399 (з них в кримінально-виконавчих установах – 42 600, в слідчих ізоляторах – 17 495). Кількість працевлаштованих засуджених зменшилась з 37,1 тисяч (35,3 %) у 2006 році до 16,2 тисяч (29,4 %) у 2015 році. Кількість працездатних засуджених зменшилась з 73,3 тисяч (69,7 %) у 2006 році до 32,1 тисяч (58,3%) у 2015 році. Відсоток працевлаштованих засуджених від загальної кількості працездатних у 2015 році складав близько 50 %. Зменшилась кількість робочих місць на підприємствах/майстернях УВП з 37,1 тисяч у 2006 році до 16,2 тисяч у 2015 році. Станом на третій квартал 2016 року в УВП ДКВС України відбувало покарання 16 556 засуджених, які мали виконавчі листи. Загальна сума позовів за виконавчими листами протягом третього кварталу 2016 року складала 394076,7 тисяч гривень. Загальна сума погашених засудженими позовів за виконавчими листами станом на третій квартал 2016 року складала 2544,8 тисяч гривень. Загальна сума заборгованості засуджених перед позивачами станом на третій квартал 2016 року складала 13448,11 тисяч гривень.

Отже, спостерігається тенденція до зменшення кількості робочих місць на підприємствах/майстернях установ виконання покарань та працевлаштованих засуджених; разом з тим, зберігається значна кількість засуджених, які мають позови та заборгованості за виконавчими листами, що свідчить про необхідність вжиття заходів щодо оптимізації процесу залучення засуджених до праці та підвищення їх мотивації до заняття трудовою діяльністю.

Серед причин низького рівня залучення засуджених до праці слід зазначити: по-перше, критичний стан підприємств установ виконання покарань, що не дає змоги забезпечити залучення всіх засуджених до праці; а по-друге відсутність у засуджених мотивації до заняття суспільно корисною діяльністю. Як наслідок, не залучення засуджених до праці та незайнятість їх суспільно корисною діяльністю протягом відбування призначеного строку покарання тягне за собою: збільшення витрат держави на утримання засуджених; невідшкодування засудженими завданих злочином збитків; порушення засудженими установленого порядку та умов відбування покарання; ускладнення криміногенної обстановки в установах виконання покарань; складнощі постпенітенціарної адаптації та реінтеграції засуджених у суспільство; відсутність/втрату засудженими виробничої кваліфікації, досвіду; вироблення у засуджених звички не працювати та знаходитись «на утриманні»; відсутність у засуджених коштів на задоволення першочергових потреб під час відбування покарання та після звільнення; неможливість засу-

джених забезпечити себе та родину після звільнення.

Серед інших причин відсутності у засуджених до позбавлення волі бажання працювати можна зазначити: високий ступінь популярності злочинного способу життя серед засуджених, що зобов'язує сприймати працю як те, що суперечить їх переконанням; вплив кримінальної субкультури та стратифікації у середовищі засуджених; небажання виконувати одноманітну та низькооплачувану роботу тощо.

Ураховуючи вище викладене, вважається за доцільне запропонувати наступні шляхи удосконалення порядку організації/залучення засуджених до суспільно корисної праці.

Внести зміни до ст. 118 КВК України «Залучення засуджених до позбавлення волі до суспільно корисної праці» зобов'язавши їх працювати. Залишивши дозвіл працювати за бажанням з урахуванням висновку лікарської комісії засудженим, які досягли пенсійного віку; інвалідам I та II групи; хворим на активну форму туберкульозу; жінкам з вагітністю понад чотири місяці; жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях. На наш погляд, принцип обов'язковості праці засуджених не суперечить міжнародним нормам. В Мінімальних стандартних правилах поводження із в'язнями підкреслюється, що усі засуджені зобов'язані працювати відповідно до їх фізичних та психічних здібностей, засвідчених лікарем (ст. 71).

Разом із тим, праця засуджених може мати ресоціалізуючий, антикриміногенний потенціал лише за умови її добровільності за наявності відповідної мотивації. Праця має стати потребою. Засуджений повинен бачити результати своєї праці та усвідомлювати їх.

З метою посилення мотивації засуджених щодо залучення до суспільно корисної праці пропонується внесення змін до кримінально-виконавчого законодавства, передбачивши систему додаткових пільг і переваг:

користування додатковими оплачуваними послугами, поліпшеними побутовими умовами тримання тільки за кошти, зароблені в УВП;

надання короткострокових відпусток тим засудженим, які залучаються до праці;

можливість проведення побачень за межами УВП, виходу за межі УВП у вихідні та святкові дні;

пільговий залік відбутого строку покарання (наприклад зарахування трьох днів відбутого покарання за чотири, або одного дня відбутого покарання за півтора в залежності від виду робіт); та при зміні умов тримання, умовно-достроковому звільненні, заміні не відбутої частини покарання більш м'яким;

чітке визначення та закріплення на законодавчому рівні можливості умовно-дострокового звільнення та заміни не відбутої частини покарання більш м'яким тільки для тих засуджених, які працюють в УВП;

можливість витрачати частину зароблених коштів в установі, іншу - надсилати сім'ям, а решту - накопичувати на особових рахунках (що дасть змогу забезпечити себе чи свою родину на перший час після звільнення; погасити майнові зобов'язання тощо).

На наш погляд, доцільно було б доповнити ч. 3 ст. 107 КВК України абзацом сьомим такого змісту: «Засуджені, які мають виконавчі листи,

 © Кирилюк В. А., 2017

а також зобов'язані відшкодувати заподіяну шкоду відповідно до статей 136 і 137 цього Кодексу, повинні працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією виправної колонії. Відмова від таких робіт тягне відповідальність за невиконання законних вимог адміністрації виправної колонії».

Нажаль сьогодні більшість працездатних засуджених не володіє необхідними професіями і робочими навичками та потребує постійної професійної підготовки і навчання. Реалізацію даної мети має забезпечити належне професійно-технічне навчання засуджених, яке слід організовувати з урахуванням не лише інтересів власного виробництва установ виконання покарань, а й ринку праці, а також можливості працевлаштування та продовження навчання після звільнення.

З метою забезпечення якісного професійно-технічного навчання засуджених до позбавлення волі та подальшого їх працевлаштування можна запропонувати:

залучати до програм професійної підготовки засуджених в УВП регіональні центри зайнятості населення;

встановити скорочений робочий день для засуджених, які працюють та навчаються;

забезпечити можливість отримання засудженими конкурентоздатних, затребуваних на ринку праці професій;

розглянути можливість впровадження для засуджених сучасних видів діяльності:

підприємницька діяльність у сфері надання послуг (наприклад, виготовлення на замовлення одягу, головних уборів, взуття та ін.), ремонт одягу, взуття, годинників тощо;

праця засуджених у сфері ІТ–технологій (є приклад, коли засуджений за допомогою Інтернету допомагав волонтерам збирати спорядження для бійців АТО. З урахуванням цього засуджений за клопотанням волонтерів АТО був помилуваний Президентом);

спільні (змішані) підприємства засуджених і установ виконання покарань;

виробничі кооперативи засуджених на території установ виконання покарань із виготовлення товарів (надання послуг) тощо.

Висновки. Отже, сьогодні одним із пріоритетних завдань Міністерства юстиції є оптимізація виробничої діяльності та працевлаштування засуджених, що потребує внесення змін до законодавства, зокрема в частині створення системи преференцій для суб'єктів господарювання, які використовують працю засуджених осіб під час відбування ними покарань, а також внесення змін до нормативно-правових актів щодо стимулювання та підвищення мотивації засуджених до позбавлення волі до участі в суспільно корисній праці.

Список використаних джерел

1. Європейські пенітенціарні правила (Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць) (Прийнято Комітетом Міністрів 11 січ. 2006 р. на 952-й зустрічі Заступників Міністрів) URL.: http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032.

2. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй у відношенні поводження з ув'язненими «Правила Мандели». Прийняті на 24-й сесії Комісії по по-

передженню злочинності та кримінальному правосуддю. Вена, 18–22 трав. 2015 р. URL.: http:// www.un.org/russian/news/ru/print.asp?newsid=26280.

3. Конституція України. URL.: http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

4. Кримінально-виконавчий кодекс України. URL.: http:// zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1129-15.

5. Кримінально-виконавче право: підручник / [В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодєд та ін.], за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2011. 328 с.

6. Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 верес. 2017 р. № 654-р. URL.: http:// www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid...

V. Kiriliuk,
PhD, Head of the Department
on Penitentiary Activities
of the Institute of Criminal-Executive Service

SOME QUESTIONS OF INVOLVING OF SENTENCED PERSONS TO IMPRISONMENT TO LABOR AND PROPOSALS FOR ITS OPTIMIZATION

The article deals with separate issues of the content of socially useful labor as a means of correction and resocialization of sentenced persons to imprisonment in the context of bringing criminal-executive legislation and practice of its application by international standards for the enforcement of criminal sentences and the realization of the rights of them.

It has been determined that socially useful labor in conditions of imprisonment is not an element of punishment, but aimed at providing the process of correction and resocialization, is the personal right of the sentenced persons to prison, which corresponds to the administration's duty to ensure the realization of this right.

The article draws attention on the tendency towards reducing the number of jobs at enterprises/workshops of penal institutions and sentenced persons to imprisonment involved in labor, causes, and consequences of this phenomenon.

Therefore, one of the priority tasks of the Ministry of Justice is the optimization the production activities and employment of prisoners. It requires amendments to the law, in particular, regarding the creation of a system of preferences for business entities that use the work of prisoners while serving their sentences, as well as making changes to the normative and legal acts on stimulation and increase motivation for participation in socially useful labor.

Key words: *sentenced persons to imprisonment; penal institutions; correction and resocialization; socially useful labor; the enterprise of penal institutions; production workshops*.

Надійшла до редакції 23.10.2017

 © Кирилюк В. А., 2017

УДК 343.848

Лазаренко Л. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника науково-дослідного центру з питань діяльності органів та установ ДПтС України Інституту кримінально-виконавчої служби

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Розглянуто проблеми соціальної адаптації зі звільненими з місць позбавлення або обмеження волі до умов життя на волі, визначено напрями роботи з ними, а також суб'єкти, які реалізують ці напрями. Зазначено основні принципи державної політики щодо соціальної реабілітації осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

Ключові слова: *соціальна реабілітація; соціальна адаптація; соціально адекватна поведінка; деформація.*

Рассматриваются проблемы социальной адаптации с освобожденными из мест лишения или ограничения свободы к условиям жизни на свободе, определяются направления работы с ними, а также субъекты, которые реализовывают эти направления. Указываются основне принципы государственной политики относительно социальной реабилитации лиц, освобожденных из мест лишения свободы.

Ключевые слова: *социальная реабилитация; социальная адаптация; социально адекватное поведение; деформация.*

Постановка проблеми. Невід'ємною частиною Державної програми боротьби зі злочинністю є передбачена низкою законів України діяльність державних органів, підприємств, установ різної форми власності, громадських і релігійних організацій не тільки щодо здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від покарання у виді позбавлення або обмеження волі, а й надання цим особам психологічної, правової, матеріальної допомоги, створення умов для їх ре соціалізації та соціальної реабілітації до життя на волі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти адаптації осіб звільнених з місць позбавлення волі досліджували Л. І. Аркуша, О. А. Білічак, В. О. Глушков, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко, С. В. Єськов, В. А. Колеснік, С. С. Куднов, Ю. В. Лисюк, Є. Д. Скулиш, М. А. Погорецький, В. Г. Уваров, Р. М. Шехавцов та ін.

Постановка завдання. Необхідність соціальної адаптації осіб зумовлена тим, що в процесі відбування покарання в місцях позбавлення або обмеження волі відбуваються певні зміни в особистості засудженого, спричинені об'єктивними і суб'єктивними чинниками, які сприяють деформації в засуджених

© Лазаренко Л. А., 2017

навичок соціально адекватної поведінки та ускладнюють їх успішну адаптацію до умов життя на волі.

У зв'язку з цим у таких осіб виникають серйозні проблеми. З одного боку, вони залежать від тих особистісних якостей, які сформувались у процесі відбування покарання і не сприяють відновленню та зміцненню соціальних зв'язків, перешкоджають успішному рішенню життєво важливих питань, пов'язаних із трудовим і побутовим улаштуванням, матеріальним забезпеченням на першому етапі перебування на волі. З другого боку, проблеми при адаптації звільнених до умов на волі пояснюються негативним ставленням до них оточуючого соціального середовища.

Виклад основного матеріалу. Чинні закони України та підзаконні акти визначають напрями роботи зі звільненими з місць позбавлення або обмеження волі, а також суб'єктів, які реалізовують ці напрями.

На місцеві органи влади, їх наглядові комісії по роботі з неповнолітніми покладено обов'язки щодо трудового та побутового влаштування звільнених. Вони координують цю роботу на підприємствах, в установах, які надають звільненим робочі місця, у деяких випадках забезпечують проживання в гуртожитках.

Органи служби зайнятості населення проводять роботу з працевлаштування звільнених та, у разі потреби, надають їм допомогу й організовують професійне навчання, у тому числі перепідготовку та підвищення кваліфікації.

Органи внутрішніх справ і кримінально-виконавчі інспекції здійснюють облік звільнених і контроль за ними. Психолого-педагогічний вплив на звільнених, надання їм допомоги у зміцненні соціальних зв'язків, у трудовому та побутовому працевлаштуванні справляють в деяких випадках громадські та релігійні організації. Важливу роботу з деякими категоріями звільнених проводять центри соціального патронажу. Особам, які перебувають під опікою центрів, надається правова, психологічна, медична допомога. На них справляється психолого-педагогічний вплив з метою формування та зміцнення навичок соціально адекватної поведінки.

З особами, які не підпадають під опіку центрів соціальної реабілітації, робота переважно обмежується здійсненням контролю за їх поведінкою з боку органів внутрішніх справ і кримінально-виконавчої інспекції. Надання звільненим із місць позбавлення або обмеження волі правової, психологічної допомоги здійснюється, як правило, епізодично, на розсуд деяких представників органів влади або громадських чи релігійних організацій. У цій роботі відсутній системний і науковий підхід.

Роз'єднання зусиль органів влади і громадських структур у роботі зі звільненими від покарання у виді позбавлення або обмеження волі, відсутність центру, який координував би цю роботу, є причинами низької ефективності профілактики рецидивної злочинності, яка сягає нині до 30 % загальної злочинності.

Досвід профілактичної діяльності багатьох країн показує, що для забезпечення успішної такої діяльності необхідно створити єдиний державний центр, на який би покладалося виконання кількох завдань.

По-перше, профілактика рецидивної злочинності тісно пов'язана з роботою щодо осіб, до яких була за-

стосована міра покарання, не пов'язана з позбавленням волі. У зв'язку з демократизацією суспільства, пом'якшенням державної карної та адміністративної політики суттєво збільшується практика застосування альтернативних покарань. Облік цих осіб і контроль за їх поведінкою нині здійснює кримінально-виконавча інспекція.

По-друге, важливою державною проблемою є робота зі звільненими з місць позбавлення чи обмеження волі. Ця діяльність досить близько пов'язана з виконаннямпершого завдання й тому може бути об'єднана під керівництвом одного відомства.

По-третє, досвід багатьох десятків років свідчить, що ефективність профілактики рецидивної злочинності багато в чому залежить від організації патронажної діяльності, її активності та охоплення всіх регіонів нашої держави. Вироблення методичних основ патронажної діяльності, узагальнення досвіду роботи зі звільненими з місць позбавлення волі та звільненими з випробуванням також потребує створення спеціальної служби.

Розв'язання зазначених проблем у ряді країн-сусідів України (Польщі, Словаччини, Румунії) та у розвинених країнах (Великій Британії, США) досягається створенням спеціальної державної служби. На цю службу покладається робота з особами, засудженими до альтернативного покарання, а також звільненими з місць покарання або обмеження волі.

Практика виконання покарань в Україні показує наявність великої кількості осіб, які потребують особливої уваги з боку держави у зв'язку з тим, що вони є джерелом рецидивної злочинності. Тому роботу з цією категорією осіб доречно покласти на Службу пробації чи Службу соціальної реабілітації.

Чинна законодавча та нормативна база в цілому дає змогу здійснювати процес підготовки засуджених до звільнення та сприяти вирішенню питань їх трудового й побутового влаштування після звільнення з місць позбавлення волі.

Вивчення практики роботи існуючих центрів соціальної адаптації та інших відповідних закладів свідчить, що найбільш ефективно діють заклади, які перебувають у відомстві органів соціального захисту населення, оскільки це дає змогу залучати для забезпечення їх функціонування можливості місцевих бюджетів, благодійних фондів, громадських і релігійних організацій. Це відповідає також міжнародній практиці щодо сприяння соціальній адаптації особам, які відбули кримінальне покарання.

Основними напрямами у сфері соціальної реабілітації осіб, звільнених з місць позбавлення волі є:

- створення механізмів політики соціальної реабілітації осіб, звільнених від покарання або засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, що передбачатиме створення нормативно-правової бази, організаційного, науково-методичного та кадрового забезпечення реалізації політики соціальної реабілітації;

- створення умов для забезпечення соціальної реабілітації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі або обмеження волі, що передбачатиме створення їм житлових, соціально-побутових умов, сприяння професійній підготовці та працевла-

© Лазаренко Л. А., 2017

штуванню, інформаційному забезпеченню, проведенню з ними соціальної та психологічної роботи.

Передбачено, що реалізація політики у сфері соціальної реабілітації осіб, які звільнилися з місць позбавлення або обмеження волі, буде сприяти їх ресоціалізації та підвищенню ефективності профілактики рецидивної злочинності [1].

Основними принципами державної політики щодо соціальної реабілітації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, мають бути:

- принцип поваги і гідності людини, захисту її прав та інтересів;

- принцип пріоритету цінностей життя та здоров'я;

- принцип нормалізації, що передбачає запобігання маргіналізації та сегрегації;

- принцип наступності діяльності з ресоціалізації та соціальної реабілітації;

- принцип незалежності діяльності з реабілітації від діяльності з виконання покарань.

Одним із головних напрямів політики соціальної реабілітації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, має бути створення сприятливих житлових, соціально-побутових і матеріальних умов.

Пріоритетними напрямами у цій сфері мають бути:

- створення передумов для надання особам, звільненим з місць позбавлення або обмеження волі, соціального житла на умовах оренди за рахунок державного і комунального житлового фонду;

- удосконалення нормативно-правової бази для визначення можливостей реалізації права на житло осіб, звільнених з місць позбавлення волі;

- створення при центрах соціальної реабілітації осіб, звільнених з місць позбавлення або обмеження волі, гуртожитків/притулків для тимчасового проживання на термін вирішення питання з постійним житлом;

- забезпечення надання адресної матеріальної допомоги у зв'язку з браком доходів, допомоги щодо безробіття особам, звільненим з місць позбавлення волі. Зокрема, особливу увагу слід приділити медичній допомозі, оскільки досить велика кількість осіб, які повертаються з місць позбавлення волі, набули в колоніях специфічних хвороб і потребують медичної реабілітації перед працевлаштуванням.

Координація зусиль державних і недержавних організацій для залучення необхідних коштів та їх ефективного використання для розв'язання проблем постпенітенціарного патронажу.

Найважливішою умовою для успішної соціальної реабілітації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, є їх працевлаштування та подальша трудова діяльність. Сприяння скорішому працевлаштуванню особи після її звільнення з місць позбавлення волі повинно відбуватися шляхом організації підготовки до подальшої трудової діяльності в період відбування покарання.

Основними принципами політики у цій сфері мають бути такі:

- сприяння навчанню особи відповідно до її уподобань та здібностей з урахуванням потреб існуючого за місцем проживання (повернення) ринку праці;

- відповідність професійної підготовки сучасним вимогам.

Також для сприяння соціальній реабілітації важливим напрямом

політики має стати вдосконалення проведення соціальної та психологічної роботи з особами, які відбувають покарання та які звільнилися з місць позбавлення та обмеження волі. Це найбільш складне завдання, яке потребує спеціально скоординованих зусиль цілої низки державних служб і організацій.

Для забезпечення реалізації цього напряму політики необхідно:

- удосконалити зміст і форми роботи з підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі;

- забезпечити широке впровадження індивідуальних програм соціальної реабілітації як основного завдання соціальної роботи з особами, які відбувають покарання (напередодні звільнення) та які звільнилися з місць позбавлення волі;

- запровадження механізму соціального супроводу осіб, звільнених з місць позбавлення волі на період їх адаптації до умов на волі;

- запровадити роботу з сім'єю, яка мала б на меті відновлення та зміцнення родинних стосунків;

- удосконалити форми та методи психологічної роботи з особами, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі та які звільнилися з місць позбавлення волі;

- для відновлення і зміцнення соціальних зв'язків звільнених від карних покарань розробити засади залучення до роботи з ними представників громадськості, здатних позитивно на них впливати та надавати цим особам систематичну психологічну допомогу.

Висновки. Для забезпечення процесу соціальної реабілітації важливим напрямом політики має стати інформаційне забезпечення, а саме: підвищення рівня інформаційно-просвітницької роботи серед засуджених, які перебувають у місцях позбавлення волі, та звільнених осіб.

У межах цього напряму слід передбачити інформаційне забезпечення, у тому числі друкованих видань, осіб, які утримуються в установах виконання покарань, та звільнених з місць позбавлення волі щодо: діяльності центрів соціальної реабілітації; права на соціальну допомогу;

обов'язків державних органів та установ щодо надання допомоги в трудовому та побутовому влаштуванні особам, які звільняються з місць позбавлення волі; можливостей отримання соціальної допомоги та соціальних послуг у закладах та установах різних форм власності.

Список використаних джерел

1. Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 верес. 2017 р. № 654-р. URL.: http:// www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid...

© Лазаренко Л. А., 2017

L. Lazarenko,
PhD, associated professor, Deputy Head of the Scientific Research Centre

SOCIAL ADAPTATION OF PERSONS, WHO ARE RELEASED FROM THE PLACES OF DEPRIVATION OF LIBERTY

The article deals with the problems of social adaptation of the offenders released from the penitentiary establishments in order they are ready to the living conditions in the civil society. The directions of the corresponding activities and the officials, who work with such persons, have been determined. The basic principles of the state policy concerning social rehabilitation of former inmates have been indicated.

The necessity and importance of social adaptation of such persons has been revealed. The reason is that in the process of serving the sentence related to the imprisonment certain changes occur in the personality of inmates. There are different objective and subjective factors, which cause deformation of the convicts' skills related to the socially adequate behaviour. It complicates their successful resocialisation.

It has been revealed that the convicts' personal qualities and features of the behavior that were formed during the process of serving their sentences do not contribute to the rehabilitation and strengthening of the positive social ties. That is why it is difficult for them to resolve successfully the vital problems related to the employment and accommodation at the first stage after their release. On the other hand, the problem of adaptation of the released persons to the new conditions is caused by the negative attitude to them of other people. So, the social environment does not contribute to their resocialization.

It has been cleared up that the corresponding activities of the enterprises, of various forms of property, state bodies, agencies and institutions, as well as the public and religious organizations are envisaged by different laws of Ukraine as an integral part of the State Programme on Combating Crime. The State should not only control the behavior of the released persons, but should also provide them with the psychological, legal, financial and material assistance. It is necessary to create proper conditions for their resocialization and social rehabilitation.

The awareness level raising is necessary for the process of social rehabilitation, which is a very important element of the state policy in that sphere. It has been proved that the information support, namely raising the level of awareness, as well as the corresponding educational activities among inmates and the released persons, are are the topical issues of of providing them with the state and NGOs' support and assistance.

Key words: *social rehabilitation; social adaptation; social adequate behavior; deformation.*

Надійшла до редакції 3.11.2017

УДК 343.82

Микитась І. М.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри пенітенціарної діяльності Інституту кримінально-виконавчої служби

СУТНІСТЬ ЗАОХОЧЕНЬ ТА СТЯГНЕНЬ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ

Стаття присвячена розгляду проблеми сутності заохочень і стягнень в процесі виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Піднімається проблема про необхідність чітко законодавчо регламентувати порядок проведення виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Ключові слова: *засуджений; заохочення; стягнення; виховні роботи; покарання, не пов'язані з позбавленням волі.*

Статья посвящена рассмотрению проблемы сущности регулирования и практики использования мер поощрения и взыскания к осужденным, которые отбывают наказания, не связаные с лишением свободы. Поднимается проблема о необходимости чётко законодательно регламентировать порядок проведения воспитательной работы с осуждёнными к наказаниям, не связанным с лишением свободы.

Ключевые слова: *осуждённый; поощрения; взыскание; воспитательные роботы; наказания, не связанные с лишением свободы.*

Постановка проблеми. Однією з основних цілей кримінально-виконавчого законодавства є виправлення засуджених. Існування у кримінально-виконавчому законодавстві та практиці діяльності органів та установ виконання покарань заохочень і стягнень, що можуть застосовуватись до засуджених, вимагає дослідження соціального значення цих явищ та механізму реалізації на практиці. Сутністю заходів заохочення і стягнення виступають риси, ознаки та якості, єдність і взаємообумовленість яких визначають якісну специфіку та закономірності розвитку названих правових явищ.

Вирішення зазначених питань має не лише теоретичне, а й велике практичне значення, зумовлюючи порядок законодавчого регулювання правил застосування заохочень і стягнень.

Аналіз останніх досліджеень і публікацій. Результати вивчення проблем застосування заохочень і стягнень в процесі виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а саме - окремих аспектів цієї діяльності, знайшли відображення у роботах ряду відомих вчених у галузі кримінально-виконавчого права в України: у наукових публікаціях В. А. Бадири, Є. Ю. Бараша, І. Г. Бога-

© Микитась І. М., 2017

тирьова, В. В. Василевича, Т. А. Денисової, О. М. Джужи, О. Г. Колба, О. В. Лисодєда, А. В. Льовочкіна, А. Х. Степанюка, В. М. Трубникова, М. П. Черненка, Д. В. Ягунова, І. С. Яковець тощо. Водночас прогалиною більшості досліджень, як видається, є те, що їх автори обмежуються формальним визначенням заохочень і стягнень, не виділяючи основні ознаки, які відбивали б їх сутність та відмінність від інших правових явищ та інститутів.

Постановка завдання. Метою статті є спроба окреслити у загальних рисах сутність заходів заохочення і стягнення, що застосовуються в процесі виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Виклад основного матеріалу. Цілком закономірно, що у першу чергу необхідно розглянути заохочення і стягнення як конкретні індивідуальні заходи. Інститути заохочення і стягнення у кримінально-виконавчому праві являють собою систему правових норм, які регулюють правові відносини, що виникають у процесі застосування заходів заохочень і стягнень до осіб в процесі виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Незважаючи на існування подібних інститутів у інших галузях права, їх специфічність та відмінність витікає зі специфіки правовідносин, в сфері застосовування відносин, які виникають при виконанні покарання, не пов'язаних з позбавленням волі.

Закріплені в чинному кримінально-виконавчому законодавстві заохочення та стягнення мають стимулюючий характер. Доречною є думка П. М. Малініна який стверджує, що більшість заходів заохочення і стягнення є стимулюючими заходами, що забезпечують стимул, проте самі ними не є [1, с. 30].

Заохочення і стягнення – це міри відповідальності засуджених позитивного чи негативного характеру, що виступають не лише у ролі заходу реагування на дії чи бездіяльність засуджених, а також є стимулами для позитивної поведінки.

Також заходи заохочення не можна відносити до певних пільг, бо вони являють собою встановлені законодавством або іншими нормативними актами переваги, що надаються особі порівняно з іншими громадянами [2].

Визначення досліджуваних інститутів як пільги відображає суб'єктивність та залежність від розсуду персоналу, який виконує покарання не пов'язані з позбавленням волі. На думку ряду науковців, заходи заохочення повинні застосовуються, як віддяка по заслузі.

Заслуга це вчинок, який перевершує звичайні вимоги та виражає ставлення до свого обов'язку. Так, за визначенням Великого тлумачного словника сучасної української мови, залужити – означає здобути право на що-небудь службою, роботою; своєю діяльністю, поведінкою викликати до себе певне ставлення з боку кого-небудь; бути гідним чого-небудь чи кого-небудь [3, с. 389].

О. В. Малько визначає, що заслуга - це добросовісний правомірний вчинок, пов'язаний з перевиконанням суб'єктом своїх обов'язків або з досягненням ним загальновизнаного корисного результату, що і є підставою для застосування заохочення. Він стверджує, що заслуга характеризується такими рисами: а) вона зв'язана з соціально-

активною поведінкою, із здійсненням позитивних обов'язків; б) це добросовісне відношення особи до свого обов'язку; в) заслуга пов'язана з перевиконанням особою своїх обов'язків або з досягненням ним загальновизнаного корисного результату. Характер і ступінь заслуг, у свою чергу, визначають ступінь заохочення [4, с. 75].

В. М. Баранов розуміє заслугу як два основних юридично значущих варіантів поведінки: це добросовісне точне виконання суб'єктами покладених на них обов'язків; здійснення учасниками правовідносин непередбачених правовою нормою корисних діянь, які перевершують звичайні вимоги [5, с. 4].

Аналіз кримінально-виконавчого законодавства дозволяє припустити, що заслуга як фактична підстава заохочення, його застосування в результаті непередбаченого діяння, безумовно, не може служити підставою для подібного реагування.

Також, кримінально-виконавче законодавство лише у загальному виді окреслює розуміння заслуг, за які до засуджених можуть застосовуватись заохочення або стягнення, бо законодавче формулювання лише дозволяють припустити, що вони є певними наслідками відповідної поведінки засудженого, а остання виступає заслугою у значенні підстави їх застосування. Жодного уявлення про ступінь перевищення такої сумлінної поведінки або глибину вчинених порушень кримінально-виконавчого законодавство не дає.

Заохочення і стягнення у першу чергу спрямовані в минуле, оскільки ці заходи настають виключно у разі порушення чи невиконання обов'язку, або навпаки, належного їх виконання. Іншими словами, і заохоченням і стягненням повинна передувати певна поведінка засуджених, що не дозволяє у повній мірі визначити можливості цих заходів як регуляторів поведінки засуджених та правовідносин у сфері виконання покарань в майбутньому.

Отже, остаточне визначення змісту заслуги як підстави заохочення чи покарання засудженого повинно базуватися на розумінні ролі заходів заохоченні і стягнення у процесі виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

При відбуванні покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, на засудженого виявляється цілий комплекс заходів виховного впливу. Виховний вплив на засуджених, які відбувають покарання, не пов'язані з позбавленням волі це діяльність учасників кримінально-виконавчого процесу, по виконанню закріплених в кримінально-виконавчому законодавстві правових і психолого-педагогічних засобів, спрямованих на стимулювання правослухняної поведінки засуджених і досягнення цілей кримінального покарання [6].

Кримінально-виконавчий кодекс України та Інструкція про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань займають основне місце серед діючих законодавчих актів, регламентують відносини, що виникають при організації та проведенні виховної роботи із засудженими. Виховна робота є, перш за все, педагогічної, вимагає творчого підходу. У той же час «необхідно враховувати рівень соціальної занедбаності засудженого, авторитетність вихователя, його спеціа-

© Микитась І. М., 2017

льну, психолого-педагогічну підготовленість».

Відповідно до Типового положення про уповноважений орган з питань пробації, під час виконання службових обов'язків персонал органу пробації має право: викликати суб'єктів пробації та осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності у вигляді виправних та громадських робіт, для роз'яснення порядку та умов відбування покарання або стягнення, проведення профілактичних бесід, з'ясування питань, які виникають під час відбування покарання; застосовувати заходи заохочення до осіб, засуджених до покарання у виді виправних робіт; проводити соціально-виховну роботу із засудженими, до яких застосовано пробацію [7].

Проведення виховних робіт полягає також і в застосуванні заходів стягнення до засуджених. Дана міра виховного впливу стала використовуватися ще в радянський період (20-і роки XX століття). На Бюро примусових робіт без утримання під вартою покладався обов'язок по наданню виховного впливу на засудженого до покарання у вигляді виправних робіт шляхом застосування заходів стягнення. Отже, застосування таких заходів до засудженого здійснюється вже протягом ста років. Зараз кримінально-виконавче законодавство передбачає, що рішення про стягнення виноситься в письмовій формі. Проведення виховних робіт полягає в мотивації людей до доброї поведінки. З 1933 р праця засуджених стала стимулюватися шляхом застосування до них заходів заохочення (ст. 23 Виправно-трудового кодексу Української РСР 1933 г. [8]).

Зарахування часу щорічної відпустки у строк відбування покарання, умовно-дострокове звільнення повинні благотворно впливати на його поведінку в майбутньому. Тому важливу роль у здійсненні виховного впливу на засудженого покликані забезпечувати і заходи заохочення та стягнення, що застосовуються до осіб засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. При цьому не можна не враховувати й того, що факт застосування до засудженого заходів заохочення або стягнення може бути підставою для висновку про ступінь виправлення засудженого і юридичного обґрунтування рішення про застосування до засудженого відповідних елементів прогресивної системи відбування покарання, які в залежності від його поведінки мають наслідком зменшення або збільшення обсягу встановлених правообмежень. Застосування заходів заохочення і стягнення буде ефективним та дозволить досягнути поставленої перед ними мети лише за умов, якщо цей процес буде відповідати вимогам обґрунтованості та законності.

Обґрунтованість застосування заходів заохочення і стягнення полягає в тому, що основною підставою для прийняття рішення про їх застосування повинна бути об'єктивна оцінка поведінки засудженого під час відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

Під законністю застосування заходів заохочення і стягнення необхідно розуміти суворе дотримання уповноваженими особами вимог кримінально-виконавчого законодавства щодо процедури їх застосування. Що ж стосується норм Кримі-

нально-виконавчого кодексу України, які регламентують застосування заходів заохочення до осіб, яких не позбавлено волі, то вони викликають у практиків та науковців більше запитань, аніж можуть дати відповідей.

Отже, у теперішній час в науці кримінально-виконавчого права немає єдності у визначеннях понять «заходи заохочення» та «заходи стягнення», але разом із тим, дослідники сходяться в думці щодо наділення цих правових явищ стимулюючими рисами, в ряді випадків ототожнюючи їх зі стимулами, здатними впливати на поведінку засудженого, заходами чи засобами такого впливу. Подібна термінологічна невизначеність потребує уточнення визначення та основних ознак заохочень і стягнень у кримінально-виконавчому праві, щоб нарешті встановити, чим вони є - стимулами, пільгами, заходами, засобами досягнення певних цілей і завдань або чимось іншим.

Виходячи з того, що і заохочення і стягнення є заходами оцінки поведінки засудженого, їх слід визнати заходами юридичної відповідальності, протилежними сторонами цього явища. У теперішній час багато хто з вчених відстоюють ідею про конструювання юридичної відповідальності у широкому значенні, тобто з виходом за межі розгляду її виключно як наслідку порушення. Юридична відповідальність є перш за все відповідальним відношенням людини до своїх обов'язків, відповідальність за правильне виконання особою покладених на неї законом обов'язків. Якщо ж обов'язок не виконаний, настає відповідальність у її негативному значенні - стягнення чи покарання, якщо виконаний - має місце позитивний характер відповідальності у виді заохочення. Так, позитивна відповідальність у людини виникає вже тоді, коли вона стає до виконання своїх обов'язків, а не лише тоді, коли вона їх виконує чи стане діяти всупереч ним. Тому позитивний аспект відповідальності є не наслідками порушення порядку, а якістю стимулятора, необхідного з точки зору інтересів суспільства та громадян, виконання покладеного обов'язку, позитивних соціальних ролей.

Таким чином, і заохочення, і стягнення слід визнати заходами протилежних сторін юридичної відповідальності в процесі відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

Висновки. Наведене в цій статті дозволяє стверджувати, що єдність і взаємодія заохочень і стягнень при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі проявляється у наступному: 1) як заохочення, так і стягнення можуть реалізовуватися лише в рамках певного правовідношення між засудженим та уповноваженим працівником органу з питань пробації; 2) заохочення і стягнення є поняттями одного категоріального ряду, які дефініційно взаємозалежні; 3) заохочення і стягнення протистоять одне одному, тобто виступають як парні, полярні категорії; 4) заохочення і стягнення не тільки співвідносяться, але й обумовлюють один одного; 5) заохочення і стягнення відображають «зв'язаність» суб'єктів конкретних правовідносин; 6) заохочення і стягнення взаємозалежні: застосування заохочень впливає на межу застосування стягнень та навпаки.

© Микитась І. М., 2017

Список використаних джерел

1. Малинин М. П. Проблема правового стимула в прогрессивной системи отбывания наказания. Уголовное право. 2008. № 2. С. 29–31.
2. Український юридичний термінологічний словник. URL.: http://www.marazm.org.ua/document/termin/index.php?file=%CF%B3%EB%FC%E3%E8.txt.
3. Великий тлумачний словник української мови / за ред. В.Т.Бусела. Київ, 2003. 1440 с. (С. 389).
4. Малько А. В. Юридические поощрения как разновидность социальных санкцій. Общественные науки и современность. 1998. № 4. С. 75–85.
5. Баранов В. М. Правовые формы поощрения в развитом социалистическом обществе: сущность, назначение эффективность. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1975. 58 с. (С. 4).
6. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 лип. 2003 р. №1129-IV. URL.: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15.
7. Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації: Наказ Міністерства юстиції України від 18 серп. 2017 р. № 2649/5. URL.: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1030-17.
8. Исправительно-трудовой кодекс РСФСР 1933 г. СУ РСФСР. 1933 г. № 48. ст. 208. Ст. 23.

I. Mykytas,
PhD, senior lecturer
of the Institute of Ciminal-Executive Service

ESSENCE OF ENCOURAGEMENTS AND PENALTIES IN THE PROCESS OF EXECUTION OF SENTENCES NOT RELATED TO IMPRISONMENT

One of the main objectives of the criminal-executive legislation is the correction of convicts. The existence of criminal law and practice in the enforcement agencies and institutions for the enforcement of sentences of rewards and penalties that can be imposed on convicts requires the study of the social significance of these phenomena and the mechanism of implementation in practice. The essence of the measures of promotion and recovery are the features, features and quality, the unity and interdependence which determine the qualitative specificity and patterns of development of these legal phenomena.

The solution of these issues is not only theoretical, but also of great practical importance, which determines the procedure for legislative regulation of the rules for applying incentives and penalties.

The results of the study of the problems of the use of rewards and penalties in the process of execution of sentences not related to imprisonment, namely, certain aspects of this activity, were reflected in the work of a number of well-known scientists in the field of criminal-law enforcement in Ukraine. At the same time, the vast majority of research seems to be the fact that their authors are limited to the formal definition of incentives and penalties, without distinguishing the main features that

would reflect their essence and the distinction from other legal phenomena and institutions.

The purpose of the article is an attempt to outline in a general way the essence of measures of encouragement and enforcement, which are used in the process of execution of sentences, which are not connected with imprisonment.

It is logical that in the first place it is necessary to disperse the promotion of promotion and collection as concrete individual measures. Institutions for the promotion and collection of criminal-executive law constitute a system of legal norms regulating legal relations that arise in the process of applying measures of encouragement and penalties to persons in the process of execution of sentences not related to imprisonment.

Key words: *convicted; encouragement; punishment; educational work; punishment; not related to imprisonment.*

Надійшла до редакції 13.10.2017

© Микитась І. М., 2017

УДК 343.8

Рудницьких М. І.,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри пенітенціарної діяльності
Інституту кримінально-виконавчої служби

ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ ДІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЄЮ 391 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ЗА ЧИ ПРОТИ

Стаття присвячена розгляду питання декриміналізації дій, передбачених статтею 391 Кримінального Кодексу України. Проаналізовано недоліки техніко-юридичного характеру та проблеми застосування даної норми на основі проведеного соціологічного опитування працівників Державної кримінально-виконавчої служби України та засуджених до позбавлення волі. Обґрунтовано необхідність внесення змін до статті 391 Кримінального кодексу України у запропонованій автором редакції.

Ключові слова: *позбавлення волі; злісна непокора законним вимогам адміністрації; декриміналізація; дільниця посиленого контролю; злісний порушник.*

Статья посвящена рассмотрению вопроса декриминализации статьи 391 УК Украины. Проанализированы недостатки технико-юридического характера и проблемы применения данной нормы на основе проведенного социологического опроса работников Государственной уголовно-исполнительной службы Украины и осужденных к лишению свободы. Обосновывается необходимость внесения изменений в статью 391 Уголовного кодекса Украины в предложенной автором редакции.

Ключевые слова: *лишение свободы; злостное неповиновение законным требованиям администрации; декриминализация; участок усиленного контроля; злостный нарушитель.*

Постановка проблеми. Стаття 391 Кримінального Кодексу (КК) України «Злісна непокора законним вимогам адміністрації виправної установи» тривалий час є підставою обговорення серед вчених, правозахисників та працівників Державної кримінально-виконавчої служби України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, питання кримінальної відповідальності за злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань розглядалися у працях відомих вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі кримінального та кримінально-виконавчого права, зокрема: М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, І. Г. Богатирьова, П. А. Вороб'я, І. А. Гельфанда, А. П. Гетьмана, А. П. Геля, О. М. Джужи, Т. А. Денисової, В. П. Ємельянова, А. В. Кирилюка, О. Г. Колба, І.М. Копотуна, Л.Г. Крахмальника, П. П. Михайленка, С. С. Мірошниченка, В. І. Осадчого, Ю. В. Орла, М. І. Панова, О. І. Плужнік, В. К. Сауляка, А. В. Савченка, В. В. Сташиса, В. М. Трубникова, П. Л. Фріса,

 © Рудницьких М. І., 2017

С. С. Яценко та ін. Незважаючи на плідну наукову дискусію стосовно доцільності існування даної норми, усе ж не дійшли єдиної думки щодо її.

Постановка завдання. Метою даної статті є спроба вдосконалення диспозиції статті 391 КК України. Однак останні зміни пов'язані, з активним реформуванням Державної кримінально-виконавчої служби України, розробкою проекту Закону України «Про пенітенціарну систему», активізували вимоги правозахисників «скасування зазначеної норми як системи залякування та знущання над засудженими, необґрунтованого застосування до них заходів дисциплінарного впливу» [1]..

Виклад основного матеріалу. Важливим аргументом на користь декриміналізації зазначеної статті є пряма вказівка на це в Рекомендації Європейського комітету з запобігання катуванням за результатами візиту в Україну у 2016 році.

Окремо варто відмітити 391 КК України має низку недоліків як змістовного, так і техніко-юридичного характеру, не повністю узгоджується з нормами Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України і потребує удосконалення [2].

Виникають проблеми при застосуванні даної статті до засуджених, з огляду на внесені зміни до статті 134 КВК України, поміщення засудженого до приміщення камерного типу (одиночної камери) проводиться за рішенням суду. У разі прийняття на засіданні дисциплінарної комісії рішення про поміщення засудженого до приміщення камерного типу (одиночної камери) адміністрація установи виконання покарань протягом двадцяти чотирьох годин направляє до суду відповідне клопотання (подання) разом із рішенням комісії. Така процедура уповільнює процес застосування до особи найсуворішого дисциплінарного стягнення, нівелює саме дисциплінарне стягнення, хоча й робить цей процес більш відкритим і певною мірою справедливим.

Коли ми говоримо про декриміналізацію статті 391 КК України, то варто погодитися із висновком про те, що в нинішньому вигляді ця стаття дійсно не може продовжити існування, однак для того щоб повністю зняти кримінальну відповідальність за дане діяння необхідно орієнтуватися не на форму чи вимоги вузької групи осіб, а на потреби усього суспільства у разі, якщо дана норма є непотрібною або навіть шкідливою.

Ідея статті 391 КК України полягає в тому, що засуджений систематично порушує порядок відбування покарання у кримінально-виконавчих установі і засоби дисциплінарного характеру є недієвими стосовно цієї особи, більше того сам порядок відбування покарання недостатньо ефективний – в ідеалі якщо особа постійно порушує норми, встановлені законодавством, відмовляється виконувати обов'язки її як засудженого – це свідчить об'єктивно про проблеми виправлення, відмови від правослухняної поведінки. Чи дійсно у її діях є склад злочину, а таке діяння має суспільну небезпеку саме для формування складу злочину – питання неоднозначне. Однак варто погодитися з думкою, що суб'єкт цього злочину спеціальний – особа, яка відбуває покарання у вигляді обмеження волі або у вигляді позбавлення волі. Це свідчить про те, що на цей суб'єкт покладено правообмеження, якого немає у вільних

громадян – обов'язок виконувати законні вимоги адміністрації установи виконання покарань. Водночас, на вільних громадян поширюється подібний обов'язок – виконувати законні вимоги поліції. Разом з тим відмінність цих двох обов'язків полягає не лише у вимогах та суб'єктах, які ставлять ці вимоги, а й у підвищеній відповідальності засуджених за невиконання законних вимог працівника правоохоронного органу [3, с. 101].

Зарубіжний досвід свідчить про те, що дійсно аналогів такої статті в інших законодавчих системах не представлено, однак проводити такий аналіз виключно за однією статтею не є коректним з огляду на те, що необхідно системно порівнювати правові засади виконання покарань та запобігання вчинення дій, пов'язаних з невиконанням законних вимог працівників установ виконання покарань загалом, адже не застосовуючи кримінальну відповідальність, у зарубіжних країнах представлений широкий спектр процедурних інструментів, не доступних у застосування в чинному законодавстві України. Сюди можна віднести: динамічну безпеку, механізми та інструменти реабілітації, оцінку ризиків, а також покамерний спосіб тримання засуджених. А брати до уваги зарубіжний досвід важливо тільки системно, а не вибірково. Поки що в українській системі виконання покарань превалюють примусові засоби впливу на засуджених. Так, 80 % опитаних працівників Державної кримінально-виконавчої служби України вважають, що саме поміщення до дисциплінарного ізолятору чи приміщення камерного типу є найбільш ефективним засобами впливу на особу, яка систематично порушує встановлений порядок виконання і відбування покарання. Це не проблема працівників установ виконання покарань, скільки державної політики у даній сфері. На сьогодні більша увага приділена функціонуванню новоствореного органу пробації, залишаючи позаду вдосконалення соціально-виховної та реабілітаційної роботи із засудженими в установах виконання покарань.

При декриміналізації статті 391 КК України 67 % опитаних працівників установ виконання покарань впевнені, що криміногенна ситуація в установах виконання покарань погіршиться. І той же час 77 % не погоджуються із рішенням декриміналізаціїї вищезгаданої статті. Думка працівників з цього приводу у своїй більшості зводиться до того, що відміна статті порушить ще більше баланс між дотриманням правопорядку та забезпеченням безпеки на користь засуджених.

У разі відміни кримінальної відповідальності за злісне невиконання законних вимог адміністрації – саме явище недотримання вимог залишається, однак прибираються будь-які методи протидії даному негативному явищу. Варто враховувати певну загальнопревентивну функцію статті 391 КК України – 46 % відсотків засуджених визнають дієвим заходом морального впливу саме існування даної норми.

На сьогодні декриміналізація статті 391 КК України є такою, що може призвести до погіршення криміногенної ситуації в установах виконання покарань (далі – УВП), вплине на забезпечення безпеки в УВП, не враховуючи психологічне сприйняття такої відміни як засу-

 © Рудницьких М. І., 2017

дженими так і працівниками. Для такої декриміналізації необхідна база у вигляді стабільно працюючої системи виконання покарань, альтернативні дисциплінарні та соціально-виховні засоби та методи роботи із засудженими, направлені на попередження та або припинення протиправних дій з боку засуджених, укомплектовані штати кваліфікованих працівників, які обізнані та впроваджують у свою діяльність елементи динамічної безпеки, а найголовніше – чітка та апробована стратегія роботи із засудженими, що систематично порушують порядок відбування покарання

Водночас, як вже було встановлено, потребує зміни сама диспозиція, а також є потреба у вдосконаленні практики застосування даної статті: наявна постанова пленуму є застарілою і просто неможливо нею керуватися у своїй діяльності. Відсутність чіткого визначення окремих термінів, таких як «злісна непокора», «інша протидія адміністрації у законному здійсненні її функцій», призводять до необґрунтованого застосування даного покарання і, як наслідок, в окремих випадках певним зловживанням.

Однак для визначення суспільної небезпеки даного злочину, його впливу на забезпечення безпеки в УВП недостатньо соціологічного опитування працівників та засуджених, а також аналізу статистичних даних. Враховуючи вище вказане, пропонуємо два варіанти:

1. Накласти мораторій на застосування статті 391 КК України з 01.01.2018 до 01.01. 2019 рр. Протягом цього часу варто ретельно збирати та аналізувати статистичні дані щодо вчинення засудженими дисциплінарних правопорушень, криміногенної обстановки в середині УВП та інших показників, що характеризують роботу в цілому. Одним із аргументів проти декриміналізації статті 391 КК України є те, що вона має загальнопревентивний характер (нагадаємо, що ч. 2 статті 50 КК України передбачає як одну з цілей покарання – загальну та спеціальну превенції) та допомагає підтримувати правопорядок лише своїм існуванням. Щодо загальної превенції, то виникають певні суперечності з огляду на те, що поки що не існує конкретних соціологічних досліджень цієї проблеми, тому складно сказати наскільки ефективно вирішується проблема загального попередження завдяки покаранню [4, с. 8]. На думку деяких вчених, загальна превенція являє собою залякування – воно є історично сформованим і обґрунтованим, очікувано результативним засобом превентивного впливу і таким, що переважно має місце. Побутує думка, що загальна превенція ефективно впливає тільки на нестійких осіб, схильних до вчинення злочинів [5, с. 43]. Водночас численні кримінологічні дослідження до цього часу не надали прямих та чітко сформульованих доказів того, що залякування спрацьовує [6, с. 105]. Такий мораторій дозволить побачити тенденцію зміни обстановки в середині УВП. Разом із тим, необхідно рекомендувати Верховному Суду України на основі прийнятих вироків стосовно 391 КК України розробити нову постанову пленуму щодо застосування даного виду покарання. Проводити круглі столи та обговорення із залученням органів суду та прокуратури, а також практичних працівників стосовно подальшої не-

обхідності існування означеної статті. За результатами даних, отриманих під час дії мораторію, та попередніх років, можливо буде визначити подальшу доцільність існування зазначеної норми.

2. Вдосконалити диспозицію статті, вилучивши адміністративну преюдицію, а також зменшивши коло засуджених, до кого вона може бути застосована.

Так як це крайній захід реагування, повинні застосовуватися всі засоби дисциплінарного, організаційного, соціально-виховного впливу. Так, у кожній виправній колонії (окрім мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами тримання) створюється дільниця посиленого контролю, поміщення і переведення до якої вже давно ставали предметом наукових дискусій. Утворення цієї дільниці та порядок тримання у ній засуджених передбачені у ч. 1, 4 ст. 94, ст. 97 КВК України. Зокрема ст. 97 КВК України передбачає, що у дільниці ПК виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки засудженим встановлюється режим, передбачений у виправній колонії максимального рівня безпеки, а засуджені у дільниці посиленого контролю виправних установ максимального рівня безпеки тримаються у приміщеннях камерного типу. Крім того, відповідно до п. 16 Правил у дільниці посиленого контролю виправних колоній засуджені тримаються в умовах суворої ізоляції окремо від інших засуджених, у спеціально обладнаних приміщеннях (камерах).

У дільниці посиленого контролю тримаються засуджені, які систематично (два та більше разів) вчиняють злісні порушення установленого порядку відбування покарання, що загрожують безпеці персоналу, засуджених або інших осіб. У виправних колоніях для тримання засуджених жінок дільниця посиленого контролю не створюється.

Дана підстава свідчить про те, що у дільниці посиленого контролю тримаються засуджені, які потребують додаткового нагляду, становлять певну суспільну небезпеку, а подальше невиконання ними вимог адміністрації інколи є принциповою позицією недотримання вимог чинного законодавства.

Видається можливим обмежити коло суб'єктів, передбачених ст.. 391 КК України, та подати диспозицію у такій редакції:

«Злісна непокора законним вимогам адміністрації установи виконання покарань або інша протидія адміністрації у законному здійсненні її функцій особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі та перебуває у дільниці посиленого контролю».

На рівні з цим, усе ж необхідно вдосконалити судову практику в справах про злочини, пов'язані порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі, адже наявна Постанова пленуму Верховного Суду України датується 1993 роком з останніми змінами у 1997 році і все існує потреба у розтлумачені окремих положень для уникнення зловживання. Цей документ повинен був сприяти правильному застосуванню ст. 183-3 КК УРСР: у подальшому практика показала, що і адміністрація ВТУ, яка проводила дізнання по таких справах, і органи прокуратури, що здійснюва-

 © Рудницьких М. І., 2017

ли нагляд за законністю в діяльності ВТУ, і суди, що розглядали відповідні кримінальні справи, допускали помилки при застосуванні кримінального законодавства у справах про злочини, передбачені ст. 183-3 КК УРСР [7]. Так, у постанові досі йдеться мова про виправно-трудові установи, а також норма, яка тлумачиться, вже не існує. Усе це примушує сумніватися в можливості використовувати дану Постанову взагалі.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що застосування судом даної норми у такому формулюванні є неприпустимим. Дійсно, існує нагальна потреба у внесенні запропонованих у даній статті змін. Видається, що обидва варіанти мають свої переваги та недоліки та можуть ставати предметом наукових дискусій.

Список використаних джерел

1. Деякі законодавчі проблеми пенітенціарної системи та їх розв'язання під час останньої робочої зустрічі профільного комітету. URL.: https://aue.org.ua/viluchennya-statti-391-kriminalnogo-kode/ Заголовок з екрана.
2. У Верховному Суді України розглянуто проект Закону України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України (щодо узгодження з нормами Кримінально-виконавчого кодексу України)» (реєстр. № 2073 від 14 лют. 2008 р.), внесений на розгляд Верховної Ради України народним депутатом України Шкілем А. В.: URL.: http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/81b1cba59140111fc2256bf7004f9cd3/73a0947d881b9949c225740900389d89?OpenDocument Заголовок з екрана.
3. Човган В. О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування: монографія. Харків: Права людини, 2017. 608 с.
4. Ягунов Д. В. Загальна превенція як мета покарання (філософсько-правовий та кримінологічний аналіз). Збірник ст. з питань європ. інтеграції та права. / за ред. Д. В. Ягунова. Одеса: Фенікс, 2011. Вип. 6. 178 с.
5. Полубинская С. В. Цели уголовного наказания /отв. ред. И. И. Карпец. М.: Наука, 1990. 142 с.
6. Лайне Матти Криминология и социология отклоненного поведения / пер. с фин. Хельсинки: Центр обучения тюрем. служащих, 1994. 173 с.
7. Бондарєва К. Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань: історико-правовий аспект. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. URL.: file:///C:/Users/%D0%94%D0%B8%D0%BC%D0%B0/Downloads/Nzizvru_2017_1_17.pdf.

M. Rudnytskykh,
Ph.D, associate professor, lecturer
of the Institute of Criminal-Execution Service

FOR OR AGAINST THE DECRIMINALIZATION OF THE ARTICLE 391 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

The article is devoted to consideration of the decriminalization of Article 391 of the Criminal Code of Ukraine. An important argument in favour of decriminaliz-

ing this article is a direct reference to this in the Recommendation of the European Committee for the Prevention of Torture following the visit to Ukraine in 2016.

The article analyzes the disadvantages of the technical and legal nature and the problems of the application of this norm by a survey conducted by the employees of the State Criminal-Enforcement Service of Ukraine and those sentenced to imprisonment.

The article draws attention to the fact that this article really cannot prolong its existence. But to completely remove the criminal responsibility for this act, it is necessary to focus not on the form or requirement of a narrow group of people, but on the needs of the whole society if this norm is unnecessary or even harmful.

Foreign experience shows that this unique articles are not present in other legal systems. However, to carry out solely such analysis on one item is not correct given the fact that it is necessary to systematically compare the legal framework of enforcement of sentences and prevent the commission of actions related to the non-compliance with the lawful requirements of the employees of penitentiary institutions in general. Because without using criminal liability, in foreign countries have a wide range of procedural tools not available in the current legislation of Ukraine. And taking into account international experience is essential only systematically, and not selectively. It includes dynamic security, mechanisms and tools for rehabilitation, risk assessment and holding theconvicts in cells.

80 % of the polled employees of the State Criminal-Enforcement Service of Ukraine consider that placing placement in a disciplinary cell or cell-type room is the most effective means of influence on a person who systematically violates the established order of execution and serving sentence. It is not a problem for employees of penitentiary institutions, but as a state policy in this area. The article substantiates the need for changes to Article 391 of the Criminal Code of Ukraine in the proposed wording of the author.

Key words: *deprivation of liberty malicious disobedience to the legitimate requirements of the administration; section of tight control; decriminalization; malicious intruder.*

Надійшла до редакції 2.11.2017

 © Рудницьких М. І., 2017

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.36

Букач М.О.,
аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗВІЛЬНЕННЯ СУБ'ЄКТА НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕДАЧЕЮ ЙОГО НА ПОРУКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена проблемним аспектам звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки. Зазначено, що успішне забезпечення охорони правосуддя в частині належного виконання судового рішення може бути досягнуто не лише шляхом застосування до суб'єкта невиконання судового рішення кримінального покарання, але й у разі його звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею на поруки. Доведено, що реалізація цього виду звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення особою злочину, передбаченого частиною першою або другою статті 382 КК України, залежить від встановлення причинно-факторного комплексу його здійснення, обов'язкову складову якого становлять заходи виховного характеру, які мають бути не лише конкретизовані у відповідному процесуальному документі, але й проконтрольовані за способом їх застосування уповноваженими на це особами.

Ключові слова: *звільнення від відповідальності, невиконання, передача на поруки, судове рішення.*

Статья посвящена проблемным аспектам освобождения субъекта невыполнение судебного решения от уголовной ответственности в связи с передачей его на поруки. Отмечено, что успешное обеспечение охраны правосудия в части надлежащего исполнения судебного решения может быть достигнуто не только путем применения к субъекту невыполнение судебного решения уголовного наказания, но и в случае его освобождения от уголовной ответственности в связи с передачей на поруки. Отмечено, что реализация этого вида освобождения от уголовной ответственности в случае совершения лицом преступления, предусмотренного частью первой или второй статьи 382 УК Украины, зависит от установления причинно-факторного комплекса его осуществления, обязательную составляющую которого составляют меры воспитательного характера, должны быть не только конкретизированы в соответ-

© Букач М. О., 2017

ствующем процессуальном документе, но и проконтролированы по способу их применения уполномоченными на это лицами.

Ключевые слова: *освобождение от ответственности, невыполнение, передача на поруки, судебное решение*

Постановка проблеми. Забезпечення охорони правосуддя від злочинних посягань є одним із завдань, які стоять перед КК України, незважаючи на те, що безпосередньо правосуддя не відображено серед тих найбільш важливих соціальних цінностей (благ і інтересів), що відображені у ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Для здійснення цього завдання КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання, а також інші заходи кримінально-правового характеру застосовуються до осіб, що їх вчинили [9, с. 6]. Одним з таких інших заходів кримінально-правового характеру, що сприяє виконанню зазначеного завдання кримінально-правової охорони, є звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки.

Реалізація цього варіанту звільнення від кримінальної відповідальності зумовлює встановлення певного причинно-факторного комплексу. У правозастосовній діяльності у процесі його встановлення виникають певні труднощі, зумовлені різним розумінням суб'єктом правозастосування його складових елементів. Відсутня єдність думок щодо елементів цього причинно-факторного комплексу і в доктрині кримінального права. У зв'язку з цим, проведення дослідження звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки буде сприяти гармонізації доктринальних уявлень про це явище з відповідною правозастосовною діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем інших заходів кримінально-правового характеру, заснованих на заохоченні, а саме на звільненні особи від кримінальної відповідальності, присвячені наукові праці Ю. В. Бауліна, О. О. Дудорова, О. О. Житного, Л. М. Кривоченко, В. М. Куца, Н. А. Орловської, О. О. Книженко, О. В. Наден, М. І. Панова, П. В. Хряпінського, С. С. Яценка, А. М. Ященка та ін. Безпосередньо теоретико-прикладним аспектам звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки приділена увага Т. Б. Ніколаєнко. Віддаючи належне науковим доробкам наведених дослідників, які безумовно є значним внеском у розвиток науки кримінального права, варто зазначити, що питання звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки залишаються не розкритими, оскільки у такому аспекті ця проблематика ще не досліджувалася.

Постановка завдання. Проведення теоретико-прикладного аналізу такого заохочувального заходу кримінально-правового характеру як звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки і на

підставі цього формулюванні власних узагальнюючих висновків.

Виклад основного матеріалу. Згідно з ч. 1 ст. 47 КК України особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, та щиро покаялася, може бути звільнено від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням за умови, що вона протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку.

Частиною другою цієї статті декларовано, що у разі порушення умов передачі на поруки особа притягається до кримінальної відповідальності за вчинений нею злочин.

Зі змісту цієї статті вбачається, що підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки є його щире розкаяння у вчиненому злочині. У юридичній літературі таке каяття передбачає усвідомлення особою своєї вини, щирий жаль щодо вчиненого злочину та осуд своєї поведінки [2, с. 335]. Ю. В. Баулін зауважує, що щире каяття свідчить про бажання особи спокутувати свою провину перед колективом, виправити свою поведінку. Не може бути передана на поруки особа, яка не визнає себе винною у злочині. Щире каяття зазначеної особи повинно знайти своє відображення у процесуальних до¬кументах кримінального провадження. Таке каяття може мати місце безпосередньо після скоєння злочину, в період досудового розслідування, а також в суді [1, с. 142–143]. Умовами звільнення такого суб'єкта від кримінальної відповідальності є: а) вчинення ним вперше злочину невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів (ч. 3 ст. 12, примітка до ст. 45 КК України); б) наявність клопотання колективу підприємства, установи чи організації про передачу особи на поруки [2, с. 335]. Клопотання про передачу особи на поруки – це пись¬мове звернення колективу юридичної особи, прийняте на його загальних зборах, до суду з мотивованим проханням звільнити певну особу – члена колективу від кримінальної відповідальності за вчинений нею злочин та визначенням взаємних зобов'язань, а саме: з одного боку, зобов'язання колективу взяти особу під контроль і здійснювати щодо неї заходи виховного характеру, а, з іншого, зобов'язання взятої на поруки особи виправдати довіру колективу законослухняною поведінкою та сумлінною працею на підприємстві, в установі або організації, не ухилятися від заходів виховного характеру колективу, дотримуватися правил спів¬життя в побуті та громадських місцях [1, с. 144]. Констатація сукупності наведеної підстави та умов звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки, засвідчує наявність причинно-факторного комплексу його здійснення.

Але тут хотілося б звернути увагу на таке. Так, даний вид звільнення від кримінальної відповідальності належить до числа факультативних та умовних. Умовність цього виду звільнення означає, що порушення протягом року громадського порядку, ухилення від заходів виховного характеру свідчить про не виправдання де-факто звільненою особою довіри колективу підприємства,

© Букач М. О., 2017

установи, організації, у разі чого таке звільнення скасовується і вона притягається до кримінальної відповідальності за вчинений нею злочин. Інакше кажучи, умовність цього виду звільнення засвідчує два його аспекти: де-факто звільнення особи у зв'язку з передачею її на поруки (неостаточне) і де-юре звільнення особи у зв'язку з передачею її на поруки (остаточне). При чому, остаточне звільнення особи у зв'язку з передачею її на поруки (після закінчення 1 (одного) року) не вимагає від суду прийняття окремого рішення у формі ухвали суду про таке звільнення, на відміну від остаточного (де-юре) звільнення особи від відбування покарання з випробування у зв'язку з фактичним закінченням іспитового строку, який встановлений в законі від 1 (одного) до 3 (трьох) років для повнолітніх осіб. У ч. 1 ст. 289 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) зазначено, що якщо протягом року з дня передачі особи на поруки колективу підприємства, установи чи організації вона не виправдає довіру колективу, ухилятиметься від заходів виховного характеру та порушуватиме громадський порядок, загальні збори відповідного колективу можуть прийняти рішення про відмову від поручительства за взяту ними на поруки особу. Відповідне рішення направляється до суду, який прийняв рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності. До речі, таке рішення може бути оформлене у вигляді протоколу загальних зборів колективу юридичної особи про відмову від поручительства, в якому повинні бути зазначені відомості про те, якими конкретними діями особа, яка була передана на поруки, не виправдала довіри колективу, які заходи виховного характеру засто-совувалися до цієї особи, чи були порушення з її боку громадського порядку і якщо були, то в чому вони зна¬йшли свій вияв, і які заходи впливу були застосовані до особи тощо [1, с. 147].

Як декларує ч. 3 ст. 289 КПК України, переконавшись у порушенні особою умов передачі на поруки, суд своєю ухвалою скасовує ухвалу про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки та направляє матеріали провадження для проведення досудового розслідування в загальному порядку чи здійснює судове провадження в загальному порядку, якщо питання про звільнення від кримінальної відповідальності було прийняте після направлення обвинувального акта до суду.

Отже, за своїм змістом клопотання колективу відповідної юридичної особи, має обов'язково включати зобов'язання цього колективу здійснювати конкретні заходи виховного характеру, спрямовані на недопущення вчинення особою, взятою на поруки, нових злочинних посягань [3, с. 778-779]. До цього, за справедливим зауваженням А. М. Ященка, варто додати і те, що у клопотанні про передачу особи на поруки, насправді, мають бути зазначені такі заходи виховного характеру, які не лише з точки зору колективу, підприємства, установи чи організації, але й суду дійсно будуть спрямовані на виправлення звільненої від кримінальної відповідальності особи, а не стануть формальними. Такий висновок, на думку науковця, випливає з аналізу практики застосування ст. 47 КК України. У зв'язку з цим, він

підкреслює, що заслуговує підтримки і схвальної оцінки позиція тих правозастосовних органів, які відмовляють у задоволенні клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності за цією статтею, якщо в ньому не зазначаються: а) конкретні види заходів виховного характеру; б) яким чином вони будуть застосовані до обвинуваченого; в) хто буде контролювати їх виконання тощо [8, с. 173–174].

З урахуванням системного аналізу зазначених вище норм кримінального (ст. 47 КК України) і кримінального процесуального законодавства України (ст. 289 КПК України), а також доктринальних роз'яснень щодо підстав і умов їх застосування можна дійти висновку, що звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки можливе у разі вчинення ним вперше злочину, передбаченого ч. 1 або 2 ст. 382 КК України, за умови усвідомлення свої вини шляхом її визнання у порядку, передбаченому КПК України, та обов'язкової наявності клопотання трудового колективу підприємства, установи, організації, з якими такий суб'єкт пов'язаний трудовими чи іншого роду правовідносинами. При цьому, як у клопотанні трудового колективу підприємства, установи, організації, котре направляється до суду, який прийняв рішення про звільнення такого суб'єкта від кримінальної відповідальності, так і безпосередньо в протоколі загальних зборів трудового колективу підприємства, установи, організації, обов'язково мають бути зазначені конкретні заходи виховного характеру щодо суб'єкта невиконання судового рішення.

Зазначимо, що конкретний перелік заходів виховного характеру, що мають бути обов'язково застосовані до особи, яка звільняється від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки, у разі вчинення злочину, передбаченого частиною першою або другою статті 382 КК України, в спеціальній літературі знайти вкрай важко. Складно його виявити і в результаті аналізу відповідної судової практики. Яскравим підтвердженням зазначеного є такий приклад правозастосовної діяльності. Так, ухвалою Ставищенського районного суду Київської області від 09.03.2016 р. встановлено, що 01 березня 2015 року до суду надійшло клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 47 КК України ОСОБА_2, підозрюваного в вчинені злочину, передбаченого ч. 1 ст. 382 КК України. Такі дії ОСОБА_2 органами досудового розслідування вірно кваліфіковано за ч. 1 ст. 382 КК України, як умисне невиконання постанови суду, що набрала законної сили.

Станом на 04.02.2016 орендар ОСОБА_2 передав земельну ділянку водного фонду 26,5138 га, розташовану на території Кривецької сільської ради Ставищенського району Київської області, у територіальну власність громади с. Кривець, тобто ОСОБА_2 виконав судове рішення за невиконання якого йому повідомлено про підозру. 26 лютого 2016 до Ставищенського відділу Білоцерківської місцевої прокуратури від Об'єднання рибницьких господарств внутрішніх водойм України «УКРРИБГОСП» надійшло письмове клопотання від 25 лютого 2016 року, згідно якого вказане об'єднання приймає підозрюваного ОСОБА_2 на пору-

© Букач М. О., 2017

ки колективу об'єднання, так як його поведінка виправдовує довіру колективу та він щиро покаявся у вчиненому ним злочину, передбаченого ч. 1 ст. 382 КК України, та просить закрити кримінальне провадження.

Обставинами, що свідчать про можливість звільнення ОСОБА_2 від кримінальної відповідальності є те, що останній вперше вчинив злочин середньої тяжкості, раніше не судимий, виконав вказане рішення суду, щиро покаявся у вчиненому діянні, колектив вищевказаного об'єднання просить передати підозрюваного на поруки.

Розглянувши клопотання прокурора, вивчивши матеріали кримінального провадження, заслухавши пояснення і думку підозрюваного, думку прокурора, суд вирішив, що дане клопотання підлягає задоволенню та звільнив його від кримінальної відповідальності за ст. 47 КК України, за умови, якщо він протягом 1 (одного) року із дня передачі на поруки виправдає довіру вказаного колективу, не буде ухилятися від заходів виховного характеру та не буде порушувати громадський порядок [7].

З наведеної ухвали суду важко виявити заходи виховного характеру, що мають бути застосовані трудовим колективом Об'єднання рибницьких господарств внутрішніх водойм України «УКРРИБГОСП» до звільненої від відповідальності особи. Більше того, з цієї ухвали суду складно зробити висновок взагалі про те, чи були у судовому засіданні поставлені на з'ясування питання щодо: 1) конкретних видів заходів виховного характеру, що мають бути застосовані до суб'єкта невиконання судового рішення; 2) яким чином вони будуть застосовані до такого суб'єкта; 3) нарешті, хто буде контролювати їх виконання. У зв'язку з цим, з метою гармонізації доктринальних уявлень про звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки з відповідною правозастосовною діяльністю, візьмемо на себе сміливість запропонувати наступний приблизний перелік заходів виховного характеру, що мають бути застосовані до особи, яка звільняється від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки у разі вчинення нею злочину, передбаченого частиною першою або другою статті 382 КК України, та спосіб їх реалізації:

1. Проводити бесіди з приводу попередження вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень у сфері правосуддя в частині повного і своєчасного виконання судових рішень, що набрали законної сили; попередження вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень посадовою або службовою особою під час виконання нею своїх обов'язків, пов'язаних з повним і своєчасним виконанням судових рішень, що набрали законної сили; недопущення порушень громадського порядку та правових наслідків недотримання норм чинного законодавства з цього приводу. Вказані бесіди мають проводитися один раз на тиждень із складанням відповідних розписок особи про їх проведення.

2. Щомісяця на загальних зборах трудового колективу підприємства, установи, організації роз'яснювати законодавство щодо попередження злочинів у сфері правосуддя із включенням таких роз'яснень до протоколу зборів трудового колек-

тиву підприємства, установи, організації.

3. Отримувати щотижневі звіти про дотримання трудової дисципліни, громадського порядку та про вивчення законодавства про попередження правопорушень та злочинів у сфері правосуддя в частині повного і своєчасного виконання судових рішень, що набрали законної сили, а також законодавства про запобігання корупції.

4. Обговорювати на загальних зборах трудового колективу підприємства, установи, організації забезпечення найбільшого громадського впливу на суб'єкта невиконання судового рішення та інших не дисциплінованих членів колективу, сприяти створенню атмосфери нетерпимості до вчинення злочинів та інших правопорушень, які завдають шкоди суспільству. Встановити умови, які сприяли вчиненню злочину та визначити заходи щодо їх усунення.

5. Посилити нагляд з боку керівництва підприємства, установи, організації за виконанням службових обов'язків суб'єктом невиконання судового рішення та дотримання ним трудової дисципліни.

6. Залучати суб'єкта невиконання судового рішення до громадської діяльності підприємства, установи, організації та суспільно-корисної праці.

У процесі реалізації цих заходів виховного характеру в нагоді стане впровадження до переліку документації підприємства, установи, організації окремого документу – Журналу виховних заходів [6, с. 4–5], форма якого має бути затверджена керівництвом підприємства, установи, організації за власним розсудом. Наведений перелік заходів виховного характеру, що має бути застосований до суб'єкта невиконання судового рішення у разі його звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею на поруки, не є остаточним і не претендує на універсальність. Принагідно зауважимо, що він є приблизним і таким, що не вичерпується зазначеними в ньому видами. Наша мета набагато скромніша – визначити приблизний перелік таких заходів та по можливості зорієнтувати зацікавлених у тому осіб, у тому числі і правозастосувача, в особі суду, в можливих видах таких заходів виховного характеру та способах їх реалізації, не забуваючи про те, що визначення конкретних заходів виховного характеру, порядок їх застосування і контроль виконання є виключно прерогативою колективу підприємства, установи, організації [8, с. 173].

Висновки. Вищевикладене дозволяє зробити такі висновки: успішне забезпечення охорони правосуддя в частині належного виконання судового рішення, що набрало законної сили, може бути досягнуто не лише шляхом застосування до суб'єкта невиконання судового рішення кримінального покарання, але й у разі його звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею на поруки. Реалізація цього виду звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення особою злочину, передбаченого частиною першою або другою статті 382 КК України, залежить від встановлення причинно-факторного комплексу його здійснення, обов'язкову складову якого становлять заходи виховного характеру, які мають бути не лише конкретизовані у відповідному процесуальному до-

© Букач М. О., 2017

кументі, але й проконтрольовані за способом їх застосування уповноваженими на це особами.

Список використаних джерел

1. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія / Ю. В. Баулін. – К. : «Атіка», 2004. – 296 с.
2. Кримінальне право України : Загальна частина : підруч. / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін [та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна ; – 5-те вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2015. – 528 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. / За ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. – К. : Істина, 2011. – 1112 с.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print 1389885939112128.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
7. Ніколаєнко Т. Б. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Т. Б. Ніколаєнко ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2008. – 22 с.
8. Ухвала Ставищенський районний суд Київської області від 09.03.2016 року по справі № 378/209/16-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [веб-сайт]. – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56314590.
9. Ященко А. М. Виховна функція кримінального права: деякі аспекти законодавчого забезпечення / А. М. Ященко // Пріоритетні завдання та стратегії розвитку юриспруденції у світовій науці : збір. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Сладковічево, Словацька республіка 28–29 жовтня 2016 р.). – Сладковічево, 2016. – С. 172–175.
10. Ященко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру : монографія / А. М. Ященко. – Х. : Ніка Нова, 2014. – 388 с.

M. Bukach,
post-graduate of the Criminal-Law Disciplines Chair of the Kharkiv National University of the Internal Affairs

RELEASING FROM THE CRIMINAL RESPONSIBILITY OF THOSE SUBJECTS, WHO DOES NOT FULFIL THE JUDICIAL DECISIONS, IFTHE PENALTY IS COMPLETED BECAUSE OF THE SURETY: THEORETICAL ANDAPPLIED ASPECTS

The article is devoted to the problematic aspects of dismissing the subject of non-enforcement of a court decision from criminal liability in connection with the

transfer of his bail. It is noted that the successful provision of justice in the part of the proper enforcement of a court decision can be achieved not only by applying to the subject of non-enforcement of a judicial decision on criminal punishment, but also in case of his release from criminal liability in connection with the transfer of bail. It was emphasized that the realization of this type of exemption from criminal liability in the case of a person committed a crime, as provided for in part one or two of Article 382 of the Criminal Code of Ukraine, depends on the establishment of a causal factor of its implementation, the mandatory component of which are educational measures, which should not be only specified in the relevant procedural document, but also controlled by the way of their application by authorized persons.

Taking into account the system analysis of the aforementioned norms of the criminal law (Article 47 of the Criminal Code of Ukraine) and the criminal procedural legislation of Ukraine (Article 289 of the CPC of Ukraine), as well as doctrinal explanations on the grounds and conditions of their application, one can conclude that the dismissal of the subject of non-fulfillment a judicial decision from criminal liability in connection with the transfer of his bail is possible in the case of the first committing a crime provided for in Part 1 or 2 of Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine, subject to the recognition of his guilt by its recognition in the manner prescribed by the CPC of Ukraine, and the mandatory availability of a petition of the labor collective of the enterprise, institution, organization, with which such a person is linked by labor or other kind of legal relationship. At the same time, as in the petition of the labor collective of the enterprise, institution or organization, which is sent to the court, which has made a decision to release such a person from criminal liability, and directly in the minutes of the general meeting of the labor collective of the enterprise, institution, organization, necessarily Specific measures of educational nature regarding the subject of non-enforcement of a court decision should be indicated.

Key words: *exemption from liability, non-fulfillment, transfer of bail, court decision.*

Надійшла до редакції 12.10.2017

© Букач М.О., 2017

УДК 341.1

Вакулік О. А.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права, процесу та кримінології
Інституту кримінально-виконавчоїслужби

ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Стаття присвячена проблематиці та удосконаленню вітчизняного кримінального процесуального законодавства з урахуванням рішень Європейського суду з прав людини. Розглянуто сучасні тенденції кримінального судочинства та порівняльну характеристику прецедентної практики Європейського суду з прав людини. Досліджені шляхи адаптації кримінального процесуального законодавства України до міжнародних стандартів.

Ключові слова: *Кримінальне процесуальне законодавство, Європейський суд з прав людини, Конвенція, права людини, законодавчі акти, норми права, прецедентна практика, судочинство, міжнародні стандарти.*

Статья посвящена проблематике и совершенствованию отечественного уголовного процессуального законодательства с учетом решений Европейского суда по правам человека. Рассмотрены современные тенденции уголовного судопроизводства и сравнительная характеристика прецедентной практики Европейского суда по правам человека. Исследованы пути адаптации уголовного процессуального законодательства Украины к международным стандартам.

Ключевые слова: *Уголовное процессуальное законодательство, Европейский суд по правам человека, Конвенция, права человека, законодательные акты, нормы права, прецедентная практика, судопроизводство, международные стандарты.*

Постановка проблеми. В юридичній практиці України все більш важливу роль відіграє нове джерело права – прецедентна практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Актуальність досліджуваної проблеми обумовлюється зростаючою роллю та значним впливом рішень ЄСПЛ в розгляді кримінальних проваджень судами України.

Діяльність ЄСПЛ відіграє важливу роль у забезпеченні реалізації засад кримінального процесуального права на території України, трансформації та пристосування української правової системи до існуючих стандартів Ради Європи. Значення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) для тлумачення та застосування норм Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) та інших законодавчих актів, які стосуються цієї сфери, випливає як із по-

 © Вакулік О. А., 2017

ложень самої Конвенції, в яких чітко визначено вимоги щодо функціонування системи кримінального судочинства, так і з багатьох інших положень, в яких в імпліцитному вигляді введено низку вимог, що також мають бути враховані [1]. ЄСПЛ та колишня Європейська комісія зазвичай тлумачать та застосовують положення Конвенції в конкретних обставинах, що є практичним орієнтиром для застосування норм КПК та інших законодавчих актів, гарантуючи виконання зобов'язання, забезпечення прав та свобод на належному рівні.

В умовах сьогодення існує багато порушень прав людини і громадянина, які розглядає ЄСПЛ проти України. Найбільше порушуються такі засади кримінального процесу, як: рівність сторін, верховенство права, обов'язковість судових рішень, незалежного та неупередженого судового розгляду. І вирішити цю проблему можливо лише за допомогою застосування судами практики ЄСПЛ. Отже, проблема визначення шляхів адаптації кримінального процесуального законодавства України до міжнародних стандартів є досить актуальною та потребує детальнішого висвітлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням щодо зазначеної проблематики приділяли увагу такі науковці, як: К. Андріанова, З. Бортновська, С. Головатий, Л. Липачова, М. Михеєнко, О. Негодченко, Т. Присяжнюк, В. Тертишник, В. Тихий та інші.

Постановка завдання. У статті пропонується визначити шляхи удосконалення вітчизняного кримінального процесуального законодавства з урахуванням рішень ЄСПЛ. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання: розглянути порівняльну характеристику прецедентної практики ЄСПЛ та дослідити сучасні тенденції зрушення у кримінальному процесуальному законодавстві України у відповідності до міжнародних стандартів.

Виклад основного матеріалу. Діяльність ЄСПЛ відіграє важливу роль у забезпеченні реалізації засад кримінального процесуального права на теренах України, трансформації та пристосування української правової системи до існуючих стандартів Ради Європи. Як зазначено у Міжнародному пакті, кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення на такі гарантії на основі цілковитої рівності: бути терміново і докладно повідомленим мовою, яку він розуміє, про характер і підставу пред'явленого йому обвинувачення; мати достатній час і можливості для підготовки свого захисту і спілкуватися з обраним самим ним захисником; захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника; якщо він не має захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безоплатно для нього в усякому такому випадку, коли у нього немає достатньо коштів для оплати цього захисника [2].

Відповідно до ч. 1,2 ст. 24 Конституція України, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Вказана норма закріплює основні засади правового статусу людини і громадянина, Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших

переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками». Дані положення повною мірою поширюються і на передбачені кримінально-процесуальним законом права суб'єктів кримінального провадження [3]. Так, у справі «Сандерс проти Іспанії» вказано, що неможливість ознайомлення заявників із заявою іншої сторони порушило їх право на справедливий розгляд, оскільки заявникам не було надано можливості опротестувати їх [4]. Порушення п. 1, ст. 6 та п. 3 ст. 6 Конвенції було констатоване у справі «Фуше проти Франції», оскільки підсудному не було надане право на ознайомлення з матеріалами його справи, "Руїс-Матеос проти Іспанії", ЄСПЛ висловився стосовно порушення права заявника на справедливий судовий розгляд: не було гарантовано можливості ознайомитися з претензіями іншої сторони та сформулювати заперечення [5].

Наведемо приклад посилання на принцип верховенства права у рішеннях ЄСПЛ щодо України. Так, засада верховенства права вимагає дотримання вимог «якості» закону, яким передбачається втручання у права особи, основоположні свободи. Так, у рішенні від 10 грудня 2009 року у справі «Михайлюк та Петров проти України» (Mikhaylyuk and Petrovv. Ukraine), заява № 1 1932/02, зазначено: Суд нагадує, що вираз «згідно із законом» насамперед вимагає, щоб оскаржуване втручання мало певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна передбачати його наслідки для себе, а також це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права [6].

Що стосується обов'язковості судових рішень, то варто зазначити, що ЄСПЛ було постановлене «пілотне» рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» (Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine), заява № 40450/04, від 15 жовтня 2009 року. ЄСПЛ зазначив, що ця справа стосується існуючої проблеми, яка постійно нагадує про себе, породжуючи порушення Конвенції, які найчастіше виявляє ЄСПЛ у справах проти України; більше ніж половина рішень, винесених ЄСПЛ у справах проти України, стосуються питання тривалого невиконання остаточних судових рішень, відповідальність за які несуть органи влади України. У зв'язку із невиконанням Україною заходів загального характеру, відповідно до рішення даній справі ЄСПЛ 1 березня 2012 року повідомив про відновлення розгляду таких справ, зазначивши про наявність близько 2,5 тис. подібних справ.

Зв'язок між правом на доступ до суду та обов'язковістю судового рішення можна проілюструвати на прикладі рішення у справі «Чуйкіна проти України» (Chuykina v. Ukraine) від 13 січня 2011 року, заява № 28924/04, в якому ЄСПЛ встановив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з позбавленням заявниці доступу до суду з огляду на закриття судом провадження без вирішення по суті позову заявниці до державного органу у зв'язку з його ліквідацією, що, відповідно, дозволило державі уникнути відповідальності за незаконні дії цього органу [7].

Заслуговує на увагу позиція О. В. Колісника про те, що під час здій-

 © Вакулік О. А., 2017

снення кримінального судочинства національні суди повинні посилатися на висновки ЄСПЛ як на безпосереднє джерело права. Вони мають не тільки виходити з формального тлумачення норм права, а й додержуватися ідеї справедливості й гуманності і втілювати її у своїх рішеннях [8].

Рішення ЄСПЛ мають надзвичайно важливе значення для вірного і практичного втілення засад кримінального судочинства відповідно до чинного КПК. Мова йде, наприклад, про ст.11 КПК, у якій встановлюється, що під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної людини.

Існує наступна проблема при застосуванні практики ЄСПЛ, яка полягає у тому, чи всі рішення є джерелом права чи лише ті, в яких відповідачем є наша держава. Однозначної позиції у літературі не сформульовано, проте більшість вчених притримуються думки, що неважливо, якої держави стосується рішення ЄСПЛ, тому що в будь-якому разі, воно являє собою акт тлумачення Конвенції про захист прав і основоположних свобод.

До рішень ЄСПЛ у сфері кримінального судочинства можуть бути віднесені: Справа «Алієв проти України», у якій заявник скаржиться на несправедливе звинувачення (ст. 2 Конвенції), незаконне затримання (ст. 5 Конвенції), на неналежне кримінальне провадження у справі (ст. 6), окрім того скаржиться, що українські суди не забезпечили йому можливості скористатися ефективними засобами захисту, які гарантується ст. 13 Конвенції і на умови утримання у камері. Справа «Салов проти України», у якій заявник скаржиться на порушення ст. 5 Конвенції щодо права затриманої особи постати перед судом і порушення свого права на справедливий суд тощо [4].

О. В. Константий зазначає, що практику Європейського суду можна вважати офіційною формою інтерпретації основних (невідчужуваних) прав кожної людини, закріплених і гарантованих Конвенцією, яка є частиною національного законодавства, та у зв'язку з цим – джерелом законодавчого правового регулювання і правозастосування в Україні [9, с. 34]. Своєрідну думку з приводу цієї проблематики висловлює В.П. Кононенко, який дійшов висновку, що рішення ЄСПЛ створюють прецедент тлумачення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [10, с. 13].

Водночас, жодна з наведених наукових позицій не є до кінця переконливою, щоб стверджувати, що з наукового погляду практика ЄСПЛ не може вважатися обов'язковим джерелом права для національної правової системи. Прийняття спеціального закону в Україні, що визнав практику ЄСПЛ, поки що не спричинило досить суттєвого застосування цієї практики національними правозастосовними органами. Однак держави, які приєдналися до Конвенції про захист прав і основних свобод людини, визнавши обов'язковість рішень ЄСПЛ, так чи інакше повинні сприйняти його практику та на законодавчому рівні врегулювати питання, пов'язані з формою права, у якій вони впроваджуються в їх правові системи. Це стосується й кримінального процесуального законодавства України.

Застосування практики ЄСПЛ сприяє утвердженню національного судочинства як такої системи правосуддя, що відповідає міжнародним

стандартам щодо захисту прав і свобод людини. Тільки забезпечивши якісне правозастосування на національному рівні, можна скоротити велику кількість заяв, що надходять до Страсбурга від громадян України, підняти на міжнародній арені імідж України як правової держави. Також важливо, щоб рівень професіоналізму і неупередженості правосуддя в нашій державі задовольняв потреби громадянського суспільства.

Підтримуємо пропозицію О. В. Соловйова, який надзвичайно актуальним завданням вважає розроблення та прийняття Пленумом Верховного Суду України відповідної постанови, яка була би присвячена проблематиці застосування та врахування рішень ЄСПЛ у національному, у тому числі й у кримінальному процесуальному праві. У такому правозастосовному акті слід сформувати своєрідний національний стандарт усталеної практики ЄСПЛ, застосування якої забезпечуватиметься процесуальними повноваженнями та авторитетом вищого українського суду. А це опосередковано сприятиме виконанню Україною її міжнародних зобов'язань за Конвенцією про захист прав і основних свобод людини і зменшуватиме вірогідність визнання рішень національних судів такими, що порушують вказані міжнародні зобов'язання [11].

За статистичною інформацією, станом на 31 грудня 2014 р., у Європейському суді перебувало на розгляді 13650 заяв проти України, що становить 19,5% усіх заяв, які перебувають на розгляді. Це найбільша частка однієї країни. Для порівняння, щодо Італії на розгляді перебувало 10100 заяв (14,4%), Росії – 10000 (14,3 %), Туреччини – 9500 (13,6 %), Румунії – 3400 (4,9 %) [12].

За період 1998-2014 рр. щодо України було винесено 1002 рішення; з них у 987 рішеннях було констатовано щонайменше одне порушення Конвенції або Протоколів до неї [13].

Наразі бачимо, що хоч і Україна вважає практику ЄСПЛ офіційною формою інтерпретації основних прав кожної людини, тобто є джерелом законодавчого правового регулювання і правозастосування в Україні. Проте, за статистичними даними проти України на розгляді в ЄСПЛ перебуває найбільша частка справ, в порівнянні з іншими країнами.

Висновки. Резюмуючи, можна стверджувати, що практику ЄСПЛ слід розглядати як джерело кримінального процесуального права України. У системі джерел кримінального процесуального права це джерело права за юридичною силою слід розмістити одразу після міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Утілення практики ЄСПЛ у кримінальне провадження дасть змогу посилити вже сформований механізм захисту прав та охоронюваних законом інтересів європейськими стандартами. Визнання практики ЄСПЛ джерелом права є невідворотним процесом адаптації національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу у вигляді видання законодавчих нормативних актів, які ґрунтувалися б на відповідних нормах права Європейського Союзу. Вважаємо за доцільне розробити та прийняти Пленумом Верховного Суду України відповідної постанови, яка була б присвячена проблематиці застосування та врахування рішень ЄСПЛ у національному, у тому числі й у кримінальному процесуальному праві

© Вакулік О. А., 2017

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Конституція України станом на 01 вересня 2016 р. URL: http://zakon3. rada.gov.ua/laws/254к/96-вр
4. Case of Sanders v. Spane (Application No 1992/347/420 74420/ 01). URL: http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/ full/ ech/eng/ech-1993
5. Case of Ruiz - Mateos v. Spaine (Application No 12952/ 93). URL: http:/ /hudos.echr.coe.int/ sites/ eng/ pages /search
6. CDL-AD (2011) 003 rev. Reporton the Rule of Law. Adopted by the Venice Commissionatits 86th plenary session (Venice, 25–26 March 2011) on the basis of comments by Mr Pietervan Dijk, Ms Gret Haller, Mr Jeffrey Jowell, Mr Kaarlo Tuori. – п. 46. – С. 11.
7. Застосування практики Європейського суду з прав людини: Науково-методичний посібник для суддів. URL: http://coollib.com/b/326688/read#n6
8. Пошва Б. М. Прецедентна практика Європейського суду з прав людини і питання вдосконалення кримінального судочинства в Україні щодо захисту права на свободу та особисту недоторканність. Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 1. С. 11.
9. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів: 2-ге вид., випр. і допов. Київ, 2015. 208 с.
10. Попов Ю. Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії та України. Підприємництво, господарство і право. 2010. № 11. С. 50, 51.
11. Колісник О.В. Удосконалення здійснення судочинства в Україні в контексті практики Європейського суду з прав людини. Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. Чернівці. 2008. Вип. 474.С. 46-51.
12. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS APPLICATIONS PENDING BEFORE A JUDICIAL FORMATION 31/12/2014. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_ pending_2014_ENG.pdf
13. Violations by Article and by State-1959-2014. URL: http://www.echr.coe.int/ Documents/Stats_violation_1959_2014_ENG.pdf

O. Vakulik,
PhD in Law, senior lecturer of the
Criminal Law, Process and Criminology
of the Institute of Criminal-Executive Service

WAYS OF ADAPTATION OF UKRAINE'S CRIMINAL PROCESSAL LEGISLATION TO INTERNATIONAL STANDARDS

The article is devoted to the problems and improvement of domestic criminal procedural legislation taking into account decisions of the European Court of Human Rights. It is noted that the most violated are the following principles of the criminal process, such as: equality of parties, rule of law, binding judgments, in-

dependent and impartial trial. The current trends of criminal justice and comparative characteristics of the case law of the European Court of Human Rights are considered. The problems that arise when applying the European Court of Human Rights practice are analyzed, the question is whether all decisions are the source of law or only those in which the defendant is Ukraine. Examples of the European Court of Human Rights judgment in criminal justice are given. It is emphasized that the practice of the European Court of Human Rights is an official form of interpretation of the fundamental rights of every person, that is, it is the source of legislative legal regulation and enforcement in Ukraine. It is noted that according to the statistical data against Ukraine, the European Court of Human Rights is considering the largest number of proceedings in comparison with other countries. The ways of adaptation of the Ukrainian criminal procedural legislation to international standards are investigated.

Key words: *Criminal Procedural Law, European Court of Human Rights, Convention, human rights, legislative acts, norms of law, case law, judicial process, international standards.*

Надійшла до редакції 24.10.2017

 © Вакулік О. А., 2017

УДК: 343.137

Гриза О. В.,
аспірант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ І ЗАХОДІВ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТАЄМНИЦІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У статті розглянуто засоби і заходи збереження таємниці досудового розслідування з огляду на процесуальну форму діяльності органів досудового розслідування у сучасних умовах. Викладено напрямки удосконалення забезпечення таємниці досудового розслідування з огляду на теорію та практику кримінальної процесуальної діяльності в досудовому слідстві.

Ключові слова: *досудове розслідування; процесуальні дії; таємниця досудового розслідування; засоби і заходи збереження таємниці досудового розслідування.*

В статье рассмотрены средства и меры сохранения тайны досудебного расследования учитывая процессуальную форму деятельности органов досудебного расследования в современных условиях. Изложены направления совершенствования обеспечения тайны предварительного расследования учитывая теорию и практику уголовного процессуальной деятельности в досудебном следствии.

Ключевые слова: *досудебное расследование; процессуальные действия; тайна досудебного расследования; средства и меры сохранения тайны досудебного расследования*

Постановка проблеми. Ефективність діяльності з розслідування злочинів залежить від багатьох чинників. Особи, які її здійснюють, стикаються з широким колом проблем різного характеру: правового, організаційного, технічного, професійного та ін. Серед обставин, що можуть негативно вплинути на всебічність, повноту й об'єктивність кримінального провадження, є розголошення таємниці досудового слідства. Для вирішення проблеми забезпечення збереження таємниці досудового розслідування важлива роль належить заходам і засобам, які створюють умови зі збереження таємниці досудового розслідування від розголошення. Визначення наявних і розроблення нових заходів і засобів збереження таємниці досудового розслідування, їх раціональне застосування у слідчій практиці є одним із важливих напрямів її вдосконалення.

Метою статті є дослідження удосконалення застосування засобів і заходів збереження таємниці досудового розслідування

Аналіз останніх публікацій. Проблемам застосування засобів і заходів збереження таємниці досудового розслідування приділяли увагу у наукових працях відомі вчені України: Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, Т. В. Вар-

© Гриза О. В., 2017

фоломеєва, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, О. А. Кириченко, Н. І. Клименко, В. О. Коновалова, М. В. Костицький, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Г. А Матусовський, О. Р. Михайленко, В. Т. Нор, М. І. Панов, І. В. Постіка, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, І. Я. Фрідман, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило та ін. Деякі з них досліджували окремі аспекти збереження таємниці досудового розслдування та питання, що з цим пов'язані.

Досліджувана проблема певною мірою висвітлювалася у працях вітчизняних і зарубіжних учених: Т. В. Авер'янової, В. Д. Берназа, Р. С. Бєлкіна, І. О. Биховського, В. В. Бірюкова, О. Д. Бойкова, В. І. Гаєнка, О. М. Гуміна, В. Є. Даліна, А. В. Дулова, С. Д. Ігнатова, Г. Г. Камалової, В. А. Колесника, І. О. Копилова, В. П. Лаврова, О. М. Ларіна, Є. Д. Лук'янчикова, Є. І. Макаренка, З. В. Макарової, І. І. Мартинович, А. Є. Маслова, М. А. Михайлова, П. Д. Нестеренка, О. В. Одерія, І. Л. Петрухіна, С. Б. Пєстрікова, О. О. Садченка, М. О. Сергатого, І. В. Смолькової, Т. М. Телеги, В. В. Тищенка, А. А. Фатьянова, О. Г. Філіппова, П. В. Цимбала та ін.

Основний виклад матеріалу. Перш за все, хочемо наголосити на тому, що у 2000-х роках слідчі більше замислювались над питанням необхідності збереження таємниці досудового слідства. Підтвердженням цього є анкетування, проведене В. Г. Лісогором у своєму дисертаційному дослідженні, яке засвідчило, що у 2003 році відсоток слідчих, які вживали заходів щодо збереження таємниці досудового слідства складав 99,2% опитаних. Серед них 66,1% респондентів назвали найбільш дієвим та часто застосовуваним заходом попередження про недопустимість розголошення даних, 58,9% – повідомлення іншим особам лише тієї інформації, яка необхідна для виконання слідчих дій, 60,5% – обмеження кола осіб, які можуть отримати інформацію про результати розслідування, 45,2% – збереження у таємниці підготовки слідчих дій, 2,4% – інші заходи [1, с. 31-36].

Сьогодні ситуація дещо інша. Більшість працівників органу досудового розслідування хоч і знають про наявність у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві норм щодо заборони розголошення таємниці досудового розслідування, все одно дуже рідко використовують надані законодавцем правові можливості. Серед опитаних слідчих 30% зазначило про систематичне невжиття заходів щодо попередження протокольно учасників кримінального провадження про заборону розголошення даних досудового розслідування. 70% слідчих наголосило на поодиноких випадках роз'яснення необхідності додержання таємниці досудового розслідування, при цьому визнавши, що ці випадки стосуються усного роз'яснення обов'язку нерозголошення даних досудового розслідування, що аж ніяк не пов'язано із письмовим попередженням про кримінальну відповідальність за ст. 387 КК України.

За такої статистики можна цілком сміливо стверджувати про те, що робота слідчих стосовно забезпечення збереження таємниці досудового розслідування ведеться досить пасивно та безініціативно і потребує удосконалення, а засоби і заходи її реалізації – оптимізації.

Перш за все, на наш погляд, слід удосконалити законодавчу базу, яка регламентує право слідчого вимагати нерозголошення даних досудового розслідування під у зв'язку із можливістю притягнення до кримінальної відповідальності. Однак, КПК України чітко не визначає критеріїв, які дають слідчому право відносити одні дані досудового розслідування до професійної таємниці, а з іншими давати можливість учасникам кримінального провадження знайомитись у випадку подачі відповідного клопотання в порядку статті 221 КПК України.

Одним із критеріїв віднесення відомостей до таємниці досудового розслідування вважати здатність інформації після її розголошення ганьбити людину, принижуючи її честь та гідність, що передбачено законодавцем у ч. 2 ст. 387 КК України. З огляду на закріплення в Конституції України права на повагу до честі і гідності кожної людини та громадянина на території нашої держави, у слідчого, як представника органу державної влади автоматично виникає обов'язок додержання приписів Конституції у кримінальному провадженні. Крім цього, важливою з точки зору аналізу слідчої ситуації є стан очевидності чи неочевидності вчиненого кримінального правопорушення. За умов очевидності, важливим є якісний збір доказової інформації максимально ретельно та уважно, без будь-якого прояву недбалості у ставленні до роботи. В умовах же неочевидності й годі доводити важливість збереження у таємниці не тільки відомостей про сам факт вчинення кримінального правопорушення, а й форми і методи оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування та під час проведення невідкладних процесуальних дій.

Наступним критерієм віднесення даних до таємниці досудового розслідування є наявність об'єктивних підстав вважати, що розголошення відомостей може зашкодити повноті та неупередженості розслідування. Вказані принципи кримінального провадження починають реалізовуватись, перш за все, під час складання плану спільних слідчих (розшукових) заходів. У подальшому виконання всіх передбачених планом заходів якраз і направлено на забезпечення повноти досудового розслідування, а послідовність їх проведення у чітко передбаченій кримінальній процесуальній формі сприяє неупередженості проведення досудового розслідування.

Логічним та законодавчо обґрунтованим є віднесення охоронюваних таємниць до критеріїв таємниці досудового розслідування.

Узагальнюючи сформовані нами вище критерії віднесення інформації слідчим до таємниці досудового розслідування, слід наголосити на необхідності внесення доповнень до статті 222 КПК України. Пропонуємо частину 2 статті 222 викласти у новій редакції: Таємницю досудового розслідування можна розголошувати лише з дозволу слідчого або прокурора і в тій частині провадження, в якій вони визнають можливим.

Також пропонуємо закріпити у КПК України критерії віднесення відомостей до таємниці досудового розслідування, доповнивши статтю 222 частиною 4, текст якої викласти у наступній редакції:

© Гриза О. В., 2017

4. Критеріями для віднесення відомостей до таємниці досудового розслідування є:

- наявність процесуального права особи у доступі до таких відомостей;

- здатність відомостей досудового розслідування після їх розголошення ганьбити людину, принижувати її честь і гідність;

- здатність відомостей досудового розслідування після їх розголошення зашкодити повноті та неупередженості в кримінальному провадженні;

- всі дані про застосування заходів безпеки;

- належність інформації до іншого виду охоронюваної законом таємниці.

З метою попередження розголошення відомостей досудового провадження важливе значення має поняття і структура механізму нерозголошення. Так, науковець І.В. Кутазова вважає, що механізм недопустимості розголошення даних кримінального судочинства – це законодавчо санкціонований порядок організації фактично і юридично значимих дій уповноважених суб'єктів обирати й застосовувати правові засоби механізму кримінального процесуального забезпечення недопустимості розголошення даних кримінального судочинства з метою захисту інтересів особистості, суспільства і держави, що зумовлюють успішне розслідування у досудовому і судовому провадженні [2, с. 48].

Удосконаленню слідчої та прокурорської діяльності підлягають також і тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій. Систематичне проведення того самого допиту свідка щоденно створює у думках та діях слідчого, прокурора елементи автоматизму, що не завжди може сприяти повноті здійснення досудового розслідування. Так само як кримінальне правопорушення кожне індивідуальне за своєю сутністю, так і процес його розслідування має свої тонкощі та особливості. Не можна шаблонно допитувати людей по різним провадженням. Перш за все, всі люди різні, інформація, якою володіють свідки також різна, у зв'язку з чим і характер та необхідність тих самих уточнюючих запитань повинен визначатись індивідуально, з урахуванням особистості допитуваного, характеру кримінального правопорушення, предмету досудового розслідування тощо.

Не менш важливу роль відіграє і організація праці, облаштування робочого місця слідчого, прокурора, що прямо впливає на можливість збереження таємниці досудового розслідування. Розміщення удвох, втрьох, а, подекуди, і вчотирьох у службовому кабінеті, де може виникнути ситуація, коли кожний слідчий буде допитувати осіб в одному приміщенні, а останні матимуть можливість слухати інформацію, дані про інші кримінальні провадження.

Так, звісно, можна розподілити між слідчими час проведення допитів таким чином, щоб одночасно в кабінеті не перебувало 5-8 осіб. Але, якщо у провадженні одного слідчого 120-300 кримінальних проваджень, то важкувато буде навіть лише спланувати дати та час проведення допитів, не кажучи вже про їх безпосереднє проведення. А якщо врахувати ще і випадки, коли допит проводиться з перервами 3-4 години, то це взагалі нереально.

Виходячи із задекларованих проблем, одним із способів їх вирішення автор вбачає у зниженні кількості кримінальних проваджень, які можуть розслідуватись одним слідчим. Для цього достатньо на технічному рівні створити фільтр в Єдиному реєстрі досудових розслідувань із обмеженням начальника органу досудового розслідування у розподілі кримінальних проваджень на конкретного слідчого понад, наприклад, 30 проваджень. З одного боку, сьогодні про це важко вести мову, тому що система Національної поліції, в т. ч. і слідчі підрозділи, перебувають в стані реформування (переатестація кадрів, проходження курсів підвищення кваліфікації тощо), а з цього випливає те, що кадрового потенціалу для розподілу наявних у провадженні певного слідчого підрозділу кримінальних проваджень серед реально працюючих слідчих (а не штатних посад) не вистачає. Як варіант, для його поповнення можна використати курси перепідготовки працівників Національної поліції. Однак, у цьому випадку постає інша проблема – професійність «нових» слідчих, якість та кваліфікованість їх праці. Адже добір слідчих необхідно робити не для того, щоб було на кого розписати кримінальне провадження, а для того, щоб за умов більшої кількості часу можна було використати всі наявні у КПК України можливості для встановлення істини, збору й оцінки доказів та притягнення винних до відповідальності через процедуру проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Ще одним із способів вирішення вказаної проблеми є обмеження доступу осіб, в т.ч. і з числа співробітників Національної поліції, до матеріалів кримінальних проваджень. Для порівняння можна згадати механізм здійснення досудового розслідування за КПК України 1960 року, коли до матеріалів кримінального провадження до моменту виконання вимог статті 225 мали право знайомитись лише слідчий та начальних слідчого відділу. Сьогодні ж зі збільшенням ролі прокурора у кримінальному судочинстві момент «оприлюднення» матеріалів кримінального провадження перенесено на більш ранню стадію – повідомлення про підозру. У цьому випадку на стадії збирання доказів збільшується коло осіб, які мають доступ до матеріалів кримінального провадження. Це за законами математики обернено пропорційно впливає на ступінь збереження таємниці досудового розслідування [3, с. 29; 5].

Крім прокурора, процесуального керівника прокуратури, до процесу розслідування кримінального правопорушення залучаються також і працівники оперативного підрозділу, технічних служб, експерти та, й навіть, представники громадськості. Слідчий за таких умов повинен не тільки вжити заходів до збереження таємниці досудового розслідування, а й визначити роль та участь кожного із учасників у розслідуванні та межі ознайомлення останніх з матеріалами кримінального провадження, виходячи із принципів доцільності, ефективності, оперативності, кримінально-правової характеристики правопорушення тощо.

Також під час залучення осіб до процесу досудового розслідування кримінального провадження, слідчий повинен враховувати той факт, що особа, будь-то працівник правоо-

© Гриза О. В., 2017

хоронного органу чи громадський активіст, може мати власний інтерес, що аж ніяк не сприятиме реалізації завдань кримінального судочинства, передбачених у статті 2 КПК України.

У цьому аспекті, слушною, на наш погляд, є пропозиція В. І. Гузя, який пропонує роздроблення інформації на окремі елементи. За таких умов повною інформацією володіє суворо окреслене коло осіб, що створює формує в учасників досудового розслідування відчуття інформаційного вакууму, відсутність цілісного уявлення про стан розкриття та розслідування злочину. Головне – створити систему запобіжних заходів забезпечення безпеки, які передбачають охорону інформації [1, с. 144-145].

Окрім відомостей про безпосереднє проведення слідчих (розшукових) дій, потребує нерозголошення інформація стосовно елементів керівництва процесом розслідування, вжиття різного роду заходів організаційного, тактичного характеру, спрямованих на пошук та фіксацію доказів у кримінальному провадженні.

За таких умов доречним буде вести мову про роль керівництва слідчого підрозділу, міськрайлінорган в цілому у процесі забезпечення збереження таємниці досудового розслідування. Адже будь-яка діяльність матиме ефективність у випадку додержання усіма учасниками колективу певних правил та заборон. Ключова думка тут – усіма без винятку: і начальник, і підлеглий повинні однаково добросовісно відноситись до забезпечення процесу збереження таємниці досудового розслідування, і кожний в межах своєї компетенції.

Під час спілкування зі слідчими встановлено, що одні додержуються думки про необхідність збереження від розголошення процес підготовки до проведення слідчих (розшукових) дій, наприклад, обшуку чи виїмки, інші ж, міркуючи дещо глибше, наголошують на «тотальній конспірації», тобто необхідності вжиття заходів до збереження таємниці досудового розслідування в частині й одержаних результатів проведених слідчих (розшукових) дій.

Удосконаленню слідчої та прокурорської діяльності в частині забезпечення збереження таємниці досудового розслідування підлягають також і тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій. Систематичність дій породжує явище автоматизму, що не завжди може сприяти повноті здійснення досудового розслідування. Кримінальне правопорушення за своє суттю індивідуальне, тому і процес його розслідування повинен бути позбавлений елементів шаблонності.

Важливу роль відіграє і організація праці, облаштування робочого місця слідчого, прокурора, що прямо впливає на можливість збереження таємниці досудового розслідування. Як вихід, нами пропонується зменшити кількість кримінальних проваджень, які можуть розслідуватись одним слідчим, створивши в Єдиному реєстрі досудових розслідувань фільтр із обмеженням начальника органу досудового розслідування у розподілі кримінальних проваджень на конкретного слідчого понад, наприклад, 30 проваджень.

Висновки. Отже, удосконалення збереження таємниці досудового розслідування вимагає від слідчого, прокурора виваженої роботи стосов-

но визначення кола осіб, залучених до процесу досудового розслідування, з уникненням випадків необґрунтованого залучення співробітників Національної поліції або ж задоволення їх цікавості станом розслідування кримінального провадження. Обов'язково слідчий повинен враховувати той факт, що особа, будь-то працівник правоохоронного органу чи громадський активіст, може мати власний інтерес, що аж ніяк не сприятиме реалізації завдань кримінального судочинства, передбачених у статті 2 КПК України.

Список використаних джерел

1. Лісогор В. Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2003. – С. 148.
2. Кутазова И. В. Механизмуголовно-процессуального обеспечения недопустимости разглашения данных уголовного судопроизводства / И. В. Кутазова : автореф. дис….канд. юрид. Наук. – Тюмень, 2011. – 24 с.;
3. Смолькова И. В. Проблемы охраняемой законом тайны в уголовном процессе: Дисс. д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Иркут. гос. экон. акад. – Иркутск, 1998. – 404 с.
4. Г. І. Рєзнікова Професійна таємниця: поняття, ознаки та види / Трибуна докторанта, аспіранта і здобувача №26/2013, С. 280-291
5. Бойков А. Д. Предмет и пределы гласности уголовного судопроизводства / А. Д. Бойков // Охрана прав граждан в уголовном судопроизводстве: Сб. науч. тр. / ВНИИ проблем укрепления законности и правопорядка. - М.: ВНИИ проблем укрепления законности и правопорядка, 1989. – С. 3-9.

O. Gryza,
post-graduate of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

IMPROVING THE APPLICATION OF THE MEANS AND MEASURES FORKEEPING SECRET THE PRE-TRIAL INVESTIGATION

The article deals with the means and measures for preserving the secrecy of pre-trial investigation in view of the procedural form of the activities of pre-trial investigation bodies in modern conditions.

It has been determined that improvement of the preservation of the secrecy of pre-trial investigation requires the investigator, the prosecutor of deliberate work regarding the definition of the range of persons involved in the pre-trial investigation process, avoiding cases of unreasonable involvement of the National Police staff or satisfaction of their curiosity as a state of investigation of criminal proceedings. It is imperative that an investigator should take into account the fact that a person may have his or her own interest, which in no way contributes to the realization of the criminal justice tasks envisaged in Article 2 of the CPC of Ukraine.

It is revealed that the organization of labor, the arrangement of the workplace of the investigator, the prosecutor, which directly influences the possibility of pre-

© Гриза О. В., 2017

serving the secrecy of the pre-trial investigation, plays an important role. As a way out, we are proposing to reduce the number of criminal proceedings that can be investigated by one investigator by creating a filter with the restriction of the head of the pre-trial investigation body in the Unified Register of Pre-trial Investigations in the distribution of criminal proceedings against a particular investigator over a certain norm of proceedings. The directions of improvement of the secrecy of pre-trial investigation are given in view of the theory and practice of criminal procedural activity in the pre-trial investigation.

The tactical features of conducting investigative (search) actions are also subject to improvement of investigative and prosecutorial activities. The systematic conduct of the same questioning by a witness creates the elements of automatism in the minds and actions of the investigator, the prosecutor, which may not always contribute to the completeness of the pre-trial investigation.

Key words: *pre-trial investigation; legal proceedings; secret pre-trial investigation; means and measures secrecy of pre-trial investigation.*

Надійшла до редакції 18.10.2017

УДК.:340.5

Маскалюк І. І.,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЬ ОСОБИ ЯК РІЗНОВИД ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ

Досліджено питання про сутність аудіо-, відеоконтролю особи, порядок надання дозволу на проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії та фіксації результатів.

Ключові слова: *аудіо-; відеоконтроль особи; клопотання; слідчий суддя; ухвала; протокол*

Исследован вопрос о сущности аудио-, видеоконтроля лица, порядке предоставления разрешения на проведение этого негласного следственного (розыскного) действия и фиксации результатов.

Ключевые слова: *аудио-; видеоконтроль лица; ходатайство; следственный судья; определение; протокол.*

Постановка проблеми. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 7, ст. 14 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК), однією з загальних засад кримінального провадження є таємниця спілкування. Її зміст полягає у тому, що під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування. Втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети. Інформація, отримана внаслідок втручання у спілкування, не може бути використана інакше як для вирішення завдань кримінального провадження.

Порядок втручання у приватне спілкування регулюється параграфом 2 глави 21 КПК. У ч. 4 ст. 258 КПК України зазначено, що таким втручанням є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним. Різновидами втручання в приватне спілкування є: 1) аудіо -, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проведення цих негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні досліджували Л. І. Аркуша, О. А. Білічак, В. О. Глушков, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко, С. В. Єськов, В. А. Колеснік, С. С. Кудінов, Ю. В. Ли-

© Маскалюк І. І., 2017

сюк, Є. Д. Скулиш, М. А. Погорецький, В. Г. Уваров, Р. М. Шехавцов та ін.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд питання про сутність аудіо-, відеоконтролю особи, порядок надання дозволу на проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії та фіксації її результатів.

Виклад основного матеріалу. Стаття 260 КПК визначає, що аудіо -, відеоконтроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування.

Аудіоконтроль особи полягає у прослуховуванні та фіксації розмов такої особи. Він може здійснюватись епізодично (на час відвідування цією особою певних місць, проведення зустрічей) або безперервно, на проміжок часу, що визначений у рішенні слідчого судді, який надав дозвіл на його проведення. «Безперервний аудіоконтроль з фіксацією та обробкою отриманої за ним інформації здійснюється, як правило, цілодобово»[1, с. 660].

Метою відеоконтролю особи є негласне візуальне спостереження за діями особи шляхом відеозапису та аудіофіксації у будь-якому місці її перебування для отримання інформації, яке має значення для досудового розслідування [2, с. 79].

Відмінність аудіо-, відеоконтролю особи від спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК) та аудіо-, відеоконтролю місця (ст. 270 КПК) «полягає у використанні аудіо-, відеозаписуючих пристроїв, установлених всередині публічно недоступних місць для фіксації поведінки особи» [3, с. 54].

Проведенню аудіо-, відеоконтролю особи в середині публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи передує їх обстеження, в результаті таємного проникнення до яких встановлюються технічні засоби аудіо-, відеоконтролю (п. 5 ч. 1 ст. 267 КПК). Тому в разі отримання слідчим, прокурором фактичних даних, що розмови конкретної особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю та перебуванням в середині публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування, та за неможливості отримати ці відомості іншим шляхом окрім як проведенням даної негласної слідчої (розшукової) дії, «слідчий (прокурор) складає окремі клопотання, узгодженні з прокурором, до слідчого судді про дозвіл на проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи та про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи в середині цих місць» [4, с. 37].

У юридичній літературі висловлена пропозиція виключити ст. 267 з КПК, оскільки вона «не відповідає вимогам передбачуваності та належної «якості закону», не створює належних механізмів стримувань і противаг проти можливих помилок, зловживань чи свавілля» [5, с. 268].

Ця пропозиція нами не поділяється. Як зазначалось вище, проведенню аудіо-, відеоконтролю особи в середині публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння

особи передує їх обстеження шляхом таємного проникнення до них з метою встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи. Отже, якщо виключити ст. 267 із КПК, то неможливо буде організувати проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії.

У ч. 1 ст. 258 КПК вказано, що ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді. Тільки ця ухвала виступає в якості юридичної підстави проведення аудіо-, відеоконтролю особи.

Деякі науковці вважають, що у виняткових випадках, передбачених ст. 250 КПК, «можливо проведення аудіо-, відеоконтролю особи до постановлення ухвали слідчим суддею. При цьому обов'язок щодо невідкладного звернення до слідчого судді після початку негласної слідчої (розшукової) дії покладено на прокурора» [6, с. 526].

З таким твердженням не можна погодитись, оскільки воно не відповідає вимогам закону. Положення ст. 250 КПК щодо можливості проведення негласної слідчої (розшукової) дії без постановлення ухвали слідчого судді у виняткових випадках не поширюється на негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ст. 258 КПК України [7, с. 503].

До постановлення ухвали слідчим суддею за рішенням слідчого, узгодженим із прокурором, або прокурора негласну слідчу (розшукову) дію згідно з ч. 1 ст. 250 КПК може бути розпочато лише у випадках, передбачених цим Кодексом. Такі випадки прямо встановлені тільки ч. 4 ст. 268 та ч. 3 ст. 269 КПК, інші ж статті, що визначають порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, такого посилання не містять. До постановлення ухвали слідчого судді можуть бути розпочаті лише такі дії, як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу та спостереження за особою, річчю або місцем.

У юридичній літературі висловлена пропозиція доповнити ст.260 КПК ч.2, яка б передбачала можливість розпочати проведення аудіо-, відеоконтролю особи до постановлення ухвали слідчого судді. Обґрунтовується вона тим, що на практиці непоодинокими є випадки, коли негласні слідчі (розшукові) дії слід проводити в день реєстрації відповідних відомостей у Єдиному реєстрі досудових розслідувань. Особливо це стосується кримінальних проваджень про корупційні правопорушення. «Так, мають місце випадки, коли службова особа вимагає надання неправомірної вигоди до певної години того самого дня, коли така вимога озвучена. В такому разі у прокурора як процесуального керівника немає достатнього часу для отримання всіх відповідних дозволів слідчого судді на проведення комплексу негласних слідчих (розшукових) дій, а спостереження за особою, річчю або місцем в цьому разі не забезпечить належного фіксування вчинення кримінального правопорушення» [8, с. 102].

Наведена пропозиція викликає заперечення. Вже відмічалось, що проведенню аудіо-, відеоконтролю особи передує обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, в результаті таємного проникнення до яких встановлюються технічні засоби аудіо-, відеоконтролю. Для цього потрібен дозвіл слідчого судді. Тому до постановлення ухвали слідчого судді немож-

© Маскалюк І. І., 2017

ливо розпочати проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії.

Відповідно до ч. 2 ст. 258 КПК прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи в порядку, передбаченому ст.ст. 246, 248, 249 КПК України.

Це клопотання повинно відповідати вимогам, зазначеним у ч. 2 ст. 248 КПК України. У даній нормі вказані загальні відомості, що мають бути у клопотанні про дозвіл на проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії. Враховуючи те, що клопотання про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи має свою специфіку, вважаємо доцільним доповнити ст. 260 КПК положенням, яке б деталізувало вимоги до цього процесуального документа.

Перед зверненням до слідчого судді з цим клопотанням слідчий зобов'язаний погодити його з прокурором. На наш погляд, недоліком нормативного регулювання є те, що законодавцем не визначена процедура розгляду прокурором клопотань слідчого про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Про порядок такого розгляду йдеться у п. 2.4. Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, яка затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. №114/1042/516/1199/936/1687/5[9].

Згідно зі ст. 247 КПК, розгляд клопотання про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи розглядається слідчим суддею, яким є голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Якщо ж потрібно провести цю негласну слідчу (розшукову) дію щодо суддів, працівників суду та правоохоронних органів, в приміщеннях судових та правоохоронних органів, зазначене клопотання може розглядатися слідчим суддею за межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює розслідування.

У такому разі слідчий, прокурор звертається з клопотанням про надання дозволу на проведення вказаної дії до слідчого судді апеляційного суду, найбільш територіально наближеного до апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування.

Отримавши клопотання, слідчий суддя відповідно до вимог ч.ч. 1, 3 ст. 248 КПК України зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення аудіо-, відеоконтролю особи протягом шести годин з моменту його отримання за участю особи, яка його подала.

Слідчий суддя має постановити ухвалу про надання такого дозволу, якщо прокурор, слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що: 1) вчинений злочин відповідної тяжкості; 2) під час проведення аудіо-, відеоконтролю особи можуть бути отримані докази, які самостійно або

в сукупності з іншими доказами матимуть суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.

У ч. 4 ст. 248 КПК України визначені лише загальні вимоги, які пред'являються до ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії. Вважаємо, що законодавець має конкретизувати відомості, які повинні бути в ухвалі про дозвіл на аудіо-, відеоконтроль особи.

У зв'язку з розглядом питання про постановлення цієї ухвали слід звернути увагу на думку, висловлену В.А. Колесник. Якщо негласну слідчу (розшукову) дію, передбачену ст. 267 КПК, проводять для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи в публічно недоступних місцях, житлі чи іншому її володінні, «то, - пише науковець,- отримання окремої ухвали слідчого судді з дозволом на проведення аудіо-, відеоконтролю особи як окремої негласної слідчої (розшукової) дії не потрібне, оскільки встановлення таких спеціальних технічних засобів прямо передбачене метою даної негласної слідчої (розшукової) дії» [10, с. 77-78].

З цією думкою важко погодитись. Вже зазначалось, що слідчий складає окремі клопотання, узгодженні з прокурором, до слідчого судді про дозвіл на проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи та про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи в середині цих місць. Окремими, на наш погляд, повинні бути і ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення цих негласних слідчих (розшукових) дій, постановлені за результатами розгляду таких клопотань.

Згідно зі ст. 252 КПК, фіксація ходу і результатів аудіо-, відеоконтролю особи повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим цим Кодексом. За результатами проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол, який з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту її припинення передається прокурору.

У КПК та вищезазначеній Інструкції не встановленні конкретні вимоги до протоколу про результати негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо-, відеоконтролю особи зокрема. Про те, які відомості повинні бути у ньому, зазначають окремі науковці.

Так, В. О. Глушков та О. А. Білічак відмічають, що «у протоколі аудіоконтролю особи повинні бути зазначені підстави його проведення, з вказівкою на реєстраційний номер ухвали слідчого судді, строки проведення, відомості про кримінальне провадження, в межах якого він здійснювався, та особу, щодо якої проводилась негласна слідча (розшукова) дія. У цьому ж протоколі повинні бути відомості про посадових осіб, відповідальних за проведення цих дій, використовувані технічні засоби. Протокол повинен містити розшифровку розмов та виклад іншої інформації, що має значення для встановлення істини у кримінальному провадженні» [11, с. 118].

К. І. Полярська пише, що має бути у протоколі про аудіоконтроль особи, якщо технічна фіксація результатів цієї негласної слідчої (розшукової) дії забезпечується не упов-

© Маскалюк І. І., 2017

новаженим оперативним підрозділом, а безпосередньо слідчим. У цьому протоколі він, зокрема, описує технічні засоби, що застосовувались, результати дослідження наданої інформації, відтворює її в повному обсязі із зазначенням змісту розмови осіб або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з їх діяльністю тощо [12, с. 97].

Висновки. Уявляється, що ст.252 КПК доцільно доповнити положенням, яке б деталізувало вимоги до протоколу про проведення кожної негласної слідчої (розшукової) дії, у тому числі і до протоколу про результати аудіо-, відеоконтролю особи.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. 768с.
2. Лисюк Ю. В. Аудіо-, відеоконтроль як різновид втручання в приватне спілкування під час здійснення негласних слідчих дій у кримінальному провадженні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 6-1. Т. 4. С. 77–78.
3. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навч.-практ. посіб. / Б. І. Бараненко, О. В. Бочковий, К. А. Гусєва та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 416 с.
4. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: навч.-практ. посіб. /Кудінов С. С., Шехавцов Р. М., Дроздов О. М., Гриненко С. О. Харків: Оберіг, 2013. 344 с.
5. Уваров В. Г. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2011. №2. С. 266–270.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків: Одіссей, 2013. 1104 с.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квіт. 2012 р. / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. Харків: Фактор, 2013. 1072 с.
8. Сафроняк Р., Лазаренко В. Деякі аспекти здійснення нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Вісник прокуратури. 2013. №10. С. 100–103.
9. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL.: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12.
10. Колесник В. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення: наук.-практ.посіб. Київ: Прецедент, 2014. 135 с.
11. Глушков В. О., Білічак О. А. Використання результатів аудіоконтролю особи у кримінальному провадженні. Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних

наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка): матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ. 6–7 груд. 2012 р.). Харків: Видавець Строков Д. В., 2013. С. 115–118.

12. Полярська К. І. До питання про аудіоконтроль особи як негласну слідчу (розшукову) дію. Юридична наука: виклики і сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8–9 серп. 2014 р.). Одеса: ГО «Причерноморська фундація права», 2014. С. 95–97.

I. Maskaliuk,
Postgraduate of the Criminal Process Chair of the National Academy of Internal Affairs

AUDIO-, VIDEO-CONTROL OVER A PERSON AS A TYPE OF INTRUSION INTO THE PRIVATE COMMUNIATION

The issue concerning the nature of audio-, video-control (supervision) of a person, the order of giving permission to carry out such investigative (search) actions, filing the results.

It has been explained the order of breaking into the private communication, namely: access to the communication content, if the communicating persons have enough reasons to consider private their communication. Besides, the types of breaking into the private communication, namely: 1) audio-, video-control of a person; 2) arrest, visual examination and seizure of the correspondence; 3) taking information from the transport telecommunication networks; 4) taking information from the electronic information systems.

Activities of an investigator have been analyzed, namely making the request (in concordance with the prosecutor) to the investigating judge in order to obtain permission to carry out the examination (the search actions) in the places, which are not open for public, as well as the search of accommodation place or other ownership of a person for locating there the corresponding technical means of audio-, video-control of a person and to obtain permission to carry out the audio-, video-control of a person in such places. The decisions of the investigating judge in order to obtain permission to carry out such secret search actions should be recorded in separate documents, which are filed on results of consideration of an investigator's request.

It has been shown the grounds for carrying out the secret search actions on audio-, video-control (supervision) of judges, courts' officials and law enforcement officers, in the premises of courts and law enforcement bodies. The request may be considered by an investigating judge, who works beyond the jurisdiction of the corresponding pretrial investigation body.

It has been explained the order of recording (filing) the results of audio-, video control of a person. It should comply with the general rules for filing the criminal proceedings. As a result of conducting such investigative (search) actions, the protocol with annexes should be made and should be passed to the prosecutor not later than twenty four hours after the termination of such actions. It was cleared up that the current normative and legal acts do not envisage specific requirements to such

© Маскалюк І. І., 2017

protocol, but some scientists point out the information, which should be included in it. It has been grounded the necessity to make amendments to the Art. 252 of the Criminal-Procedural Code of Ukraine, which would contain provisions with the detailed requirements for the above mentioned protocol on carrying out any secret search action, including the protocol on the results of the audio-, video control of a person.

Key words: *audio; video monitoring entity; application; the investigating judge; decision; protocol.*

Надійшла до редакції 23.10.2017

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 342.56:342.3

Гуцалюк О. В.,
аспірант Науково-дослідного інституту публічного права

МЕТОДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ

В статті визначено, що методи адміністративної діяльності спеціальної публічної адміністрації у сфері забезпечення реформування судової влади – це способи, засоби та прийоми цілеспрямованого впливу правового й організаційного характеру, які засновані на основі реалізації адміністративно-правових норм на поведінку учасників адміністративно-правових відносин у сфері діяльності судової гілки влади з метою її реформування та вдосконалення. А саме: для більш ефективного забезпечення незалежності і недоторканості суддів, та функціонування судової гілки влади в цілому, що дає можливість забезпечити права громадян на справедливе та гуманне правосуддя. Виявлено, що такими суб'єктами є: Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів, Президент України та інші органи суддівського самоврядування.

Ключові слова: *публічна адміністрація, реформування, справедливість, суд, суддя, методи.*

В статье определено, что методы административной деятельности специальной публичной администрации в сфере обеспечения реформирования судебной власти – это способы, средства и приемы целенаправленного воздействия правового и организационного характера, основанные на основе реализации административно-правовых норм на поведение участников административно-правовых отношений в сфере деятельности судебной ветви власти с целью ее реформирования и совершенствования. А именно: для более эффективного обеспечения независимости и неприкосновенности судей, и функционирования судебной ветви власти в целом, что дает возможность обеспечить права граждан на справедливое и гуманное правосудие. Выявлено, что такими субъектами являются: Высший совет правосудия, Высшая квалификационная комиссия судей, президент Украины и другие органы судейского самоуправления.

Ключевые слова: *освобождение от ответственности, невыполнение, передача на поруки, судебное решение*

Постановка проблеми. Судова влада в Україні відіграє важливу роль в захисті прав та свобод громадян. Зокрема, суд – є основним орга-

© Гуцалюк О. В., 2017

ном, який покликаний вирішувати юридичні суперечки, тому він повинен діяти ефективно, справедливо та незалежно від будь-якого іншого державного органу чи фізичної особи, що може вплинути на судове рішення.

Реформування судової влади в Україні відбувалося вже багато разів, однак це не призвело до позитивних наслідків. З одного боку корупція, а з іншого вплив владних органів, не дозволяють встановити абсолютну незалежність судової влади. Це підтверджується й соціологічними опитуваннями Центру Разумкова, які свідчать, що суди системно почали використовуватися не за призначенням і не за тими принципами, які є природними для правової системи. На думку експертів цього центру сьогодні лише 7% громадян України довіряють судам, а 72% переконані, що суди не є незалежними [1]. Повністю ми можемо не погодитися із цими даними, однак те що рівень довіри до суду є низьким залишається фактом. Тож реформування судової влади в умовах сьогодення є не просто потребою громадянського суспільства, це є необхідністю.

Значну роль у функціонуванні будь-якої сфери відіграють методи, які використовуються в нашому випадку публічною адміністрацією для реформування судової влади. Тобто, як науковець у своєму дослідженні обирає методи для роботи над тією чи іншою науковою працею, так і для реформування судової влади мають обиратися найсприятливіші методи, які можуть використовуватися в цій сфері.

Таким чином, методи адміністративної діяльності публічної адміністрації, щодо реформування судової влади в механізмі держави зумовлюють актуальність даного питання. Оскільки незалежність, справедливість та ефективність судового захисту прав та свобод громадян є досить спірним чинником на даний момент, він потребує особливого дослідження в науковій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Форми адміністративної діяльності публічної адміністрації щодо реформування судової влади та різноманітні аспекти організації державного управління, досліджувалися Г. Атаманчуком, О. Бабичем, М. Багметом, Я. Калиновським, В. Копєйчиковим, М. Лахижею, А. Пухтецькою, В. Сіренком, О. Фрицьким, В. Цвєтковим, М. Цвіком, О. Євтушенком та ін. Взаємовідносини двох центрів публічної влади на місцях (органів місцевої виконавчої влади та органів місцевого самоврядування) вивчали М. Баймуратов, Р. Безсмертний, П. Білик, І. Грицяк, В. Кампо, А. Коваленко, І. Коліушко, М. Корнієнко, В. Кравченко, Н. Нижник, О. Ярмишата ін. Функціонування системи місцевого самоврядування є також предметом наукових студій В. Авер'янова, Р. Агроноффа, Г. Атаманчук, В. Вакуленко, Т. Вюртенбергера, О. Їжака, В. Куйбіди, Ж. Литвака, В. Лугового, В. Шаповала, О. Яцунської та ін.

Постановка проблеми. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права, аналізу відповідних нормативно-правових актів, праць вчених та інших джерел визначити методи адміністративної діяльності публічної адміністрації, щодо реформування судової влади.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до тлумачного словника

«метод» (від гр. methodos – «шлях, спосіб дослідження, навчання викладу» – це сукупність прийомів і операцій пізнання і практичної діяльності; спосіб досягнення певних результатів у пізнанні і практиці. Застосування того чи іншого методу визначається метою пізнавальної або практичної діяльності, предметом вивчення або дії та умовами, в яких здійснюється діяльність. Кожна сфера людської діяльності має свої специфічні методи: можна говорити про методи художньої творчості; методи оброблення інформації; методи ведення війни і т. ін. Так, філософія розглядає переважно методи пізнання [2].

Слід зазначити, що в юридичній літературі існують певні труднощі з розумінням категорії методу, з відокремленням її від форми публічного адміністрування, а також методу правового регулювання. Методи публічного адміністрування застосовуються владними суб'єктами адміністративного права (публічною адміністрацією). Форма є первинною щодо методу. Вона вказує, що конкретні дії публічної адміністрації здійснюються через оформлення їх, наприклад, у правовий акт, що тягне за собою юридичні наслідки. Метод у свою чергу дає можливість побачити характер взаємовідносин між суб'єктом і об'єктом впливу. Він обов'язково виражений у формі публічного адміністрування. Інакше кажучи, якби не було форми публічного адміністрування, методи публічного адміністрування втратили би будь-який сенс. Наприклад, як можна застосувати заходи адміністративного стягнення або надати ліцензію фізичній чи юридичній особі без документального оформлення таких дій, тобто без прийняття відповідного правового акта публічного адміністрування. Таким чином стає очевидним нерозривний зв'язок методу діяльності публічної адміністрації з її формами [3, с. 477].

Тобто в адміністративному праві поняття «метод» використовується для розуміння яким чином відбувається те чи інше явище, або здійснюється правовий процес.

Підгорний Б. зазначає, що в філософському словнику «метод» у найбільш загальному значенні – це спосіб досягнення мети, певним чином упорядкована діяльність. При цьому вчений наголошує, що серед науковців немає єдиного погляду на термін «метод», і в науковій літературі він визначається як спосіб, прийом, досягнення поставленої мети [4, с. 60]. Цієї ж позиції дотримується й В. Коваленко, який вважає, що в загальноприйнятому розумінні метод означає спосіб, прийом практичного здійснення чого-небудь [3, с. 482].

В адміністративно-правовому аспекті під методами адміністративної діяльності розуміються способи цілеспрямованого пливу на поведінку громадян, а також діяльність підприємств і організацій в інтересах забезпечення громадського порядку [5]. Додаючи та конкретизуючи, автори навчального посібника «Загальне адміністративне право» В. Галунько, В. Курило, С. Короєд та ін. зазначають, що методи адміністративної діяльності публічної адміністрації – це способи, прийоми цілеспрямованого впливу норм адміністративного права на поведінку учасників адміністративно-правових відносин із метою публічного забезпечення прав і свобод людини та громадянина, нормального функціонування

© Гуцалюк О. В., 2017

громадянського суспільства й держави [6, с. 151]. Стосовно діяльності публічної адміністрації під її методами В. Коваленко розуміє спосіб, прийом практичної реалізації її суб'єктами завдань і функцій у повсякденній діяльності на основі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і відповідній формі [3, с. 483].

На думку І. Ігнатченко, методи державного управління – це прийоми й засоби цілеспрямованого владно-організаційного впливу на підпорядковані об'єкти, що відповідають характеру й обсягу повноважень (компетенції) органів виконавчої влади (посадових осіб) з реалізації завдань і функцій у визначеній сфері, а також особливостям організаційно-правового статусу керованих об'єктів [7].

Ми вважаємо, що основними суб'єктами, які забезпечують реформування судової влади в Україні, є: Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів, президент України та інші органи суддівського самоврядування. Відповідно, у своїй діяльності вони використовують методи у сфері забезпечення реформування судової влади.

Іванищук А. виділяє такі методи адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації щодо реформування судової влади: морально-етичні – заходи, пов'язані з вихованням, роз'ясненням і популяризацією у громадян поваги до суду як провідної соціальної цінності в умовах функціонування державно-правової дійсності; соціальні – заходи, пов'язані зі створенням суддям та апарату суду комфортних умов для праці, побуту й відпочинку; економічні – заходи, пов'язані з фінансовим та іншим матеріальним забезпеченням суддів та апарату суду; адміністративні – класичні методи адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, заходи заохочення, переконання й примусу; заходи інспектування та контролю [8].

З погляду спрямованості норм адміністративного права, можна виділити такі методи:

– зовнішньої організаційної діяльності публічної адміністрації щодо реформування судової влади (реалізація конституційного права громадян на судовий захист, кадрове забезпечення діяльності суддів, призначення суддів на адміністративні посади, контроль за діяльністю суддів);

– внутрішньої організаційної діяльності у сфері судоустрою (публічно-службові відносини в системі судоустрою, організація документообігу в судах, суддівське самоврядування, інформаційне й матеріально-технічне забезпечення) [8].

Слушним прикладом у цій сфері є те, що діяльність посадових осіб апарату суду в повному обсязі підпадає під метод заохочення. Відповідно до ст.47 Закону України від 10 грудня 2015р. «Про державну службу» до державних службовців можуть застосовуватися преміювання та інші види заохочення: преміювання державних службовців, які займають посади державної служби груп 2, 3, 4, 5 здійснюється керівником державної служби в державному органі, органів влади Автономної Республіки Крим або їх апаратів у межах фонду преміювання, утвореного в розмірі не менше як 10% посадових окладів та економії фонду оплати праці – щомісячно відповідно до їх особистого внеску в загальні результати роботи; щорічно за результатами оці-

нювання службової діяльності в разі отримання відмінної оцінки – до 100% посадового окладу; преміювання державних службовців, які мають посади державної служби першої групи, здійснюється в межах фонду преміювання, зазначеного в частині першій цієї статті, у порядку, визначеному суб'єктом призначення [9].

Однак метод заохочення може бути застосований тільки для посадових осіб апарату суду та суддів у відставці, але не для суддів, які на цей момент перебувають на посаді, підтвердженням цього є п. 9 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 06.12.16 № 31, який підтверджує, що суддя до звільнення з посади або припинення його повноважень не може бути нагороджений державними нагородами, а також будь-якими іншими нагородами, відзнаками, грамотами. Суддя може бути нагороджений державними нагородами лише за виявлену ним особисту мужність і героїзм в умовах, пов'язаних із ризиком для життя [10].

Таким чином, посадові особи апарату суду та судді у відставці можуть бути заохочені: 1) преміями; 2) достроковим присвоєнням рангу; 3) представленням до відзнаки державного органу або органу місцевого самоврядування (подяка, почесна грамота, тощо); 4) представленням до урядової відзнаки (подяка, почесна грамота тощо); 5) представленням до державної нагороди.

Ми вважаємо, що такий підхід законодавця є неправильним, адже суддям особливо потрібен стимул для ефективної та справедливої роботи. Тому це дасть можливість зменшити рівень корупції судової влади.

Далі перейдемо до більш загальних методів адміністративної діяльності публічної адміністрації, які на нашу думку, є провідними в реформуванні судової системи України.

Метод переконання – це вплив на наявні у працівника стимули з використанням логічних і психологічних прийомів з метою перетворення завдання у свідомий обов'язок, внутрішню потребу працівника виконувати доручення. Адміністративна діяльність тільки в тому разі може розраховувати на успіх, якщо поєднується з методами переконання, доповнюється ними і спирається на них [11].

Для переконання характерними є такі ознаки: воно використовується постійно і щодо всіх осіб, що перебувають у зоні впливу суб'єктів публічної адміністрації; забезпечують добровільне виконання правових норм, законних вказівок і приписів; у кінцевому підсумку виховують правові переконання об'єктів публічного управління та «звичку» свідомо дотримуватися правових норм [12].

Як зазначив Кічмаренко С., метод переконання відіграє важливу роль у реформуванні судової влади, адже він стимулює суддів до належного виконання своїх обов'язків за допомогою позитивного впливу на їхню свідомість. Таким чином, даний метод безпосередньо впливає на якість забезпечення прав та свобод людини. Крім того, він є необхідною умовою нормального функціонування суспільства взагалі, а також кожного публічного органу чи об'єднань громадян в адміністративній діяльності [13].

Таким чином метод переконання здійснює стимулюючий ефект,

© Гуцалюк О. В., 2017

для роботи судді та є необхідним для якісного та справедливого забезпечення прав та свобод громадян України. Тому є необхідним для реформування судової влади України.

До наступного методу, слід віднести адміністративний примус – це визначені нормами адміністративного права заходи фізичного або психологічного впливу публічної адміністрації на фізичних та юридичних осіб – у вигляді особистих майнових, організаційних обмежень їх прав, свобод та інтересів – у випадках вчинення цими особами протиправних діянь або в умовах надзвичайних обставин, з метою попередження та припинення протиправних діянь, забезпечення провадження в справах про правопорушення, притягнення винних осіб до відповідальності, попередження та локалізації наслідків надзвичайних ситуацій [12].

Відповідно за призначенням заходи адміністративного примусу поділяються на три групи: 1) адміністративно-запобіжні заходи; 2) заходи адміністративного припинення; 3) адміністративні стягнення (санкції).

Адміністративно-запобіжні заходи – мають чітку профілактичну спрямованість та орієнтовані на недопущення вчинення правопорушень у майбутньому. Тобто це комплекс способів морального, фізичного, організаційного впливу, який дозволяє виявляти і не допускати правопорушення та забезпечувати правопорядок за різних обставин [12].

До адміністративно-запобіжних заходів, належать деякі способи негативної діяльності, що входять до компетенції Вищої ради правосуддя, наприклад – запити Вищої ради правосуддя, її органів та членів Вищої ради правосуддя. Згідно зі ст. 31 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», для здійснення своїх повноважень вона має право витребувати та одержувати на їх запит необхідну інформацію та документи від суддів, судів, органів суддівського самоврядування, інших органів та установ у системі правосуддя; органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб; юридичних осіб. Ще одним прикладом, адміністративно-запобіжного заходу є п. 1.1 ст. 62 в якому вказано, що суддю може бути тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя за рішенням Вищої ради правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності [14].

Таким чином, Вища рада правосуддя може подавати запити на які відповідають різноманітні судові й інші органи, що є своєрідним заходом адміністративного примусу, який за своєю сутністю є попереджувальним. Однак потрібно враховувати його природу як заходу адміністративного примусу,та використовувати дуже обачно.

Заходи адміністративного припинення мають за мету своєчасне реагування на ті чи інші антигромадські діяння, припинення, переривання протиправної поведінки і тим самим – недопущення настання її шкідливих наслідків. Вони спрямовані на примусове переривання (припинення) діянь, які мають ознаки адміністративного правопорушення, а в окремих випадках і кримінально-правовий характер, недопущення шкідливих наслідків протиправної поведінки, забезпечення провадження у справі про адміністративне правопорушення і притягнення винних до адміністративної, а

в окремих випадках – до кримінальної відповідальності [12].

До методів адміністративного припинення можна віднести деякі заходи адміністративної діяльності Вищої ради правосуддя. Так, виключно цей орган має право дати подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом (п. 1 ст. 58. Закону України «Про вищу раду правосуддя»). Зрозуміло, що такий захід має застосовуватися виключно після вивчення всіх матеріалів, поданих правоохоронними органами (адже на Вищу раду правосуддя покладається значна відповідальність за забезпечення незалежності суддів, недопущення тиску на них, певних осіб через професійну діяльність чи з особистих мотивів), судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину [14].

Отже, подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арешту є своєрідним адміністративно-запобіжним заходом, який забезпечує потреби кримінального процесу у сфері судової влади. Цей захід є жорстким, і йому має передувати глибока перевірка оригіналів усіх документів та інших доказів, які надають правоохоронні органи з метою отримати подання, оскільки на Вищу раду правосуддя покладається значна відповідальність за забезпечення незалежності суддів, недопущення тиску на них.

Адміністративні стягнення (санкції) відрізняються від двох інших видів заходів примусу метою, фактичними підставами, правовими наслідками та процесуальними особливостями їх застосування. Вони характеризуються стабільністю змісту, призначення та застосовуються лише до винних у вчиненні правопорушень. Вони мають репресивний і каральний характер. У сфері забезпечення незалежності судової влади санкції адміністративно-правових норм мають значну специфіку. Первинною в цьому випадку є те, що вони визначаються правовими нормами Кодексу про адміністративні правопорушення та спеціальними суддівськими законами (законами України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя») [12].

Таким чином, положення п. 2 ст. 62 Закону України «Про Вищу Раду правосуддя» визначають підстави тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя: суддю може бути тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя за рішенням Вищої ради правосуддя. Такими підставами є притягнення судді до кримінальної відповідальності; проведення кваліфікаційного оцінювання; застосування дисциплінарного стягнення до судді. В тому числі і п. 1.3 ст. 62 в якому зазначено, що суддю може бути тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя за рішенням Вищої ради правосуддя в порядку застосування дисциплінарного стягнення [14].

Однією з важливих санкцій є примусове переведення судді з одного суду до іншого, що здійснюється на підставі та в межах рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, коли для цього є дійсні підстави та підтверджувальні матеріали (ст. 70). Відповідно переведення здійснюється в передбаченому законом порядку: тож спочатку суддя, стосовно якого розглядається пи-

© Гуцалюк О. В., 2017

тання про переведення з одного суду до іншого, запрошується на засідання Вищої ради правосуддя. Після цього відбувається розгляд сутності питання про переведення судді з одного суду до іншого. Кінцевим етапом є ухвалення Вищою радою правосуддя вмотивованого рішення про переведення судді до іншого суду або залишення його в тому самому (ст. 71) [14].

Найбільш суворою санкцією, що передбачена для суддів в Законі України «Про Вищу раду правосуддя», є звільнення судді з посади за порушення ним вимог щодо несумісності, вчинення суддею істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, а також порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна. Такі правопорушення розглядаються на засіданні Вищої ради правосуддя, після якого вона має винести вмотивоване рішення (ст. 55) [14].

Таким чином, у процесі розгляду справ про адміністративні правопорушення посадові особи Вищої ради правосуддя мають право накладати на винних суддів певні санкції, що є особливим видом адміністративного примусу. Санкції, що передбачені для суддів, виконують ще й превентивну функцію, за допомогою якої влада намагається не допустити порушення законних прав і свобод громадян через недобросовісне правосуддя.

Висновки. Отже, методи адміністративної діяльності спеціальної публічної адміністрації у сфері забезпечення реформування судової влади – це способи, засоби та прийоми цілеспрямованого впливу правового й організаційного характеру, які засновані на основі реалізації адміністративно-правових норм на поведінку учасників адміністративно-правових відносин у сфері діяльності судової гілки влади з метою її реформування та вдосконалення. А саме: для більш ефективного забезпечення незалежності і недоторканості суддів, та функціонування судової гілки влади в цілому, що дає можливість забезпечити права громадян на справедливе та гуманне правосуддя. Виявлено, що такими суб'єктами є: Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів, президент України та інші органи суддівського самоврядування.

Список використаних джерел

1. Судова влада перестала існувати як самостійна — опитування експертів. Центр Разумкова. 2013. URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=4022

2. Сліпушко О. Новий словник української мови. В 3-х т. Київ: Аконіт. 2008. 928 с.

3. Коваленко В. Курс адміністративного права України: підручник. Національна академія внутрішніх справ. Київ. Юрінком Інтер. 2012. 808 с.

4. Підгорний Б. Методи адміністрування протидії незаконного обігу синтетичних наркотичних засобів: поняття та види. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. Вип. 32. Т. 3. С. 60–64.

5. Коломоєць Т. Адміністративне право України : підручник. Київ. Істина. 2010. 447 с.
6. Галунько В., Курило В., Короєд С. та ін. Адміністративне право України. Т. 1: Загальне адміністративне право: навчальний посібник. Херсон. Грінь Д. С., 2015. 272 с.
7. Ігнатченко І. Форми та методи державного управління культурою в Україні: автореф. дис… канд. юрид. наук: 12.00.07. Національна юридична академія України ім.. Ярослава Мудрого. Харків. 2009. 18 с.
8. Іванищук А. Адміністративно-правове регулювання діяльності судової гілки влади. Теорія і практика: монографія. Київ. Ун-т «Україна». 2016. 356 с.
9. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Урядовий кур'єр. 2015. № 21
10. Про судоустрій і статусу суддів. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. Ст. 545.
11. Виноградський М. Шканова О. Організація праці менеджера. Навчальний посібник. Київ.Кондор, 2002. 518 с.
12. Галунько В., Олефір В., Гридасов Ю. та ін. Адміністративне право України: у 2-х т. підручник. Херсон. ХМД. 2013. 396 с.
13. Кічмаренко С. Адміністративно-правове забезпечення незалежності судової влади в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидат юридичних наук. Інститут публічного права. 2016. URL: http://sipl.com.ua/?page_id=4302
14. Про Вищу раду правосуддя. Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. Голос України 2016 № 1.

O. Gutsaliuk,
post-graduate of the Scientific-Research Institute of Public Law

METHODS OF ADMINISTRATIVE ACTIVITY OF THESPECIAL PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF PROVIDING THE JUDICIAL AUTHORITY REFORM

It is determined that the methods of administrative activity of the special public administration in the field of providing reform of the judiciary are methods, means and receptions of purposeful influence of legal and organizational nature, which are based on the implementation of administrative and legal norms on the behavior of participants in administrative and legal relations in the field of activity of the judicial branch authorities in order to reform and improve it. Namely: to ensure more effective independence and immunity of judges, and the functioning of the judiciary as a whole, which provides an opportunity to ensure citizens' rights to just and humane justice. It was revealed that such entities are: the High Council of Justice, the High Qualifications Commission of Judges, the President of Ukraine and other bodies of judicial self-government.

It was clarified that the submission of consent to the detention of a judge, his detention or arrest is a kind of administrative and preventive measure that provides the needs of the criminal process in the field of judicial power. This measure is rigorous, and it should be preceded by a thorough examination of the originals of all documents and other evidence provided by law enforcement agencies for the pur-

© Гуцалюк О. В., 2017

pose of obtaining a submission, since the High Council of Justice has a significant responsibility for ensuring the independence of judges and preventing them from being subjected to pressure.

It is proved that administrative penalties (sanctions) differ from two other types of coercive measures of purpose, factual grounds, legal consequences and procedural peculiarities of their application. They are characterized by a stable content, purpose and apply only to those responsible for the offenses. They have a repressive and punitive nature. In the area of ensuring the independence of the judiciary, the sanctions of administrative and legal norms have a significant specificity. The primary in this case is that they are determined by the legal norms of the Code of Administrative Offenses and special judicial judgments (the laws of Ukraine "On the Judiciary and Status of Judges" and "On the High Council of Justice").

Key words: *court, judge, justice, methods, public administration, reform.*

Надійшла до редакції 3.11.2017

УДК 342.5 (045)

Миколенко В. А.,
кандидат юридичних наук
проректор Східноєвропейського університету економіки та менеджменту

ФУНКЦІЇ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПОСТТОТАЛІТАРНОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена дослідженню конституційно-правових особливостей реалізації функцій та повноважень прокуратури України. Проаналізовано функції та повноваження прокуратури у відповідності до європейських правових стандартів. На підставі проведеного аналізу систематизовано форми, методи та практичні аспекти організації та діяльності органів прокуратури у сучасних умовах європейської міждержавної інтеграції. Наголошується, що побудова європейської моделі прокуратури є важливим напрямком діяльності держави та актуальним аспектом модернізації правоохоронної діяльності у сучасних умовах європейської міждержавної інтеграції та імплементації до українського законодавства європейських правових стандартів.

Ключові слова: *прокуратура; правоохоронна система; правоохоронна діяльність; європейські стандарти; конституційна модернізація.*

Статья посвящена исследованию конституционно-правовых особенностей реализации функций и полномочий прокуратуры Украины. Проанализированы функции и полномочия прокуратуры в соответствии с европейскими правовыми стандартами. На основании проведенного анализа систематизированы формы, методы и практические аспекты организации и деятельности органов прокуратуры в современных условиях европейской межгосударственной интеграции. Отмечается, что построение европейской модели прокуратуры является важным направлением деятельности государства и актуальным аспектом модернизации правоохранительной деятельности в современных условиях европейской межгосударственной интеграции и имплементации в украинское законодательство европейских правовых стандартов институционального и инструментального юридического содержания.

Ключевые слова*: прокуратура; правоохранительная система; правоохранительная деятельность; европейские стандарты; конституционная модернизация.*

Постановка проблеми. Побудова в Україні демократичної, правової, соціальної, людиноцентричної держави з розвинутими інститутами громадянського суспільства, обраний стратегічний курс на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС), пов'язана з цим адаптація законодавства України до законодавства ЄС, правові засади якої визначені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, зумовлюють необхідність удосконалення правової бази функціонування органів прокуратури України на сучасному етапі,

© Миколенко В. А., 2017

зважаючи на інтенсифікацію процесів європейської міждержавної інтеграції та реалізацію комплексної конституційної модернізації правоохоронної системи в межах загальної конституційної реформи.

При цьому слід зазначити, що питання про конституційно-правовий статус прокуратури, місце органів прокуратури в механізмі державної влади значною мірою визначається її функціями. Разом з тим, це питання має самостійне значення, і, в свою чергу, від місця знаходження прокуратури в системі державної влади залежить характер її функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що зазначена проблематика досить ретельно розглядається у вітчизняній конституційно-правовій та міжнародно-правовій літературі. Зокрема можна відзначити праці М. О. Баймуратова, Ю. О. Волошина, Л. Р. Грицаєнка, Ю. М. Грошевого, Л. М. Давиденка, В. В. Долежана, В. С. Зеленецького, П. М. Каркача, О. Р. Михайленка, Ю. М. Тодики, О. Ф. Фрицького, В. М. Шаповала, Ю. С. Шемшученка та інших дослідників.

Водночас окремого дослідження потребують особливості розвитку конституційно-правового інституту України та його окремих елементів від здобуття незалежності до Революції гідності, тобто йдеться про аналіз посттоталітарного досвіду організації та діяльності системи органів прокуратури з метою визначення оптимальних шляхів подальшого реформування та удосконалення її компетенції та практичних форм і методів реалізації конкретних функцій та повноважень.

Постановка завдання. Дослідити посттоталітарний досвід визначення функцій та повноважень прокуратури України від здобуття незалежності до Революції гідності та її конституційно-правових наслідків.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, основоположні засади правового статусу органів державної влади, порядку їх формування та компетенції визначаються Конституцією України [1]. На основі та відповідно до Конституції України приймаються закони, які більш детально визначають порядок формування, форми діяльності та повноваження державних органів. Складовими елементами конституційного статусу органів державної влади є наступні:

а) конституційні принципи формування, організації та діяльності органів державної влади (народний суверенітет, державний суверенітет, поділ державної влади, законність тощо);

б) організаційна структура органів державної влади;

в) компетенція державних органів, тобто коло питань, що відносяться до предмету відання конкретного державного органу та повноваження щодо їх реалізації;

г) форми та методи діяльності органів державної влади.

Система норм Основного Закону України, що закріплюють статус державних органів, становить конституційний інститут, яким у загальному вигляді виступають конституційні засади організації державної влади України.

Народ в Україні є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади. Саме він прямо або опосередковано наділяє своєю владою усі державні інституції. Безпосереднє здійснення народом своєї установчої влади по

відношенню до державних органів знаходить своє втілення, насамперед, у проведенні періодичних вільних виборів на основі демократичних принципів загального, рівного, прямого виборчого права та таємного голосування [2, с. 15]. Коли аналізуються засади конституційного ладу, то необхідно зазначити принцип республіканізму у державній владі, який полягає в специфічній формі правління. Згідно з ним глава держави (президент) обирається народом шляхом прямих або виборів на певний строк [3, с. 345]. Він закріплюється в ст. 5 Конституції України: «Президент України обирається громадянами України шляхом прямих виборів на п'ять років» [3, с. 346]. Відповідно до Конституції України, народ безпосередньо обирає лише Верховну Раду України та Президента України, які, в свою чергу, спільно чи окремо формують усі інші державні органи. Відповідно, Верховна Рада України та Президент України є органами первинного представництва, а уся система органів виконавчої та судової влади, як і інші, передбачені Основним Законом України державні інституції (у тому числі, прокуратура) – це органи вторинного представництва [4, с. 25].

Органи державної влади здійснюють свої функції від імені держави, в чітко визначених Конституцією та законами межах, та у виключно закріплених за ними формах діяльності. Окрім того, лише державні органи мають законодавчо визначену організаційну структуру [5, с. 38].

Кожен державний орган має специфічну організаційну структуру. Колегіальний орган державної влади – це організований колектив людей, об'єднаних як спільною метою, так і родом своєї діяльності. Правовий статус цих осіб визначається Законом України «Про державну службу» та іншими нормативно-правовими актами [6, с. 56]. Одноособовий державний орган представлений однією особою (наприклад, Президент України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини). Структура державного органу зумовлюється його функціями, компетенцією та обсягом повноважень, і може бути простою (місцевий суд), або досить складною (Верховна Рада України).

В Україні можуть утворюватися лише такі органи державної влади, і лише у такому порядку як це передбачено Конституцією України та відповідними законами. Порушення порядку утворення державного органу є підставою для визнання його незаконним та нелегітимним [6, с. 62].

Порядок та форми діяльності органу державної влади, так само як і назви та види правових актів, які він має право приймати чи видавати також визначаються виключно Конституцією та законами України. Це зумовлено конституційними положенням, закріпленим ч. 2 ст. 19 Основного Закону України, відповідно до якого органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [7, с. 24].

Усі органи державної влади в своїй сукупності складають єдину та внутрішньо впорядковану систему, чим забезпечується єдність державної влади в цілому.

Органи державної влади утворюють певну систему, яка характери-

© Миколенко В. А., 2017

зується функціональною та організаційною єдністю. Єдність системи органів державної влади обумовлена їхніми соціальним призначенням і метою діяльності. Органи державної влади відображають єдність інтересів і волі народу, яку вони покликані реалізувати. Функціональна єдність системи органів державної влади передбачає спільність їхніх завдань і функцій, у процесі їх реалізації вони діють спільно, тісно взаємодіють між собою. Організаційна єдність системи органів державної влади виявляється в тім, що одні органи обираються або призначаються іншими, одні керують діяльністю інших, одні підзвітні та підконтрольні іншим тощо [8, с. 115].

Організація державної влади в Україні здійснюється на засадах поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Суть принципу поділу влади, як відомо, полягає в недопущенні узурпації влади, її зосередженні в руках однієї особи чи органу, щоб «не було можливості, – як зазначив Ш.-Л. Монтеск'є, – зловживання владою» [9, с. 302].

Конституція визначила також і відповідні види органів у системі органів державної влади України: органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Кожний із цих видів (незважаючи на спільні риси: статутно-правовий характер, участь у реалізації завдань і функцій держави, державно-владний характер повноважень, загальні принципи організації та діяльності тощо, які обумовлюють єдність системи органів державної влади України), характеризується специфічними ознаками (об'ємом компетенції, порядком формування, організаційними і правовими формами діяльності тощо) і являє собою її відповідну підсистему (систему нижчого рівня). Своєю чергою, окремі підсистеми системи органів державної влади (зокрема органи виконавчої та судової влади) можуть мати окремі ланки, які визначаються за різними критеріями - функціями, характером компетенції, територією діяльності тощо [10, с. 228].

Згідно зі ст. 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Конституювання Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади не означає, що закони в Україні можуть прийматися лише цим органом [11, с. 15]. Законодавча влада може здійснюватися народом України не тільки через своїх представників у Верховній Раді, а й безпосередньо – всеукраїнським референдумом, хоча практики проведення повноцінного законодавчого референдуму, на відміну від консультативного, в Україні ще немає.

Органи виконавчої влади відповідно до принципу поділу влади утворюються для здійснення виконавчої та розпорядчої діяльності з керівництва господарською, соціально-культурною та адміністративно-політичною сферами життя суспільства [12, с. 38]. До системи органів виконавчої влади Конституція України відносить насамперед Кабінет Міністрів України – вищий орган у цій системі. Кабінет Міністрів України спрямовує і координує роботу інших органів виконавчої влади:

а) центральних міністерства, державних комітетів (державних служб) і центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом;

б) місцевих – місцевих державних адміністрацій, місцевих органів

міністерств, державних комітетів та інших центральних органів виконавчої влади.

Специфічними рисами органів виконавчої влади є те, що вони:

- по-перше, формуються призначенням;

- по-друге, здійснюють особливий вид діяльності - виконавчу і розпорядчу діяльність, спрямовану на виконання Конституції та законів України, актів Президента України як безпосередньо, так і шляхом адміністративної правотворчості;

- по-третє, здійснюють діяльність на засадах поєднання єдиноначальності й колегіальності [13, с. 112].

Органи судової влади (суди), відповідно до принципу поділу влади, здійснюють судову владу шляхом конституційного, цивіль-ного, кримінального та адміністративного судочинства [14, с. 194]. Конституція України до системи судових органів відносить суди загальної юрисдикції (ст. 125 Конституції України) та Конституційний Суд України (ст. 147 Конституції України).

Особливе місце в системі органів державної влади України посідає Президент України [15, с. 100]. Президент України не входить до перелічених у ст. 6 Конституції України гілок влади. Водночас відповідно до ст. 102 Конституції України, він є гарантом додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина. Отже, він здійснює значний вплив на взаємодію державних органів, що входять до системи поділу влади. Заради досягнення суспільної стабільності і зла-годи, подолання конфронтації він може виконувати певні узгоджуваль-но-арбітражні функції. Право виступати в такій якості випливає з наданих Президенту України повноважень у стримуванні дій кожної гілки влади.

Здійснюючи функції глави держави, Президент України бере участь у формуванні інших гілок влади (наприклад, призначає позачергові вибори до Верховної Ради, призначає персональний склад Кабінету Міністрів України і третину суддів Конституційного Суду України) і взаємодіє з ними. Конституція України наділяє Президента України певними владними повноваженнями стосовно до органу законодавчої влади - Верховної Ради України та органів виконавчої влади [15, с. 101]. Ці повноваження є необхідними елементами «системи стримувань і противаг». Вона забезпечує необхідний баланс влади і передбачає відповідні контрольні повноваження і щодо Президента України, наприклад, право Верховної Ради України усувати Президента України з поста в порядку імпічменту (ст. 111).

Висновки. Отже, у підсумку проведеного дослідження можна дійти до загального висновку, що фундаментальною функціональною характеристикою прокурського нагляду в умовах посттоталітарного розвитку прокуратури України є те, що він, на відміну від «радянської» моделі прокуратури, фактично не поширюється на інші сфери державної влади, а тому вживання терміну «загальний нагляд» вже не є виправданим та навряд чи виражає фактичну сутність прокурорського нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина в межах чинних функцій прокуратури, але водночас застосування терміну «прокурорський нагляд» для реалізації відповід-

© Миколенко В. А., 2017

ної компетенції є цілком правильним та коректним у контексті побудови ефективної європейської моделі органів прокуратури.

Список використаних джерел

1. Оновлення Конституції як завершення Революції: видання Міжнародного центру перспективних досліджень (МЦПД). Київ, 2015. 72 с.
2. Погорілко В. Ф. Федоренко В. Л. Джерела конституційного права України: поняття, види і система. Право України. 2009. № 3. С. 14–18.
3. Погорілко В. Ф. Конституційне право України / за ред. В. Я Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. Київ: Укр. центр прав. студій, 1999. 412 с.
4. Федоренко В. Л. Поняття системи конституційного права України. Право України. 2009. № 7. С. 24–27.
5. Поваляєва М. Інститути конституційного права України: поняття, ознаки та критерії розмежування. Право України. 2007. № 5. С. 38–43.
6. Федоренко В. Л. Інститут конституційно-правових відносин в системі конституційного права України. Науковий вісник Чернівецького університету: Правознавство. 2005. Вип. 286. С. 52–64.
7. Федоренко В. Л. Теоретичні основи системи конституційного права України. Держава і право. Вип. 34. 2006. С. 22–28.
8. Гусарєв С. Д. та ін. Загальна теорія держави і права (терміни, визначення, елементи змісту): навч. посіб. Київ: НАВСУ, 2000. 237 с.
9. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран. М.: Юрист, 1997. 568 с.
10. Кравченко В. В., Сербам Ф. І. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Вентурі , 1996. 512 с.
11. Федоренко Г. О. Законодавча влада в системі розподілу державної влади в Україні: автореф. дис.... канд. юрид. наук; НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2000. 20 с.
12. Пахомов І. Конституція України і виконавча влада. Право України. 2002. № 9. С. 38–40.
13. Авер'янов В. Б. Система органів виконавчої влади. Юридичний вісник. 1996. № 1. С. 111–113.
14. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: підручник / за заг. ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Наук. думка, 2006. 344 с.
15. Головатенко В. Окремі аспекти конституційно-правового статусу Президента України. Право України. 1999. № 5. С. 96–102.

V. Mykolenko,
PhD, Deputy Head of the Eastern-European University on Economy and Management

FUNCTIONS AND AUTHORITIES OF THE PROSECUTOR'S OFFICES OF UKRAINE: PROBLEMS OF THE POST-TOTALITARIAN DEVELOPMENT

The article is dedicated to examination of the constitutional-legal features of implementation of the functions and authorities of the prosecutor's offices of

Ukraine. It has been analyzed the functions and powers of the prosecutor's offices in accordance with the European legal standards. On the basis of the analysis it has been systematized the forms, methods and practical aspects of the organization and activity of prosecutor's offices in the modern conditions of the European intergovernmental integration. It has been emphasized that the creation of the European model of the prosecutor's offices is an important direction of the state activity and topical aspect of the modernization of the law enforcement activity in the modern conditions of the European intergovernmental integration and implementation of the European legal standards into the Ukrainian legislation.

It has been described the state of the crime countering, which envisages the state protection of people against the criminal encroachments, guaranteeing the possibility of realization of the human rights, liberties and legal interests, in particular when the illegal encroachments are performed by the state bodies, which are authorized to make legal restrictions to a person's rights and liberties, but in accordance with the current legislation of Ukraine.

Despite the fact that the role of the prosecutor's offices in monitoring the observance of laws in the process of implementation of the judicial decisions in criminal cases and during other coercive measures related to the restriction of personal liberty, for sure, is of particular importance in the context of ensuring the rights and liberties of those persons whose freedom is in the most vulnerable state. The above mentioned direction of a prosecutor's activity is insufficiently examined in tis theoretical aspect, because in the available relevant researches the latest changes and amendments of the legislation, adopted in 2016, have not been taken into account, although they clarified the prosecutors' performance of that function.

It has been cleared up that the President of Ukraine has a considerable influence on the interaction of the state bodies, which are parts of the system of sharing the power. In order to achieve the social stability and peace, as well as suppression of the confrontation, the President can perform the arbitrage function.

The right to perform such function is caused by the President's authority to restraint the actions of each branch of the state power.

It has been cleared up that the fundamental functional feature of a prosecutor's supervision activity in the conditions of the post-totalitarian development of the prosecutor's offices of Ukraine is that such activity is actually not related to the supervision over other state bodies and agencies (as it was in the soviet period of our history). That is why the notion 'common supervision" is already not actual and does not demonstrate in fact the essence of a prosecutor's supervision activity over the human and public rights and liberties of people in the framework of the current functions of the prosecutor's offices. At the same time we can use the term "prosecutor's supervision" for demonstrating the relevant competence and it is correct in the context of creation of the efficient European model of the prosecutor's offices.

Key words: *prosecutors; law enforcement system; law enforcement; the European standards; constitutional modernization.*

Надійшла до редакції 10.10.2017

© Миколенко В. А., 2017

Рекомендації до уваги авторів!

Журнал «Вісник Пенітенціарної асоціації України» є науковим виданням Громадської організації «Пенітенціарна асоціація України» та приватної установи «Науково-дослідний інститут публічного права». Відповідно до Постанови Президії ВАК України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, зокрема, **наукові статті мають містити такі необхідні елементи:** постановка проблеми в загальному виді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на яких ґрунтується автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Разом із рукописом подається і його електронна копія. Обсяг статті до 12 сторінок тексту на папері формату А4 через 1,5 інтервал, шрифт 14-й кегель. Вона не має бути переобтяжена посиланнями на джерела (до 10–15). Електронні варіанти малюнків і таблиць подаються окремими файлами у форматі А5. Посилання на джерела в тексті слід наводити у квадратних дужках із зазначенням номерів сторінок відповідного джерела. Наприклад: [1, с. 235] або [2, с. 8; 3, с. 45; 9, с. 20]. Список використаних джерел подають наприкінці статті в порядку появи посилань у тексті, відповідно до міждержавних і державних стандартів. Статті, подані з порушенням зазначених вимог, не приймаються до друку.

Анотації необхідно подавати українською, російською (два – три речення), англійською (на одну сторінку) мовами разом із ключовими словами. Назву статті й відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, посада, домашній і службовий номери телефонів) подають українською, російською та англійською мовами.

До рукопису додаються (на окремому аркуші): відомості про автора (або одного з авторів): місце роботи (служби), посада, поштова адреса, телефон, за можливості – електронна адреса для листування та погодження деталей публікації.

Статті подані в журнал друкуються в авторській редакції. За достовірність наведених фактів, цитат, статистичних даних та інших відомостей, а також відсутність у статті запозичених матеріалів без посилання джерела **відповідає автор.**

Attention authors!

The journal «Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine» is a research edition of the Public organization «Penitentiary Association of Ukraine» and private institution «Scientific research Institute of public law». According to the Decree of the Presidium of Higher attestation Commission of Ukraine «About increase of requirements for professional publications included in the lists of Higher attestation Commission of Ukraine» dated January 15, 2003 № 7-05/1, in particular, **scientific articles must contain such necessary elements:** formulation of the problem in general and its connection with important scientific or practical tasks; analysis of recent researches and publications which initiated solving this problem, and in which based the author, the selection is not resolved before the general problem which is dedicated to the designated article; formulation of the objectives of article (setting tasks); description of main material of research with full justification of scientific results; conclusions from this study and prospects for further research in this direction.

Together with the manuscript is represented its electronic copy. The volume of articles up to 12 pages of text on A4 size paper 1,5 interval, font 14-PT. It should not be overloaded with references (10–15). Electronic versions of figures and tables are submitted as separate files in A5 format. References in the text should be in square brackets, indicating page numbers of the corresponding source. For example: [1, p. 235] or [2, p. 8; 3, p. 45; 9, 20]. The list of used sources is represented at the end of the article in order of appearance of references in the text, according to international and state standards. Articles submitted with violation of these requirements will not be accepted for publication.

The abstract should be submitted in Ukrainian, Russian (two or three sentences), in English (one page) together with keywords. Title of the article and information about authors (surname, name and patronymic (fully), academic degree, academic title, position, home and office phone numbers) are represented in Ukrainian, Russian and English.

The manuscript is attached (on a separate sheet): information about the author (or authors): place of work (office), job title, postal address, telephone, and e-mail address for correspondence and arrange publication.

Articles submitted to the journal published in author's edition. For the reliability of facts, quotations, statistical data and other information, and the absence of the article borrowed materials without reference to the source author **is responsible.**

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ПОЛІТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ВЧЕННЯ

Мозоль Н. І., **6**
ЗНАЧЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА ДЛЯ УТВЕРДЖЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ
Сокальська О. В., **13**
ЮЛІУШ БАРДАХ – ІСТОРИК ПРАВА НА ПЕРЕХРЕСТІ ЕПОХ І ДЕРЖАВ (ДО ВИТОКІВ РОДОВОДУ ВЧЕНОГО)

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Іншин М. І., **20**
ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗІ СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Горбач М. І., **29**
КЛАСИФІКАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА
Діденко С. В., **42**
ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБІГУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ
Єщук О. М., **51**
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я
Капля О. М., **57**
ДОСТУПНІСТЬ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЯК ПРИНЦИП АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ
Карабін Т. О., **66**
УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ
Кічмаренко С. М., **74**
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІСЦЯ І РОЛІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВИ
Колінько Ц. В., **83**
РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ВСТАНОВЛЕНИЙ ПОРЯДОК УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВА ЕКСПОЗИЦІЯ
Куценко В. Д., **92**
ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Михальський О. О., **102**
ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Вакулик О. О., **111**
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ, СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
Грищук Г. М., **122**
РЕАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ВИДАЧІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ПРАКТИЦІ
Калашник Н. С., **129**
СПІВРОБІТНИЦТВО ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ОСНОВНИЙ ПРИНЦИП РОБОТИ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА ПРОБАЦІЇ ДАНІЇ
L. Knodel, **136**
CHAPLAINCY: NOTION, TYPES, ACTIVITIES ALL OVER THE WORLD
Кріпак А. А., **147**
ХАРАКТЕРИСТИКА ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ УЧАСТЬ ОСІБ ЯК ПОНЯТИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
Кирилюк В. А., **156**
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ДО ПРАЦІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЇ
Лазаренко Л. А., **165**
СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ
Микитась І. М., **171**
СУТНІСТЬ ЗАОХОЧЕНЬ ТА СТЯГНЕНЬ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ
Рудницьких М. І., **178**
ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ ДІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЄЮ 391 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ЗА ЧИ ПРОТИ

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Букач М.О., **185**
ЗВІЛЬНЕННЯ СУБ'ЄКТА НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕДАЧЕЮ ЙОГО НА ПОРУКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Вакулік О. А., **194**
ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ
Гриза О. В., **201**
УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ І ЗАХОДІВ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТАЄМНИЦІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
Маскалюк І. І., **209**
АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЬ ОСОБИ ЯК РІЗНОВИД ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Гуцалюк О. В., **217**
МЕТОДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ
Миколенко В. А., **227**
ФУНКЦІЇ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПОСТТОТАЛІТАРНОГО РОЗВИТКУ

CONTENT

THEORY AND HISTORY OF THE STATE AND LAW; THE HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL STUDIES

N. Mosol, **6**
VALUE OF MAGDEBURG RIGHT IN ORDER TO STRENGTHEN THE LOCAL SELF GOVERNANCE IN UKRAINE
O. Sokalska, **13**
THE LAW HISTORIAN IN THE TRANSFER PERIOD BETWEEN THE EPOCS AND STATES (ROOTS OF HIS GENUS)

LABOR LAW; THE RIGHT TO SOCIAL SECURITY

M. Inshyn, **20**
GROUNDS FOR DISMISSAL OF THE POLICE PERSONNEL

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCE LAW; INFORMATION LAW

M. Gorbach, **29**
CLASSIFICATION OF ELEMENTS OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF THE ADMINISTRATIVE LAW SUBJECTS
S. Didenko, **42**
CONTENT OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL BASIS OF THE TURNOVER AND USE OF FIRE-ARMS IN UKRAINE
O. Eschuk, **51**
ADMINISTRATIVE AND LEGAL OF HEALTH PROTECTION
O. Kaplia, **57**
AVAILABILITY OF JUDICIAL PROTECTION AS A PRINCIPLE OF THE ADMINISTRATIVE TRIAL IN UKRAINE
T. Karabin, **66**
DEVELOPMENT OF THE ORGANISATIONAL FORMS OF THE LOCAL PUBLIC ADMINISTRATIONS IN THE CONTEXT OF THE ADMINISTRATIVE REFORMS
S. Kichmarenko, **74**
ADMINISTRATIVE-LEGAL ASPECTS OF THE PLACE AND ROLEOF THE JUDICIAL POWER IN THE STATE MECHANISM
T. Kolinko, **83**
DEVELOPMENT OF LEGISLATION ON ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR ELIGIBILITY DETERMINING INSTALLING PROCEDURE OF MANAGEMENT IN UKRAINE: HISTORICAL AND LEGAL EXPORTS

V. Kutsenko, **92**
TASKS AND FUNCTIONS OF THE STATE JUDICIAL ADMINISTRATION: THE ADMINISTRATIVE-LEGAL ASPECT
O. Mykhalskyi **102**
HISTORIC-LEGAL ANALYSIS OF COUNTERING OFFENCES RELATED TO THE INTELLECTUAL PROPERTY IN UKRAINE

CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; CRIMINAL-ENFORCEMENT LAW

O. Vakulik, **111**
RESPECTING THE RIGHTS, FREEDOMS AND INTERESTS OF PERSONS DURING THE INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTION
G. Gryschuk, **122**
PRACTICAL REALIZATION OF THE INSTITUTE OF PERSONS, WHO COMMITTED CRIMINAL OFFENCES
N. Kalashnyk, **129**
COOPERATION OF THE STATE AUTHORITIES AND INSTITUTES OF THE CIVIL SOCIETY: BASIC PRINCIPLE OF THE WORK OF THE SYSTEM OF EXECUTION OF PUNISHMENTS AND THE PROBATION OF DENMARK
Кнодель Л. В., **136**
КАПЕЛАНСТВО: ПОНЯТТЯ, ТИПИ, ДІЯЛЬНІСТЬ ВСЕ ЗА СВІТОМ
A. Kripak, **147**
DESCRIPTION OF THE CIRCUMSTANCES, WHICHEXCLUDE THE PARTICIPATIONOF WITNESSES IN THE CRIMINAL PROCEEDINGS
V. Kiriliuk, **156**
SOME QUESTIONS OF INVOLVING OF SENTENCED PERSONS TO IMPRISONMENT TO LABOR AND PROPOSALS FOR ITS OPTIMIZATION
L. Lazarenko, **165**
SOCIAL ADAPTATION OF PERSONS, WHO ARE RELEASED FROM THE PLACES OF DEPRIVATION OF LIBERTY
I. Mykytas, **171**
ESSENCE OF ENCOURAGEMENTS AND PENALTIES IN THE PROCESS OF EXECUTION OF SENTENCES NOT RELATED TO IMPRISONMENT
M. Rudnytskykh, **178**
FOR OR AGAINST THE DECRIMINALIZATION OF THE ARTICLE 391 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

CRIMINAL PROCEEDINGS AND CRIMINALISTICS; FORENSIC EXAMINATION, OPERATIONAL SEARCH ACTIVITIES

M. Bukach, **185**
RELEASING FROM THE CRIMINAL RESPONSIBILITY OF THOSE SUBJECTS, WHO DOES NOT FULFIL THE JUDICIAL DECISIONS, IFTHE PENALTY IS COMPLETED BECAUSE OF THE SURETY: THEORETICAL ANDAPPLIED ASPECTS

O. Vakulik, **194**
WAYS OF ADAPTATION OF UKRAINE'S CRIMINAL PROCESSAL LEGISLATION TO INTERNATIONAL STANDARDS
O. Gryza, **201**
IMPROVING THE APPLICATION OF THE MEANS AND MEASURES FORKEEPING SECRET THE PRE-TRIAL INVESTIGATION
I. Maskaliuk, **209**
AUDIO-, VIDEO-CONTROL OVER A PERSON AS A TYPE OF INTRUSION INTO THE PRIVATE COMMUNIATION

JUDICIAL SYSTEM; PROSECUTOR'S OFFICE AND ADVOCACY

O. Gutsaliuk, **217**
METHODS OF ADMINISTRATIVE ACTIVITY OF THESPECIAL PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF PROVIDING THE JUDICIAL AUTHORITY REFORM
V. Mykolenko, **227**
FUNCTIONS AND AUTHORITIES OF THE PROSECUTOR'S OFFICES OF UKRAINE: PROBLEMS OF THE POST-TOTALITARIAN DEVELOPMENT

ЖУРНАЛ

JOURNAL

ВІСНИК ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ № 2/ 2017

BULLETIN OF THE PENITENTIARY ASSOCIATION OF UKRAINE № 2/ 2017

Матеріали подано в авторській редакції

Відповідальний за випуск
Шкарупа К. В.

Втілення комп'ютерними засобами
Кріпак А. А.

Дизайн обкладинки та верстання
Кандиба Т. П.

Надруковано з готових, редагованих макетів в друкарні ФОП "Кандиба Т. П."

м. Бровари
вул. Незалежності, 16
e-mail: dizl8@ukr.net
тел.: (067) 231-02-86
(099) 912-31-22
(099) 120-25-24

Підписано до друку 26.12.2017
Формат 60х84/8.
Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 28,65
Наклад. 200 прим.
Зам. №00239